

Beknopte handleiding tot de paardenkennis, derzelver gezondheidsbewaring en geneeskunde : voor eerstbeginnende beoefenaren dezer wetenschap

<https://hdl.handle.net/1874/31755>

902
BEKNOPTE HANDLEIDING

TOT DE

PAARDENKENNIS,

DER ZELVER

GEZONDHEIDSBEWARING

EN

GENEESKUNDE.

VOOR EERSTBEGINNENDE BEOEFENAREN DEZER WETENSCHAP.

DOOR

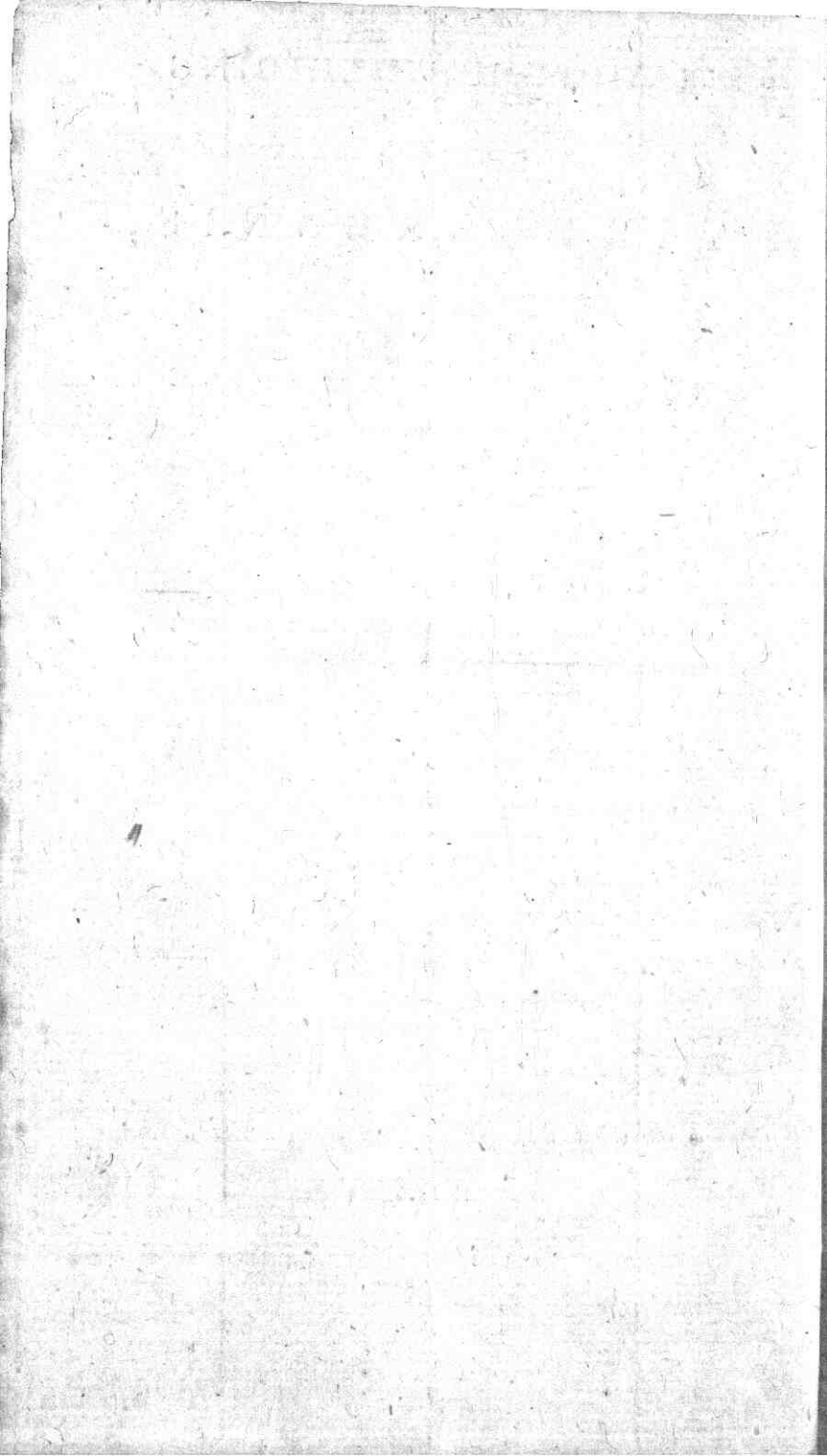
C. A. GEISWEIT VAN DER NETTEN,

MAJOR DER KAVALLERIJ, INSTRUCTEUR DER KONINKLIJKE
MILITAIRE RIJDSCHOOL, LID DER COMMISSIE TOT EXAMEN
DER VEEARTZEN.

TE AMSTERDAM EN 'S-GRAVENHAGE,
BIJ DE GEBROEDERS VAN CLEEF.

1818

VOORBERIGT.

Indien het den beoefenaar en voorftander van elke kunst en wetenfchap, een aangenaam gevoel veroorzaakt, wanneer hij hare voortgangen mag ontwaren, en zulks in eene dubbele mate als staatsburger, wanneer dezelve tot den bloei zijns vaderlands kunnen bijdragen: ook zoo moet het den beminnaar der vakken der landhuishoud- en veeärtfenijkunde ten welkom verfehijnfel verftrekken, de overtuiging dagelijks meer veld te zien winnen, dat de paardenkennis niet minder gewigtig voor het staatswezen, dan voordelig voor de bijzondere belangen te achten zij. Ten getuige hiervan mogen de inftellingen tot haar onderwijs verftrekken, waarin alle landen wedijveren; en terwijl men haren invloed op den zoo rijken bron van algemeene welvaart huldigt, welke uit de paardenteelt voortvloeit, verëenigt zich, in het krijgskundige, het algemeene gevoelen met de lesfen van ondervinding der laafte jaren tot de overtuiging, dat hare beoefening en het volgen harer grondbeginfelen alleen den goeden ftaat der ruitery verzekert, en daarentegen derzelfer verwaarloozing de noodlottigfte gevolgen op

de

V O O R B E R I G T

dit wapen, en daardoor op den uitflag der krijgsverrigtingen hebben moet.

Niet slechts ziet men leden van alle standen zich beijveren enige kunde in dit belangrijke vak te verwerven, en verscheidene hooge scholen, der studerende jeugd daartoe alle hulpmiddelen aanbieden; maar bijzonder het gevoel van haar gewigt, haar waardig keuren, als een gedeelte van het onderwijs der ruitery voor te schrijven, en daartoe eene plaats in derzelve reglementen in te ruimen; ja zelfs in naburige rijken, officieren van dit wapen, het verblijf op veeërtsenijkundige scholen ten pligt maken.

Indien ooit, zoo is het thans, dat deze werenschap hoogst belangrijk gekeurd mag worden; daar welligt nimmer een tijdstip heeft bestaan, waarin de schaarsheid van goede paarden, en de buitensporige hooge prijs, zelfs der gemeenste soorten, zoo zeer de behoefte hunner zorgvuldige bewaring heeft doen gevoelen, of deze meer ten pligt gemaakt; daar het verval der inlandsche rasfen, door rampspoedige tijdsomstandigheden te weeg gebragt, niet slechts een voordeelige tak van welvaart voor den nederlandschen landbewoner heeft geknot; maar de invoer van paarden van buitenlandse eene onvermijdelijke behoefte doen worden; waardoor jaarlijks onberekenbare sommen, tot verrijking onzer naburen, derwaarts stroomen: welke voor den omloop der muntspecien en in de balans des handels verloren, als in eene grondeloze kolk verzinken, zonder ooit naar hunnen oorsprong terug te keeren.

Geenszins is zulks den aandacht van het wijze en verlichte bestuur,

V O O R B E R I G T.

ftuur, waarover wij ons mogen verheugen, ontglipt noch onwaardig geächt geworden, blijkens dezelfs zoo gepaste verordeningen tot het wegnemen der nadelen, welke uit onkundige en onbevoegde veeärften ontftonden; en, zoo door aanzien en voordeel aan de posten van veeärften in de gewesten, en aan die van paardenärften bij de militaire korpsen te hechten, als beide aan een geneeskundig onderzoek en toezigt te onderwerpen, deze betrekkingen meer en meer door verdienstelijke mannen te doen vervullen; terwijl men zich met grond met het vooruitzigt mag vleijen, door de vermeerdering der middelen van onderwijs, dit vak steeds meer en meer te zien verbeteren.

Doordrongen van het gewigt van dit onderwerp, en van het belang hiermede voor mijn vaderland verbonden, heb ik gepoogd, volgens mijne beperkte krachten, tot bevordering dezer bedoeling, bij te dragen; zoo door in de nederduitfche taal een handboek over de hoofddeelen der paardenkennis in het licht te geven, en daardoor eenigzins de behoefte mijner landgenooten, vooral dergene, te gemoet te komen, welke geene vreemde talen magtig waren, als bovenal het ten pligt achtende, in mijne betrekking, het tot eene der hoofdvakken van het onderwijs te moeten maken, hetwelk de kweekelingen der militaire fchool, vooral die voor de troepen te paard bestemd, behoorde te worden medegedeeld; en ik waag het mij te vleijen hierdoor geene onvruchtbare zaden voor de toekomst te hebben uitgefrooid.

Weldra deed zich echter hierbij de behoefte ondervinden van

een

V O O R B E R I C H T.

een gepast leerboek, dat tot leidraad bij dit onderwijs konde dienen; daar het gemelde handboek eendeels door vorm en uitgebreidheid minder daartoe dan tot eigene beoefening geschikt aan de andere zijde nog verscheidene onderwerpen ter verhandeling overlieten. Het was hierdoor dat ik mij in de verplichting zag gebracht, een beknopter en tevens meer omvattender werk tot deze bedoeling te ontwerpen.

De besparing des tijds, welke door deszelfs afschrijving bij de voorlezingen weggenomen, tot nuttiger einden bestemd kon worden, bewoog mij over te gaan, tot het openbaar maken van hetzelfde door den druk, en daardoor deszelfs doorlezing tevens aangenamer en vatbaarder te doen worden;—terwijl nog eene beweegreden hiertoe door het denkbeeld opgeleverd werd, dat hetzelfde welligt tevens nog eene algemeenere en uitgestrektere nuttigheid voor krijgs- en burgerstand zoude kunne verschaffen: zoo door tot handleiding te dienen van het onderrigt door de paardenartsen aan de hoeffmeden bij de korpsen, en tot uitbreiding der noodzakelijkste kundigheden in dit vak bij de ruitery, als door een zoodanig beknopt overzicht, den eerstbeginnenden beoefenaar der paardenkennis in hare verwerving behulpzaam te zijn, en een mangel weg te nemen, waarover zich vooral in onze noordelijke gewesten diegene beklagen, welke alleen de nederduitsche taal verstaan.

De moeijelijkheid der taak om gelijkelyk aan al de vereischten te beantwoorden, die men van een zoodanig werk zoude kunnen vorderen, is mij te zeer bekend, dan ik het mij zoude vergun-

V O O R B E R I G T.

gunnen de verwachting te koesteren, hieraan op eene alzins voldoende wijze voldaan te hebben, en hoezeer de geachte geneeskundigen, welke mijnen vorigen arbeid wel hebben gelieven te ondersteunen, mij ook in dezen hunne medehulp en teregtwijzing niet hebben onttrokken, gevoel ik maar al te zeer hoe verre ik nog van de voorgestelde volkomenheid verwijderd ben gebleven, om niet de toegevendheid van bevoegde beoordeelaren te behoeven; bij welke, ter verfooning van het onvolkomene, de onvermijdelijke zwaarigheden in aanmerking mogen komen, onaffcheidelijk van de beantwoording aan deszelfs oorspronkelijke bestemming: welke mij tot zekere wijziging in vorm en uitvoering verplichtende, dezelye binnen de grenzen beperkte, om de vereischte duidelijkheid en volledigheid met de meeste beknoptheid in diervoege te verëenigen, dat een matig boekdeel al de hoofdzaken bevatten konde, welke hun bekend moesten zijn, voor wien het voornamelijk bestemd was; en het tevens daardoor minkostbaar, algemeen verkrijgbaar en tevens medevoerbaar maakte; tot welke oogmerken een kleinere druk ook moest medewerken.

Door ondervinding geleerd dat de geschiktste vorm tot onder-
rigt, die bij wijze van vragen en antwoorden is, doch dat tevens het afgebrokene, door het invoegen der eerste veroorzaakt, de aancenschakeling der denkbeelden bij eigene beoefening zeer hinderlijk valt; zoo heb ik getracht deze zwaarigheid weg te nemen, met de vragen bij wijze van kanteekeningen te plaatsen, en daardoor de tweevoudige bedoeling te bereiken, van dit werk gelijkelyk geschikt te maken tot ondervraging en doorgaande lezing.

V O O R B E R I G T.

De grenzen door beknotheid voorgeschreven, verpligten zoo veel mogelijk alle uitweidingen te vermijden, en alleen de hoofdzaken en verklaringen met de meeste korthed voor te dragen; om echter de noodige nadere ontwikkeling derzelve te bevorderen, zijn die, welke het uitgebreidere handboek der paardkennis bevat, op den kant door de n^o. van deszelfs § aangevoerd; even als die van de bij hetzelfde gevoegde platen, en der n^o. van de in hetzelfde voorkomende geneeskundige voorschriften; wier afzonderlijk gedrukte verzamelingen, voor hen verkrijgbaar, die het bovengemelde handboek niet bezitten, met dit werk ook een zelfstandig geheel vormen.

Dezelfde beweegreden heeft sommige onderwerpen doen overstappen, of slechts oppervlakkig aanroeren, welke, ofschoon vereischt om de aanspraak op volledigheid te weeten, voor den eerstbeginnenden beoefenaar slechts eene ondergeschikte behoefte uitmaakten, of wel zonder uitvoerige omschrijving onverstaaubar, de voorgestelde grenzen zouden hebben doen overschrijden. Uit dezen hoofde zijn de natuurlijke geschiedenis, de paardenteelt, de natuur- en ontledkunde, benevens de beschrijving van min gewone ziekten, toevallen en heilkunstige bewerkingen, thans voorbij gegaan; doch daarentegen van verscheidene onderwerpen alhier gewag gemaakt, welke in het handboek niet gevonden, in dit werk ter beantwoording aan deszelfs bedoeling vereischt werden; zoo als de opgave der allernoodigste ontled- en ziektekundige grondbeginselen, de beschrijving van onderscheidene ziekten, en een kort overzicht der genees- en heelmiddelkunde.

V O O R B E R I G T.

De aard en bedoeling van dit werk, welke verplichtten vooral de lezers in het oog te houden, voor wien het bestemd is, heeft mij aanleiding gegeven, in de benaming der geneesmiddelen alleen die te gebruiken, waaronder dezelve in de nederduitsche taal bekend zijn; terwijl men de kunstbenamingen in de tafels van de geneeskundige voorschriften kan opslaan. Voorts is hieraan ook toetschrijven, het bezigen van sommige bewoordingen welke meer met den algemeenen daaraan gehechten zin, dan wel met de latere kunstmatige benamingen en verklaringen, strooken, zoo als b. v. dat van temperament, ontsteking, rotkoortsen, enz.

De gunstige beoordeelingen welke men mijne vorige geringe pogingen, boven mijne verwachting, wel heeft gelieven waardig te keuren, bemoedigen mij, bij het openbaar maken van het tegenswoordige, grootendeels uit het voorgaande, ontleende werk, de vleijende hoop te koesteren, dat deszelfs daarstelling niet geheel vruchteloos wezen mag; terwijl het mij leed doet, dat de vergevorderde druk van hetzelfde, verhinderd heeft de gepaste wensken der geëerde beoordeelaaren, in derzelver geheelen omvang, zoo zeer daarbij te nutte te kunnen maken, als ik wel had gewenscht, om het daardoor eene meerdere aanspraak tot volkomenheid te doen verkrijgen; terwijl alle foortgelijke teregtwijzingen door mij steeds met erkentenis ontvangen, en zoo veel mogelijk ter verbetering in het vervolg aangewend wordende, voorzeker tot het algemeen nut moeten bijdragen; en het voorts van deze beoordeeling en de wijze waarop dit werkje van het algemeen ontvangen wordt, zal afhangen, of dezelve mij ter aanmoediging zal mogen verstrekken, om op foortgelijke wijze de behandeling dier onderwerpen voort

V O O R B E R I G T.

te zetten, welke aan dit werk ter volledigheid mogten ontbreken; indien niet eene bekwamere hand deze taak opnemende, het algemeen de verplichting voor de uitvoering, en mij den dank voor de besparing van dezen arbeid mogte opleggen.

I N H O U D.

E E R S T E S T U K.

DE PAARDENKENNIS.

INLEIDING : *Over de paardenkennis in het algemeen.* Bladz. 1

E E R S T E A F D E E L I N G.

DE ONTLEED- EN NATUURKUNDE DES PAARDS.	3
I. <i>De bewegingswerktuigen.</i>	6
<i>a.</i> de beenderen.	<i>ib.</i>
<i>b.</i> de banden.	11
<i>c.</i> de spieren.	<i>ib.</i>
<i>d.</i> de zenuwen.	12
<i>e.</i> de vaten.	<i>ib.</i>
<i>f.</i> de huiden, bekleedfelen en vliczen.	14
II. <i>De levenswerktuigen.</i>	<i>ib.</i>
III. <i>De zintuigen.</i>	15

T W E E D E A F D E E L I N G.

DE UITWENDIGE PAARDENKENNIS.

I. HOOFDD. <i>De kennis der uitwendige lichaamsdeelen.</i>	17
I. <i>Het voorgestel.</i>	18
A. het hoofd.	<i>ib.</i>

B.	de hals	Bladz.	29
C.	de schoft.		31
D.	de borst.		<i>ib.</i>
E.	de voorbeenen.		32
	1. de schouder		<i>ib.</i>
	2. de arm.		33
	3. de voorarm.		34
	4. de knie.		35
	5. de onderarm.		<i>ib.</i>
	<i>a. de pijp.</i>		<i>ib.</i>
	<i>b. de pees.</i>		37
	6. het kogelgewricht en de koot.		<i>ib.</i>
	<i>a. de kogel.</i>		<i>ib.</i>
	<i>b. de koot.</i>		38
	7. de kroon.		39
	8. de voet.		40
II.	<i>Het lijf.</i>		41
A.	de rug.		<i>ib.</i>
B.	de lendenen.		42
C.	de ribben.		<i>ib.</i>
D.	de zijden.		43
E.	de buik.		44
F.	de geslachtsdeelen.		45
III.	<i>Het achtergestel.</i>		<i>ib.</i>
A.	het kruis.		<i>ib.</i>
B.	de heupen.		47
C.	de staart.		<i>ib.</i>
D.	de billen.		49
E.	de achterbeenen.		<i>ib.</i>
	1. de dijen		<i>ib.</i>
	2. de knieschijf.		50
	3. het been of de schenkel.		<i>ib.</i>
	4. de waai of hak.		51
	5. de voet.		<i>ib.</i>
	<i>a. de pijp.</i>		53
	<i>b. de pees.</i>		54

6.	het kogelgewricht.	Bladz.	54
	a. de kogel.		ib.
	b. de koot.		55
7.	de kroon,		ib.
8.	de hoef.		56
II.	HOOFDD.	<i>De gezondheidsvereischten, gestalte, evenredigheden en keuze des paards.</i>		57
	I.	<i>De gezondheidsvereischten.</i>		ib.
	II.	<i>De evenredigheden.</i>		60
	III.	<i>Keuze volgens gestalte, ouderdom en ras.</i>		63
III.	HOOFDD.	<i>De bewegingen.</i>		66
IV.	HOOFDD.	<i>De ouderdom.</i>		78
V.	HOOFDD.	<i>Het paard volgens deszelfs haar.</i>		88
	I.	<i>Onderscheidingsteekenen der haren.</i>		ib.
		1. de eenkleurige.		89
		2. de gemengde haren.		90
		3. de kenmerken of onderscheidingsteekenen.		91
	II.	<i>Gezondheidskenmerken.</i>		ib.
VI.	HOOFDD.	<i>Over de oplettendheden bij de keuze des paards en in den paardenhandel.</i>		93
	I.	<i>Algemeene regels bij de keuze en aankoop.</i>		ib.
	II.	<i>Onderzoek in den stal.</i>		97
	III.	<i>Beschouwing buiten den stal.</i>		98
	IV.	<i>Beschouwing in de beweging.</i>		99
	V.	<i>Berijden des paards.</i>		101
	VI.	<i>Aanwijzing der kunstgrepen tot verbetering der gebreken.</i>		102

T W E E D E S T U K

DE GEZONDHEIDSKUNDE.

DERDE AFDEELING.

DE GEZONDHEIDSKUNDE.

INLEIDING : *Vereischten tot leven en gezondheid,
en derzelve verlenging.* Bladz. 107

I. HOOFDD. <i>Uitwendige oorzaken, die op de gezondheid invloed hebben.</i>	114
I. HOOFDST. <i>Het licht.</i>	<i>ib.</i>
II. HOOFDST. <i>De lucht.</i>	115
III. HOOFDST. <i>De verblijfplaatsen of stallen.</i>	116
IV. HOOFDST. <i>Het voedsel.</i>	122
I. <i>Algemeene regels.</i>	<i>ib.</i>
II. <i>Onderscheiding der soorten des voedsels.</i>	<i>ib.</i>
A. <i>het groene voeder.</i>	123
B. <i>het drooge of stalvoeder.</i>	128
1. <i>het hooi.</i>	<i>ib.</i>
a. <i>de granen.</i>	129
3. <i>het stroo.</i>	132
C. <i>de buitengewone voedsels.</i>	133
D. <i>verbetering van slecht voeder.</i>	134
III. <i>Over de hoeveelheid van het voeder.</i>	135
IV. <i>De toedeeling van het voeder.</i>	137
V. <i>De drank.</i>	140
V. HOOFDST. <i>De oppassing en behandeling.</i>	143
I. <i>Het zuiveren en poetsen.</i>	<i>ib.</i>
II. <i>Het baden.</i>	146
VI. HOOFDST. <i>De rust en beweging.</i>	148

II. HOOFDD. <i>Toepassing der gezondheidskundige regels in bijzondere gevallen.</i>	Bladz. 151
I. HOOFDST. Voorbehoeding tegen toeval- len welke de gezondheid kunnen storen.	<i>ib.</i>
II. HOOFDST. Vooroordeelen en misbruiken welke de gezondheid benadeelen.	159
III. HOOFDST. Voorzorgen tegen besmetting.	161
IV. HOOFDST. Behandeling van jonge, remonte- en krijgspaarden.	164
III. HOOFDDEEL. <i>Het beslag</i>	167
V. HOOFDST. De deelen des voets.	<i>ib.</i>
I. <i>Uitwendige deelen.</i>	168
II. <i>Inwendige deelen.</i>	170
VI. HOOFDST. Vereischten tot het beslag.	173
I. <i>De hoefijzers.</i>	<i>ib.</i>
II. <i>De hoefnagels.</i>	177
VII. HOOFDST. Het beslaan.	178

D E R D E S T U K.

ZIEKTEN- GENEES- EN HEELKUNDE.

VIERDE AFDEELING.

ZIEKTEN- GENEES- EN HEELKUNDE.

INLEIDING : <i>Over de algemeene behandeling des paards in den staat van ziekte</i>	Bladz. 189
I. Beschouwing van den staat van ziekte.	190
II. Gezondheidskundige behandeling van zieke paarden.	191

I. HOOFDD. Oorzaken, onderscheiding en kenteekenen der ziekten.	Bladz.	198
I. HOOFDST. Oorzaken der ziekten.		<i>ib.</i>
II. HOOFDST. Onderscheiding der ziekten		200
III. HOOFDST. Kenteekenen der ziekten.		204
II. HOOFDD. De ziekten.		213
I. HOOFDST. Over de ontstekingsziekten en toevallen in het algemeen.		<i>ib.</i>
II. HOOFDST. Ziekten der levenswerktuigen		220
I. Ontstekingen der hersenen.		<i>ib.</i>
a. de kolder.		<i>ib.</i>
II. Ziekten der ademhalingswerktuigen.		221
1. de keelontsteking.		<i>ib.</i>
2. de verkoudheid.		<i>ib.</i>
3. de longontsteking.		<i>ib.</i>
4. aamborstigheid of dampigheid.		224
5. de hoest.		225
III. Ziekten der werktuigen tot spijsvertering, afscheiding en ontlasting,		226
1. ontsteking en ziekten der ingewanden.		<i>ib.</i>
a. ontsteking van het darmkanaal.		<i>ib.</i>
b. ontsteking der lever.		229
c. de vergiftigingen.		230
d. de wormen.		<i>ib.</i>
e. de buikloop.		231
f. verstopping.		234
g. gebrekkige spijsvertering.		<i>ib.</i>
h. vermagering.		235
IV. Ziekten der piswerktuigen.		<i>ib.</i>
Opstopping van water.		<i>ib.</i>
III. HOOFDST. De koortsen.		237
I. De koortsen in het algemeen.		<i>ib.</i>

II. De koortfen met verhoogde levenskracht, of de ontstekingskoortfen.	Bladz. 238
III. De koortfen met verminderde levenskracht.	240
1. de rotkoortfen.	241
2. de zenuwkoortfen.	245
IV. De koortfen uit verkeerde afschei- ding der ingewanden.	247
1. de galkoortfen.	248
2. de slijmkoortfen.	249
3. de uitterende koortfen.	250
IV. HOOFDST. Ziekten der watervaten.	252
1. de droes.	<i>ib.</i>
2. de kwade droes.	257
3. de worm.	259
4. de waterzucht.	261
V. HOOFDST. De reumatieke- zinking- en krampachtige toevallen.	263
I. De reumatieke en zinkingachtige toevallen.	<i>ib.</i>
a. de vervangenheid.	264
b. de jigt.	266
II. De krampachtige toevallen.	<i>ib.</i>
a. de klein.	267
b. krampziekten der ingewanden.	268
c. kramp der beenen.	<i>ib.</i>
VI. HOOFDST. Ziekten die bijzonder het stelfel der zenuwen aandoen.	269
1. de verlamming.	<i>ib.</i>
2. de vallende ziekte.	270
3. de beroerte.	271
4. de duizeligheid.	273
5. de kolder.	<i>ib.</i>
6. de dollé hondsbeet.	274
VII. HOOFDST. De huidziekten.	275
1. de fchurft	<i>ib.</i>

2.	de mok.	Bladz.	276
3.	de luizen.		277
4.	het verbaren.		278
III. HOOFDD. De uitwendige toevallen.			279
I. HOOFDST. De wonden.			<i>ib.</i>
I. Over de wonden in het algemeen.			<i>ib.</i>
II. De wonden in het bijzonder.			293
a. de gehouvene wonden.			<i>ib.</i>
b. de diepe wonden.			294
1. de gestokene wonden.			295
2. de geschotene wonden.			296
II. HOOFDST. De kneuzingen.			298
I. De kneuzingen in het algemeen.			<i>ib.</i>
II. De kneuzingen in het bijzonder.			300
1. die des hoofds.			<i>ib.</i>
2. de zadelkwetsingen.			301
3. de kneuzingen en kwetsingen der uiteinden.			303
III. HOOFDST. De gezwellen.			309
I. De heete gezwellen.			<i>ib.</i>
II. De koude gezwellen.			311
1. de zak- en kliergezwellen.			313
2. de gezwellen der bloedvaten.			314
3. de gezwellen der peescheeden en gewrichten.			315
4. de gezwellen der beenderen.			316
5. de vleeschachtige gezwellen.			317
6. de gezwellen der huid.			318
7. de watergezwellen.			319
8. de windgezwellen.			320
9. de breuken.			321
IV. HOOFDST. De toevallen der bewegingswerk- tuigen door verrekking, verstu- king en ontwrichting.			322
Nasporing der kreupelheid.			326

V. HOOFDST. De ooggebreken.	Bladz. 328
I. De oogontstekingen.	ib.
II. Toevallen der uitwendige bekleed- selen en omringende deelen des oogbols.	332
III. Toevallen van den oogbol.	333
a. gebreken van het hoornvlies.	334
b. toevallen van het waterachtige vocht.	336
c. de staarblindheid.	ib.
1. de graauwe staar.	ib.
2. de zwarte staar.	337
IV. De periodieke oogontsteking of maanblindheid.	338

V I J F D E A F D E E L I N G.

DE GENEES- EN HEELMIDDELKUNDE EN HUN GEBRUIK.

I. HOOFDD. <i>Algemeene werking der geneeskun- dige middelen op den staat van ziekte.</i>	341
I. De gezondheidsmiddelen.	343
II. De geneesmiddelen.	344
II. HOOFDD. <i>Bijzondere werking der genees- en heelmiddelen.</i>	347
I. HOOFDST. <i>Onderfcheiding der geneeskundige middelen volgens hunne werking.</i>	ib.
I. <i>De middelen tot vermindering der le- venswerkzaamheid.</i>	348
1. de middelen tot afscheiding en ont- lasting.	349
a. braakmiddelen.	350
b. brakontlastende middelen.	ib.
c. pisdrijvende middelen.	352

d.	zweetdrijvende middelen.	Bladz.	353
e.	borstmiddelen.	.	354
f.	spekselfafscheiding bevorderende middelen.	<i>ib.</i>	
g.	niesmiddelen	.	355
h.	windbrekende middelen	.	<i>ib.</i>
i.	wormmiddelen.	.	<i>ib.</i>
II.	veranderende middelen.	.	356
a.	verzachtende of weekmakende middelen	<i>ib.</i>	
b.	bedarende en onmiddelijk de levenswerkzaamheid verminderende middelen.	.	357
c.	verkoclende middelen.	.	359
d.	zuurbrekende middelen.	.	<i>ib.</i>
II.	<i>De middelen tot vermeerdering der levenswerkzaamheid.</i>	.	360
I.	de prikkelende middelen.	.	<i>ib.</i>
a.	de oplossende prikkelmiddelen	.	362
b.	vlagge en heete prikkelmiddelen.	<i>ib.</i>	
c.	aanhoudende	.	363
d.	verdoovende	.	364
II.	de versterkende middelen.	.	365
III.	<i>De bijzondere werking der geneesmiddelen.</i>	.	366
II.	HOOFDST. De heelmiddelen volgens hunne werking.	.	369
a.	verzachtende en weekmakende.	<i>ib.</i>	
b.	pijn- en krampstillende	.	370
c.	verdeelende.	<i>ib.</i>	
d.	ettering bevorderende, opdroogende en bloedstillende.	<i>ib.</i>	
e.	prikkelende, blaatrekkende en bijtmiddelen.	371	
III.	HOOFDD. <i>Vorm en toedeeling der genees- en heelmiddelen.</i>	.	373
III.	HOOFDST. Vorm en toedeeling der geneesmiddelen.	.	<i>ib.</i>

I.	geneesmiddelen in vaste zelfstan-	
	digheid.	Bladz. 375
	a. poeders.	<i>ib.</i>
	b. slikbrokken en pillen.	<i>ib.</i>
2.	vloeibare vorm der geneesmiddelen.	376
	a. dranken.	<i>ib.</i>
	b. lavementen en inspuitingen.	377
	c. dampbaden.	378
II.	HOOFDST. Vorm der heelmiddelen.	379
	a. omslagen en pappen.	<i>ib.</i>
	b. inwrijvingen en wasschingen.	380
	c. baden.	<i>ib.</i>
	d. zalven, balsems en pleisters.	381
III.	HOOFDST. Heelkundige verrigtingen.	382
	a. adclatingen.	<i>ib.</i>
	b. dragten.	383
	c. insnijdingen.	384
	d. het branden.	385
	e. de verbanden.	386
	f. middelen ter verzekering van het paard.	387

H A N D L E I D I N G

TOT DE

PAARDENKENNIS.

INLEIDING.

OVER DE PAARDENKENNIS IN
HET ALGEMEEN.

1. Wat verstaat men door de paardenkennis? **D**e paardenkennis is die wetenschap, welke ons de hoedanigheden en vereischten leert kennen, welke het paard bezitten moet, om deszelfs bestemming op de best mogelijke wijze te vervullen, zoo wel als de middelen om deze eigenschappen te doen voortduren, terwyl zij ons daarenteget waarfchuwt tegen de feilen die het paard kan bezitten of in deszelfs behandeling begaan worden.

2. Hoe wordt zij onderfcheiden? Diensvolgens bevat zij twee hoofddeelen, waarvan het eerste de kennis van het paard zelve, en het andere deszelfs gezondheids- en geneeskunde bevat.

Tweeledig is de kennis van het paard, afzonderlijk beschouwd; van deze beperkt zich de uitwendige tot datgene wat ons aan het levende dier het naaste in het oog valt, terwijl de inwendige zich met de nafporing van al datgene bezig houdt, wat alleen door hulp der ontleed- en natuurkunde ontdekt kan worden.

3. Welk nut is in haar gelegen? Even noodzakelijk als het is, dat elk die een werktuig moet bezigen, bekend zij met deszelfs

zamenstelling en uitwerking, met de krachten die er toe vereischt worden, en met de lasten die het bewegen kan, zal hij geene tegenstrijdige of overdrevene pogingen aanwenden, en verkeerde gevolgen zien voortbrengen, zoo onmisbaar is voor den ruiter, zulks te zijn, met het werktuig dat hij gebruiken, en het wezen waarop hij werken moet, wijl hij anders uit onkunde de tegenstrijdigste werkingen, of deszelfs krachten overstijgende inspanningen zoude kunnen vergen, en daardoor zijn doel misfen en het bederf des paards veroorzaken.

4. Hoedanig Om in dezen een grondig oordeel te kunnen vel-
moet men het len, moet men het paard in eene dubbele betrek-
paard beschou- king beschouwen: namelijk als werktuig, als be-
wen? werktuigd ligchaam, en als een met begrip, oor-
deel, geheugen en wil begaafd wezen.

5. Welke zijn In de eerste betrekking komt in aanmerking,
de onderwerpen de vorming van het werktuig zelve, zamengesteld
die men wegens uit bewegingswerktuigen, en die van de hetzelfde
het werktuige- bewegende krachten: welke, zoo als de spieren,
lijké moet op- de hefboomen doen werken; of als de zenuwen,
merken? gevoel en leven mededeelen; welke een en ander
de beste evenredigheid tot de grootste uitwerking
vereifchen; terwijl de ongestoorde voortdoring hier-
van door de natuurkundige vorming bevorderd moet
worden.

6. Waartoe is In het andere opzigt, is de kennis der geest-
de kennis der vermogens en neigingen van het dier, daarom nood-
geestvermo- zakelijk, wijl zulks het eenigste middel is, om
gens noodig? eene betrekking tusfchen den wil des ruiters en
de volbrenging van denzelfen door het paard daar
te stellen.

EER-

EERSTE AFDEELING.

DE ONTLEED- EN NATUURKUNDE
DES PAARDS.

7. Welken dienst verleent de inwendige paardenkennis? **D**e inwendige paardenkennis, ontleend uit de ontleed- en natuurkunde, kan te regt als onmisbaar beschouwd worden om de uitwendige te bevatten, daar men alleen door haar een begrip van het werktuigelijk zamenstel des paards, en van de dierlijke huishouding kan verkrijgen, zich in staat gesteld zien de staat van deszelfs gezondheid te beoordeelen, en juiste regels tot derzelver bewaring vast te stellen, en wanneer zij gestoord mogte zijn, de meest gepaste middelen ter genezing te kiezen en aan te wenden; terwijl uit dien hoofde een kort overzicht harer belangrijkste onderwerpen, de uitwendige paardenkennis dient voor af te gaan, en zij tot eenen zekeren trap met haar verbonden te worden.

8. Welke ver- deeling kan men in de inwendige paardenkennis maken? **D**e beide wetenschappen der ontleed- en natuurkunde, welke haar zamenstellen, worden in algemeene en bijzondere verdeeld.

De algemeene ontleedkunde is die welke de ontleedkundige aanwijzing bevat der stelsels welke het ligchaam uitmaken: b. v. der beenderen, spieren, zenuwen, vaten enz., terwijl de bijzondere zich met de beschrijving van ieder van deszelfs deelen bezig houdt.

De natuurkunde, welke de vorming, het onder-

derhoud en de verrigtingen des dierlijken ligchaams ten onderwerp heeft, is voor eene diergelijke onderscheiding vatbaar, naar mate men het oog op de dierlijke huishouding in het algemeen, of op de vorming en werking van bijzondere stelsels vestigt.

Het is tot deze algemeene beschouwing dat wij ons thans bepalen zullen, alvorens tot de bijzondere over te gaan, welke gevoegelijker bij het beschrijven der afzonderlijke deelen in de uitwendige paardenkennis eene plaats aangewezen kan worden.

9. Welk is de zamenstelling van het dierlijke ligchaam? Tot kennis van het ligchaam is het noodig te § 1. weten, dat hetzelfde uit vaste, zoo harde als zachtere deelen en vloeistoffen zamengefeld is, welke in de eerste bevat en opgesloten zijn. De

eerste zijn de beenderen, banden, huiden, spieren enz., terwijl de laatste uit het bloed, de melk en meer andere, geheel of half vloeibare deelen bestaan.

10. Welk gedeelte verdient het eerste in aanmerking te komen? Aangezien ligchaamskracht en gezondheid volstrekt in evenredigheid staan met de volmaaktheid van de zamenstelling der vaste ligchaamsdeelen, en zonder deze derzelve volkomenste evenredigheid weinig te stade komt, zoo dient onder de algemeene vereischten deze het eerste in aanmerking genomen te worden.

11. Wat is de grondstof van het dierlijke ligchaam, en welke zijn derzelve vereischten? De grondstof van alle vaste ligchaamsdeelen, het mogen beenderen, banden, spieren enz., zijn, is de vezelftof, welke alleen in vastheid en vorm verschilt, doch wier vastheid den grootsten invloed op de werktuigelijke sterkte heeft.

Die-

12. Welke zijn de kenmerken van voortreffelijkheid? Dieren met een vast vezelgestel, zijn veel sterker, moediger, beter tegen vermoeijenissen bestand, gezonder en aan minder ziekten onderhevig dan andere van een slapper vezelgestel, offchoon van eene grootere en zwaardere gestalte.

Men ontdekt deze eigenschappen door de dunte en vastheid der beenderen, de sterkte en zichtbaarheid der spieren, welke een hard vleesch en weinig vet aanbieden. De beenen zijn droog, mager en met weinig haar bedekt. De hoeven vast en glansrijk. De manen en staartharen sijn en zacht, gelijk ook die der huid kort, sijn en glinsterende zijn.

13. Bij welke paarden worden deze aangetroffen? Deze kenmerken worden bij de edele oosterfche rasfen aangetroffen, zoo als bij de arabische, perzische, tartaarfche, barbarijsche enz. en de van deze afstammende spaansche, engelsche, enz. tegen welke de andere zoo zeer in deugd moeten onderdoen.

14. Hoe worden de stelsels des ligchaam onderscheiden? De onderscheidene deelen welke het dierlijke ligchaam zamenstellen, worden volgens derzelver dierlijken ligverschillende soorten in stelsels onderscheiden, zoo als in dat der beenderen, welke de hefboomen en steunfels van het werktuigelijke uitmaken; der banden welke hen te zamen voegen, der spieren welke hen doen werken, der bloed- en watervaten die hen voeden, der zenuwen die hun gevoel mededeelen, en der ingewanden welke tot in stand houding van het ligchaam noodig zijn.

Dezelve vormen gezamenlijk de werktuigen welke het dier tot beweging en bestaan behoeft, en welke men dus in bewegings- en levenswerktuigen zoude kunnen onderscheiden.

I. De bewegings-werktuigen.

15. Waaruit bestaan de bewegings-werktuigen? De bewegings-werktuigen bestaan: uit de beenderen welke met de hant zamen voegende banden, de eigenlijke werktuigen vormen, terwijl de spieren de krachten zijn welke hen doen bewegen.

a) De beenderen.

16. Hoedanig moet men de beenderen beschouwen? De beenderen komen in eene tweevoudige betrekking in de paardenkennis in aanmerking, namelijk werktuigkundig, of zij de voordeeligste vorming, gestalte, evenredigheid en onderlinge verbinding bezitten, om op de meest volkomene wijze te kunnen werken, en geneeskundig, wegens de gebreken waaraan zij onderhevig kunnen zijn.

17. Wat is werktuigkundig wegens hen aan te merken. In het eerste opzigt is bijzonder opmerkingswaardig, hoedanig dezelve door de gewrichten te zamen gevoegd zijn: zoo om niets tegenstrijdigs in de bewegingen te vergen, als om te onderzoeken, of zulks volgens de werktuigkundige regels op de voordeeligste wijze plaats heeft.

Hiertoe is noodig te weten, dat de uiteinden slechts twee pangewrichten bezitten, welke de beweging in alle rigtingen vergunnen, namelijk dat van den schouder en der heup, terwijl de overige hengselwijze zijn, welke slechts eene beweging vóór- en achterwaarts toelaten.

Voorts hebbe men op te merken de stelling die deze beenderen bezitten, de hoeken die zij onder-

derling vormen, en hunne afwijkingen van de evenredigheid, b. v. een te kort of te lang voorarm- en dijbeen, een te kort voorarm-, te lang of te kort kootbeen, enz.

8. Wat leert de geneeskundige beschouwing. Geneeskundig is het noodig dat men met de onderscheidene ziekten bekend zij, welke hunnen zetel in de beenderen hebben, zoo als de beenspat, de overbeenen, de overhoeven enz., welke uitgroeiingen derzelve zijn.

19. Hoedanig worden de beenderen verdeeld? Daar de beenderen ten grondslag van alle lichaamsdeelen verstrekken, is de nadere kennis der benamingen, verdeling en verëeniging van de voornaamste derzelve, boven al de andere lichaamsdeelen belangrijk.

De beenderen worden op eene tweeledige wijze verdeeld, rijd kunstigen ontleedkundig; In het eerste opzigt heeft de verdeling plaats, welke men in de uitwendige paardenkennis volgt; namelijk in de beenderen welke tot het voorgestel, het lijf en het achtergestel behooren, terwijl men ontleedkundig, de onderscheiding in romp en de ledematen maakt.

20. Waardoor verwerft men kunne kennis? Tot verkrijging van de vereischte kennis der beenderen, dient de beschouwing van het geraamte des paards, welke men in twee soorten onderscheidt, te weten: in het natuurlijke, waarin de beenderen door derzelve banden te zamengevoegd zijn, en in het kunstige, waarin deze verëeniging, door middel van koper- of ijzerdraad bewerkstelligd is.

21. Hoedanig worden de zelve De ontleedkundige verdeling der beenderen, doet ons aan de romp de volgende hoofddeelen

- ontleedkundig onderscheiden. 1 het hoofd. 2 de zuil der wer-
verdeeld? vels. 3 de borstholte. 4 het bekken.
22. Waaruit be- Het hoofd of bekkeneel door een aantal Pl. III. A, B, C.
staat het hoofd? beenderen gevormd, bevat in deszelfs holligheden
de voornaamste zintuigen, en is in het nekgewricht
door twee knokkels met de eerste der halswervels
vereenigd.
23. Wat bevat De wervelzuil of ruggegraad, die zich de
de zuil der wer- geheele lengte des paards, van de nek tot aan het
vels? uiteinde des staarts uitstrekt, bestaat uit: 1) zeven — D.
halswervels, 2) 18 rugwervels, welke met — N.
het gelijke getal ribben vereenigd en van regtstan-
dige uitsteekfels voorzien zijn, waarvan de negen
voorste de schoft uitmaken; voorts uit: 3) zes len- — O.
denwervels. 4) het zoogenaamde heilig- — R.
been, waarmede het bekken verbonden is, en — S.
5) eindelijk uit 17 of 18 staartwervels.
- Al deze wervels, uitgenomen de onderste des
staarts, zijn in hunne lengte doorboord en vormen
een kanaal, waarin het uit het achterhoofd voort-
komende rugmerg bevat is, van waar zich de ze-
nuwen door het geheele ligchaam verspreiden.
- Zij zijn alle voor eenen meerderen of minderen
trap van beweging vatbaar, die echter alleen door
de zamenvoeging van hunne gezamenlijke beweeg-
baarheid aanmerkelijk wordt,
24. Wat vormt De borstholte welke de werktuigen der adem-
de borstholte? haling en omloop des bloeds, zoo als ook ge-
deeltelijk die der spijsvertering bevat, wordt ge-
vormd door de ribben en het borstbeen.
25. Wat onder- De ribben ten getale van achttien, boven beweeg- — P.
baar,

scheiding heeft baar aan de rugwervels bevestigd, worden in 9
 met de ribben ware en 9 valsche onderscheiden, van welke de
 phats? eerstgenoemde onder met het borstbeen verbonden zijn, terwijl bij de valsche dit slechts door
 eene kraakbeen onderling plaats heeft. Pl. III. Q.

26. Waaruit be- Het bekken dat zich in eene schuinse rig-
 staat het bek- ting naar achter uitstrekt en het heiligbeen tusfchen
 ken? zich insluit, bestaat uit de heup-, fchaam- en — T. U. V.
 zitbeenderen; De aan hetzelfde aanwezige ge-
 wrichtholte: de heupkom, dient om de knop van
 het dijbeen te bevatten.

27. Hoe onder- De ledematen tot bewegings-werktuigen van
 scheidt men de het ligchaam bestemd, worden in de voorfte en
 ledematen? achterfte onderscheiden.

28. Waaruit be- Van deze bestaan de voorbeenen uit het
 staan de voor- fchouderblad, boven beweegbaar met banden — E.
 beenen, en hoe aan de uitsteekfels der fchoftwervels bevestigd,
 is het fchouder- zoodanig dat het voor eene kringvormige beweging
 blad gevormd? langs de ribben vatbaar is, terwijl dezelfs onder-
 fte gedeelte, eene gewrichtholte, het fchouder-
 bladshol genaamd, bezit, bestemd om het op-
 perarmbeen te ontvangen, en even als de heup-
 kom eene pangeleding daar te stellen.

29. Wat is het Het opperarmbeen vereenigt zich met het — F.
 opperarmbeen? voorarmbeen in eene hengfelwijze geleding, — G.
 welk laafte voor eene buiging voorwaarts vatbaar,
 uit het ellebeen en fpaakbeen is zaamge-
 fteid.

30. Waardoor De onderzijde van het voorarmbeen vormt met
 wordt de knie de zes in twee rijen geplaatste kniebeenderen — H.
 gevormd? en de bovenzijde van de pijp, het kniegewricht,

aan welks achterzijde men het haakbeen onder- Pl. III. o. r.
scheidt.

31. Wat noemt men de pijp, her koot- en kroonbeen. De pijp aan welks achterzijde zich de twee priemvormige beenderen bevinden, is in eene hengfelwijze geleding naar achteren beweegbaar, in welke strekking ook die van het kootbeen in het kogelgewricht, en van het kroonbeen plaats heeft. — I.
— K.
— L.

32. Wat beenderen zijn nog in het kootgewricht en in den voet? Aan de achterzijde van het kootbeen bevinden zich de beide zaadbeenderen, terwijl de voet uit het hoefbeen en kleene voetbeen zamengesteld is. — J.
— M.

33. Welke beenderen vormen de achterbeenen? De achterbeenen bestaan uit het schuins naar voren geplaatste dijbeen, dat boven in de heupkom in alle rigtingen beweegbaar is, doch onder met het scheenbeen een hengfelgewricht vormt, op het welke de knie- of smeerschijf zich beweegt. — X.
— Y.

Het scheenbeen, aan welks buitenzijde zich het kuitbeen bevindt, maakt eenen aanmerkelijken hoek achterwaarts met het dijbeen, terwijl aan deszelfs benedenzijde, het waigewricht uit 7 beenderen bestaande, gelegen is, waarvan het rol- en hakbeen de voornaamste zijn; de verbinding met de achterpijp maakt die voorwaarts beweegbaar, even als de koot- kroon- en voetbeenderen, volkomen met die der voorbeenen overeenstemmen. — Z.
— &
— N.

34. Hoedanig is de rijkkunstige verdeling der beenderen, verdeling der bestaat daarin: dat men het voorgestel bestaat uit het hoofd, de 7 halswervels en de voor-

beenderen?

voorbeenen; het lijf bevat de 18 rug- en de 6 lendenwervels, de ribben en het borstbeen; terwijl het achtergestel uit het heiligbeen, de staartwervels, het bekken en de achterbeenen bestaat.

b. *De banden.*

35. Wat is het nut der banden?

De Beenderen worden door banden te zamen § 1. 2. gevoegd en voor beweging vatbaar gemaakt, zoo deswegens, als daarom verdienen zij eene nadere kennis, wijl hunne verrekkingen en ontwrichtingen de gewoonlijkste toevallen bij de paarden te weeg kunnen brengen.

36. Welke zijn de voornaamste?

Onder dezelve behooren de halswervel- of nekband, en die welke de gewrichten omvatten en helpen vormen, bijzonder in aanmerking genomen te worden.

c. *De spieren.*

37. Welk is de samenstelling der spieren?

De spieren welke als krachten aan de hefboomen der beenderen werken, bestaan uit vleesch- en peesachtige gedeelten, met welke laatste zij aan de beenderen bevestigd zijn. § 3.

38. Welke bijzondere eigenschap bezitten zij?

Eene hunner merkwaardigste eigenschappen is de prikkelbaarheid en de verschijnselen die daardoor te weeg worden gebragt.

39. Welke vereischten worden van hen gevorderd?

Hunne vereischten die men behoort te onderzoeken, bestaan daarin, dat zij op de voordeligste wijze gevormd en geplaatst zijn; het eerste hangt af van den aard hunner zamen-

mensteilende vezels, even gelijk eene zijden koord bij mindere dikte eene wollen in sterkte verre overtreft; het andere doet zulks van hunne voordeelige plaatting en welgeëvenredigde dikte of sterkte. Hunne kennis is noodig, eensdeels om de kracht te beoordeelen welke zij tot beweging van eenig deel aankondigen: ten andere om wanneer aan hetzelfde eene heelkundige bewerking vereischt wordt, men dit niet onherstelbaar doe verstijven, door het afsnijden eener tot beweging volstrekt noodzakelijke pees.

d. *De zenuwen.*

40 Waartoe dienen de zenuwen? De zenuwen welke hun vereenigingspunt in de hersenen hebben, en zich zoo van daar als uit het rugmerg, gelijk takken door het geheele ligchaam verspreiden, aan hetwelke zij leven en gevoel verleen; deelen de indrukken aan de zintuigen mede, terwijl hare verlamming steeds de schromelijkste gevolgen voortbrengt. § 4.

e. *De vaten.*

41. Hoe worden de vaten onderscheiden? Tot bevatting der vochten, welke gelijk in takken verdeelde stroomen, zich door het geheele ligchaam verspreiden en hetzelfde voedsel mededeelen, is het met ontelbare vaten doorsneden, welke verschillende vloeistoffen bevatten, en volgens deze voornamelijk in bloed- en watervaten onderscheiden worden. § 5.

42. Hoe verdeeld men de bloedvaten? De bloedvaten bestaan in slagaderen, welke het bloed uit het hart door het ligchaam verspreiden. § 6.

spreiden, en in bloedvaten die het naar hetzelfde terugvoeren.

43. Wat nut geeft de kennis der slagaderen?

Beide zijn even belangrijk te kennen, daar de slagaderen den staat van gezondheid doen ontwaren uit de klopping van het hart, en uit den aard en het getal der polsslagen, welke in gezondheid slechts van 35 tot 45 in de minuut, bij oudere minder, bij jongere meer, mogen bedragen; en die men, het zij aan de boeg- of wel aan de slaap- of kaakbeenlagader onderzoekt, welke laatste uitwendig het meeste merkbaar zijn.

44. Welke die der bloedaderen?

Niet minder gewigtig is het met de bloedaderen bekend te zijn, die zich langs de oppervlakte des ligchaams verspreiden; zoo wegens de aderlatingen die men in ontstekingsziekten aan dezelfde heeft te verrigten, en die gewoonlijk aan de halsbloedader vier vingerbreed onder derzelver verdeeling bij de kaak, en aan de boegader gefchiedt; terwijl aderlaatfistels en uitzettingen of zogenaaemde aderspatten onder de gebreken eene plaats vinden.

45. Wat zijn de voornaamste zichtbare bloedaderen?

De voornaamste uitwendig zichtbare bloedaderen zijn: de halsbloedaders, de boegaders aan de vóorzichtbare bloedspataders aan de binnenzijde der achterbeenen, en de spooraders ter zijde van het lijf.

46. Wat zijn de watervaten?

Een bijzonder en algemeen stelsel wordt door § 8. de water- zuig- of opflorpemde vaten gevormd, welke van plaats tot plaats door klieren afgebroken, deswegens opmerkenswaardig zijn, wijl zij vele ziekten ten kenmerk en zetel dienen; zoo als de opzwellings der onderkaak- en tongklieren in den droes en kwaden droes, die der

der oorklieren in de keelontsteking, en benevens vele takken der watervaten, in den worm.

f. *De huiden, bekleedfelen en vliezen.*

47. Wat zijn de bekleedfelen? Niet alleen wordt het geheele ligchaam uitwendig met de huid en de haaren die dezelve bedekken, bekleedt, die door hare ontelbare zweetgaten als werktuig der uitwaseming ten uiterste onzen aandacht waardig is, maar inwendig zijn alle de aanwezige holligheden met vliezen bekleed, welke daarom belangrijk zijn te kennen, wijl zij veelvuldige ziekten ten zetel kunnen dienen, en hun aanwezen verkondigen. § 11.

48. Welke zijn het belangrijkste? Bijzonder aanmerkenswaardig zijn diegene welke ons in het gezigt vallen, zoo als de inwendige bekleedfelen des monds en het slijmvlies der neus, hetwelke onbedriegelijke ziektekentekenen in verkoudheid, droes enz. oplevert.

In het inwendige des ligchaams wordt de binnenzijde der hersenpan door het hersenvlies bedekt, terwijl het borstvlies de holligheid der borst, en het buikvlies die des buiks bekleedt.

II. De levenswerktuigen.

49. Wat noemt men levenswerktuigen? Zoodanig worden de door de onderscheidene stoffels gevormde deelen genoemd, welke tot instandhouding van het dierlijke ligchaam worden vereischt, of tot mededeeling der uitwendige gewaarwordingen dienen.

Tot

Tot de eerste behooren de werktuigen der ademhaling en van den omloop des bloeds, die van de spijsvertering en voeding des ligchaams, terwijl men tot de laatste de zintuigen kan rekenen.

50. Welke zijn die der ademhaling?

De werktuigen der ademhaling zijn de lucht- § 16. pijp, de longen en het middenrif.

51. Welke behooren tot den omloop des bloeds?

Die van den omloop des bloeds, zijn het § 14. hart met de daarmede in gemeenschap staande slag- en bloedaderen.

52. Welke zijn tot de spijsvertering noodig?

De werktuigen der spijsvertering bestaan § 17. uit den slokdarm, den maag, de darmen, de lever, de nieren en de blaas.

53. Waarom is hunne kennis vereischt?

De kennis dezer werktuigen welke in de holigheden des ligchaams besloten en daarom onder den naam van ingewanden bekend zijn, is deswegens belangrijk, wijl zij aan verscheidene ongesteldheden onderhevig zijn, en hunnen toestand den grootsten invloed op de volkomenheid des paards heeft.

De toevallen welke de werktuigen der ademhaling treffen kunnen, zijn ontstekingen der keel, van het borstvlies en der long, verschillende trappen van kortademigheid en longtering. Die der spijsvertering zijn aan ontstekingen onderhevig, waaruit verschillende andere kwalen kunnen ontspruiten, zoo wel als uit verzwakking dezer deelen.

III. De zintuigen.

54. Waartoe dient hunne kennis?

Van de volmaaktheid der zintuigen hangt die des § 21. dierlijken ligchaams af, wijl anders de uitwendige-
ge-

ge indrukken slechts onvolkomen medegedeeld worden; daar nu het gezigt en het gevoel de belangrijkste en uitgebreidste werkkring bezitten, verdienen deze bovenal de naauwkeurigste opmerking, wijl niet alleen de verlamming of uitdooving van het gevoel, als de schadelijkste toevallen die hen treffen kunnen, zijn aan te merken, aangezien uit dezelfde blindheid en bewegingloosheid voortvloeijen, maar wijl ongevoeligheid in die deelen waarop de ruiter de gemeenschap tusfchen zijnen wil en het begrip des paards moet vestigen, zoo als deszelfs mond en zijden, zoo wel deszelfs afrigting als gebruik zeer in den weg staan.

TWEEDE AFDEELING.

DE UITWENDIGE PAARDENKENNIS.

55. Welke hoofdonderwerpen bevat de uitwendige paardenkennis? In de uitwendige paardenkennis, wier hoofdonderwerp is, eene doelmatige keuze des paards te doen, tot de bestemming waartoe men het wil bezigen, moet men hetzelfde in onderscheidene betrekkingen en uit verschillende oogpunten beschouwen; als: 1) in de vorming van deszelfs onderscheidene lichaamsdeelen; 2) in hunne wederkerige evenredigheden, uiterlijke gestalte en kleuren; 3) in deszelfs gezondheids-vereischten; 4) geestvermogen en karakter; 5) gangen en beweging; 6) ouderdom; 7) rasfen en bestemming; 8) levenswijze; 9) gezondheidsbewaring; 10) behandeling in ziekte; 11) in den handel en de oplettendheden die men daarbij heeft waar te nemen.

EERSTE HOOFDDEEL.

DE KENNIS DER UITWENDIGE LIGCHAAMSDEELEN.

56 Hoe worden de uitwendige lichaamsdeelen verdeeld? De beschouwing van het beredene paard heeft aanleiding gegeven tot de verdeeling van deszelfs uitwendige lichaamsdeelen in: 1) het voorgeftel of de voorhand; 2) het lijf; en 3) in het achtergestel of de achterhand. § 32.

B

I. Het

I. HET VOORGESTEL.

57. Waaruit De deelen van het voorgestel zijn: 1) het § 32.
 bestaat het hoofd; 2) de hals; 3) de schoft; 4) de
 voorgestel? borst; en 5) de voorbeenen.

A. Het hoofd.

58. Hoe wordt Het HOOFD wordt in het algemeen verdeeld, pl. I. A
 het hoofd en 1) de hersenpan; 2) de bovenkaak; en 3) de — III. A. B. C.
 verdeeld? onderkaak. § 34.

59. Hoe ver Hetzelfde wordt door onderscheidene beenderen
 strekt het zich gevormd, en strekt zich van de punt van de neus
 uit? tot den nek uit.

60. Welke zijn Men verlangt dat hetzelfde slechts van middelma- - 35 - 37.
 deszelfs alge- tige grootte, ligt, weinig vlezig en wel geplaatst
 meene ver- is, eenen schoonen vorm bezit, en dus regt of wei-
 eischen? nig gebogen zij; diensvolgens moet het even min
 lomp en zwaar zijn, als tot die wanstallige
 hoofden behooren, welke men den naam van os-
 fen- varkens- en oude vrouwenhoofden
 geeft.

61. Welke zijn Men onderscheidt aan het hoofd: 1) de maan- - 37.
 de bijzondere top; 2) de ooren; 3) het voorhoofd; 4)
 deelen des de slapen; 5) de oogkuilen; 6) de oogen;
 hoofs? 7) de wangen; 8) de neus; 9) de neusga-
 ten; 10) de lippen; 11) de mond met des-
 zelfs inwendige deelen; 12) de kaken; 13) de
 kin

kin; 14) de baard; 15) de schar; 16) het nekgewricht.

62. Waaruit De maantop gevormd door een gedeelte der op het voorhoofd afhangende manenharen, welke Pl. I. 1. bestaat de maantop? fijn, even min te dun als te dik moeten zijn, ver- § 38. leent bescherming tegen de zonnestralen en het weder; en dient om het paard bij het optoomen vast te houden.

63. Waaruit De ooren, inwendig gevormd door de holte der slaapbeenderen, welke de gehoorwerk- pl. I. 2. bestaan de ooren? tuigen bevat, bestaan uitwendig uit een halfmaans- § 39. wijs kraakbeen, in de gedaante van eenen halven kegel, welke met eene dunne huid bekleed en inwendig met lange haren bezet is.

64. Welke zijn Zij moeten aan het hoofd geëvenredigd, wel hunne vereisch- geplaatst, dun, spits, beweegbaar en stout - 40. ten? zijn.

65. Welke Men acht diegene wanstallig, welke te klein, hunne gebre- te lang, breed en afhangende zijn, ook mogen - 41. ken? zij even min wegens grootte afgesneden, als afhangende, opgezet zijn geworden, het welke men door kale randen en likteekens tuschen hen ontwaren kan.

66. Welke toe- De gebreken die hen overkomen, zijn inwen- - 41. vallen zijn zij dige gezwollen en fistels aan den onderkant. onderworpen?

67. Wat wijst Bijzonder belangrijk is de waarneming hunner - 43. hunne bewe- beweging, daar zij tot de zekerste tolken der hartstogten en gemoeds aandoeningen van het paard verstreken.

68. Waaruit be- Het voorhoofd tusfchen de ooren onder den Pl. I. 3.
 staat en wat maantop tot aan de oogen zich uitftrekkende,
 zijn de ver- wordt door de voorhoofds- en zijdebeende-
 eifchten van ren gevormd.
 het voor- Het moet droog, flauw gebogen of vlak, even § 44.
 hoofd? min te breed, te fnal, ingebogen als achterover
 hellende zijn; in welke beide laafte gevallen, de
 ondervinding weinig geestvermogens en aanleg tot
 ftillen kolder doet vermoeden.
69. Wat zijn De flapen gevormd door de flaaapbeende- Pl. I. 10.
 de flapen? ren, bevinden zich boven de oogen achter de § 45.
 oogkuilen, en aan dezelve heeft de flaaap- flag-
 ader hare plaats, aan welke men de pols waar-
 neemt.
70. Wat is we- De oogkuilen, zijn alleen opmerkenswaardig Pl. I. 9.
 gens de oog- wanneer zij ingevallen tegen de fchoonheid ftrij- § 46.
 kuilen aan den, hetwelke bedrog door opblazen poogt te ver-
 te merken? bergen.
71. Hoe onder- De oogen zijn te onderfcheiden; in de dee- Pl. I.
 fcheidt men de len welke dezelve omvatten, en in den oogbol § 47.
 oogen? zelve.
72. Welke zijn De omvattende deelen zijn: 1) de wenk- Pl. II.
 de omvattende braauwen; 2) de oogleden; 3) de oogharen; 4)
 deelen? de ooghoeken; 5) het blikvlies; 6) het traanklier-
 tje en de traanheuvel.
73. Wat ver- De wenkbraauwen, gevormd door de been- Pl. II. 4.
 eifchen de achtige randen der oogholte of van het oograd, moe- § 48.
 wenkbraau- ten flechts flauw verheven zijn; hunne grijsheid
 wen? verftrekt bij donkere paarden tot teeken van ou-
 derdom, dat door verwen verborgen wordt.

74. Wat zijn de vereischten der oogleden? De oogleden, wier binnenzijde met het zamenvoegende- of bindvlies bekleed is, welke hen ook met den oogbol verëenigt, moeten goed sluiten, het bovenste moet wel opgetrokken zijn, en geene krampachtige beweging bezitten; het onderste niet slap afhangen, zoo als bij oude paarden plaats heeft, noch door beschadiging of verstoppingen der traanstippen, oorzaak zijn dat het oog traant; even min moeten zij eenigen blijk van ontfeking of zwelling vertoonen. Pl. II. § 51. - 49.
75. Hoe moeten de oogharen zijn? De oogharen moeten beweegbaar zijn, en niet door omkrullen aanleiding tot oogontfeking geven. Pl. II. § 50. - 50.
76. Wat zijn de ooghoeken? De verëeniging der beide oogleden vormt de ooghoeken, waarvan de kleine aan de zijde der slapen, en de groote aan die van den neus gelegen is. Pl. II. h. g. § 52.
77. Wat bevindt zich in dezelve? In den grooten ooghoek bevindt zich den traanheuvel, en door het bovenste ooglid verborgen het zoogenaamde blikvlies, dat weinig zichtbaar moet wezen, en den dieren tot bescherming van den oogbol verstrekt. Pl. II. l. § 53.
78. Welke zijn de voornaamde deelen van den oogbol? De oogbol is zamengesteld uit vier voornaamde vliezen, namelijk het hoorn- het vaatrijk- het regenboog- en netvlies, benevens uit drie vochten, te weten: het waterachtige- het kristallijne en het glasachtige vocht. - 59. 60. - 64-66.
79. Waartoe dienen dezelve? Deze vliezen maken de samenstelling van den oogbol uit, welken de vochten niet alleen uitspannen en deszelfs gedaante geven, maar door hunne

verschillende zelfstandigheden die gezigtkundige verschijnfelen voortbrengen, waardoor de uitwendige voorwerpen aan de inwendige zinnen worden medegedeeld.

80. Hoedanig is de vorming en samenstelling van den oogbol? De oogbol in het oograd geplaatst en door Pl. II. zeven spieren beweegbaar, wordt door twee za. § 55. menigevoegde deelen of snijstukken van kogels van - 58. verschillende grootte, gevormd; het grootste, - 60. waarvan slechts een gedeelte zichtbaar is, hetwelke het wit van het oog uitmaakt, bestaat uit - 57. het ondoorschijnende of harde oogvlies, en het kleinste of zichtbare voorste gedeelte van het oog, uit het doorschijnende hoorn - 59. vlies.

81. Welke vliezen ver- toonen zich voorts aan ons? Achter hetzelfde bevindt zich op zekeren af- Pl. II. stand het regenboogvlies, hetwelke in des- § 60. zelfs midden eene langwerpige ronde (opening be- - 61. zit, die voor vergrooting en zamentrekking vat- - 57. baar, de oogappel wordt genaamd, en tot het doorlaten der lichtstralen geschikt is; aan deszelfs bovenzijde bevinden zich drie zwarte vlekjes, - 62. welke den naam van druifkorrels dragen.

82. Welke be- vinden zich binnen het oog? De binnenzijde des oogbols, gevormd door het Pl. II. f. harde oogvlies, wordt bekleed door het zwarte § 60. vaatrijke vlies, over hetwelke het netvlies - 63. aan de achterzijde uitgebreid is, waarop de buiten voorwerpen afgebeeld worden, en door de aan de achterzijde van den oogbol aanwezige gezigtszenuw, waaruit het netvlies ontspruit, zich aan de inwendige zinnen, voorstellen.

83. Hoedanig De ruimte tusſchen het doorschijnende hoorn-
 zijn de v och- en het regenboogvlies, wordt de voorſte oog-
 ten geplaatst? kamer genaamd; terwijl die van de zwarte ach-
 terzijde van het regenboogvlies, (het druifvlies
 genaamd) tot aan het kristallijne vocht, de ach-
 terſte oogkamer vormt; welke beide kamers
 met het waterachtige vocht opgevuld zijn. § 66.
 Achter en tegenover den oogappel, bevindt zich - 65.
 het dikkere, echter zeer doorschijnende, in een vlies - 64.
 bevatte kristallijne vocht; terwijl de achter-
 holte des oogs door het glasachtige vocht
 vervuld wordt.

84. Welke af- Verschillende afwijkingen kunnen in de gewone - 60.
 wijkingen kleur van het regenboogvlies plaats grijpen, zon-
 heeft ſomtjds der eenigen nadeeligen invloed op het gezigt te
 de kleur van hebben; bezit hetzelfde eene ligtbruine kleur,
 het regen- zoo noemt men zulks valkooogen; is dat der
 boogvlies? beide oogen van eene verſchillende: harlekijns;
 en glasooogen, wanneer dezelve wit en met
 eenen donkeren rand omzoomd zijn.

85. Welke zijn Men begeert dat de oogen rond, vast, helder, - 56.
 de vereiſch- levendig, van gelijke grootte, niet uitpuilende, en
 ten der oogen? veeleer groot dan te klein zijn. De kleine inge-
 zonkene of zoogenaamde varkensoogen, ſtrij-
 den niet slechts tegen de ſchoonheid, maar be-
 zitten den aanleg tot oogziekten; terwijl de te
 bolronde of osienoogen, het paard bijziende
 en daardoor vaak ſchichtig maken.

Voorts moet het hoornvlies helder, zonder - 67.
 de minſte vlekken; het waterachtige vocht
 ten uiterſte doorschijnende zijn; en het achter
 den oogappel geplaatſte kristallijne vocht,
 eene heldere zwartblaauwe kleur vertoonen.

86. Welke zijn de kenteekenen van ooggebreken? De flaaue kleur van het kristallijne vocht duidt eenen hoogen ouderdom aan, terwijl deszelfs verdikking de graauwe staar voortbrengt. De verlamming der gezigtszenuw heeft de zwarte staar ten gevolge, kenbaar aan de onveranderlijke grootte des oogappels, en even als de vorige door volstrekte blindheid gevolgd, die in eenen meer of minderen trap, ook door de witte vlekken des hoornvlies te wege wordt gebragt. Soms tijds wordt het waterachtige vocht troebel gevonden, hetwelke ten kenmerk van ongesteldheid of van eenig ooggebrek verstrekt, en gewoonlijk ook die periodieke oogontsteking verzelt, welke onder de benaming van maanoogen bekend is.

87. Wat nut heeft het onderzoek der oogen? Daar men uit de gesteldheid en den opslag der oogen grootendeels het karakter des paards kan afleiden, zoo verdient hun onderzoek alzins met opmerkzaamheid te geschieden.

88. Hoe moet dit geschieden? Tot het ontdekken van derzelver gebreken, plaats men het paard met het hoofd gedeeltelijk in het licht, terwijl het ligchaam zich in het duistere bevindt: ten einde door beurtelings de oogen in den sterken dag en duisternis te brengen, over de verwijdering van den oogappel te kunnen oordeelen, welke snel moet geschieden. Even zoo kan men de minste ondoorschijnendheid ontwaren, welke in het hoornvlies en waterachtige vocht plaats heeft, wanneer men zijdelings door het voorste gedeelte van het oog tegen den dag ziet, moetende hetzelfde zich alsdan helder als glas vertoonen.

89. Wat maakt de wangen uit? De wangen bovenste vlakke der bovenkaak- en jukbeenderen, moeten vlak en mager zijn. Pl. I. 12. § 69.

90. Waaruit be- De neus, welke uit de neusbeenderen, Pl. I. 5, 6.
 staat de neus? het ploegbeen en de schelpswijze neus- — III. e.
 beenderen zamengefeld is, moet mager, smal, § 70.
 langzaam vernauwende, regt of slechts weinig
 gebogen zijn.

91. Wat is het De neusgaten moeten groot en geopend zijn, Pl. I. 8.
 vereischte der zoo dat men het slijmvlies kan ontdekken het- § 71.
 neusgaten? welke hen inwendig bekleedt en eene frische ligt-
 roode kleur bezitten moet; hunne beweging moet
 onmerkbaar zijn, en zij geen of slechts weinig wa-
 terachtig vocht dan alleen ontlasten, wanneer het
 paard eenige bewegingen verrigt.

92. Welke tee- Wanneer het paard bij de ademhaling de neus-
 ken van ge- gaten sterk beweegt, blaast of snuift, zoo kon- - 71. 72.
 zondheid en digt zulks ongesteldheid of gebrek der ademhalings-
 ziekte leveren werktuigen aan, gelijk de ontlasting van een wit
 bezelve op? slijmerig vocht, meestal de verkoudheid en droes
 verzelt; is zulks echter geelachtig, groen of met
 bloed vermengt, het slijmvlies ontstoken, lood-
 kleurig en met zweren bezet, zoo is er gegrond
 vermoeden tot het aanwezen van den kwaden
 droes, welks uitwerping door zamentrekkende in-
 spuitingen bedriegelijk opgestopt kan worden.

93. Waaruit be- De bovenkaak, welke door de boven- en
 staat de bo- tusfchenkaakbeenderen gevormdt wordt,
 venkaak. en met de onderkaak de mond uitmaakt, is ons
 alleen als een deel des hoofds belangrijk.

94. Waaruit be- De mond, rijkdunstig zoo belangrijk te ken- - 76.
 staat de mond? nen, bestaat uit in- en uitwendige deelen, waar-
 van de laatste uit de lippen en de spleet des - 77.
 monds, de inwendige, uit het gehemelte - 81.
 de

de tong, het kanaal, de lagen, het tandvleesch en de tanden, bestaan.

95. Hoedanig moeten de lippen zijn? Van deze moeten de lippen, van welke de bovenste bij het paard ten hoogste beweegbaar is, dun, wel gesloten en zacht, en dus even min te breed, te dik, vlezig en in hunne zamenvoeging verëeld, als al te gevoelig zijn. § 78.
96. Wat is het vereischte des monds? Men verlangt van den uitwendigen mond, gevormd door de verëeniging der lippen, dat hij behoorlijk, niet te veel noch te weinig, gespleten is. 79.
97. Wat is het vereischte van het gehemelte? Het gehemelte moet eene frische gezonde kleur bezitten, en even min afhangen en opgezwollen, als mager zijn, waarvan het eerste in het eeten hinderlijk is, het laatste ouderdom aankondigt. Pl. V. i. c. § 81.
98. Welk vereischte moet de tong bezitten? De tong door het tongbeen ondersteund, moet niet te dik noch te lang, maar beweegbaar, teder en welgeplaatst in het kanaal zijn. Men lette bij hare beschouwing: of zij ook beschaaid, doorgesneden of uithangende is, en of er zich ook uitwasfen onder bevinden. Pl. V. i. d. § 82.
99. Wat is wegens de binnenzijde der onderkaak merken? De plaats welke haar moet bevatten, en door de binnenzijde der onderkaak gevormd wordt, draagt de naam van het kanaal, men verlangt dat het hiertoe eene genoegzame ruimte op te verleent. 89.
100. Hoe moeten de lagen gevormd zijn? Het door het tandvleesch bedekte gedeelte der onderkaakbeenderen, tusfchen de haaktanden en de kiezen, waar het gebit plaats vindt, wordt de lagen genaamd: welke mager, fcherp, en onbe- Pl. V. i. § 83.

befchadigd moeten wezen, daar dikke, vlakke en vlezigc, ongevoelig, en al te verhevenc, te aandoenlijk zijn.

101. Wat moet men bij dezelve onderzoeken? Aangezien de gefteidheid der lagen den grootften invloed op het bestuur des paards heeft, zoo moet men oplettend onderzoeken of zij ook befchadigd, verhard of door beenbederf aangetast zijn.

102. Wat is het getal en de onderfcheiding der tanden? De kaakbeenderen bevatten de tanden, ten Pl. V. 1. § 84. getale van twaalf fijn-, vier haak- en vier-en twintig maaltanden of kiezen, doch waarvan de haaktanden bij de merrien ontbreken. Bijzonder zijn de tanden belangrijk wegens de aanwijzing van den ouderdom des paards, welke vooral uit de fijn- en haaktanden afgeleid kan worden.

103. Wat heeft men wegens hen op te merken? Zij moeten den meest gefchikten ouderdom tot gebruik des paards kenmerken, namelijk dien van vijf tot zeven jaren, en dus de snijtanden plat, breed, hol en regtftandig, de haaktanden spits en gegroefd zijn. Wanneer daarentegen de snijtanden hunne holligheden, de haaktanden hunne groeven en fcherpte verloren hebben, de eerste daarenboven in de onderkaak voorover hellen, driekant, lang en met kalk bezet zijn, zoo kan men eenen hoogen ouderdom vermoeden; regtftandig afgefletene snijtanden verraden een kribbenbijter, en wanneer deze alle gelijke holligheden bezitten, dat zij zoogenaamde twijffelaars of altoos teekenende paarden zijn.

104. Welke zijn hunne gebreken? De gebreken die men aan hen ontmoet, beftaan daarin, dat eenige derzelve dubbeld, ongelijk, uitgevallen of bedorven zijn.

De

105. Welke mis- Het bedrog is ten uiterste werkzaam om door § 85.
leidingen kun- het uitbreken der zoogenaamde veulentanden een
nen wegens den jong paard voor ouder te doen doorgaan, en door
ouderdom ge- afvijlen en uitgraven der snijtanden, een oud jon-
schieden? ger te doen schijnen.
106. Wat wordt De tanden moeten door het tandvleesch wel . 83.
van het tand- omvat worden, hetwelke eene verlenging van het
vleesch ver- binnenste bekleedfel des monds is, en eene frische
eischt. met dit gelijke klesir bezitten moet.
107. Wat is we- De verwijdering der zich aan de kin verëenigen- P. IV. 20.
gens de kaken de onderkaakbeenderen, welke inwendig het ka- - 89.
en scharnaal daarstelt, vormt uitwendig aan hunne boven- " 93.
opmerkens- zijde door de kaken, de schar, te welker
waardig? plaats zich onderscheidene klieren bevinden,
welke in den staat van gezondheid onzichtbaar zijn,
doch in ziekten, gelijk in verkoudheid en droes,
wederzijds, en in den kwaden droes aan éene zij-
de opzwellen, hetwelke in keelontstekingen enz. Pl. I. 20.
ook plaats heeft met de op den hoek der ach- § 95.
terkaak gelezene oorklieren of vijvels.
108. Hoe moe- De kaken, waardoor men de bovenste vlakke Pl. I. 18.
ten deze ge- der onderkaakbeenderen verstaat, hebben den groot- § 92.
vormd zijn? sten invloed op de rijkunstige volkomenheid des
paards, zoo door hunnen vorm als onderlinge ver-
wijdering; dezelve moeten genoegzaam geopend,
ligt, smal, mager, en gelijk men het noemt,
wel besneden zijn; aangezien de geslotene of te
weinig verwijderde, de plaatting der strot in hun-
ne tusschenwijdte verhinderen, en diegene wel-
ke zwaar, dik en viezig zijn, het hoofd ver-
zwaren.

Onder de gebreken die men somtijds aan de - 95.
on-

onderkaak ontmoet, kunnen ook de tandfistels gerekend worden.

109. Wat is het vereischte des baards? De baard is de plaats van de verëeniging der onderkaakbeenderen, waar de kinketen rusten moet, en van welke men begeert, dat hij mager, scherp, onbeschadigd en zonder veel haar is. Daarentegen acht men het als eene feil, wanneer zij te rond, vlak en vlezig is. Pl. I. 15. § 91.

110. Welk is de eigenschap der kin. Het onderste gedeelte der kaken wordt door de kin gevormd, welke vast, rond en verheven moet wezen. Pl. I. 17. § 90.

111. Wat is de nek en aan welke toevalen staat hij bloot? De verëeniging van het hoofd met den hals wordt door het gewricht des neks bewerkstelligt, welke van eene geëvenredigde lengte, en even min te hoog als te laag geplaatst moet zijn. Pl. I. § 96. 97.

Somtijds wordt hetzelfde door een gevaarlijk gezwel aangetast, dat de mol of varent genaamd, zoo door uit- als inwendige oorzaken kan ontstaan. Pl. IV. 14. § 98.

II. De hals.

112. Waar door wordt de hals gevormd? De HALS, gevormd door zeven halswervels en door den nekband ondersteund, strekt zich van den nek tot aan de schouders uit, en wordt verdeelt: in de kam, de beide zijden en de keel. Pl. I. II. — III. D. § 99. 100.

113. Wat zijn de vereischten? Indien hij de volmaakste rijdkunstige stelling zal bezitten, zoo moet hij aan het ligchaam geëvenredigt, genoegzaam en boven fraai gebogen, en wel met het hoofd verëenigd zijn; bijna regtstandig

dig uit de borst oprijzen, en zich boven de schoft, zonder merkbare insnijding verheffen, eene gepaste trapswijze buigzaamheid, een scherpe kam en vaste zijden bezitten, wier spieren echter niet te merkbaar moeten zijn.

114. Welke gebreken kan hij bezitten? Tegen deze eigenschappen strijden, de te lan- Pl. IV. 15. 16. ge, te dunne, te zeer gebogene of al te buig- § 105 - 110. zame halzen, voorts de verkeerde, gebrokene, korte, lage, dikke, regte, varkens- of spekhalzen.

115. Wat eischt men van de manen? Het bovenste gedeelte van den hals, de kam Pl. I. 21. genaamd, wordt door de manen bedekt, welke § 101. dun, fijn en lang moeten zijn, daar grove, dikke, een gemeen ras en grijze ouderdom kenmerken. Voorts lette men dat dezelve door geen manenschurft of haarworm aangetast zijn.

116. Waar is de groote halsbloedader gelegen? De zijden door de onderscheidene halspienen daargesteld, strekken zich van den kam tot aan de keel of strot uit, in wier groef de groote halsbloedader gelegen is, aan welke men de gewoonlijkste aderlatingen verrigt. - 102.

117. Waaruit bestaat de keel? De keel, zamengesteld uit de luchtpijp en de flokdarm, moet tot bevordering der ademhaling groot en ruim zijn. Pl. I. 22. § 103.

Van de gebreken die men aan de hals ontmoet: - 111. zijn de aderbuilen onschadelijk, de aderlaatifistels vaak moeilijk te genezen, en de wormknopen steeds bedenkelijk.

I. De schoft.

118. Wat noemt men de schoft? De schoft wordt gevormd door de nitsteekfels der negen eerste rugwervels, van welke de vierde en vijfde de hoogste zijn, en tot bepaling der maat des paards dienen. Pl. I. f.
— III. 1-2.
§ 112.
119. Welke volkomenheden moet dezelve bezitten? Dezelve moet lang, verheven, mager, scherp en smal, in hoogte aan het kruis geëvenredigd zijn, en dit iets te boven gaan of ten naastenbij evenaren; voorts zich zonder merkbare insnijding met den hals en rug vereenigen. - 113.
120. Welke gebreken strijden hier tegen? Men beschouwt als feilen, wanneer dezelve laag, kort, breed, vlezig en te hoog is. Pl. IV. 17.
§ 114. 115.
121. Waarop moet men letten? Vooral dient men te onderzoeken of dezelve door het drukken van den zadel gekwetst of gezwollen is. - 116.

II. De borst.

122. Waardoor word de borst gevormd? De borst, welke het borstbeen ten grondslag dient, en welke de voorste ribben helpen vormen, strekt zich van de keel en de voorzijde van den hals, tuschen de voorbeenen tot den buik uit. Pl. I. h
— III. q.
§ 117.
123. Hoe moet zij gevormd zijn? Dezelve moet wel geëvenredigd, even min te smal dan te breed, ruim doch niet uitstekende zijn. - 119-121.
124. Welke toevallen komen alhier voor? De gebreken welke men aan dit deel ontmoet, zijn stijfheid en afwijking der spieren welke tot beweging der voorbeenen dienen; doorschuren van de huid, ontfstekingsgezwollen en somtijds pestbuilen. - 122.

De

E. De voorbeenen.

125. Waaruit De VOORBEENEN, welke zich van het bo- pl. I.
bestaan de venste des schoulers [tot den hoef uitsprekken, § 123.
voorbee- bestaan uit de volgende deelen: 1) de schouder;
nen? 2) de boeg of bovenarm; 3) de voorarm; 4) de
knie; 5) de pijp en pees; 6) de kogel en koot;
7) de kroon; 8) de hoef.

126. Welke zijn Hare algemeene vereischten zijn: dat zij regel-
hunne eigen- matig en aan het ligchaam geëvenredigt gevormd
schappen? zijn, zoo met opzigt tot zwaarte en gestalte, als
in betrekking tot de lengte der achterbeenen, met
welke zij zoo wel eene regtstandige evenwijdige
stelling als onderling bezitten moeten.

127. Wanneer Daarentegen acht men het gebrekkig, wanneer - 125.
zijn zij gebrek- zij onder het ligchaam geplaatst, binnen- of bui-
kig? tenwaarts gedraaid, krom of doorgebogen zijn,
wyl deze onvolmaakte stelling te wege brengt,
dat het paard in den gang de beenen kruist of
buitenwaarts zwaait.

128. Hoe ver- De stijfheid in hunne beweging wordt verbor- 127.
bergt men deze gen door het paard eerst warm te rijden, en de
gebreken? ongelijkwijdige gang, door hetzelfde schuins te doen
gaan, wanneer het ten verkoop aangeboden wordt.

1. De schouder.

129. Waaruit Het bovenste lid der voorbeenen is de schou- pl. I. 25.
bestaat de der, wien het schuins naar voren op de ribben — III. E.
schouder? geplaatste schouderblad ten grondslag dient, § 124.
hetwelke eene driehoekige gedaante bezit, boven
met banden aan de uitsteekfels der rugwervels be-
ves-

vestigt, en onder van eene gewrichtsholte, het schouderbladshol genaamd, voorzien is. § 125 - 127.

130. Wat is De schouders in eene gepaste schuinschte geplaatst, hunne vereisch- moeten éene juist geëvenredigde lengte bezit- ten? ten, voorts gespierd doch droog, vrij, beweeg- baar, en niet gesloten tegen de ribben zijn.

131. Aan welke Dezelve moeten even min door dikte, rondte, Pl. IV. 20, 21. feilen-zijn zij vlezigheid en zwaarte, de beweegbaarheid in den § 127 - 128. onderworpen? weg staan, dan dat zij te mager, stijf, of los zijnde, weinig kracht aankondigen, of door het drukken van den zadel een pijnlijk gezwel ver- toonen.

2. De arm.

132. [Waaruit De ARM of zoogenaamde BOEG, door het op Pl. I. 26. bestaat de ARM perarmbeen gevormd, welks hoofd, in het — III. F. pangewricht van het schouderbladshol sluit, is § 129. in alle rigtingen beweegbaar.

133. Hoe moet Dezelve moet, offchoon gespierd, niet te vle- 130. deze gevormd zig en van eene geëvenredigde lengte zijn; een zijn? juisten hoek met het schouderblad maken, en even min binnen- als buitenwaarts gedraaid zijn.

134. Welke fei- Hiertegen strijdt, wanneer dezelve vlezig, de 131. len vindt men stelling verkeerd, en de hoek met het schouder- blad niet genoeg geopend is.

135. Welke ge- De toevallen waaraan de arm onderhevig is, 132. breken is hij zijn: de zoogenaamde boeglammingheid, uit onderworpen? verrekking of reumatieke oorzaken, wier vorig aanwezen, likteekens van dragten verraden.

136. Wat bevindt zich aan de vóórzijde van de zoogenaamde Pl. I. 29. vindt zich aan de boegader, aan welke men somtijds aderlatingen § 133. de vóórzijde? verrigt.

3. De voorarm.

137. Wat maakt de voorarm, tusfchen den arm en de knie pl. I. 27. de voorarm gelegen, bestaat uit twee te zamengevoegde been- — III. c. uit? deren, wier voorfte, het voorarm- of fpaak- § 134. been, het andere het ellebeen genaamd wordt.

138. Wat zijn dezelve moet breed, naar onder iets smaller deszelfs eigen- uitloopende, lang en van eene loodregte felling fchappen? zijn; merkbare, van een gefcheidene, veérkrachtige fpieren bezitten, en even min, te kort als smal en mager zijn.

139. Wat zijn De elleboog, welke de bovenfte achterzijde de vereifchten van het ellebeen en des voorarms uitmaakt, en des elle- als eene pal tegen het voorwaarts doorbuigen ver- boogs? trekt, moet regtftandig, even min naar de ribben gekeerd als van dezelve afwijkende zijn.

140. Welke gebreken is den Deszelfs punt wordt fomtijds door een koud Pl. IV. 23. voorarm onder- gezwel aangedaan, hetwelke men een legger noemt.

Aan de onderzijde des voorarms ontmoet men Pl. IV. 24. fomwijlen de zoogenaamde vlot- of kniegal- § 135. len.

141. Wat vindt men aan de Boven de knie, aan de binnenzijde heeft de Pl. I. 30. binnenzijde? zoogenaamde hoorn- of zweelwrat hare § 136. plaats.

4. De knie.

142. Wat noemt men de knie? De knie vormt het gewricht tusſchen den voorarm en de pijp, zamengeſteld uit zeven in twee rijen geplaatſte beenderen, waarvan het achterſte het haakbeen genaamd wordt. Pl. I. 31. 32. § 137. Pl. III. 0. B.
143. Hoe moet zij gevormd zijn? Men vordert dat de knie breed, mager, vóór platronde, effen, regt en ſterk is, eene ongedwongene beweging bezit, en beide knien onderling op eenen gepaſten aſtand verwijderd zijn. § 138.
144. Wanneer zijn zij onvolmaakt? Zoodanige keurt men af welke rond, vlezig, kaal, doorgebogen en krom of zoogenaamde oſfenknien, ongelijkſtandig, te dicht of te ver van elkander verwijderd zijn. Pl. IV. 24.
145. Welke zijn hare gebreken? De toevallen die haar treffen, zijn: knie- of zwamgezwollen, dikke knien, waterzucht, gelijk mede rasp en of kloven in hare buiging. § 139.

5. De onderarm, uit de pijp en pees zamengeſteld.

a. De pijp.

146. Waar bevindt zich de pijp? De pijp, welke met de buigpees den onderarm vormt, beſtaat uit het ſcheen- en de beide priemvormige beenderen, en ſtrekt zich uit van de knie tot het kootbeen, op welke beide plaatſen eene hengſelwijze geleding haar vereenigen, terwijl eene achter haar heenloopende buigpees haar buigt, en de aan de voorzijde aanwezige uitſtrekſpier haar uitſtrekt. Pl. I. 33. Pl. III. 1. § 140.
147. Wat is hare vereiſchte? Zij moet van eene geëvenredigde, doch geene te groote lengte zijn, voorts mager, droog, effen. § 141.

fen en regt; van voren beschouwd zich smal, doch zijdelings gezien, breed vertoonen; daarenboven merkbaar van de pees gefcheiden, en weinig met haar bezet zijn.

148. Welke zijn gebrekkig? Men acht zoodanige gebrekkig welke smal, dun § 142. rond en te lang zijn.
149. Welke gebreken ontmoet men aan dit deel? Zij is verder onderhevig aan beenuitwasfen, be- Pl. IV. 28. kend onder den naam van over- of fchevel-beenen en knobbels; als mede aan zachte gezwellen nabij het kogelgewricht, tusfchen de pees en pijp, welke den naam van enkele en — IV. 33. doorgaande of wederzijdsche gallen dragen, § 143. en het bedrog door het fmeren met zamentrekken- de middelen voor eenigen tijd onzichtbaar weet te maken.
150. In hoe verre zijn de overbeenen fchadelijk? Belemmeren deze beenuitwasfen door hunne nabijheid de beweging der gewrichten, of hinderen zij die der fpiere en pezen, zoo veroorzaken zij vaak eene onherftelbare kreupelheid, doch menigmaal verftrekken zij alleen tot eenen uitwendigen misftand, zonder eenig nadeel in het gebruik.
151. Wat is wegens de gallen aan te merken? De gallen verraden een zwak vezelgeftel, en leggen de gevolgen eener overmatige inftanning aan den dag, derhalve zijn zij bij een jong paard fteeds bedenkelijk en gewigtig genoeg om in dezelfs keuze te aarzelen, doch van minder aanbelang wanneer het zekere jaren bereikt heeft, er niet kreupel aan gaat, en dit gebrek door andere goede eigenfchappen opweegt.

b. *De buigpees.*

152. Wat noemt men de buigpees? De BUIGPEES is aan het achterste gedeelte der pijp gelegen, en het hoofdwerktuig tot buiging van het voorbeen en des voets. Pl. I. 34. § 144.
153. Wat is haar vereischte Men verlangt dat zij dik, sterk, van de pijp gescheiden, zoo ver mogelijk van deze verwijderd, overal gelijk en onpijnlijk zij. - 145.
154. Wanneer is zij misvormd Is zij te dun en te nabij de pijp gelegen, zoo vormt dit de zoogenaamde kalfsbeenen, die geringe kracht verkondigen; vlezig en met vele lange grove haren bezet, verstrekt ten kenmerk van een gemeen ras, met den aanleg tot gezwollene beenen en mok.
155. Welke toevallen trefden haar? Hare toevallen zijn verhardingen, knobbels, veelal door inwendige oorzaken, en kwetsingen en breuk door uitwendige beschadigingen voortgebracht.

6. Het kogelgewricht en de koot.

a.) *De kogel.*

156. Wat gewricht vindt men aan de onderzijde der pijp? Het gewricht dat het scheen- en kootbeen vereenigt, en aan welks achterzijde men de beide zoogenaamde zaadvormige beenderen ontmoet, over welke de buigpees loopt, wordt in de uitwendige paardenkennis den naam van den KOGEL gegeven. Pl. III. 1. § 146. — I. 35.
157. Wat wordt van hetzelfde vereischt? Men vordert dat dit gewricht eene geëvenredigde, ofschoon geene te grooté dikte bezitte, mager, vast en even min binnen- als buitenwaarts gedraaid is. § 148.

158. Welke toe- Hetzelve is aan verrekking, verstuiking en kwet- § 147.
vallen overko- fing door strijken onderhevig, welk laatste vaak
men dit ge- door eene zelf verborgen wordt, welke met de
wricht? kleur der haren overeenstemt.
159. Wanneer Is hetzelve te dun en terug geplaatst, zoo - 148.
is het gebrek- wordt het als zwak beschouwd; wanneer het daar- Pl. IV. 30. 31.
kig? entegen te dik is, verhoogingen op de buigpees
of rondsom eene kringswijze uitzetting vertoont,
keurt men het door zwaren arbeid bedorven; ter-
wijl deszelfs verdraaijng de voeten eene verkeer-
de stelling mededeelt.
160. Wat vindt Aan deszelfs achterzijde bevindt zich eene klei- Pl. I. 37.
men aan de ne wrat, de spoor of het horentje genaamd. § 149.
achterzijde? Rondsom de spoor ontmoet men eene bos ha- Pl. I. 36.
ren, welke den naam van de vetlok gegeven § 150.
wordt, en die weinig en fijn moeten wezen, om
een edel ras aan te kondigen.

b.) *De koot.*

161. Waaruit De koot door het schuinsch liggende koot- Pl. I. 38.
bestaat de been gevormd, wordt door hengselwijze geledin- — III. K.
koot? gen boven met de pijp, en onder met het — VIII. 7. 9. 10.
kroonbeen verëenigd. § 151.
162. Welke zijn Zij moet eene gepaste lengte en dikte bezitten, - 152.
hare vereisch- eenen juisten hoek vormen, droog en vierkant
ten? zijn.
163. Welke fei- Is het kootbeen te kort of deszelfs hoek te - 153.
len strijden te- stomp, zoo doet zulks de beweging stotende en
gen hare goede de gang onzeker worden, welke feil die men een
vorming? ftelt voet noemt, bij jonge paarden bedenkelijk
is. Is zij daarentegen te lang, zoo kan men bij zoo-
da-

danige paarden van een gemeen ras, weinig dienst verwachten, vooral wanneer zulks zoo veel be- draagt, dat zij in den gang met den vetlok bij- na den grond raken, echter wordt dit gebrek van te lang gekoot te zijn, bij die van edeler af- komst door de meerdere veërkracht hunner spie- ren onschadelijker gemaakt.

164. Aan welke toevallen staat dezelve bloot? Dit deel is onderhevig aan verstuikingen en ver- § 154. rekkingen in het kroongewricht, en deszelfs ach- terzijde, vooral der achterbeenen verstrekt vaak de mok ten zetel.

7. De kroon.

165. Wat ver- staat men door de kroon? Men geeft de naam van de KROON aan den Pl. I. 39. vingerbreeden rand welke den hoof omringt, en door — III. 1. het kroonbeen gevormd wordt, dat zich ins- — VIII. 3. 9. 10. gelijks door een hengfel- gewricht met het koot- § 155. been verëenigt.

166. Hoe moet zij gevormd wezen? Zij moet mager, vast, met fijn haar bezet zijn, - 156. en den hoof met eene flauwe verhevenheid om- ringen, zonder er over uit te steken.

167. Welke toe- vallen kunnen haar treffen? De kroon is blootgesteld aan betrappingen, aan fistels door in- en uitwendige oorzaken voortge- bragt, en vooral de achterbeenen aan de huid- ziekte, welke de mok genaamd, alhier de egels- voet voortbrengt; terwijl de beenuitgroeiingen; die somtijds op de gezamenlijke gewrichts- opper- vlakte van het koot- en kroonbeen plaats heb- ben, onder den naam van overhoeven be- Pl. IV. 34. kend, het paard door kreupelheid meer of min § 157. tot gebruik ongeschikt] kunnen maken.

8. De voet.

168. Welke zijn de deelen die den voetzamenstellen? Men onderscheidt aan den VOET de uitwendige en inwendige deelen; de eerste behooren tot het onderwerp der uitwendige paardenkennis, terwijl de laatste, die bijzonder tot dat der beslagkunst gebragt kunnen worden, behalve de zachtere deelen, uit het hoef- en kleine voet- of schuitswijze been bestaan. Pl. I. 40. § 158. Pl. VIII.
169. Hoe verdeelt men de uitwendige? De uitwendige deelen worden hoofdzakelijk in den hoef en de zool onderscheiden.
170. Welke deelen bevat de hoef? De hoef welke zich van de kroon tot den grond uitstrekt, wordt verdeeld: in den zoom, de voorhoef, de zijden, de kwartieren en de hielen. — 6.
171. Wat verdient men van den voorhoef? Het hoorn des hoefs moet dik, glad, glansrijk, zwart, donkergrijs of bruin van kleur, effen, zonder scheuren, hard en taai zijn; de voorhoef en dragten eene geëvenredigde en de beide kwartieren eene gelijke hoogte bezitten, voorts de hielen wel geopend wezen. § 159, 160, 162.
172. Waaruit bestaat het onderste des voets? Van de onderzijde des voets of der zool in het algemeen, welke de zool en s'traal bevat, behoort de eerste dik, hol en sterk, en de s'traal geëvenredigd te zijn. Pl. VI. r. § 161.
173. Wat onvolkomenheden kunnen de voeten bezitten? Men beschouwt zoodanige voeten gebrekkig, welke scheef, wier kwartieren en dragten te hoog of te laag zijn; de enge, ezels- of klemhoeven, en het tegengestelde, de plat- en volvoeten; de ringhoeven; de ongeëvenredigde van grootte, en die wier hoorn te week of te broos is. - 163.
174. Welke toevallen zijn zij onderworpen? Onderscheidene barsten en scheuren in het hoorn, volgens hunne rigting kwartier- of osfenvoeten. - 164.

ten genaamd, zijn de toevallen welke den hoef aandoen; terwijl steengallen, vernageling, rotstralen, vijgwraatten en voetkanker enz. gebreken uitmaken, waaraan de zool onderhevig is.

175. Kunnen Door de hoornkloven met was te vullen, en deze feilen ook met slijk te besmeren, de ringhoeven af te ras-
 verborgen wor- pen, en bij steengallen het paard alleenlijk op
 den? eenen zachten grond te doen gaan, worden deze gebreken veel minder in het oog vallende gemaakt.

II. H E T L I J F.

176. Welk is Het tweede gedeelte des paards is het LIJF, het tweede zamengesteld uit: 1.) den rug; 2.) de lendenen; hoofddeel des 3.) de ribben; 4.) de zijden; 5.) den buik; 6.) paards en waar- de geslachtsdeelen.
 uit bestaat het- zelve?

A. De rug.

177. Waaruit De [RUG, welke zich van de schoft tot de Pl. I. 45. bestaat de rug? lendenen uitstrekt, wordt door de laatste negen — III. N. rugwervels gevormd. § 165. 166.

178. Welke ei- Deszelfs hoofdvereischte is, benevens de len- - 167.
 genschappen denen, zoo nabij mogelijk eene waterpaslijn te worden er van naderen; voorts breed, gegroefd, en van eene gevordert? genoegzame lengte te zijn.

179. Hoedanig Wanneer dezelve ingebogen is, hetwelke men een Pl. IV. 38.
 kan dezelve zadelrug noemt, mangelt denzelven genoegzame — 39.
 misvormd wor- kracht tot dragen, daarentegen bezit eenen op-
 den? waarts

waarts gebogenen of ezelsrug, weinig veër- § 168.
kracht, en veroorzaakt harde bewegingen.

180. Welketoe- Soms tijds wordt de rug door het drukken des - 169.
vallen kunnen zadel gekwetst.
dezelve treffen?

B. De lendenen.

181. Wat noemt De LENDENEN, die zich van den rug tot het Pl. I. 47.
men de len- kruis uitstrekken, en door zes wervelbeenderen - III. o.
denen? gevormd worden, kenmerken vaak de sterkte des § 170.
paards.

182. Wat ver- Zij moeten aan den rug geëvenredigt, met de - 171.
langt men van zen gelijk doch niet te lang, maar breed, ge-
haar? kloofd, boven vlak, en wederzijds rond en ver-
welfd zijn.

183. Welke fei- Hunne bovenmatige lengte doet het paard - 172.
len kan men langribbig noemen; verhevene zijn meest ge-
aldaar aanmer- volgen van eenen ezelsrug; magere en voor
ken? het kruis ingezonkene, verkondigen zwakte.

184. Welke toe- Behalve de soms tijds plaats hebbende verrekkin-
vallen zijn zij gen der lenden-spiere, is de kwetsing door zadel
onderwörpen? of mantelzak het gewoonlijkste toeval dat dit deel
overkomt.

C. De ribben.

185. Wat zijn De RIBBEN, welke achttien in getal, de hol- Pl. I. 46.
de ribben? ligheid der borst en gedeeltelijk die des buiks in- § 173. 174.
sluiten, dragen door hunne gedaante even veel tot
deugd als schoonheid des paards bij, te wel-
ken einde zij volkomen rond en met de heu-
pen gelijk moeten zijn.

Wan-

186. Wanneer misfen zij de noodigé ver- eischen? Wanneer hunne ingedrukte in plaats van ronde gedaante het paard plattribbig doet noemen, § 175. worden de werktuigen der ademhaling en spijsvertering geprangd, en gaat veelal met eenen scherp rug gepaard, welke zeer ongunstig tot het dragen des zadels is. Pl. IV. 37.

187. Welke toc- vallen treffen dezelve? Zij zijn onderhevig aan breuken en door den zadel gekwetst te worden. - 176.

D. De zijden.

188. Waar vindt men de zijden? Men verstaat door de ZIJDEN OF FLANKEN, Pl. I. 49. de tusfchen de laatste ribben en de heupen gelegen plaats, en vordert, dat zij kort, gevuld, overeenkomstig met den buik, de ribben en heupen en daardoor, gelijk men het noemt, welgefloten zijn. § 177.

189. Welke zijn hare misftanden? Is de afstand tusfchen de ribben en heupen te groot, hetwelke zoodanige paarden langtribbig doet noemen, en vaak met ingevallene zijden gepaard gaat, zoo strijdt zulks niet slechts tegen de fchoonheid, maar doet van dezelve geene groote duurzaamheid verwachten, terwijl indien zij opgetrokken zijn, men te regt inwendige ongesteldheid vermoeden kan. Pl. IV. 41.

190. Wat leert ons hare beweging? Bijzonder opmerkenswaardig is de aard hunner beweging bij de ademhaling, welke zoo onmerkbaar, langzaam, en gelijkvormig mogelijk moet plaats hebben, om volkomenheid der ademhalingswerktuigen en gezondheid aan te kondigen; daar derzelver gebrekkelijkheid door buitengewone fchielijke beweging, en bijzonder de dampigheid door eene krampachtige verraden wordt. § 178.

Darm-

191. Welke ongemakken vindt men hier? Darm- en liesbreuken zijn voorts de ongemakken die men somtijds hier aantreft. § 179.

E. De buik.

192. Wat verstaat men door den buik? De buik wordt gevormd door de zachte delen welke zich tusfchen de lendenen, ribben, zijden en achterbeenen bevinden; terwijl aan de onderzijde wederzijds de zoogenaamde spoorader heenloopt. Pl. I. 48. § 180.

193. Wat vereischen deze bezitten? Men verlangt dat de buik met de ribben en heupen overeenstemme, van eene slechts matige dikte, en evenmin doorhangende als opgetrokken zij.

194. Wat strijdt hier tegen? Is dezelve opgetrokken of laag doorzakkende, waarvan het eene gewoonlyk eenen ezelsrug, het laatste een zadelryg verzelt, zoo acht men zulks eene merkelijke onvolkomenheid, daar opgetrokkene buiken weinig duurzaamheid of ongesteldheid aankondigen, en de dikke, zoogenaamde hooi- en grasbuiken, tegen de vlugheid der beweging strijden; terwijl daarenboven bij merrijen, eenen uitgezeten buik gegrond vermoeden baart, van een veulen te dragen. - 181.

195. Welke toevallen kunnen hem overkomen? Onder de gebreken welke alhier hunnen zetel hebben, vindt men de navel- en zijdebreuken, de wind- en koude gezwellen. Pl. IV. 42.

196. Wat is het vereischte der beweging bij de ademhaling? Ten hoogste belangrijk is het, de beweging bij de ademhaling gade te slaan, welke in den staat van rust onmerkbaar, en in dien van beweging, alleenlijk aan deze geëvenredigd moet zijn; Gefchiedt dezelve op eene krampachtige wijze, on-

ongelijk en sterk, zoo legt zulks ongesteldheid, dampigheid of andere ziekten der ademhalingswerktuigen aan den dag, welke laatste bij het genot der weide, van groen voeder en vermindering van hooi, minder merkbaar worden.

F. De geflachtsdeelen.

197. Waarop moet men voor- al bij de ge- flachtsdee- len acht ge- ven? Pl. I. 56.
— IV. 44.
— 43.
§ 183-186.

Betreffende deze lette men op, of bij hen geenen tegennatuurlijken toestand plaats heeft; of de koker geene beschadigingen heeft ondergaan; de hengsten, geene water- lucht- vleesch- of etter- gezwellen, zak- of liesbreuken bezitten, en de ruïns van de gevolgen van het snijden geene zaad- streng-fistels hebben overgehouden; men onderzo- ke verder of het paard geen klophengst is, en eindelijk bij de merrijen, of hunne uijers eenige beschadiging hebben ondergaan.

III. HET ACHTERGESTEL.

198. Wat naam geeft men aan het derde hoofd gedeelte des paards, en waaruit is het zamengesteld? Pl. I. 50.

Het derde gedeelte des paards wordt het ACH- TERGESTEL of de ACHTERHAND genaamd, wijl het de deelen bevat die achter den ritter gelegen zijn; te weten: 1) het kruis; 2) de heupen; 3) de staart; 4) de billen; 5) de achterbeenen.

A. Het kruis.

199. Waaruit bestaat het kruis? Pl. I. 50.

Het KRUIS, gevormd door het heiligbeen, het bekken en de voorste staartwervels, strekt

strekt zich van de lendenen tot aan den wortel Pl. III. R.1.5.
der staart uit. § 187. 188.

200. Welke is Daar uit deszelfs gedaante veelal de sterkte van - 189.
deszelfs voor- het achtergestel afgeleid kan worden, vordert men
deeligste ge- dat het van ter zijde gezien eene genoegzame
stalte? lengte bezitte, en zich volgens eene waterpas of
slechts flauw gebogene lijn uitstrekt, welke eer-
ste vorming de poolische, zevenbergische, tartaar-
sche en andere paarden van oostersch ras, gelijk
mede de van deze afstammende engelsche veelal
eigen is; terwijl de andere bij de goede duitische
en franche paarden aangetroffen wordt; van ach-
teren moet het zich breed en rond vertoonen,
en van sterke en vaste spieren voorzien zijn.

201. Waarvan Den grootsten invloed heeft op de gestalte van
hangt veelal de het kruis, dien van het bekken, met het boven
gedaante van tnschen hetzelve ingevoegde heiligbeen; aangezien
het kruis af. naar mate deszelfs stelling meer liggende dan han-
gende, eenen kleineren hoek met de waterpaslijn
vormt, het kruis langer en overeenkomstiger met
de boven opgegevene volmaakte vorming wordt;
terwijl het tegendeel, de smalle, afhangerde
en vaak zwakke kruisen voortbrengt.

202. Welke zijn Men acht het kruis onvolmaakt wanneer het
de misstanden spits, smal, en van achteren beschouwd, te zwaar, - 190
van hetzelve? of gelijk men het noemt, gespleten is; terwijl
men die gebrekkig keurt, welke te kort en af- Pl. IV. 46. 49.
hangende; of in betrekking tot de schoft, te hoog
of al te laag zijn.

203. Welke toe- Soms worden de hetzelve bedekkende spie- § 191.
vallen overko- ren door uittering aangetast, terwijl uit- en in-
men dit deel? wendige oorzaken alhier eene verlamming kunnen
te

te wege brengen, van wier vorig bestaan de likteekenen van dragten getuigen.

B. De heupen.

204. Wat noemt men de heupen? De eigenlijk zoogenaamde HEUPEN worden gevormd door de beide verhevenheden bezijden het kruis, die uit de heupbeenderen bestaan, welke gezamenlijk met de schaam- en zitbeenderen het bekken vormen, en aan hunne benedenzijde de gewrichtholte, de heupkom bezitten, bestemd het hoofd des dijbeens te ontvangen. Pl. I. 51.
— III. T.
— U. V.
§ 192.

205. Wat verdient men van dezelve? Om zoo wel aan de vereischten van deugd en schoonheid te beantwoorden, moeten zij met de ledenen en zijden gelijk, weinig uitstekende, van gelijke hoogte, niet te kort noch te lang, maar wel gerond zijn. - 193.

206. Welke zijn hare misstanden? De te veel uitstekende of hoogheupige en de ongelijke of zoogenaamde eenheupige paarden, worden als gebrekkig afgekeurd. Pl. IV. 45.
§ 194.

C. De staart.

207. Waaruit bestaat de staart? De STAART, uit zeventien of achteen werfelbeenderen zamengesteld, wordt onderscheiden: in den door deze gevormden wortel en in de waaier, welke uit de haar omringende haren bestaat. Pl. I. 60.
— 61.
§ 195.

208. Welke zijn hare vereischten? Hare bestemming, die het paard ontrusten, stelt de ongerijmdheid in het licht, welke uit een verkeerd denkbeeld van - 196.

van schoonheid, het paard door het angliferen, dit hulpmiddel ontroofst.

De eigenschappen der staart, welke met be- § 196.
trekking tot den waaier, meestal de eifchen der schoonheid moeten voldoen, zijn die, dat dezelve dik, de haren fijn, lang en met geene grijze vermengd zijn; voorts dat de wortel hoog geplaatst, boogswijze worde gedragen en in het opheffen veel tegenstandt biede.

209. Wat mis- Dikke en grove haren verkondigen een gemeen - 197.
standen is zij ras, grijze een bejaard paard; hun ontbreken, doet dit deel een ratten-staart noemen, en onderhevig? ruim zoo veel tegen de schoonheid strijden als wanneer zij te kort en dun zijn. Staarten welke laag geplaatst, tusfchen de beenen geknepen en scheef gedragen worden, doen met gelijk regt, weinig kracht van het paard verwachten, als wanneer zij gemakkelijk op te heffen zijn. Voorts zij men tegen het bedrog gewapend, hetwelke door eene valsche staart het geheel of gedeeltelijk gemis eener natuurlijke getracht heeft te verbergen, of door in het achterfte gestokene peper, dezelve boogswijze of verheven doet dragen.

210. Welke toe- Soms tijds is eene fistel aan de staart het gevolg
vallen zijn het van ongeschikt angliferen, en van meer belangrij-
die haartreffen? ken aard, dan wanneer zij bij deze kunstbewer-
king gebroken mogt zijn, waarvan vaak alleen het
scheef dragen der staart het gevolg is.

Verder bemerkte men of het achterfte goed ge- - 198.
floten is, en even min eene uitzakking vertoont als aan fistels onderhevig is; alsmede dat de scheede der merrien goed gefloten zij.

D. De

D. D^oc billen.

211. Wat zijn de billen? Hierdoor verstaat men het vlezige achterdeel der dijnen, hetwelke rond, goed gevuld en zonder kloof moet zijn, om kracht te voorspellen, waartegen de platte en smalle billen even zeer als tegen de schoonheid strijden. § 199.

E. De achterbeenen.

212. Wat is wegens de achterbeenen aan te merken? De achterbeenen verdienen een des te opletten-der onderzoek, wijl zij de hoofdwerktuigen tot beweging van den lichaamslast zijn, waartoe zij gelijk eene veër werken, en in hunne bovenste geleidingen in eenen tegenover gestelden zin als die der voorbeenen beweegbaar zijn.

213. Welke deelen maken de zelfve uit? De deelen welke hen zamenstellen zijn: 1) de dijnen; 2) de knie- of smeerschijf; 3) de schenkel; 4) de waai of hak; 5) de achterpijp en uitstrekpees; 6) de kogel en koot; 7) de kroon; en 8) de voet. § 200.

1. De dijnen.

214. Waaruit bestaat de dij? De DIJ, wordt door het vlezige bovenste gedeelte der achterbeenen, tusschen de billen en het kruis gevormd, en door het schuinsch naar voren geplaatste dijbeen ten grondslag verstrekt, dat met deszelfs knop in de heupkom geplaatst, een in alle rigtingen beweegbaar pangewricht daarstelt. — Pl. I. 53. — III. 2.

215. Welke vereischten moet zij bezitten? Men vordert dat dit been eene juiste stelling en eenen bepaalden hoek bezitte; dat de dij genoeg-

D

noeg-

noegzaam dik, sterk, zwaar en van zichtbare spieren voorzien zij, en voorts, eene welgevormde ronding met de heupen, billen en het kruis uitmake.

216. Welketoevallen is zij onderhevig. Somtijds wordt door verrekkingen of inwendige oorzaken alhier eene met de boeglammigheid gelijkfoortige kreupelheid voortgebracht, wier terugkeering steeds bedenkelijk is en welke de likteekenen van drigten verraden; zeldzamer doch alsdan ongeneesbaar, kan ook alhier eene ontwrichting plaats grijpen. § 202.

2. De knieschijf.

217. Wat verstaat men door de knie- of knie-schijf. Zoodanig noemt men het ronde aan de hezen Pl. I. 55. staar men door grenzende deel, gevormd door een vierkant been — III. v. de knie- of van gelijken naam, beweegbaar geplaatst op de § 203. smeer-schijf. geleding van het dij- en schenkelbeen, tot bevordering der beweging van de over hetzelfde heenloopende uitstrekpees.

218. Wat zijn hare vereischten en toeval- len? Zij moet eene onbelemmerde beweging bezitten, en even min door verrekkingen als andere uitwendige oorzaken, aanleiding tot kreupelheid opleveren. § 204.

3. Het been, of de schenkel.

219. Waaruit bestaat het been? Het been of de broek wordt door het schenkel- of scheenbeen gevormd, dat schuinsch van vóór naar achter gerigt, door eene hengselwijze geleding met het dijbeen verbonden is, en aan welks boven buitenzijde, zich het kuitbeen of de punt van het schenkelbeen bevindt. Pl. I. 54. — III. z. § 205. Pl. III, &

Het

220. Wat wordt Het moet eene wel geëvenredigde lengte en § 206.
 van hetzelfde sterk geteekende spieren bezitten, zich van ter
 vereischt? zijde breed vertoonen; en eenen juist bepaalden
 hoek met de pijp vormen.

221. Aan welke Vooral zijn twee afwijkingen de ware evenre- 207.
 misstanden is digheid schadelijk, is hetzelfde te lang, zoo vormt
 het onderwor- het in de waai eenen te scherpen hoek, en deze
 pen? feil, welke men fabelbeenen noemt, vermin-
 dert de veërkracht; daarentegen wanneer het te
 kort is, doet zulks dezen hoek te stomp wor-
 den, hetwelke de beweging stotende maakt, en de
 beenen kunnen niet ver genoeg vooruit worden
 gebragt om den last op zich te nemen.

222. Wat vindt Aan deszelfs binnenzijde bevindt zich de groote - 208.
 men hier op- bloedader, algemeen onder den naam van de spat-
 merkenswaar- ader bekendt.
 dig?

4. De waai.

223. Wat is de Men geeft de naam van waai of hak aan het. Pl. I. 57.
 waai of hak? gewricht tusfchen het fchenkelbeen en de pijp, § 209.
 het welke zoo wegens deszelfs gewigtigen in-
 vloed op de werktuigelijke beweging des paards,
 als de menigvuldige gebreken waaraan het onder-
 hevig is, de nauwkeurigste oplettendheid ver-
 dient.

224. Hoedanig Dit gewricht waaraan men de buiging en de Pl. I. 57. 58.
 is deszelfs on punt of de hak, onderscheidt, wordt eigenlijk - III. 2.
 derscheyding door zes kleine beenderen gevormd, wier voor- § 209-211.
 en zamenstel- ste, in de buiging gelegen, het rol of koot-
 ling? been, en het achterste, het hiel of he hak been
 genaamd wordt; hetwelke zoo ter bevordering

van de veërkracht der beweging, als even gelijk de elleboog, tot eene pal, in den hoogsten trap van uittrekking des achterbeens verstrekt.

225. Welke zijn hare vereischen-
ten? De waai moet van ter zijde gezien, zich breed vertoonen, wel geëvenredigd, mager, vast en gespierd, met kort glansrijk haar bezet, en van achteren smal zijn, om kracht te voorfellen, en hare binnen- en buitenzijden weinig merkbare en onderling verschillende verhevenheden bezitten; de hak behoort rond, mager, sterk en lang, en daardoor de uittrekpees verre van het schenkelbeen verwijderd te zijn, en de buiging zich niet scherp maar rond vertoonen. § 212.

226. Wanneer is hij onvolkomen? Daarentegen acht men haar gebrekkig, wanneer zij klein en smal zijnde, weinige kracht voorfvelt, of door dikte en vlezigheid een zwak vezelgestel verkondigt; Ook worden die welke te nabij elkander staande, koehakkig genaamd worden, zoo wel ongunstig tot de beweging beschouwd, als wanneer hunne te groote verwijdering het paard wijdbeenig maakt. - 213.

227. Door welke gebreken wordt zij aangestast? Geen deel des ligchaams is meer toevallen en gebreken onderhevig, dan de waai, die volgens § 214-223. het gedeelte dat zij aandoen, verschillende benamingen ontvangen, en meestal uit overdrevene inspanningen hunnen oorsprong ontleenen. Aan de punt der waai of de hak ontmoet men de zogenoemde schijthakken, welke uit een koud gezwel van gelijken aard als de leggers aan den elleboog bestaan; en buitenwaarts onder hare punt, de eeltachtige gezwollen, hazenhakken genaamd; boven de waai, tusschen de uittrekpees en het
Pl. IV. 52.

het schenkelbeen is de plaats der enkele en doorgaande gallen. Voorts is de binnenzijde der waai de zetel der bloed-bol- of koe-, der been- en hanenspatten; waarvan de eerste pl. IV 51. in eene uitzetting der spatader, de andere in eene — 53. halfpeervormige der gewrichtbanden bestaat; ter — 55. wijl de beenspat eene beenuitgroeiing der ge- — 54. wrichtbeenderen is, welke zich in de gedaante van eenen knobbel aan de boven binnenzijde der pijp vertoont, en de hanenspat hare naam van eene krampachtige beweging der achterbeenen ontleent; eindelijk is hare buiging, aan foortgelijke kloven als die der knie onderworpen. — 56.

228. Hoedanig Ter ontdekking dezer feilen, stelle men zich § 225. ontdekt men zijdwaarts in eene schuinsche rigting naast den schouder, waardoor men beide waaijen het beste kan beschouwen en vergelijken.

229. Wat invloed hebben Al deze gebreken baren meer bedenkelijkheid bij een jong paard dan bij een dat reeds acht jaren heeft bereikt, en geene merkteekens van kreupeelheid of eenen belemmerden gang vertoont.

230. Op welke wijze worden De gallen en de gebrekkige gang door andere feilen veroorzaakt, worden minder merkbaar door beweging; terwijl het bedrog, door affcheren en zij getracht te nat maken der haren op die plaatsen, dezelve verbergen? minder in het oog poogt te doen vallen.

5. a) De pijp.

231. Hoe is de De ACHTERPIJP welke gelijkfoortige doch iets pl. I. 63. achterpijp langere en dikkere beenderen dan die van het § 229. gevormd? voorbeen zamenstellen, en wier binnenzijde,

eene handbreed onder de hak, van eene diergelijke hoorn- of zweelwrat voorzien is als die des voorbeens, moet eene regte gedaante bezitten, en in de waai eenen bepaalden hoek met het schenkelbeen vormen.

b) *De pees.*

232. Wat noemt men de pees? Even gelijk de buigpees der voorbeenen, bevindt zich alhier aan de achterzijde der pijp de uitstrekpees geplaatst, welke uit het peeseinde der met de achillespees overeenkomende spier bestaat, en over het hakbeen heenloopt, door welks lengte zij zoo ver mogelijk van de pijp verwijderd, van deze afgescheiden en voorts dik, sterk, effen en onpijnlijk moet zijn; eindelijk moet dit gedeelte van het been mager w zen, om geen zwak vezelgestel aan te kondigen. Pl. I. 62.
§ 230.

233. Welke feiten en gebreken zijn de achterpijp en deszelfs pees onderworpen? Soms tijds vindt men aan deze pijp foortgelijke overbeenen, als aan die des voorbeens; De geringe verwijdering der pees van deze doet de weinig kracht aankondigende ronde zoogenaamde kalfsbeenen ontstaan; terwijl de pees aan dezelfde knobbels uit reumatische oorzaken en kwetsingen als die der vóórbeenen onderworpen is; Voorts treft men maar al te vaak boven den kogel de bolronde weeke gezwellen aan, onder den naam van gallen bekend. Pl. IV. 59.

6. Het kogelgewricht en de knoot.

a) *De kogel.*

234. Welke zijn de vereischten Het kogelgewricht der achterbeenen moet — I. 64.
mager en droog, doch iets dikker dan dat der voor-

en toevallen voorbeenen wezen; even als dit is het aan strij- § 231.
 van den koken, en nog meer aan verrekking en verstuiking
 gel? blootgesteld.

b) De koot.

235. Wat is het Dit deel aan dat der vóórbeenen gelijkvormig, Pl. I. 65.
 vereischte der moet even min door te groote lengte aanleiding
 koot? geven tot doortreden, als door korthed, het
 paard steilbeendig maken, en daardoor vatbarer
 voor verrekkingen en verstuikingen doen worden.

236. Welke ge- Bijzonder zijn de achterbeenen van paarden van
 breken vindt gemeene rasfen, aan mok of gezwollene, openge-
 men alhier ge- barstene en een scherp vocht ontlastende kloven
 woonlijk? onderworpen; welke kwaal haren zetel, of in de
 buiging achter de koot vestigt, of de kroon om-
 vat en alsdan een egelsvoet genaamd wordt, — IV. 60.
 welke vaak een gezwel ten gevolge heeft, dat
 onder den naam van vijk of padgezwel
 bekend is.

237. Welke zijn Ook wordt het achterste des kootgewrichts fom- § 232.
 bijzonder aan tijds meer of minder door het verhangen
 dit gewricht in den halfterketen beschadigd; gelijk hier
 eigen? ook moeilijk te verdrijvene wratten aangetrof-
 fen worden; terwijl de gewrichts- oppervlakte van
 het koot- en kroonbeen door eene gelijke
 beennitgroeiing aangedaan wordt, welke bij de
 vóórbeenen onder den naam van overhoeven als Pl. IV. 62.
 een hoofdgebrek beschreven, alhier geen minder
 nadeelige kreupelheid kan veroorzaken.

7. De kroon.

238. Welke zijn De kroon, welke bij de achterbeenen gelijke — I. 66.
 de vereischten eigenschappen als die der voorvoeten bezitten § 233.

En toevallen moet, is even als deze aan verrekkingen, betrap-
der kroon? pingen, en kroonfistels onderhevig.

8. De voet of hoef.

239. Hoedanig De vereischten des achtervoets, zijn dezelfde
moet de ach- als die der voorvoeten; hij heeft echter iets wij-
terhoef ge- dere en hoogere dragten, en eenen meer eiron-
vormd zijn? den vorm; voorts zijn deszelfs kwartieren naar
evenredigheid dikker dan die des voorhoefs.

240. Welke zijn Deszelfs gebreken zijn meest van den aard der-
deszelfs meeste gene welke uit vochtigheid ontstaan, gelijk als de § 234-
gcbreken? rotstraal, vaak bij verzuim door vijgwrat-
ten en voetkanker gevolgd; daarentegen ont-
moet men alhier minder degene welke door droog-
te voortgebracht, den vóórvoeten bijzonder eigen
zijn, zoo als steengallen, hoornkloven, enz.

T W E E D E H O O F D D E E L .

DE GEZONDHEIDSVEREISCHTEN, GESTALTE, EVENREDIGHEDEN EN KEUZE
DES PAARDS.

I. De gezondheidsvereischten.

241. Wat is het eerste vereischte tot gezondheid?
- Zal men van een paard bestendige gezondheid en langdurigen dienst verwachten, zoo moet deszelfs bewerktuiging hieraan geene hindernissen in den weg leggen.
242. Welke zijn die der bewerktuiging?
- Bovenal wordt hiertoe gevorderd eene welgevormde borst en ademhalings-werktuigen; de eerste moet daartoe ruim, de zijden welgevuld zijn, en de ademhaling door de beweging van deze en der neusgaten aangewezen, bijna onmerkbaar en zoo langzaam geschieden, dat dezelve slechts vijftien tot achtiën maal in de minuut plaats heeft; even zoo moet de geregelde omloop des bloeds, door eenen gelijken, langzamen en sterken pols, aangewezen worden, en eene matige warmte over het geheele ligchaam plaats grijpen.
243. Wat vereischen de levensverrigtingen?
- Niet minder noodzakelijk zijn goede spijsverterings-werktuigen, gekenmerkt door genoegzamen doch niet overdrevenen eetlust, eenen evenredigden doch vooral niet te sterken dorst; goede voeding, natuurlijke ontlastingen en een welvarend voorkomen; zoo als het tegendeel veelal door eenen opgetrokken buik en zijden

den getuigd wordt, welke ook dikwerf, gepaard met onrust en trippelen, een te heet of vurig temperament aankondigen. Voorts levert weinig zweeten en spoedig opdroogen, nederliggen tot slapen en spoedig herstel van vermoeijenis, mede een teeken van een vast vezelgestel op.

244. Welke kenmerken be- Eene duurzaam paard wordt gekenschetst, door eene gedrongene gestalte, ruime borst, ronde ribben, geslotene zijden, vaste sterke beenderen en loven eene duurzame gezonde zondheid? zichtbare spieren, hard vleesch, weinig vet, fijn en weinig haar, eene donkere of gloeiende kleur, zoo als zwart, bruin en vos.

Het behoort geenzins vies of te langzaam in het eeten te zijn, geenen overmatigen dorst te bezitten, en even min droomerig als te onrustig op den stal te zijn, en eenen levendigen doch geenen wilden oogblik te hebben.

245. Welke afwijkingen strijden tegen de duurzaamheid? Paarden met eene smalle borst, ingevallene zijden en een zeer opgeschort lijf, moeten even min tot eenen vermoeijenden dienst verkoren worden, als die welke zeer heet en driftig van aard zijn; terwijl men die welke sterk zweeten en langzaam opdrogen, als zwak kan aanmerken, zoo als ook veel, lang en grof haar, een slap vezelgestel en teedere gezondheid aankondigt.

246. Welke gebreken en toevallen moeten bij de keus des paards, vermijd worden? Behalve de gebreken en ziekten die ten allen tijde de keuze van een daarvan aangetast paard bedenkelijk doen worden, maken de volgende hetzelve in den handel geheel verwerpelijik: maanvoogen, de droes en kwade droes, worm, schurft, mok, kolder, dampigheid, stijfheid, vervangenheid of jigt en kribbenbijten, welk laatste, hoe zeer

zeer het minste deszelfs gebruik in den weg staande § 256.
de, het echter daarom moet doen afkeuren, wijl
het van eene gebrekkige spijsvertering getuigt en
vaak buikweeën voortbrengt.

447. Wat in- Sommige ongesteldheden offchoon genezen, la-
vloed hebben ten echter eene hebbelijkheid na tot instorting in
vorige onge- dezelve, en zulks moet schroomvalligheid baren
steldheden zoodanige paarden te kiezen, welke eenig toev-
op dezelve? val der ademhalings-werktuigen heeft getroffen,
vooral wanneer uit deze eenen korten droogen
hoest is overgebleven, of wanneer men ontwaart
en door likteekens van dragten daarin bevestigd
wordt, dat eene of andere reumatieke kreupel-
heid heeft plaats gehad; gelijk mede indien meer-
malen krampachtige toevallen of buikwee derzel-
ver gezondheid hebben gestoord, of dat zij ooit
aan den kolder onderhevig zijn geweest, en bo-
venal indien zij aan eenen verdachten droes heb-
ben geleden.

448. Wat is we- Indien de oorsprong des paards nagespoord kan
gens oor- worden, zoo verdient deze ook bij de keus van
spronkelij- hetzelfde in aanmerking te worden genomen, daar
ke gebreken sommige rasfen eenen aanleg tot bijzondere gebre-
op te merken? ken bezitten, en deze bij het paard ook vaak
door overerving op deszelfs afftammelingen voort-
geplant worden, zoo als dit met den kolder, de
beengebreen enz. dikwerf het geval is.

II. De evenredigheden.

249. Welke zijn de vereischten der evenredigheden? Niet alleen moet de vorming van elk lichaamsdeel afzonderlijk beschouwd, volmaakt en zonder eenig gebrek zijn, maar tusfchen hen eene evenredigheid bestaan, welke het geheel eene overeenstemming fchenkt, die het voor den hoogften trap van volkomenheid vatbaar maakt. § 235.
250. Welke zijn die van een rijdpaard? Daar vlugheid en fterkte de hoofdvereischten eens rijdpaards zijn, moeten de gedragene deelen zoo ligt, en die welke deze dragen, zoo fterk mogelijk gevormd zijn.
251. Hoedanig wordt aan het eerste vereischte voldaan? Daartoe moeten de deelen van het voorgestel van alle overbodige zwaarte bevrijd, en derhalve, het hoofd klein, ligt en mager, de hals fcherp, bijna regtftandig en welgeplaatst, de borst niet overmatig breed, de fchouders en fchoft niet vlezig zijn, terwijl eenen zwaren buik ook hier tegen zoude ftrijden.
252. Welke gefalte is tot het andere het voordeeligfte? Om aan het tweede oogmerk te voldoen, moet door eenen gefpierden regten rug, een breed regt fterk kruis en welgefpierde achterbeenen, de voortbeweging van den last bevorderd worden.
253. Wanneer wordt deze evenredigheid geftoord? Strijdig tegens deze vereifchten is het, indien het vóórgestel geheel of ten deele te zwaar tegen het achtergestel gevormd is, of wanneer te dunne en fijne beenen een te zwaar ligchaam moeten dragen; of omgekeerd, indien te grove beenen onder een rank ligchaam geplaatst zijn; welke laafte misftanden, die men maar al te veel bij verbasterde raffen aantreft, ten gevolge hebben

ben, dat in het eerste geval de vereischte kracht en in het tweede de noodige vlugheid gemist wordt.

254. Zijn er nog vereevenredigheden noodig? Daarenboven moet eene gepaste evenredigheid tusschen de lengte en hoogte des paards, en die van deszelfs vóór- en achtergestel plaats grijpen.
255. Welke moet tusschen de lengte en hoogte bestaan? Wanneer alle leden hunne vereischte vorming bezitten, moet de lengte van den borstkuil tot de bil, de hoogte der schoft tot den grond, omtrent één à twee duim overtreffen.
256. Welke van de schoft en het kruis? De hoogte der schoft, moet die van het kruis omtrent een duim te boven gaan, of ten minste deze evenaren.
257. Welke feilen veroorzaakt de ongeëvenredigde lengte der beenen? De nadeelen welke de afwijkingen hiervan veroorzaken, bestaan daarin: dat te hoogbeenige paarden zelden genoegzaam sterk en duurzaam en te kortbeenige snel in het loopen zijn. § 242.
258. Wat nadeel heeft de onëvenredigheid des lijfs? Zeldzaam zijn te lange paarden, bestaand tegen groote vermoeijenisfen, en veelal langzaam in de wendingen; de te korte, mangelt gewoonlijk snelheid des loops, terwijl zij daarenboven vatbaar zijn zich te strijken of te vangen.
259. Welke die van de schoft? Paarden met eene te lage schoft, kunnen moeilijk door de rijkunst in evenwigt worden gebragt; die met eene te hooge, zijn zelden met snelheid begaafd en bezwaarlijk te zadelen.
260. Welke brengen die der borst en het kruis voort? Terwijl eene te breede borst, den gang log en moeilijk maakt, verleent eene te smalle, weinig zekerheid, en verkondigt weinig kracht, eene

eene slechte ademhaling en aanleg tot strijken; even zoo wordt door een smal, mager en afhangend kruis weinig kracht voorspeld.

261. Wat is wegens de stelling der beenen te bemerken? Met deze vereischten moet zich eene juiste stelling der beenen paren, om tot de volkomenheid van het evenwigt en der beweging bij te dragen; dezelve wordt door zekere loodlijnen bepaald.

262. Hoe moet de stelling der voorbeenen zijn? Wegens de voorbeenen wordt vereischt: dat § 239.
dezelve van voren gezien, juist loodrecht en op eenen gepasten afstand verwijderd zijn; dat hunne stelling van ter zijde volgens drie loodlijnen plaats heeft. De eerste valt van de vereeniging van het opperarmbeen met het schouderblad langs den voorhoef; de tweede loopt door het midden der knie, pijp en koot; de derde van de punt der schoft en langs den elleboog.

263. Welke deelen brengen afwijkingen hiervan voort? Zoodanige paarden wier voorhoeven tegen deze zijdelingsche loodlijnen terug staan, of welke, zoo § 237 - 240.
als men het noemt, voorover hangen, zijn moeilijk in evenwigt te brengen, en indien het veel bedraagt, even ongechikt tot rijdpaarden als zij voordeelen tot trekken bezitten. Bij eene merkelijke onevenredigheid der voorbeenen, geeft het te na bij elkander staan der voeten, aanleiding tot strijken, kruisen en vallen; terwijl hunne verwijdering eenen waggelenden langzamen gang voortbrengt.

264. Wat begeert men van de stelling der achterbeenen? De stelling der achterbeenen kan men gepast beschouwen: wanneer 1) eene loodlijn van het dij en schenkelbeen langs den voorhoef valt; 2) eene andere van het midden der waai, de pijp en koot

koot doorsnijdt; voorts moeten zij even als de voorbeenen eene evenwijdige loodrechte stelling bezitten.

265. Wat na- Wanneer door de afwijking van deze lijnen, deel ontstaat dezelve te ver onder het lijf zijn geplaatst, zoo nif het tegen- zijn zij vaak zwak, terwijl te ver achteruit deel? staande voeten, veelal te onbuigzaam en ongeschikt om den lichaamslast op te nemen, een hinderpaal tegen snelheid en gemakkelijke beweging opleveren.

Hunne te geringe verwijdering strijdt tegen de § 241. zekerheid des gangs, terwijl de onëvenredigheid daarenboven dezelfde nadeelen als bij de vóórbeenen voortbrengt.

III. Keuze volgens gestalte, ouderdom en ras.

266 Welke is Met opzigt tot de keus der paarden volgens de bestgeschik- hunne gestalte, moet de bestemming derzelve in § 246. te gestalte aanmerking worden genomen; zoodanige zijn het voor krijgs- beste voor de zware ruitery geschikt, wier paarden? maat onder den paal, van de schoft tot den grond tusschen 4 voet 10 duim tot 5 voeten rijnlandsch bedraagt; terwijl men voor de ligte, die van 4 voet 6 duim tot 4 voet 9 duim verkiest; welke ook de beste gestalte tot bijzondere rijdpaarden is.

267. Welken Indien men terstond van het paard eenigen dienst - 244. ouderdom wil verwachten, zoo behoort eene merrij volkomenen zij bij men vier en een ruin vijf jaar te hebben bereikt;

de aankaffin reikt; terwijl men bij edele rasfen het nog een of bezitten? , twee jaar langer van vermoeijenissen moet verfchoonen.

Bestaan er echter geene dringende oorzaken, zoo is het verkiesbaar, een gedeelte der remontepaarden op den ouderdom van vier jaren aan te fchaffen, ten einde onbedorvener paarden te verkrijgen, en hen het eerste jaar weinig te vermoeijen, terwijl men voorts eischt, dat zij bij den ontvangst niet meer dan zeven jaar bereikt hebben.

268. Welke zijn de hoofdeigenschappen van elk krijgspaad? Men eischt van elk krijgspaad, dat het een rond, gefloten lijf, zuivere beenen, goede voeten, eenen vasten gang, een goed gezigt, gevoeligen mond, eelust, onvermoeidheid, gehoorzaamheid en onverfchrokkenheid bezitte, welke eigenschappen meer dan buitengewone snelheid in aanmerking komen.

269. Welke zijn bijzonder die voor de zware ruitery? Daar de paarden der zware ruitery, niet § 246. slechts eenen zwaren last hebben te torfchen, maar de bestemming van hun wapen is, den vijand door het geweld van hunnen fhok overhoop te werpen, zoo volgt daaruit, dat zij sterk, gefpied, moedig doch tevens bedaard moeten zijn.

270. Welke voor de ligte? De hoofdvereifchten voor die der ligte ruitery zijn: snelheid, vlugheid en onvermoeidheid met eene geaardheid te paren, welke de veelvoudige ongemakken des weders en van den kleinen oorlog trotfseert.

271. Welke rasfen zijn het beste gefchikt voor Tot de zware ruitery worden bijzonder de meklenburgfche, pruisfifche, hanoverfche, deenfche, oldenburgfche, jeverlandfche, oostvriefche, gel-

de zware rui- geldersche en holsteinsche, en onder de fransche, terij? de normandijfche verkozen; waaronder echter de holsteinsche om onderscheidene redenen de laatste plaats moeten bekleeden.

272. Waar wor- De poolfche, ukrainsche, hongaarfche, turksche, den de beste tartaarfche, en verschillende rasfen der russifche paarden voor paarden, worden in de eerste plaats het geschikt- deligte ruite- ste voor de ligte ruitery geacht; terwijl voorts rij gevonden? verschillende hooge streken in duitschland, lot- tharingen, zweden, de ardennes, ameland enz. een kleiner, doch tot dezen dienst ook zeer geschikt ras voortbrengen.

273. Waaruit De paarden tot het tuig bestemd, kunnen voeg- kiest men de zaam uit die rasfen gekozen worden, welke als tuig- en rijd- het geschikte voor de zware ruitery zijn opge- paarden? geven, terwijl men de gewone rijdpaarden, uit de rasfen der ligte, en voorts uit de spaansche, limousijnsche en engelsche kiezen kan.

DERDE HOOFDDEEL.

DE BEWEGINGEN.

274. Waarom Daar de trap van nuttigheid des paards steeds is de kennis der aan de volkomenheid van deszelfs beweging gebewegingen evenredigd is, zoo verdienen deze alzins de opnoodig? merking.

275. Hoe worden de gangen De bewegingen welke hetzelfde verrigt, en men onderscheiden? den naam van gangen geeft, onderscheidt men in natuurlijke, welke elk paard eigen zijn; in kunstige, die het alleen door de afrigting leert volbrengen, en in gebrekkige, door eene onvolkomene bewerktuiging of verkeerde behandeling voortgebracht.

276. Welke zijn De natuurlijke gangen des paards zijn: de de natuurlijk. stap, de draf, de galop, en de met dezen ke? nabij overeenstemmende renloop.

277. Wat noemt De kunstige gangen ontstaan uit de volmen kunstige king der natuurlijke door de afrigting, welke hen eene regelmatigheid schenkt, die hen de natuur niet verleende, terwijl zij voorts het paard mogelijk maakt, bewegingen in zoodanige rigtingen te volbrengen, die aan hetzelfde ongewoon zijn; hieronder rangschikt men den school- of manege- stap- draf en galop, en het harddraven; de bewegingen achterwaarts, zijdelings en kringswijs, benevens die onderscheidene kunstmatige sprongen, welke deszelfs kracht en vlugheid aan den dag leggen.

Het

Het kenmerk der kunstige gangen is eene edelere, verhevenere, regelmatigere en langzamere beweging, welke tevens een volmaakter evenwigt en meerdere buiging der achterbeenen vordert.

278. Wat zijn De gebrekkige gangen zijn die, waarin de gebrekkige volgreeks der bewegingen der beenen, niet overeenkomstig met die voordeelige werktuigelijke wetten plaats heeft, welke de natuur voor elk derzelve heeft bepaald; als zoodanig zijn de pas of tel en den drieflag aan te merken.

279. Wat is de De vóór- en achterbeenen des paards bezitten werking der een verschillende werktuigelijke vorming, beweegvóór- en ach- baarheid en daaruit voortvloeiende werking bij terbeenen? de voortbeweging des ligchaams.

280. Hoe gaan De achterbeenen door hunne zamenstelling en zij daarbij te gestalte voor eene groote veërkracht vatbaar, dienen bijzonder om den last des ligchaams voort te stuwen of voort te dragen, en de vóórbeenen om denzelve tot steun te verstrekken.

281. Op welke Deze beweging geschiedt in alle natuurlijke regels rust de gangen, volgens gelijkfoortige grondbeginselen, namelijk door de overhoeksche vóór- en achterbeenen, offchoon in derzelve tijdmaat, volgens den aard des gangs, een merkelyk verschil plaats heeft; terwijl hierin ook de sprongswijze bewegingen eene uitzondering maken.

282. Hoe onder- Men kan de wijze waarop de bewegingen geschieden, drieledig onderscheiden, 1) in de gaande, wijze waarop waarin de last over het zwaartepunt wordt voortgedrukt, zonder dat de beenen gelijktijdig den grond verlaten, gelijk zulks in den stap plaats heeft;

heeft; 2.) in die loopende geschieden, waarin de vier beenen gelijktijdig van den grond verwijderd zijn, zoo als men in den draf en bijzonder in alle sprongswijze gangen en bewegingen ontwaren kan; 3.) in springende, voortgebragt door schielijke uitstrekking der achterbeenen, voorafgegaan door de buiging hunner gewrichten.

283. Wat is de In den stap, de langzaamste aller gangen, be-
stap en hoe weegt elk, der vier beenen zich achterevolgens zoo-
wordt zij uit- danig, dat eerst het eene vóórbeen, en vervol-
gevoerd. gens het overhoeksche achterbeen opgeligt wordt,
wanneer dit nedergezet staat te worden, en zoo
vervolgens.

284. Hoedanig In den draf heeft dezelfde overhoeksche be-
geschiedt de weging, echter met dit onderscheid, plaats, dat
draff? de beide overhoeksche beenen niet slechts gelijk-
tijdig opgeheven en nedergezet worden, maar dat
bevorens het laatste plaats heeft, vooral in den
sterken draf, de nog op den grond zijnde bee-
nen reeds het ligchaam voortwerpen, waardoor
er een tijdstip bestaat dat het paard met de vier
beenen gelijktijdig van den grond verwijderd is.

285. Wat ver- Het harddraven is insgelijks een der gangen,
staat men door welke het paard alleen door de kunst leert uit-
harddra- voeren, en tot welken de vriesche paarden eenen
ven? bijzonderen aanleg bezitten; men kan deze als
eene zamenvoeging van den draf en des renloops
beschouwen; beide hebben dit gemeen dat zij
in twee tempo's worden uitgevoerd, en men daar-
door slechts twee hoefslagen hoort, terwijl er in
hen een tijdstip bestaat, dat de vier beenen ge-
lijkelijk van den grond verwijderd zijn, en als-
dan

dan eene merkelyke ruimte doorloopen; echter geschiedt de opvolging der beenen overeenkomstig met die in den gewoonen draf zoodanig, dat beide overhoeksche gelijktijdig bewogen worden, edoch sneller en in veel grootere uitgestrektheid, aangezien door goede harddravers de achtervoeten zes en meer voeten voorbij den hoefslag der vóorvoeten neêrgezet worden.

286. Wat is de galop?

De galop, eigenlijk eene reeks van afgemeten sprongen, verschilt daarin van de vorige gangen, dat er drie verschillende tijdstippen bestaan, in het eene rust het paard alleen op het buitenste achterbeen, hetwelke den geheelen last draagt en voortwerpt, terwijl de drie andere van den grond verwijderd zijn, hetwelke in het tweede voor een oogenblik met de vier gelijktijdig plaats heeft; vervolgens raken de twee overhoeksche beenen bijna gelijktijdig, en daarna het binnenste voorbeen den grond aan, terwijl ten derde het buitenste achterbeen het laatste en voorste nedergezet wordt, om den nieuwen galopsprong te beginnen.

287. Hoe onderscheidt men de galop?

Men onderscheidt de galop in regtsche en linksche, de eerste heeft plaats wanneer het linker achterbeen de last des ligchaams opneemt en voortwerpt, terwijl de rechterbeenen het meeste vooruit gezet worden; bij den linkschen galop heeft het tegenover gestelde plaats; voorts kan het paard zich dan alleen regts wenden, wanneer het regts, en links, wanneer het links galoppeert; heeft het tegengestelde plaats, zoo wordt dit een verkeerde of valsche galop genaamd en een onge-

regelden, wanneer de bepaalde volgorde der beenen geen plaats heeft.

288. Wat ver- De renloop is de snelste trap van den galop, staat men door doch verschilt daarin, dat de beide vóor- en den renloop? achterbeenen omtrent gelijktijdig den grond aanraken, en eene veel grootere uitgestrektheid doorloopen, waardoor men slechts twee hoefflagen duidelijk onderscheidt.

289. Hoe onder- Deze verschillende gangen kenmerken zich door scheidt men de de maat welke het gehoor bij dezelve ontwaart; gangen door dus bespeurt men in den stap, waarin de vier het gehoor? beenen achterevolgens voortgezet worden, vier onderscheidene hoefflagen; in den draf waarin twee beenen gelijktijdig opgeheven zijn, hoort men er slechts twee; terwijl in den galop waarin twee beenen bijna gelijktijdig, en de beide andere achterevolgens den grond aanraken, drie hoefflagen onderscheiden worden, waarvan de beide spoedig op elkander, doch de derde langzamer volgt.

290. Hoe beoor- Ter beoordeeling van de volkomenheid des paards deeld men de uit deszelfs gang, moet zoo wel het gezigt als volkomenheid het gehoor zich verëenigen, om wegens deszelfs der gangen? regelmatigheid en volkomenheid een besluit op te maken; waarbij men echter moet overwegen of het paard nog geheel ongeoeffend, dan wel min of meer afgerigt is, in welk laatste geval men steeds eene meerdere regelmatigheid kan verwachten.

291. Waarop Men lette in den gang op: of het paard in den heeft men zij- stap de beenen gelijkelijk hoog opheft, en met nen aandacht het eene niet verder dan met het andere treedt, te vestigen? en of in het neêrzetten, de volgorde der beenen in eene gelijkvormige tijdmaat geschiedt.

Daar-

292. Wat is Daarbij is te bemerken, dat de gang der voor-
daarbij waar te beenen even min te verheven en te kort, als te
nemen? digt bij den grond en slepende plaats hebbe; men
lette, of het paard de beenen wel regtstreeks voor-
uit brengt, zonder te kruisen of te zwaaijen;
of het de verschillende leden in de gewrichten
behoorlijk buigt, en de voeten vlak en vast ne-
derzet; en voorts, of al de bewegingen met eene
zekere veërkracht en ligtheid geschieden, zoo
dat de draf niet slepende noch de galop te stijf
noch log plaats heeft.

293. Welk on- Bij een, vooral tot eenen zekeren trap afge-
dersheid heeft rigt paard, kan men eene hoogere volmaaktheid,
bij een afgerigt dan van een ongeoeffend in dezelve verwachten,
paard plaats? waarvan men zich het beste door het berijden
kan overtuigen, terwijl men bij een ongeoeffend
zich met het oppervlakkig gezigt moet te vrede
stellen.

294. Wat ver- Wat de gebrekkige gangen betreft, zulks
staat men door zijn: de tel, waarin het paard de beide gelijk-
den te l? zijdige beenen, gelijktijdig in plaats van de over-
hoeksche beweegt; deze gang is sommige rasfen
van paarden bijzonder eigen, zoo als de poolfche,
tartaarsche en hongarsche; andere nemen denzel-
ven door een gebrekkig bestuur aan, wanneer men hen
jong zijnde, tot eenen overdrevenen stap aandrijft,
terwijl hen dezen in sommige landen ook wel
wordt geleerd; daar echter deze gang, hoe zeer
gemakkelijk en vrij spoedende, het paard buiten
het evenwigt brengt en spoedig stijf maakt, kan
men dezelve niet anders dan als eene onvolmaakt-
heid aanmerken.

295. Wat is de drie-
drieflag. Nog onvolkomener is de zoogenaamde drie-
flag, waarbij het paard vóór galoppeert en ach-
ter draaft, en die alleen bij paarden aangetrof-
fen wordt, welke door overdrevene vermoeijen-
fen bedorven zijn, zoo als oude jagd- en post-
paarden.
296. Uit welke oogpuntenmoe-
den beschouwd wordt vereischt, dat men ze volgens hunne rig-
tingen verdrde be- ting, onderscheidene trappen, snelheid, uitge-
wegingen wor- strektheid en kunstmatigheid beschouwe.
297. In welke rigtingen zijn
zij mogelijk? Het werktuigelijke gestel des paards vergunt het-
zelve zich in deszelfs natuurlijke of kunstige gan-
gen in elke mogelijke rigting te bewegen, hoe-
zeer de eene met meer moeijelijkheid dan de an-
dere verzeld is.
298. Waardoor kunnen de be-
wegingen in verschillende rigtingen vol-
voerd worden? Door de buiging waarvoor de wervelzuil vat-
baar is, en de beweegbaarheid der beenen in der-
zelve bovenste pangeledingen, is het paard in
staat deszelfs bewegingen in alle strekkingen
uit te voeren.
299. Hoe onder-
scheidt men ze volgens de
hoefflagen? Heeft deze zoodanig plaats dat de achtervoe-
ten in de voetstappen der voorste treden, zoo
wordt zulks eene beweging op eenen hoef-
flag genaamd; beschrijven daarentegen de ach-
terbeenen eene andere bewegingslijn dan de voor-
beenen, zoo kenmerkt dit de beweging op twee
hoefflagen.
300. Wat is de beweging op
eene hoefflag? De natuurlijkste en gemakkelijkste beweging
op is die op eenen hoefflag, het zij deze regt-
eene hoof- streeks of kringswys geschiedt; in de eer-
ste blijft de wervelzuil regt, terwijl de beenen
vol-

volgens de bewegingslijn, volmaakt evenwijdig, regtstreeks vooruit worden gebragt.

301. Hoe geschiedt de buiging aan, geëvenredigd aan de grootte des kringwijze? In de kringwijze neemt de wervelzuil eene buiging aan, geëvenredigd aan de grootte des kringwijze; de spieren der binnenzijde worden verkort; de binnenste beenen dragen den meesten last, en het paard helt des te meer binnenwaarts over, naar mate de beweging sneller geschiedt.

302. Wat heeft plaats bij de achterwaartfche? In de achterwaartfche beweging, welke door tegenover gestelde werkingen geschiedt, wordt door de achterbeenen de last des ligchaams opgenomen, terwijl de vóórbeenen dezen terug stoten.

303. Hoe onderscheidt men die op twee hoefflagen? De bewegingen op twee hoefflagen zijn die, welke op deze regtlijnig, overhoeks, evenwijdig, kringwijze of op eene uit deze zamen- gestelde wijze, volvoerd worden.

304. Welke bewegingen moet het in de regtlijnige volbrengen? In de overhoekfche, worden de beenen tevens vooruit en zijdwaarts gebragt, terwijl in de zijdelingfche, welke men in de rijkunst overschenkelende noemt, de vóór- en achterbeenen zoodanig evenwijdig bewogen worden, dat derzelver buitenste, over de binnenste heen treden, hetwelke echter het ligchaam door eene flauwe buiging of geringe schuinfche stelling, moet bevorderen.

305. Hoedanig geschieden de wendingen? De wendingen geschieden op een draaipunt, tusfchen de vier beenen des paards gelegen, zoodanig dat daarbij de vóór- of achterbeenen den grootsten kring beschrijven; of wel dit punt bevindt zich juist in hun midden gelegen, en beide

de doorloopen gelijke boogen; In de beide eerste gevallen, rust de last merendeels op de beenen die het naaste bij het draaipunt zijn, terwijl die welke den grootsten kring doorloopen, denzelven overtredende, omschuiven; in het laatste is dezelve meer gelijk verdeelt op de vóór- en achterbeenen, terwijl de beenen bij het beschrijven van overgestelde boogen, ook in eene tegengestelde strekking moeten overtreden, en daartoe het ligchaam eene buiging naar de zijde aannemen, waarheen het voorgestel zich beweegt.

306. Hoe noemt men die in den galop? Gefchieden deze bewegingen in den galop, zoo wordt aan de zijdelingsche, den naam van red op, en aan de wendingen op de achterbeenen, dien van pirouette gegeven.

307. Wat onderscheid heeft in gangen plaats? De gangen zijn in snelheid en uitgestrektheid even zeer als in rigting, voor verschillende wijzigingen vatbaar, het zij deze natuurlijk of volgens de kunst uitgevoerd worden; terwijl voorts daaruit door de gestalte en vorming des paards vaak een merkelyk verschil wordt te weeg gebracht; bij sommige wordt in iederen hoefslag eene mindere uitgestrektheid doorloopen, doch derzelver herhaling in snellere tijdmaat, doet hen in gelijken tijd even veel wegs afleggen als zoodanige paarden welke uitgestrektere schreden doen, doch hen minder spoedig herhalen; welke eerste eigenschap, kleine gedrongene, de laatste, groote en gestrekte paarden bijzonder eigen is.

308. Welke trappen bezitten de natuurlijke gangen? In de natuurlijke gangen onderscheidt men drie trappen: den gewonen, verkorten en uitgestrekten gang, daar nu de beide laatste slechts in

in bijzondere gevallen, vooral in de krijgsbewegingen, hunne toepassing vinden, verdient bovenal de gewone gang, welke het natuurlijkste en dus het minste vermoeijendst is, in deszelfs uitgestrektheid, snelheid en mogelijkheid van duur, gade te worden geslagen.

309. Welk is de uitgestrektheid in dezelve? Men rekent dat de afstand welke het paard in elk tijdstip van iederen gang gewoonlijk doorloopt, in den stap omtrent $2\frac{2}{3}$ voeten, in den draf $3\frac{2}{3}$ voeten, en in den galop, 10 voeten bedraagt; voorts dat het eene minuut noodig heeft om in den stap 25, in den draf 50, en in den galop 75 tot 80 roeden af te leggen; terwijl in den renloop in denzelfden tijd 100 tot 120 roeden worden doorlopen.

310. Hoelang kan elk deze gangen uitgehouden worden? Deze gangen moet elk gezond en behoorlijk gevoedert paard kunnen volbrengen, zonder aanmerkelijke inspanning of afmatting: de galop gedurende 5 minuten, de draf gedurende 30, en de stap van 10 tot 15 uren.

311. Is dit de hoogste trap van snelheid? Paarden tot wedrennen afgerigt, overtreffen verre deze snelheden, daar engeland voorbeelden derzelve oplevert, welke in ieder hoefflag 25 voeten doorliepen, zulks $2\frac{1}{2}$ maal in de sekonde herhaalden, en dus 82 voeten in deze, en eene engelsche mijl in eene minuut afleiden; terwijl er voorbeelden van nederlandsche harddravers bestaan, welke 200 roeden in eene minuut hebben doorlopen; even zoo kunnen paarden van bijzondere rasfen, of gewoon aan vermoeijenissen, veel langduriger bewegingen uithouden; blijkens verschillende oosterfche en tartaarische paarden. van welke het niet zeld-

zeldzaam is, 60 tot 80 uren wegs met geringe rusttijden te zien afleggen.

312. Tot welke andere bewe- paard het vermogen onderscheidene sprongen, zoo gingen is het in de lengte als hoogte te volbrengen, wier uit- paard geschikt? gestrektheid van deszelfs kracht en vorming afhangt, daar gestrekte paarden het meeste geschikt zijn deze in de breedte, en gedrongene die in de hoogte te volbrengen; gewoonlijk kan een welgevormd paard deszelfs lengte, en eene hoogte gelijk aan deszelfs kin overspringen; offchoon voorbeelden hebben doen zien, dat oefening deze bepaling ver heeft doen overstijgen, daar het niet ongewoon is, dat een paard eene hoogte van 8, en eene breedte van 20 voeten overspringt.

313. Welke verheffingen zijn: het steigeren, het achteruit slaan, waar bij gen zijn aan de voor- of achterbeenen op den grond blijven, het paard ei- en de gewone en bokkensprongen, eene algemeene gen? verdediging der wilde paarden om zich van den ruiter te ontslaan; waarbij het hoofd tusschen de beenen gestoken en de rug opwaarts gebogen wordt, hetwelke, benevens de geringe buiging der achterbeenen, een onderscheidings kenmerk van de kunstige sprongen uitmaakt, bij welke de rug en de waaijen gebogen moeten worden.

314. Hoe onderscheidt men de gen ter verdediging of uit vrolijkheid, weten na kunst- te bootfen, en den naam van zwierige versprongen? heffingen gegeven; terwijl zij dezelve in pesade, courbette, croupade, balotade en capriool onderscheidt.

315. Wat ver- De pesade bootst het steigeren na, doch met
 staat men door dit onderscheid, dat de achterbeenen in de waai-
 pesade en jen en de vóórbeenen onder het lijf gebogen blij-
 courbette? ven, zonder dat het paard de plaats verlaat, ter-
 wijl bij de courbette, hetzelve bij iedere
 foortgelijke verheffing vooruit schuift.

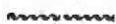
316. Hoe ge- In de croupade verheft het paard zich met
 schieden de an- de vier beenen van den grond, en trekt de bee-
 dere sprongen? nen zoodanig onder het lijf dat men de achterij-
 zers niet ontwaart. In de balotade worden de
 achterbeenen zoodanig met de hakken tegen de
 billen opgetrokken, dat men de achterijzers zien
 kan.

Verheft hetzelve zich gelijkelijk van den grond
 en staat alsdan met alle kracht achteruit, zoo
 wordt zulks den naam van capriool gegeven.

317. Welk nut De waarneming van bovenstaande bewegingen
 heeft deze ken- leert ons : dat hoe kleiner de kring is waarop het
 nis. paard zich kan bewegen, hoe sneller het uit
 eenen snellen gang kan ophouden, en hoe gemakke-
 lijker het de sprongwijze bewegingen verrigt,
 des te meer kracht en vlugheid kan men bij het-
 zelve veronderstellen.

VIERDE HOOFDDEEL.

DE OUDERDOM.

318. Levert de **Allerbelangrijkst is de onderscheiding van den** Handb. der kennis van den ouderdom des paards, ten einde deszelfs krach- paardenk. ouderdom des ten tot de verschillende diensten te kunnen be- I. D. III. Afd. paards eenige oordeelen; deze volgens denzelfen te regelen, de § 1. nuttigheid op? langdurigheid van deszelfs waarschijnlijk gebruik te bepalen, en volgens dit alles, het bij den aankoop op den juisten prijs te schatten.

319. Welke ou- **Gewoonlijk bereikt het paard eener ouderdom** - 2. derdom bereikt van tusschen de 20 en 30 jaren, offchoon er gewoonlijk het voorbeelden zijn dat deze zich tot boven de 40 paard? heeft uitgestrekt.

320. Welke **Daar echter de kennis van den leeftijd alleen** - 3 - 7. vrucht moet uit in zoo verre belangrijk is, als zij met die ge- deze onderschei paard gaat, welke de tijdperken aanwijst, gedu- ding worden rende welke het paard diensten verrigten kan; getrokken? zoo is het noodig te weten, dat bij paarden van gewoone rasfen, men van eene merrie, bevorens zij vier, en van een ruïn voor dat hij volkomen vijf jaren bereikt heeft, geene aanhoudende diens- ten kan verwachten, en hen zelfs gedurende het eerste jaar van zware vermoeijenisfen moet verschoonen; dat paarden uit edele rasfen ontspro- ten, hunne volkomene krachten zelden voor zes, zeven ja zelfs acht jaren ontwikkelen, doch daar- entegen tot boven de twintig jaren dezelve be- houden: terwijl de eerstgemelde bij goede behan- deling gewoonlijk slechts tot veertien, zestien, hoog-

hoogstens tot achttien jaren ⁱⁿ 1 len opzigte bruikbaar blijven.

321 Welke ken- De merkteekenen tot aanwijzing van den ouder- teekenen wijzen dom worden aan onderscheidene lichaamsdeelen den ouderdom nagespoord, en zoo door de gestalte, het voorkomen, de kleur der haren en oogen, het verhemelte en tandvleesch, als bijzonder door de tanden opgeleverd, welke laatste de zekerste § 8. kenmerken verleen.

322 Welke aan- Deze teekenen worden opgeleverd door hunne wijzing geven verschillende soorten, verwisfeling en de veranderinge tanden? de gestalte waarin zij zich vertoont.

323. Hoe ver- De tanden worden onderscheiden in snijtanden - 9 - 13. deelt men hen? den, haak- of hondstanden en kiezen.

324. Welk is Dezelve zijn in ieder der onder- en bovenkaak- hun getal? beenderen ten getalle van zes snijtanden, twee haaktanden en twaalf kiezen, aanwezig, makende te zamen een getal van veertig uit bij het mannelijke geslacht en van 36 bij de merrijen; wijl bij deze de vier haaktanden ontbreken of nauwlijks zichtbaar zijn.

325. Welke Al deze tanden komen slechts achterevoigens te - 18. verwisfeling onder- voorschijn, en worden op vastgestelde tijdperken gaan dezelve? den, bij welke dit laatste geen plaats heeft.

326. Hoe wor- Tot onderscheiding dergene welke het paard den zij volgens in deszelfs vroege jeugd bezit, met die welke de tijdperken hen in verderen ouderdom vervangen, worden de des levens onderscheiden? eerste veulen of melktanden, de laatste paardentanden of kiezen genaamd.

Van

327. Welke hunner moeten bij- zonder onder haken, welke men tot nasporing des ouderdoms zocht worden? Van deze tanden zijn het bijzonder de veulentanden, de paarden-snijtanden, en de haken, welke men tot nasporing des ouderdoms moet raadplegen.
328. Hoe onderscheidt men de snij- tanden? Van de snij- tanden, zoo wel van het veulen als des paards, worden de twee middelste, grasbijters; de daar nevenstaande, de middel- tanden; en de buitenste, hoektanden ge- naamd. Pl. V. 1.
329. Wat zijn de onderschei- dingsteeken- der veulen- tanden? De veulentanden, welke zich door hunne kleur en gedaante onderscheiden, en de ouder- dom tot drie jaren door hunne verwisfeling aan- wijzen, zijn witter, korter, krommer, kleiner en meer binnenwaarts gebogen dan de paardentanden, welke geeler, breeder en dieper gegroefd zijn. Pl. V. fig. 2. 1. § 19.
330. Welk is het tijdperk hunner ver- fchijning? Kort na de geboorte komen de twee middelste derzelve; vier of zes weken later, de daar aan- volgende, en tusschen dien tijd en negen maanden na de geboorte, de hoektanden te voor- schijn. Pl. VI. 1, 2. § 20. 21.
331. Wanneer begint hunne ver- wisfe- ling? Met $2\frac{1}{2}$ of 3 jaren vallen de middelste veulen- snij- tanden, de grasbijters uit, en maken voor de gelijknamige paardentanden plaats, met welk tijdperk de kindsheid des paards eindigt, en dat der jeugd eenen aanvang neemt. Pl. VI. 3. § 23.
332. Wanneer heeft de vol- gende plaats? Op $3\frac{1}{2}$ jaar gebeurt hetzelfde met de middel- tanden. Pl. VI. 4. § 24.
333. Wanneer de laatste? Op $4\frac{1}{2}$ jaar met de hoektanden, terwijl tevens de haaktanden beginnen door te bre- ken, hetwelke even als met de andere snijtan- den, steeds eenigen tijd vroeger in de onder- als in de bovenkaak geschiedt. Pl. VI. 5. § 25.

334. Welke De gedaante der snijtanden is gebogen, bo- Pl. V. 11.
 vorm hebben ven aan plat met eene scherpe voorzijde, en al- § 3.
 de paarden daar van eene merkbare zwarte holligheid voor-
 snijtanden? zien, de keen der boon genaamd; terwijl
 hunne vorm, benedenwaarts steeds driehoekiger
 wordt.
335. Hoedanig In het onderste kaakbeen hebben zij eene schuinsch
 is hunne tel- voorwaarts gerigte stelling welke rigting, zoo wel
 ling? als hunne lengte met de jaren toeneemt.
336. Welke ge- De haaktanden zijn spits, krom gebogen en Pl. V. 3, e, ee.
 stalte bezitten hunne bovenste binnenzijde van twee duidelijke § 12.
 de haken? groeven voorzien.
337. Wat nut Daar nu het uitslijten der keen en van den bo-
 heeft de ken- venrand; het veranderen der gestalte en het voor-
 nis dezer bij- over hellen der snijtanden, benevens het verdwij-
 zonderheden? nen der groeven in de haaktanden, de verschil-
 lende tijdperken des ouderdoms aanwijzen, be-
 hoort men deze vooral op te merken.
338. Hoe wor- Voorts onderscheidt men het gedeelte der tan- 10.
 den de deelen den dat in de tandkas hevat is, door den naam
 der tanden ge- van de wortel, en het zichtbare door dien
 naamd? van de kroon.
339. Op welke Wanneer tuschen de 4 en $4\frac{1}{2}$ jaren de haaktan-
 ouderdom doet den doorgebroken, en de veulen haaktanden ver-
 het einde der wisfeld zijn; treedt het veulen in het tijdperk 26.
 verwisfeling, van volwasfenen ouderdom, en neemt den naam
 het veulen den van paard aan, daar thans al deszelfs veulen-
 naam van paard door paardentanden vervangen zijn.
 geven?
340. Hoe ver- Met dezen ouderdom van vijf jaren, zijn de Pl. VI. 5.
 toonen zich de grasbijters en middelstanden geheel uitgegroeid, de § 27.
 tanden op 5 hoektanden vóór gelijk, doch achter slechts $\frac{1}{4}$
 F duim *

- jaren in de duim boven het tandvleesch, en zeer kort; de
 onderkaak? onderhaaktanden half uitgegroeid en spits, terwijl
 de bovenhaken doorbreken.
341. Hoe is hun Op $5\frac{1}{2}$ jaar zijn deze tanden meer uitgegroeid, Pl. VI. 6.
 staat op $5\frac{1}{2}$ jaar? offchoon de groeven der haken nog tot aan het § 27.
 tandvleesch reiken.
342. Welke ge- Met zes jaren reiken deze groeven niet meer Pl. VI. 7.
 daante bezitten tot het tandvleesch; de hoektanden, wier achter- § 28.
 zij op zes ja- kant nog zeer scherp en hunne keen volkomen
 ren? hol is, met de overige gelijk gegroeid, doen
 het paard gelijkstands noemen; terwijl de keen der
 middelstanden half, en der grasbijters geheel uit-
 gesleten is.
343. Hoe onder- Op zeven jaren zijn de grasbijters en middel- Pl. VI. 8.
 scheidt men het tanden geheel gevuld; de holte der hoektanden is § 29.
 z e v e n d e veel vermindert, deze zijn een vingerbreed uit-
 jaar? gegroeid, terwijl echter hunne achterzijde niets
 afgesleten is.
344. Waardoor Met den ouderdom van acht jaren zijn de Pl. VI. 9.
 wordt den ou- hoektanden gevuld, met de andere van eene ge- § 30.
 derdom van lijke lengte, en hunne achterzijde reeds eenigzins
 acht jaren afgesleten, terwijl de groeven der haaktanden, wel-
 aangewezen? ke reeds vrij stomp beginnen te worden, veel
 minder en alleen aan hunne punt merkbaar zijn.
345. Wat teeke- Op negen jaar verdwijnen deze groeven der
 nen wijzen het haaktanden geheel, die tevens ronder worden; al - 31.
 tijdperk van de snijtanden hebben hunne holligheden verloren
 n e g e n jaren en hunne bovenvlakte vertoont eene eironde, meer
 aan? breede dan dikke gedaante, terwijl met dit tijd-
 perk alle nauwkeurige kenteekenen in de onder-
 kaak ophouden.

Tot

346. Waar kan men den verderen ouderdom ontdekken? Tot het naspeuren van den verderen ouderdom wordt door sommige paardenkenners het zoeken der snijtanden van de bovenkaak; door andere, de beschouwing van de veranderde gestalte der snijtanden aangeprezen.
347. Welke teekenen vindt men in de bovenkaak van 9 tot 12 jaren? Volgens de eerste zijn op 9 à 10 jaren de boven-³¹ grasbijters geheel en de middelstanden half gevuld, de hoektanden hol, doch hoekswijze ingebeten, de haken scherp en wederzijds gegroefd.
- Met 10 tot 10½ jaren zijn de middelstanden geheel, de hoektanden half gevuld, en de bovenhaken verftompt.
- Van 10½ tot 12 jaren, zijn alle boven snijtanden³¹ gevuld en de bovenste haaktanden nog stomper geworden; terwijl tevens de benedenste snijtanden smaller, langer, witter en eironder dan voorheen geworden zijn.
348. Waarom zijn zij niet volkomen zeker? Daar de holligheden in de bovenste snijtanden bij het eene paard vroeger dan bij het andere verdwijnen, kan men deze kenmerken echter niet als onfeilbaar aanmerken.
349. Welke teekenen ontleent men uit de veranderde gedaante? Meer zekerheid verleent de veranderde gestalte der tanden, welke hunne bovenvlakte aanneemt, naar mate zij uitgroeijen en afflijten, en welke, gepaard met de uit hunne rigting ontleende teekenen, den oplettenden beschouwer vrij nabij den waarschijnlijksten ouderdom doet gissen, wanneer de zekere merkteekenen in de onderkaak ophouden.
350. Wat kenmerken bezitten de snijtanden op 8 jaren? De snijtanden bezitten bij hunne verwiseling, boven eene breede platgedrukte gedaante welke zij tot de acht jaren behouden.

351. Welke gedaante-vertwisting heeft men van 8 tot 12 jaren? Zij nemen alsdan eene eironde, meer breedte dan ronde gedaante aan, welke vorm trapswijs tot het dertiende jaar toeneemt, terwijl de ronde gedaante tot het achttiende jaar de heerschende is.

352. Welke gedaante heeft men na de achtien plaats? Na de achtien jaar gaat deze in eenen driekanten vorm over, welke omstreeks de drietien plaatsen en-twintig, in eene tweehoekige, meer dikke dan breede oppervlakte verandert.

353. Welke merkteekenen ontleent men uit de liggende tanden? Bij deze teekenen voegen zich die welke de rigting en afmetingen der tanden opleveren, om eenen ver gevorderden ouderdom aan te wijzen; de snijtanden hellen in evenredigheid met de tanden meer en meer voorover, terwijl zij door het inkrimpen van het tandvleesch en het vermageren van het gehemelte, zich langer vertoonen. § 32.

Met 13 jaren, zijn zij merklijk smaller, terwijl zich vaak kalk op hen begint te vertoonen.

Op 15 jaren, hellen zij sterk voorover, de haken zijn stomp en zeer kort, terwijl de wenkbraauwen grijs beginnen te worden. Pl. VI. 11.

Met 18 jaren zijn de onderste snijtanden waterpas, van een verwijderd, driehoekig, lang en sterk met kalk bezet.

354. Welke aanwijzing van hoogen ouderdom ontvangt men uit de lichaamsdeelen? Behalve de tanden leveren verscheidene lichaamsdeelen, kenteekenen van den hoogen ouderdom op, zoo als bij donkere paarden, grijze wenkbraauwen, neus, voorhoofd, manen en staart, terwijl schimmels geheel wit worden; de oogappel vertoont zich flauw; het kristallijne vocht, dof; het waterachtige vocht en het hoornvlies duis. § 33.

duister en minder doorschijnende; de oogkuilen zijn hol, het onderste ooglid en de onderlip hangen slap; de schar is scherp, het verhemelte gerimpeld; de spieren zijn vermagerd en de leden stram; alle welke teekenen zich echter vroeger bij gemeene dan bij edele paarden vertoonen.

355. Welke uitzonderingen kunnen in de tanden en hunne stelling plaats hebben? Deze algemeene regels lijden echter eenige wijzigingen: dus ziet men dat paarden welke veel hard voeder hebben genoten, gewoonlijk lange voorover hellende, en daarentegen die, welke meest in de weide gaan, korte en regtstandigere tanden bezitten.

356. Welk verschil in het afslijten der tanden kan hunne holte twijfelachtig maken. Bij sommige paarden slijt de bovenvlakte der snijtanden minder af dan volgens evenredigheid des ouderdoms moest geschieden, waardoor dezelve steeds hol blijven, en zij daarom twijfelaaars worden genaamd; wier ware ouderdom men alleen kan afleiden, uit den aan de afslijting ongewenredigden groei, welke gewoonlijk jaarlijks eene lijn meer bedraagt dan behoorde; voorts uit het onderzoek der haken, alsmede uit die van de betrekkelijke holte der snijtanden, welke bij hen volkomen gelijk is. Pl. VI, 10. § 31.

357. Wat kenmerkt een kribbenbijter? Ontwaart men bij de beschouwing der snijtanden dat hunne buitenzijde even als het bovenste eener fluit is afgesleten, zoo verraadt zulks een kribbenbijter, welke dit veroorzaakt door het zetten der tanden op de krib, en daarbij een klokkend geluid met het uitsfoten van lucht, doet hooren.

358. Wat nadelen zijn deze onderhevig? Offchoon kribbenbijters vaak duurzame paarden zijn, wordt deze feil, welke men aan zwakke spijs-

spijverterings- werktuigen toeschrijft, zoo belangrijk gekeurd, dat zij eene koop vernietigt, wijl niet alleen dezelve gewoonlijk dun van lijf en aan buikwee onderhevig zijn, maar nevenstaande paarden deze ondeugd zeer ligt aanleeren.

359. Welke kunstgrepen worden aan de tanden aangewend? De paardenhandelaren weten onderscheidene middelen aan te wenden, om de tanden tot misleiding wegens den ouderdom te doen verftrekken, zoo om het paard ouder als jonger te doen voorkomen, dan het wezenlijk is.

360. Wat geschiedt om een paard ouder te doen schijnen? Ten einde het ouder te doen schijnen, worden den door hen de veulentanden uitgetrokken, waar door het door hen één jaar ouder voorgegeven wordt. Men ontdekt zulks echter bij paarden van het mannelijke geslacht daaraan, dat bij de voorgewende vierjarige, nog geen zweem van het doorbreken der haken wordt bespeurd, en bij de vijfjarige, dat deze in het geheel nog niet doorbroken zijn, en in het algemeen, aan de spichtige lichaamsgestalte en grovere bouw der beenen.

361. Welke zijn de kenmerken van een jonger te doen dragen, worden zoo om de paarden danige uitgekozen welke korte tanden bezitten, jonger te en in deze met een graveerijzer horten gestoken, doen schijnen? waarin harst of zwavel met een gloeiend ijzer gebrand wordt, om op deze wijze de keen der boon na te bootfen.

362. Waardoor wordt dit ontdekt? Edoch dit bedrog is ligt te ontdekken, zoo door den nablijvenden gelen rand, en wijl deze groeven even min betrekkelijk diep en natuurlijk zijn

zijn, als de oppervlakte der tanden smal genoeg is, om met het kunstig kenmerk des ouderdoms overeen te stemmen, aangezien het afslijten der tanden hen in dikte en helling doet toenemen.

Even min kan het verborgen blijven, wanneer lange tanden afgevijld worden, daar zulks hen nog dikker maakt dan zij natuurlijk waren, en zij alsdan niet op elkander sluiten.

VIJFDE HOOFDDEEL.

HET PAARD BESCHOUWD VOLGENS DES-

ZELFS-HAAR.

363. Welke is de uitwendige bekleeding des paards? De huid welke het paard bedekt en hierin met die van verscheiden andere dieren overeenstemt, dat dezelve in den staat van gezondheid los, en door verschillende onder haar aanwezige huidspieren voor eene trillende beweging vatbaar is, wordt overal door haren van verschillende soort en kleur bedekt, waarvan die der staart en manen zeer lang en sterk, doch vaak van eene andere kleur zijn, dan die welke het ligchaam bedekken.

364. Welk nut is in de behouwing der haren gelegen? Dubbeld is de nuttigheid welke hunne beschouwing oplevert, eensdeels tot onderscheiding (Handb. der paardenk. I.D. III. Afd.) der paarden, volgens derzelver kleur en merkteekenen; ten andere ter beoordeeling van den staat van gezondheid.

Onderscheidings kenmerken welke de haren opleveren.

365. Hoedanig worden de haren verdeeld? In de eerste betrekking onderscheidt men de haren in eenkleurige, wanneer slechts ééne heerschende kleur aangetroffen wordt, en in gemengde, indien deze door verschillende gevormd worden. § 36.

I. De

1. De eenkleurige.

366. Welke zijn De EENKLEURIGE worden gevormd, door
de eenkleu- de witte, zwarte, bruine, vossen, ge-
rige? le en vale.
367. Wat noemt Van deze worden WITTE paarden alleen die-
men de witte? gene genaamd, welke zoodanig geboren zijn, en
atlas-schimmels genaamd worden. § 37.
368. Hoe wor- Volgens hunne schakeringen worden de ZWAR- - 38.
den de zwar- TEN onderscheiden: in git- kool- en gemeen-
te verdeeld? of vaalzwart.
369. Welke voor- De BRUINE worden verdeelt, in zwart- of - 39.
ten leveren de donkerbruin, koperfnuit, kastanje-
bruine op? bruin, bloed- of kersbruin, appelbruin,
goudbruin, lichtbruin en gemeenbruin.
370. Wat onder- Een bijzonder kenmerk onderscheidt de bruine
scheidt hen van paarden van de vossen, namelijk, donkere ma-
de vossen? nen, staart en uiteinden, welke deze ontbre-
ken.
371. Hoe ver- Velerhande schakeringen worden bij de vossen - 40.
deelt men de aangetroffen, zoo als de rood- goud- zweet-
vossen? en ligte vossen; voorts de kool- brand-
zabel- lever- kleij- en metaalvos; van
welke verscheidene ligte manen en staarten bezit-
ten.
372. Wat zijn De GELE worden onderscheiden, in gemeen- - 42.
gele paar- bleek- helder- goud- en hooggeel, bene-
den? vens hermelijn- kleur.
373. Welke Volgens de kleur der dieren waarna zij zwee- - 43.
foorten vindt men, onderscheidt men de VALEN in donker-
men onder de flijk- en gemeenvaal, in hartenkleurige
valen? wolfs- en muisvaal.

374. Welk teeken vindt men in de haren, van andere zeer met hun overeenstemmende kwaden? Een onderscheidingsteeken der gelen en vaken, van andere zeer met hun overeenstemmende kwaden, levert de zwarte streep over den rug en het kruis op, welke veelal bij hen aangetroffen en eene aalfstreep genaamd wordt.

2. De gemengde haren.

375. Welke paarden behooren tot de gemengde haren? De GEMENGDE haren worden in drie hoofdverdeelingen onderscheiden, namelijk, in schimmels, stekelharige en bonte.

376. Hoe onderscheidt men de schimmels? De schakeringen der SCHIMMELS zijn zeer talrijk, volgens deze ontvangen zij de benaming § 43. van zwarte-ijzerschimmel en moorkop; appel-grauwe-zilver-brand-vlieg- en flijkschimmel; voorts vindt men roode-wijnen forelschimmels, spreeuwkleurige en lijstergrauwe.

377. Wat zijn stekelharige? Tot onderscheiding van de schimmels worden zoodanige paarden STEKELHARIGE genaamd, wier donkere grondkleur meer of min met witte naren vermengd is, en deze den naam van zwart-bruin- en vosstekelhaar en perfikbloefemkleur doet geven. - 44.

378. Wat noemt men bonten? Is de witte grond met donkere vlekken bedekt, - 45. zoo geeft zulks aanleiding deze bonte paarden in zwart-bruin-vosbont en porseleinkleur, en indien deze vlekken klein en menigvuldig zijn, in zwarte-bruine en gemengde tijgers, te onderscheiden.

3. De kenmerken of onderscheidingsteeken.

379. Welke onderschei- Eene andere kleur aan het hoofd en de beenen en eene andere strekking der haren, ledingsteeken- veren kenmerken op ter onderscheiding van ge- nen vindt men lijkkleurige paarden.
380. Welke be- De kol en bles zijn de teekens welke aan zit het hoofd? het hoofd bijzonder in aanmerking komen.
381. Hoe onder- De kol welke in eene witte vlek vóór het scheidt men de voorhoofd bestaat, wordt volgens derzelver vorm § 46.
kol? in enkele- of gemengde, in ring- en druip- kol onderscheiden.
382. Welk ver- De blesfen, wier algemeene gedaante bekend - 47.
schil bemerkt is, worden onderscheiden: in breede bles, men in de blaarkop, sचेवे- getakte- druip- halve- blesfen? en doorgaande bles; waarbij zich de teekens aan den mond: snuitje en onderlip voegen.
383. Welke tee- De witte teekening der beenen doet dezelve - 48.
kens leveren de onderscheiden, volgens hun getal en strek- beenen op? king: in enkele, gelijkzijdige, gelijk- namige, overhoekfche, drie- en vier- voudige witvoeten; voorts na hunne grootte: in fokje, voet en been; terwijl hunne gedaante, hen getakt, gefpikkeld en getijgerd doet noemen.
384. Wat be- Wanneer de haren eene ongewoone strekking - 49.
speurt men in hebben, zoo noemt men zoodanige haarwervels aan de strekking den hals: romeinsch zwaard en koorn- der haren? air; terwijl een diepte zonder likteeken eene lanssteek genaamd wordt.

II. Gezondheids-kenmerken.

385. Welke bij- De ondervinding leert, dat paarden uit edele
zonderhe- rasfen ontsproten; minder, fijner, korter en glans-
den leeren ons rijker haren bezitten, dan die uit gemeene oor-
de haren? sprongelijk zijn; en dat donkere en levendige
ziekten kleuren, meer sterkte en minder vatbaarheid
voor schijnen aan te kondigen.

386. Welke In den ouderdom worden alle schimmels wit, § 50.
veranderin- en donkere paarden verkrijgen grijze wenkbraau-
gen ondergaan wen, neus, manen en staart; de glans en glad-
zij? heid der haren, gepaard met de beweegbaarheid
der huid, zijn gewoonlijk een even zeker kenmerk
van gezondheid, als hunne dofheid, overeind
staan en vaste huid tot voorboden van ongesteld-
heid dienen; voorts heeft zoo wel het jaargetijde
als de levenswijze hierop eenen grooten invloed,
daar in het vóór- en najaar, de paarden hunne
huidharen verwisfelen, en alsdan het zwakste
zijn; terwijl een warme stal en graanvoeder der-
zelve glans bevorderen, die door koude en
schréal voedsel vermindert.

ZESDE HOOFDDEEL.

OVER DE OPLETTENDHEDEN BIJ DE
KEUZE EENES PAARDS EN IN DEN
PAARDENHANDEL.

387. Welke kundigheid moet bezitten, is alleen niet toereikende tot deszelfs zich met de juiste beoordeeling, indien men niet tevens door paardenkennis eene gepaste en regelmatige wijze van onderzoek vereenigen om en ervarenis in de kunstgrepen tot verberging der van deze vrucht gebreken, zich voor misleiding weet te waarborgen te trekken?

I. Algemeene regels bij de keuze en aankoop.

388. Wat moet Bij de beoordeeling en keuze van elk paard, bij de keuze behooren de volgende algemeene grondregels gevan het paard volgd te worden, om zoo weinig mogelijk aan voorafgaan? misleiding bloot te staan.

389. Welke regels bestaan op paardenmarkten, wijl men het paard aldaar omtrent de wijzelden naar eisch zien kan, en het zich nimmer ze van aankoop in deszelfs natuurlijke eigenschappen vertoont.

met opzigt tot de verkoopers? Even zeer aarfele men zulks te doen, van perfoonen die door hunne rijkunstige bekwaamheden, in staat zijn de feilen der beweging, of door hunne bedrevenheid in de veeartsenijkunde, die der gezondheid te verbergen.

Men

Men geve de voorkeur aan voorname boven weinig bekende paardenhandelaren, tot het koopen van paarden; terwijl het verkieslijkst is, zulks onmiddelijk van eenen landman te doen.

390. Welke grondbeginfelen moeten bij de keuze des paards gevolgd worden? Men overwege wel, tot welke bedoeling een paard behoeft of zoekt, en hoedanige prijs men kan of wil besteden; en vergelijkte dus wel, of datgene hetwelke aangeboden of vertoont wordt, in allen deele aan deze vereischten voldoet: terwijl men even min, wegens een schijnbare lage prijs, een ander dan men noodig heeft, moet koopen, dan vóór denkbeeldige schoonheden eene som besteden, die de waarde en den bij zich zelve bepaalden prijs merkelyk overstijgt; hoezeer men het echter eene kwalijk geplaatste zuinigheid kan achten, wegens eenige guldens, de koop van een deugdzaam doelmatig paard achterwege te laten, of aan een minder goed den voorrang te geven.

391. Welke beweegredenen moeten de keuze des paards bepalen? In de keuze late men zich minder door uitwendige schoonheid dan door de deugden des paards bepalen; nimmer moet het gunstige vooroordeel wegens een of ander gedeelte daartoe overhalen, en men des te meer op zijne hoede zijn, naar gelang het paard meer behagen inboezemt; terwijl men dit welgevallen steeds zorgvuldig voor den verkooper, onder een schijnbaar onverschilligheid moet verbergen.

392. In hoe verre moeten de voorkomende feilen in aan- Daar het eene bewezene waarheid is, dat nimmer of ten minste allerzeldzaamst, geheel volmaakte paarden worden gevonden, en dat de prijs van deze alle evenredigheid te boyen zoude gaan,
zou-

merking worden genomen? Zoude de paardenkennis weinig te stade komen, indien zij zich alleen beperkte tot het ontdekken der gebreken en onvolkomendheden, zonder met de bekwaamheid gepaard te gaan, door hunne vergelijking en tegenoverstelling met de deugden, een besluit op te maken, in hoe verre elk paard, en bijzonder datgene welks keuze in aanmerking komt, aan deszelfs bedoeling kan beantwoorden.

393. Welke regels zijn voorts te nemen? Daar het belang, zoodra het nut niet in den weg wordt gestaan, alzins aanmerking verdient, is des- tot voordeelige wegens bij de keuze van paarden nog op te merken aankoop waar ken.

De ondervinding leert dat magere paarden, mits gezond zijnde, in het gebruik steeds medevallen, terwijl met vette vaak het tegendeel plaats heeft.

394. Welk is het beste jaargetijde tot aanschaffen van paarden? Daar de weide vele gebreken minder merkbaar maakt, zoo is het raadzamer in het vóór- dan in het najaar paarden aan te schaffen.

395. Welk geslacht verdient de voorkeur? Uitgenomen wanneer een te laag voorgestel het paard ongeschikt tot den zadel maakt, verdienen merrijende voorkeur boven ruins, daar zij vroegtijdiger hunne volkomene krachten bekomen, meer geest, vuur en duurzaamheid bezitten, en bij verkoop wegens eenige feil, altijd meer waarde tot de fokkerij behouden, hetwelke ook met de langstaarten boven geëngliseerde paarden plaats heeft.

396. Wat is wegens den ouderdom en omstan- Behoeft voorts een kavallerij officier een paard tot onverwijlden dienst, zoo is het raadzaam een paard in volle kracht, b. v. van z even tot tiez

digheden waar jaren, boven een jong en ongeoeffend te verkiezen; even als een bedaard, gehoorzaam, onverschrokken, vlug en gehard, boven zoodanig welk zich meer door schoonheid en schitterende, dan wel door nuttige eigenschappen aanbeveelt.

397. Welke omzigtigheid moet men bij het zoeken naar paarden vermijden? Bij het zoeken naar paarden vermijde men talrijke verzellers en raadgevers, vooral die personen, welke als makelaars, paarden aanwijzen, en welke tot raadsman slechts één ervaren paardenkenner, indien men zelfs geene genoegzame kunde deswegens bezit.

Heeft men in dit vak al eenige kennis verworven, zoo behoort zulks echter niet te veel zelfvertrouwen, maar des te meer omzigtigheid tegen misleiding, in te boefemen.

398. Welke behoedzaamheid is dan die der paarden, zoo kan de omzigtigheid is met opzigt in dezen niet te ver uitgestrekt worden.

tot den verkoop per raadzaam? Het is uit dien hoofde, dat men nimmer aan het voorgeven des verkoopers waarde behoort te hechten, en wanneer deze eenig deel bijzonder prijst, de andere des te opmerkzamer moet gade slaan, wijl het te vermoeden staat, deze feilen bezitten, van welke men den aandacht zoekt afte leiden; terwijl om gelijke redenen, iedere uitwendige befchadiging gewantrouwd moet worden.

Bijzonder zij men op zijne hoede, wanneer de verkooper op het spoedig sluiten des koops aandringt; den eerften eisch spoedig en aanmerkelijk vermindert; het paard voor eene prijs aanbiedt of

of verlaat beneden dezelfs oogenschijnelijke waarde, of een uiterlijk goed en voor zijnen dienst gepast en noodig paard, zonder baarblijkelijke oorzaken te koop biedt.

399. Wat is bij Nimmer late men zich in ruilhandel in, daar het verkoopen deze steeds met nadeel verzeld gaat, maar ver- of ruilen op te koop liever het paard, waarvan men zich wil merken? ontdoen, bevorens een ander aan te schaf- fen.

400. Door wel- Het zekerste middel ter beveiliging tegen be- ken maatregel drog, is bij den koop te bedingen, dat deze beveiligt men van geene waarde zal zijn, indien men binnen zich het zeker- zekere tijd, b. v. van drie tot acht of veertien ste tegen be- dagen, eenige ondeugd of gebrek ontwaart. drog?

II. Onderzoek in den stal.

401. Welke plaats Indien men het paard volgens deszelfs natuurlij- is het geschikt- ke eigenschappen wil leeren kennen, zoo moet ste tot ontdek- men hetzelve op den stal onderzoeken, in de af- king van den wezendheid van den eigenaar, ten minste zonder aarddespaards? dat hij spreke of de zweep bezige.

402. Wat kan Aldaar is het, dat men weldra deszelfs karak- ter, eetlust, de gesteldheid der ademhalingswerktui- men aldaar ont- gen, en die van dezelfs beenen, uit het staan ontdekken kan; voorts of het een kribbenbijter en aan den kolder onderhevig is; terwijl men voorts onderzoekt, of het gewillig zich laat za-

Handb. I. Dl.
IV. Afd.
§ 1.

delen, optoomen en beslaan, en of het valsch en gevaarlijk in den omgang is.

III. Beschouwing buiten den stal.

403. Hoedanig wordt daarbij te werk gaan? Men doe vervolgens het paard zonder eenige bedekking, slechts met den halfter, ten hoogste met eene watertrens, buiten den stal leiden, en op eene effene plaats, doch vooral tegen geen witte muur stellen; zoodanig, dat de knecht het alleen bij het einde van den halfterriem of der trensteugels vasthoudt, zonder deszelfs hoofd omhoog te slooten, of dat de verkooper zijne zweep gebruikt; moettende men steeds in die mate wantrouwen opvatten als het paard fierlijker opgetuigd is. § 2 - 4.

404. Wat hoofdregels zijn bij het onderzoek waar te nemen? Het goed onderzoeken van een paard vereischt het waarnemen der twee hoofdregels: 1) dat men in de beschouwing der deelen eene regelmatige volgorde waarneme, en daardoor geene derzelve overspringe; 2) een zoodanig juist verwijderd standpunt kieze, dat men met eenen oogopslag, het geheele paard overzien en beoordeelen kan.

405. Waarmede moet men het onderzoek beginnen? Men vange het onderzoek aan, met bij het uitleiden en in de deur van den stal, de gesteldheid van het gezigt, der ooren, des ouderdoms, der neusgaten en kaken te onderzoeken; waarna men het doet stilstaan en de voeten opligten; het is voorts hierbij, dat het hoog opheffen der

voor-

voorbeenen, vermoeden wegens kolder en zwarte star kan doen oprijzen.

406. Wat moet men vervolgens vóór hetzelfde, om het hoofd, de borst en de onderzoeken? Men plaatze zich voorts op zekeren afstand stelling der vóórbeenen te beoordeelen.

407. Waar moet men zich verder schouwing van den vorm des hoofds en van den plaatsen? hals; van dien der schoft, en schouders; van de stelling der vóórbeenen; van de gedaante des rugs, der ribben, lendenen, zijden en des buiks, waarbij de beweging van dezen en der zijden bijzonder opgemerkt moeten worden; voorts van de gestalte der achterbeenen, vooral van de waai, en zoo wel hunne evenredigheden als die der vóórbeenen.

408. Hoedanig eindigt men de achteren, en daarbij vooral de stelling der achterbeenen in oogenschouw te nemen; terwijl men de plaats? ten laatste, door de beschouwing op zekeren afstand, een besluit wegens de algemeene vorming en evenredigheden der deelen opmaakt.

IV. Beschouwing in de beweging.

409. Waartoe moet men vervolgens overgaan? Heeft deze beschouwing doen blijken dat het paard de vereischte vorming, gestalte en ouderdom bezit, zonder aan verwerpelijke gebreken onder-

hevig te zijn, zoo ga men over tot het beoordeelen van deszelfs bewegingen.

410. Hoe wordt de beschouwing der bewegingen verrigt? Daartoe moet op eene gelijke gestrate plaats, het paard met losse teugels en zonder zweep, eerst in den stap, en daarna in den draf, aan de hand op en neer worden geleid, terwijl men zich in de verlenging plaatst om het van vóór en achter te beschouwen, en daarna op eenen genoegzamen afstand zijdwaarts om de beweging van ter zijde te beoordeelen.

411. Waarop moet men acht geven? Men lette daarbij op, of de vóór- en achterbeenen regtstandig vooruit worden gebragt, met genoegzame buiging in de geledingen, zonder te kruisen, te zwaaijen, of zwakte en stijfheid te verraden. § 11.

412. Welke oplettendheid vereischt den draf? Na een paar toeren in den stap, doe men het op gelijke wijze draven, en geve acht: of de beenen wel, gelijkvormig, verheven, vierkant en krachtig opgeheven en neêrgezét worden, zonder eenige zweem van kreupelheid; waarna men het stil doet staan, en alsdan de beweging der ademhaling gade slaat.

413. Welke feilen ontdekt in de beweging? De feilen welke zich in den gang vertoonen, zijn voorts: het uitsteken van het hoofd en den hals; struikelen, glijden, strijken, leunen op de hand, het niet buigen der achterbeenen en der waai, en het naslepen van het achtergestel.

V. Berijden des paards.

414. Wat middel wijst het zekerste de eigenschappen des paards aan? Niets kan beter de hoedanigheden des paards aan den dag leggen, dan wanneer men de gele- genheid heeft, het te kunnen berijden.

Ten einde deze des te beter te ontdekken, la-

415. Hoe moet men het paard ter beproeving berijden? te men het in den aanvang met losse tengels gaan, zonder spitsroede of sporen te gebruiken, en kie- ze om zulks in den stap te doen, eenen oneve- nen grond of eene ongelijke weide; daarna rijde men het in den draf op steenwegen, en doe het eindelijk in den galop zekeren afstand doorloopen, om deszelfs adem en vermogen te leeren kennen;

voorts wende men het naar alle zijden, rijde het van den stal en andere paarden af, en op aller- hande voorwerpen aan, waardoor men deszelfs humeur en karakter ontdekken kan.

416. Welke an- dere bedenkin- gen moeten zich noch bij deze beoordee- ling voegen? Als slotfom dezer overwegingen kan men hier- bij voegen: dat eenige mistanden of schoonhe- den in het afgetrokkene beschouwd, niet altijd de deugd des paards waarborgen, maar dat tot uit- spraak over dezelve, ook de ouderdom, het ras, geslacht en aanstaande bestemming in overweging dienen genomen worden. § 10 - 15.

VI. Aanwijzing der kunstgrepen tot het verbergen der gebreken.

417. Welke kunstigheid moet zich uitwendig natuurlijk aan het gezigt vertoont, zich bij die des uitwendigen paards voegen, om zich tegen bedrog te behoeden? De beoordeeling des paards, volgens hetgene zoude zeer onvolkomen tegen misleiding waargelaten worden, indien zij daarbij niet te hulpe wierdt gekomen door de kennis der kunstnarigheden, welke het bedrog aanwendt, tot bedekking der feilen, en van de middelen welke de listigen aan den dag kunnen leggen, die zoo omtrent de gestalte, de gang en de gezondheid als het karakter des paards in het werk worden gesteld.

418. Welke bedriegerijen worden bij de ligchaamsdeelen, bijzonder bij het hoofd in 't werk gesteld? De kunstnarigheden welke wegens de gestalte en den vorm der ligchaamsdeelen worden aangewend, zijn: bij de ooren, dat zij door afsnijden, opzetten en eenen breedten frontriem, eene betere gedaante verkrijgen; zoo als ook aan een breed voorhoofd, deze door een husschen hoofdgestel wordt gegeven; die der oogen, worden verborgen door eene ongunstige plaatsing ter beschouwing in het licht, door het inblazen van peper of snuif enz. § 16.

419. Welke omtrent den ouderdom? Omtrent den ouderdom, worden door afvijlen, branden en uitbreken der tanden, misleidingen in het werk gesteld, en het onderzoek daarvan door aangeleerde kopfschuwheid verhinderd.

420. Welke jegens den hals? Is de hals ongunstig gevormd, zoo moet eene kunstige buiging, het verheffen des hoofds en aandrij-

drijven zulks verbeteren; terwijl het uittrekken van te vele en grove manen- en staartharen, een gemeen voor een edel ras moet doen door gaan.

421. Hoe poogt men de feilen van het voor-
gestel te verbergen?
De gebreken der schoft worden door een de-
men de feilen ken verborgen; die der stijve schouders en
beenen, door eene bestendige beweging, en het
toeschrijven derzelve aan mangel van afrigting;
zoo als het beslag, enz. de schuld der gebrekkige
voeten moet goed maken.

422. Hoe bedekt men de gebreken der beenen?
Gallen, overbeenen, spatten, overhoeven enz. worden minder in het oog vallende
gemaakt, door eene voorafgaande gematigde beweging, en het nat maken derzelve; even zoo doet
men barsten, kloven en verdere toevallen van den mok door verzachtende smeersels, en de likteekens of wonden door strijken aan den kogel door
eene zalf van gelijke kleur, minder zichtbaar worden.

423. Hoedanig de kreupelheid.
De kreupelheid door spatten, gallen, enz. veroorzaakt, wordt verborgen door het paard
warm te doen rijden, hetwelke stijfheid ook minder merkbaar maakt; terwijl de kreupelheid die
uit klem- en scheurhoeven ontstaat, bij het draven op eenen weken grond ook minder
bepeurd wordt.

424. Hoedanig worden de voetgebreken bedekt?
Van de gebreken die bijzonder de voeten treffen, worden de hoornkloven met was, de
rotstralen met slijk opgevuld; de ringhoeven afgeraspt; plat- en volvoeten, zoo als
ook het nadeel van te lange en korte kooten,
en

en meer andere feilen, door het beflag verborgen.

425. Welke vrucht weet het bedrog uit de ftaart te trekken? Wanneer paarden mager zijn, een afhangend kruis of eene flechte ftaart bezitten, zoo brengt het opbinden derzelve, eene gezigtkundige misleiding te wege, welke deze feilen bedekt en het paard een vetter voorkomen geeft; daarentegen dient het loshangen eener fchoone ftaart, tot het verbergen van andere gebreken der achterbeenen; terwijl het fteken van peper in het achterfte, te weeg brengt, dat zoodanige, welke laag geplaatst zijn, en fcheef of tusfchen de beenen geknepen worden, alsmede die, bij welke het angliferen, mislukt is, boogswijze en verheven worden gedragen.

426. Hoe wordt een gebrekkige gang verborgen? Ten einde bij paarden wier gebrekkige fteeling der beenen hen in den gang doet kruifen, zwaaijen of te wijd gaan, dit te verbergen, worden dezelve fcheef gedraafd; en zij welke stijf of in eenen weinig merkbaaren trap kreupel zijn, in eene gedurige beweging gehouden.

427. Waardoor ontdekt men deze feilen? Men wapene zich tegen deze misleidingen, door het paards regtftreeks te doen vooruit gaan, en tot het ontdekken van kreupelheid, meer naar de beweging des hoofds dan naar die der beenen te zien; terwijl men het voorts naar beide zijden doende wenden, het bijzonder gedurende de wending gade flaat.

428. Welke misleidingen worden gegeven om den minkundigen wegens ziekten om - 19.

den omtrent om den tuin te leiden; dus wordt de worm, ziekten in het voor zomerbuilen; de kwade droes, wiens werk gesteld? uitvloeifels, zamentrekkende middelen opstoppen, voor eenen gewonen droes uitgeven; het ingeven van oplosfende middelen en voederen van gras, doen dampigheid minder ontwaren; aderlatin-gen en bedwelmende middelen weêrhouden gedurende eenigen tijd de verschijnfelen van den kolder; zoo als zulks door bloedontlastingen en buikzuiverende middelen bij de maanoogen plaats heeft.

429 Welke mis- Ook bestaan er gezigtkundige misleidingen we-
leidingen heb- gens de gefalte waar tegen men op zijne hoede
ben wegens de behoort te zijn, daar om een klein paard groot-
gefalte plaats? ter te vertoonen, het op een verhevener grond,
en om een groot kleiner te doen schijnen, het
op eenen lageren gesteld wordt, dan dien waarop
de beschouwer staat.

Even zoo wordt de schoft van een vóór laag zijnde paard merkelyk verheven, door het op eene oprijzende plaats te stellen, deszelfs hoofd op te ligten en het achtergestel aan te drijven, welk laatste middel, een langribbig paard, tevens een korter en gedrongener voorkomen geeft.

430. Hoe wor- Onder de middelen tot verberging der ondeug-
den de ondeug- den, bestaan die omtrent een koppig paard § 20.
den bedekt? worden aangewend, daarin, dat men de gelegen-
heden vermijdt waarin het zich zoude kunnen te-
genkanten; het naar omstandigheden, het zij alleen,
of

of wel met andere rijdt; het door peper in het achterste te steken, de aandacht van tegenkantingen aftrekt, of het door dorst of honger gedwee maakt; een holziek wordt alleen gereden, een steigerend met het gevoel van het gebit verschoond, zoo als ook bij een dat naar de sporen slaat, derzelver gebruik geheel achterwege wordt gelaten.

DERDE AFDEELING.

DE GEZONDHEIDSKUNDE.

I N L E I D I N G.

VEREISCHTEN TOT LEVEN EN GEZONDHEID EN DERZELVER VERLENGING.

431 Welke kundigheid moet **Z**al men vrucht trekken uit de kundigheden welke eene goede keuze des paards hebben leeren zich bij de kendoen, zoo moeten zich hiermede die paren, nis des paards waardoor men deszelfs gezondheid bewaren, het voegen, om uit tegen ongemakken harden, en voor ziekten zoo deze vrucht te weinig mogelijk vatbaar maken kan. trekken?

432. Waardoor **D**it wordt te wege gebragt door die regels te bewerkt men volgen welke de gezondheidskunde voorschrijft, de voortduring waarvan eene der voornaamste is, deszelfs levensder gezond- wijs zoo nabij mogelijk met die te doen overeenstemmen, welke het in den staat der natuurheid? eigen is.

433. Welke **H**et is daartoe noodig, dat indien men door voorafgaande doelmatige middelen het dierlijke leven en de gekunde wordt gezondheid wil pogen te verlengen, men van derzelve vereischt? zelve beteekenis juiste gebrippen vorme.

H

Het

434. Wat wordt door het leven verstaan welke tot het dierlijke en groeistoffelijke rijk behoren tot hetzelfde vereischt?

Het leven wordt alleen bij bewerktuigde lichamen, en dus alleen bij diegene aangetroffen welke tot het dierlijke en groeistoffelijke rijk behoren tot hetzelfde vereischt. Bewerktuiging is dus het eerste, offchoon niet het eenigste levensvereichte; hierbij moet zich nog een ander voegen, dat het werktuig voor beweging vatbaar maakt, en de levenskracht of ook wel de prikkelbaarheid genaamd wordt; terwijl zonder eene derde oorzaak de levenswerkzaamheid echter niet voortgebragt zoude worden maar werkeloos blijven sluimeren; dit zijn die indrukken welke met den naam van prikkels bestempeld, voornamelijk uit de lucht, het licht, de warmtestof, het voedsel, de bestaandeelen des ligchaams volgens hunne zamenstelling, bewegingen en verrigtingen; de zinnelijke indrukken en hartstogten, bestaan, wier onderling verschillende werkingen daarin overeenstemmen, dat zij de levenskracht tot werkzaamheid opwekken.

435. Waarvan hangt de voortdoring van leven en gezondheid af?

Tot het bestaan van elk levend wezen, worden dus deze drie vereichten gevorderd; deszelfs leven eindigt, zoo dra een hunner ontbreekt; daarentegen hangt de verlenging des levens en der gezondheid van de volkomenheid hunner werking af, door hun wederkerig evenwigt voortgebragt.

436. In hoe verre is de verlenging des dierlijken levens mogelijk en belangrijk?

De kunst om het leven tot den uitersten grens paal der natuurwet te verlengen, kan alleen middelmatig en daardoor gefchieden, dat men de levenskracht niet te veel noch te weinig opwekke, en daardoor, indien men zich zoo moge uitdrukken, zoo wel het te spoedig veruitten als het verroesten des

des werktuigs vermijde; daar deze verlenging echter bij het paard alleen voor zoo verre van waardij is, als zij met het vermogen gepaard gaat, tot het volkomen verrigten van deszelfs dienst, waartoe gezondheid en krachten onmisbare vereischten zijn, zoo moet dezen toestand zoo veel mogelijk bewaard worden.

437. Wat wordt Niet alleen het bestaan maar ook de bewa-
tot de gezond- ring der gezondheid berust: 1) op de vol-
heid vereischt? komenheid der bewerktuiging; 2) op het aanwe-
eener juist gewijzigde levenskracht; en 3) op de
gepaste evenredigheid tusschen deze en de prik-
kels, welke de levenswerkzaamheid moeten voort-
brengen.

438. Welke is Allernoodzakelijkst is het dat daartoe de
de invloed van bewerktuiging des ligchaams volko-
bewerktui- men ongestoord bewaard blijve, en wijl
ging? iedere verandering des natuurlijken vorms eene on-
volmaaktheid is, dat men alles vermijde wat dit
kan te wege brengen; zoo als alle overdrevene
buigingen, inspanningen, uitrekkingen en noodeloo-
ze sprongen, vooral in jeugdigen ouderdom bij
deszelfs afrigting.

439. Wat is we- Men ga voorts spaarzaam te werk met de
gens het onder- vertering der levenskracht welke iedere
houd der levens- werkzaamheid veroorzaakt; door deze zoo veel mo-
kracht te be- gelijk te bezuinigen, ongemeene inspanningen alleen
merken? in gewigtige omstandigheden aan te wenden, en
tevens te zorgen voor hare aanvulling, het
welke op tweederlei wijzen geschiedt.

440. Wat in- Behoorlijke rust en bijzonder slaap, in
vloed heeft de duur aan den trap van inspanning geëvenredigd,

rust op haar en door siltte en gemakkelijke ligging bevorderd, herstel? herstelt daardoor de krachten, wijl gedurende dezelve eene verminderde levenswerkzaamheid, en dus geringere vertering der levenskracht plaats heeft.

441. Welk ander middel herstelt dezelve? De voeding bewerkt deze herstelling onmiddelijker, het zij door het voedsel, hetwelke door de spijsverteringswerktuigen in het ligchaam overgaat, en bijzonder deszelfs grovere deelen helpt aanvullen; of wel door die welke door de ademhaling en huidvaatjes ingezogen, tot voortbrengen der levenskracht en behoud der ligchaamswarmte bestemd schijnen te zijn.

442. Wat is het derde vereischte tot gezondheid, des derde vereischte tot de gezondheid? Het derde vereischte tot gezondheid, des te belangrijker, wijl bijna de geheele gezondheidskunde er op berust, en men in staat is het veelal te wijzigen en te regelen, is gelegen: in de juiste evenredigheid tusfchen de levensprikkels en den aanwezigen trap der levenskracht.

443. Welke hoofdregels bestaan wegens de werking der prikkels op het ligchaam? De regels die daarbij gevolgd moeten worden, zijn, dat dezelve alleen in eenen geëvenredigden trap moeten plaats grijpen, wijl overmaat aan voedsel en beweging even schadelijk als mangel derzelve is; daarom vermijde men ook sterke en buitengewone prikkels: zoo als noodeloze en te sterke geneesmiddelen, voedsels, hitte, koude, enz.; daarentegen bevordert eene zekere regelmatigheid in levenswijze, hoeveelheid van voedsel en beweging, enz. de gezondheid in gelijke maat als ongeregeldheid haar stoort.

Daar echter eene overdrevene nauwgezetheid haar nadeelig zoude zijn, wanneer omftandigheden

den tot buitengewone inspanning of afwijking van den gewonen leefregel verplichten, moet deze niet al te angstvallig gevolgd worden, integendeel kan eene tuschenbeide plaats hebbende afwisseling van voeder, de nadeelige eigenschappen van het gewone wegnemen, en die van het buitengewone minder gevoelig maken; zoo als ook veranderde en zelfs vermeerderde inspanningen, het ligchaam voor stomp worden en de werktuigen voor verslijten bewaard, die bij de gewoonlijke steeds ingespannen blijven.

444. Hoe gaat men te werk bij afwijking van den gewonen regel?

Men gewenne het echter slechts trapswijze aan zoodanigē nieuwe prikkels, opdat de plotselinge verandering de gezondheid niet store, b. v. aan ander of meer voedsel, sterkere beweging, hitte en koude.

Deswegens moeten de gewone sterke prikkels, ook niet te schielijk onttrokken noch te vaak afgewisseld worden: zoo als te veel met te weinig voeder; onderscheide soort en hoeveelheid; te veel beweging en plotselinge rust; herhaalde overgang van hitte en koude; veel en aanhoudende arbeid met langdurige rust; elkander niet te snel moeten opvolgen.

445. Welke wijzigen moet in de toepassing dezer regels plaats hebben?

Tot eene doelmatige toepassing dezer regels moet voorts de gesteldheid, de ouderdom en het temperament steeds in het oog gehouden worden.

446. Welke invloed heeft de gesteldheid des paards?

Een sterk paard is tot langduriger en onafgebrokener inspanning zonder nadeel in staat, dan een zwak, hetwelke eene langere rust en meer voedsel tot versterking van deszelfs krachten, behoeft.

47. Wat moet men wegens de temperamen-
ten nederlandsche en veele noordduitsche kan rekenen;
in het oog hou- algemeen traag, koel, met een slap vezelgestel,
den? eenen langzamen omloop des bloeds en weinig
prikkelbaarheid begaafd; waardoor zij meer en
sterkere prikkels kunnen verdragen en tot veele
en aanhoudende, doch minder tot snelle werkzaam-
heden geschikt zijn.

De bloedrijke welke men bijzonder onder
de spaansche aantreft, door tedere vezels, volle
bloedvaten, eenen weeken pols en fijn en zacht
haar gekenmerkt, zijn ten hoogste prikkelbaar, snel
en vurig, doch niet tegen langdurige vermoeije-
nisen bestand.

De galachtige, waartoe de oostersche en van
hun afflammende paarden behooren, bezitten eene
groote levenskracht, welke door matige prikkels
eene nadrukkelijke levenswerkzaamheid aan den dag
legt, en eischen daarom dat men zeer omzigtig in
het gebruik van sterke prikkels zij, en het ligchaam
eene gepaste rust verleene.

Aanhoudende prikkels worden door zwartgal-
lige het beste verdragen, welke zich door hun-
nen langen duur onderscheiden, en dit kenmerk
bij de poolische, russische en napelsche paarden
doen aantreffen.

448. Wat in-
vloed heeft de
ouderdom op de
behandeling?

De onderscheidene levenstijdperken ver-
eischen ook eene verschillende wijziging der be-
handeling des paards, welks levenskracht, die in
evenredigheid van deszelfs jonkheid des te prik-
kel-

kelbarer is, moeilijker wordt op te wekken naar mate het in ouderdom toeneemt.

Diensvolgens mogen in de jeugd geene te sterke nog aanhoudende prikkels hetzelfde aandoen, daar de eerste gevaarlijke gevolgen, de andere eene te sterke levensvertering zouden te wege brengen.

Heeft de ouderdom van zes jaren, het deszelfs volkomene vorming en krachten geschonken, alsdan is het minder prikkelbaar, en deszelfs gezondheid bestendiger, terwijl het aanhoudender, mits niet overdrevene prikkels, zonder nadeel verdragen kan.

Meerdere en sterkere prikkels dan in middelbare jaren, zijn voor hetzelfde niet schadelijk, zoodra het dien hoogen ouderdom bereikt, waarin levenskracht en levenswerkzaamheid even zwak is, als de vatbaarheid tot hun herstel en opwekking; waardoor het een behoefte wordt, van zoodanig dier minder inspanning te vergen, en het meer krachtig voedsel en rust te doen genieten, indien men er nog eenige tijd dienst van trekken wil.

E E R S T E H O O F D D E E L,

UITWENDIGE OORZAKEN DIE OP DE GEZONDHEID
INVLOED HEBBEN,

449. Welke zijn de hoofdoorzaken die de gezondheid vorderen en stooren? De oorzaken welke het meeste tot stoornis of voortdoring der gezondheid bijdragen, zijn die gene welke als uitwendige prikkels op het dierlijke leven werken, en daarom het belangrijkste zijn te kennen, wijl hunne wijziging veelal van ons afhangt, deze zijn: het licht; de lucht; het verblijf; het voedsel en de behandeling. Handb. der paardenk. II. D. I. Afđ. § 2.

E E R S T E H O O F D S T U K,

H E T L I C H T.

450. Welke invloed heeft het licht op de gezondheid? Aanmerkelijk is den invloed van hetzelfde op bewerkte wezens, wijl de ondervinding leert, dat alle dieren die hetzelfde genieten, gezonder, levendiger en vrolijker zijn dan die welke in duisternis verkeren; deze doet hen daardoor vreesachtiger en schuwer worden, en maakt hen bij duistere en lage stallen aan oogziekten en watergezwellen onderhevig. 3.

451. Wanneer kan het nadelig zijn? Deszelfs overmaat is echter schadelijk, vooral de regtstreeks in de oogen vallende zonnestralen, aangezien dezelve ontstekingen der oogen en herfenen kunnen veroorzaken; zoo als ook eene vermindering van den prikkel des lichts, een volstrekt vereischte tot genezing is in alle ooggebreken.

TWE-

TWEEDE HOOFDSTUK.

DE LUCHT.

452. Wat is wegens de Lucht te bemerken? Tot in stand houding van het dierlijke ligchaam is eene zuivere dampkringslucht onmisbaar, en in die mate heilzaam, als zij in hare bestaandeelen wel geëvenredigd en hare tempering gematigder is. § 4.

453. Wanneer is zij de gezondheid schadelijk? Zij benadeelt de gezondheid, wanneer zij met voor deze schadelijke bestaandeelen bezwangerd is, zoo als met de uitwafeming van dieren, hunne ontlastingen, die van riolen, moerasen, enz.

Ook hare tempering kan deze storen, indien zij te koud of te warm, en vooral wanneer zij tevens te vochtig is, of in hare werking te spoedig van hitte tot koude afwisselt.

454. Wat regels doet dit voorschrijven? Diensvolgens houde men haar zoo zuiver mogelijk, behoede de paarden tegen de snelle afwisseling van tempering, en harde hen tegen dezelve.

455. Wat zijn daartoe de middelen? Om het eerste te bewerken, verversche men haar zoo vaak mogelijk, door het openen van deuren en vengsters en het daarstellen van luchtgaten; voorts beware men de paarden voor togt, doe hen veel de vrije lucht, bijzonder des zomers in de morgen- en avondstonden genieten, en vaak bewegingen in deze uitvoeren. § 5.

DE VERBLIJFPLAATSEN OF STALLEN.

456. Wat zijn de algemeene vereischten der stallen? De gezondheidsvereischten der stallingen zijn: dat zij met die welke wegens het licht en de lucht voorgeschreven zijn, die des aanlegs en eener goede inrigting verëenigen.
457. Wat wordt wegens het licht vereischt? Zij moeten zoo voldoende verlicht zijn, dat § 14. zoo wel de menschen als paarden alle voorwerpen onderscheiden kunnen, zonder dat echter de zonnestralen deze ooit in de oogen vallen.
458. Wat is wegens de lucht aan te merken? Daar door het gebrek aan vrije toegang der - 7, 15. lucht, zoo wel in hare eigenschappen als tempering, eene nadeelige verandering te wege wordt gebragt, welke in het eerste geval haar tot de ademhaling ongeschikt, en voor de gezondheid schadelijk doet worden, en in het andere geval de warmte des verblijfs in geene evenredigheid met die des dampkrings staande, het dierlijke ligchaam aan alle toevallen van gestremde uitwaseming bloot stelt; behooren overëen stemmende vengsters, welke men kan openen; openingen met schuiven onder den zolder, of wel zoogenaamde dampschoorsteen, hare vernieuwing te bewerken.
459. Wat is wegens den aanleg van aanbelang? De aanleg en algemeene inrigting der stallen zijn van den grootsten invloed op hunne volkomenheid, en maken zoo wel de keuze der plaats als de gepaste evenredigheid der ruimte, ten hoogste belangrijk.

Zij

460. Op welke plaatsen moeten verhevene drooge plaatsen, waar de lucht van zij gebouwd alle zijden toegang heeft, verre van moerasfen, worden? vooral in de nabijheid van goed stroomend, en kan het zijn, van zoodanig water, dat de fourage gemakkelijk langs hetzelfde aangevoerd kan worden.

461. Wat wordt hunne ruimte moet geëvenredigd zijn aan het wegens hunne getal paarden dat zij moeten bevatten, aangezien ruimte vereischt? te lage en bekrompene aan alle nadeelen onderhevig zijn, welke luchtgebrek en warmte voortbrengen, zoo als de te groote aan die der koude, hoe zeer dit laatste minder nadeelige gevolgen heeft.

462. Welke hoogte moeten zij bezitten? Zij behooren eene hoogte van 10 tot 12 vt. rijnl. te bezitten, welke in zeer groote tot 15 voet bedragen kan.

463. Welke is hunnen besten aanleg? De beste aanleg is die waarbij de paarden in twee rijen geplaatst zijn, aangezien zulks de meeste ruimte verleent; met eenen genoegzaam ruimen gang tusschen beide, welke eene breedte van 12 bij eene dubbele, en van 8 voeten bij eene enkele rij paarden, ten minste moet bedragen.

464. Welke ruimte moeten zij daarenboven opleveren? Behalve deze ruimte en die tot het plaatsen der paarden, moeten zij nog eene genoegzame ruimte bezitten, om de haverkisten, stalgereedschappen en het verblijf der stalwachten te bevatten.

465. Wat komt bij hunne inrigting in aanmerking? Bij hunne inwendige inrigting verdienen in aanmerking genomen te worden: 1) de vloeren; 1) de muren; 3) de zolders; 4) de deuren en vengsters; 5) de plaatsen; 6) de kribben en rui-
ven;

ven; 7) de stalgereedschappen; 8) en hunne zindelijkheid.

466. Wat zijn de beste vloeren? De ondervinding leert dat de met gehouwene steenen, de gebrekkig en de in het geheel niet gevloerde stallen, alle aan nadeelen onderhevig zijn, welke die met klinkers niet bezitten.

467. Wat wordt wegens de muren en zolders vereischt? De muren moeten gepleisterd en gewit, de zolders dicht zijn, om het doorvallen van het stof en het oprijzen der staldampen te verhoeden welke zich anders aan het boven op denzelfen aanwezige voeder zouden hechten, te welken einde en tot verhinderen der togt, ook de luiken en hooikleppen tot doorwerpen van hetzelfde, steeds gesloten moeten blijven. Voorts moeten de zolders ruim en luchtig zijn, om het hooi en stroo voor verftikken te bewaren, en daarbij van genoegzaam licht voorzien, om de werkzaamheden van hooibinden en stroo snijden te vergunnen.

468. Hoe moeten de deuren en vengsters ingerigt worden? De deuren moeten dubbeld en van eene kleinere voorzien zijn; terwijl zoodanige vengsters het beste worden geacht, welke regtstandig op eene spil draaijen. § 13.

469. Welke afmeting en breedte moeten de plaatfen bezitten? De plaatfen voor ieder paard behooren eene breedte te bezitten van 4 voeten, indien zij door latierboomen, en van 5 voeten wanneer zij door beschotten afgescheiden zijn, terwijl hunne lengte van 8 tot 9 voeten moet bedragen. 16.

Deze afscheiding wordt het beste door beschotten, of anders door latierboomen bewerkstelligd, vóór aan de kribben, en achter aan de latierpalen zoodanig opgehangen, dat zij ingeval van

van nood, gemakkelijk los kunnen worden gemaakt.

Deze latierpalen moeten rond en van de noodige krammen en ringen voorzien zijn, om de uitrusting enz. op te hangen.

De beste vloering is diegene welke vóór uit $2\frac{1}{2}$ voet breede eiken planken, achter uit ruitswijze in cement gelegde klinkers bestaat; met eene afhellings van $\frac{1}{4}$ duim op iederen voet, tot afloop der pis naar de goot, die zich achter de plaatsfen moet bevinden, en het beste uit een onder den grond buitenwaarts aflopend riool bestaat. § 8.

470. Hoedanig De rui ven moeten op zoodanige hoogte wor- - 18.
moet de inrig- den geplaatst, dat het hooi zonder moeite door
ting der rui- de paarden bereikt kan worden, wijl hunne te
ven zijn? de groote hoogte aanleiding tot verkeerde halzen
geeft; de verwijdering hunner spijlen moet de-
ze vergunnen het stroo te kunnen doortrekken,
en daartoe ruim 2 duim tusfchenwijdte verleenen.
Voorts moet aan hunnen legger, welke met
ijzer beslagen behoort te zijn, zich twee ijzere
ringen bevinden tot het opbinden der paar- - 19.
den; terwijl eindelijk de inrigting om het hooi
boven in dezelve te werpen, de voorkeur ver-
dient boven die, waar bij zulks door hooiluiken
in den zolder geschiedt.

471. Wat inrig- De kribben in hoogte aan de paarden geëven- - 17.
ting moeten de redigd, en dus gewoonlijk van 3 voet 10 duim
kribben be- tot 4 voeten, moeten, indien zij niet uit gehou-
zitten? wene steenen, welke het beste is, gevormd zijn, in-
wendig met verglaasde tegels, belegd, door af-
schut-

schutfels gefcheiden, en met ijzer op den rand beflagen worden.

Indien zich stroobakken onder dezelve bevinden, behooren deze eene buitenwaarts afhellende vloer en gootgaten te bezitten. § 19.

472. Welke gereedschappen en benoedigdheden moeten in een stal aanwezig zijn?

De noodwendigheden welke men in een wel ingerigte stal vinden moet, bestaan: behalve een pomp tot gemak in of nabij denzelven, in eene welgesloten kist met afdeelingen voor haver, zemelen en meel; eene andere tot hakfel; een stroo-snijbank; haverwan of stofzeef; emmers; havermaat en waterbakjes; kruiwagens; hooivorken; mistvorken en schuppen; stalbezems; de noodige groote en kleine stallampen en lamptaarns; opzetriemen met knevels voor de rijdpaarden; stalhalsters van dubbeld leder, met kettingen en klofsen, het beste van eenen bijzonderen keelriem voorzien; eene slaapstede voor de stalwachten, benevens een rak tot berging der stalgereedschappen, nabij de deur; voorts eene balans met het noodige gewigt, benevens een kasje tot berging der olie, het voetsmeer, enz. en der geneesmiddelen, welke somtijds voor de paarden vereischt worden.

473. Welke maatregelen van zindelijkheid zijn in den stal waar te nemen?

Daar de zindelijkheid zulk eenen gewigtigen invloed op de gezondheid heeft, vermijde men alles wat met haar strijdig is; ten dezen einde moet de mist telkens uitgekruid, de pispotten bij herhaling gespoeld, de stal meermalen aangeveegd en met zand bestrooid worden; men doe de muren benevens het houtwerk afschroben. - 20.

ben en van tijd tot tijd witten, de plaatsen en gangen schrobben, de stalvengsters open zetten, derzelver glazen waschen en de spinnewebben verstoren.

Uit gelijke oorzaak late men de paarden nimmer dagen lang op stroo of den mist staan, hetwelke daarenboven de voeten bederft, en verwijdere steeds het vochtige stroo uit den stal.

VIERDE HOOFDSTUK.

HET VOEDSEL.

I. Algemeene regels.

474. Welke al- gemeene re- gels bestaan wegens het voedfel? Het voedfel, hetwelke de dubbele eigen- schappen bezit van te voeden en te verzadigen, moet in hoeveelheid en hoedanigheid, aan de stalte, ouderdom en werkzaamheden des paards geëvenredigd zijn. § 21.

475. Welke ver- eischen de deeling? Het moet in kleine hoeveelheden te gelijk, en zoo veel mogelijk op vaste tijden worden gegeven, om het meeste nut op te leveren.

476. Wat ver- eischt deszelfs hoeveel- heid? Eene te groote hoeveelheid is zoo wel schadelijk als eene te kleine, en derhalve ten uiterste ongepast, door prikkelende maagpoeders de behoeften der natuur te overdrijven.

II. Onderscheiding van de foorten der voedfels.

477. Hoe on- derscheidt men het voed- fel? De voedselmiddelen welke men aan het paard geeft, worden volgens hunnen vorm, in groene en drooge, in gewoone en buitengewoone onderscheiden. § 22.

A. Het

A. Het groene voeder.

478. Wat noemt men groen voeder? Door groen voeder verstaat men in de eerste plaats de weiden, in de tweede het gras, de klaver en wortelen die men op den stal, of de granen welke men in oorlogstijd van het veld voedert. § 23 - 24.

479. Welke zijn deszelfs eigenschappen. Daar het groene voeder in het algemeen verslapper dan het drooge is, kan men het voor een paard dat sterke bewegingen verrigt, als niet krachtig genoeg beschouwen, en dus ook meer gepast in een toestand van ontsteking, als van verzwaking aanmerken. - 27, 34.

480. Wanneer is het groene voeder voordeelig? Edoch het draagt zeer veel tot de gezondheid en duur der paarden bij, wanneer deze het groene voeder gedurende eenige weken genieten, terwijl de kruiden het krachtigste zijn; vooral wanneer hen dit genot in de weide, en dus in de vrije lucht en onder eene gepaste beweging ten deel valt. - 25.

481. Welke paarden zijn de weiden bijzonder nuttig? Bijzonder zijn de weiden nuttig, voor aan voetgebreken lijdende, jonge, en zoodanige paarden, welke tot den ouderdom van vier of vijf jaren in dezelve opgebracht, zoo als de poolfche, tartaarfche en vele rusfische en turkfche paarden; zonder benadeeling hunner gezondheid, het genot der weide, gedurende eenige weken in het voorjaar, niet onthouden kan worden; welke daarenboven tot een allerheilzaamst middel in kramp- en ontstekingsachtige borstziekten verstrekt. § 26.

482. Welke zijn deszelfs bijzondere voorreg- en? § 34.

Hun bijzonder voorregt is, dat zij het paard kunnen eenen leefregel te volgen, het naaste overeenstemmende met dien van deszelfs natuurstaat; het voorts eene vrije keuze der groene kruiden toelaat; door gematigde beweging deszelfs krachten en buigzaamheid der leden onderhoudt, en door het inademen en verblijf in de zuivere lucht, het verhardt en sterkt; waarvan het gevolg is, dat die paarden welke jaarlijks eenige tijd de weide genieten, veel langer vlug en bruikbaar blijven.

483. Wanneer zijn zij nadeelig?

Daarentegen acht men het groene voeder zoodanigen paarden schadelijk, welke aan ziekten, met verzwakking van eenig stelsel hebben geleden, b. v. der watervaten enz., als mede om op reis of marsch, hetzelfde tuschenbeide benevens het drooge voeder te geven.

484. In welke gevallen is het groene voeder op den stal aan te raden?

Men oordeelt insgelijks het weiden nadeelig te zijn, voor paarden welke eenen zwaren hals en voorgeel, eene lage schoft, breede borst en voorover hellende stelling bezitten; aangezien eene te langdurige weide hen geheel uit het evenwigt brengt; waarom bij deze, en die welke te kort van hals zijn, het voederen van gras op den stal de voorkeur verdient, hetwelke anders om bovengemelde redenen, minder verkiesbaar is dan het genot der weiden. § 32.

485. Wat moet bij de weiden in aanmerking komen?

Bij de weiden moet men in aanmerking nemen den tijd en het jaargetijde dat men dezelve doet genieten, benevens hun aard en gesteldheid of ligging.

486. Wat is wegens den tijd waar te nemen?

Wegens den tijd, acht men den geschiktesten te zijn, van den 15^e mei tot den 15^e julij; en in geen § 28.

geen geval raadzaam de paarden langer dan tot het § 29. van augustus in dezelve te laten verblijven.

487. Welke eigenschappen moeten zij bezitten?

De weiden moeten hoog en droog gelegen zijn, voorzien van genoegzaam zuiver, vooral stroomend water, en voorts fijn, malsch, krachtig, welriekend, met veel klaver vermengd, doch niet te lang gras bezitten, zonder vermenging met der gezondheid nadeelige planten.

488. Welke weiden verdienen de voorkeur?

Deze eigenschappen worden in den hoogsten trap verëenigd aangetroffen, bij uiterwaarden en vette bergachtige streken; na welke de goede hoogte binnenlanden de tweede plaats verdienen; en is men van beide verstoken, zóo geve men drooge en schrale weiden de voorkeur boven lage moerasfige, en zoogenaamde broekvelden, of buitendijksche kwellers, welke beide als der gezondheid ten uiterste schadelijk, tot paardenweiden volstrekt af te keuren zijn.

489. Wat is wegens de paarden in de weiden waar te nemen?

Men drage zorg de weiden genoegzaam voedsel opleveren, door de paarden in zoodanige evenredigheid in dezelve te plaatsen, dat één derzelve zich met vier vette- of melkkoeijen bevinde, bij welke echter geene kalveren mogen wezen; men voege hen zoo veel mogelijk twee aan twee te zamen, verwisfele hunne weiden van tijd tot tijd, legge hen nimmer kluisters aan, en doe zoo vaak mogelijk de staat hunner gezondheid onderzoeken.

490. Wat moet het zenden in dezelve voorafgaan?

Bevorens hen in de weide te zenden, moet § 20. men hen gedurende eenige dagen niet rossen; hunne staarten korten en de achterijzers afnemen, ge-

lijk mede de vóórijzers, wanneer zij eenige tijd in dezelve hebben doorgebragt.

491. Wat moet Nadat de paarden op den stal terug zijn geko- § 31.
na hunne te- men, moeten eenige dagen verloop en bevorens
rugkomst men tot een nieuw beslag overgaat; men bespare
geschieden? hen nog eenige tijd voor zware vermoeijensfen,
aan welke men hen slechts trapswijze gewennen,
en gedurende hun verblijf in de weide geheel van
verschoonen moet.

492. Hoe neemt Daar vele ziekten uit de te plotfelinge verande- § 31.
men de nadce- ring van voedsel ontspruiten, zoo doe men die
len weg der van groen en droeg voeder op eene ongevoelige
verandering wijze plaats grijpen, door bevorens tot het eer-
van voedsel? ste over te gaan en tot het laatste terug te ke-
ren, het zij hetzelfde in het genot der weide of
van groen voeder op den stal besta, het hooi
met gras te vermengen, en trapswijze de hoevee-
heid haver tot de gewone maat te doen aangroei-
jen; men geve voorts na het terugkeren tot het
drooge stalvoeder, gedurende eenige dagen een
versterkend poeder, uit gelijke deelen gentiaan-
wortel, jeneverbezien, mosterdzaad en keuken-
zout zamengesteld, in de hoeveelheid van twee
lepelsvol daags; welk middel ook dan heilzaam
kan geacht worden, wanneer aanhoudend vochtig
weder of lage landstreken, aanleiding kunnen op-
leveren, tot verzwakking der spijsverterings werk-
tuigen.

493. Welke op- Is men verplicht groen voeder op den stal te ge- § 33.
lettendheden ven, zoo vereischt zulks, dat men 1) een goed
vereischt het soort van hetzelfde verkieze; 2) men hale het
groene voe- niet te verre noch meer dan men dagelijks nodig
heeft,

der op stal? heeft, wijl het anders verwelkt; 3) doe het na den op- en vóór den ondergang der zon en het vallen van den dauw afmaaijen; 4) beware het op eene koele plaats; 5) men geve hetzelfde dikwijls doch in kleine hoeveelheid, en steeds met eenig hooi of stroo vermengd, vooral wanneer het uit jonge klaver bestaat.

494. Hoe moet Moet men paarden gebruiken welke groen voe- § 31.
 men bij het ge- der genieten, zoo behooren dezelve tevens hun
 bruik dezer gewoone aandeel haver of brood te ontvangen, en
 paarden hande- zij nimmer na het verrigten van eenige dienst
 len? naar de weide worden gezonden, terwijl zij nog
 warm zijn.

495. Wat is bij Ingeval men in den loop des veldtogts, groen
 het groene voeder van het veld geven moet, zoo kieze men
 voeder in het zoo veel mogelijk daartoe die foorten, welke het
 veld te be- gezondste paardenvoeder opleveren, en dus in de
 merken? eerste plaats de klaver, haver, wicken en garst;
 in de tweede, erwten, boonen, boekweit, tarwe
 en eindelijk rogge, die het minste dienstig is, en
 daarom, indien het zijn kan, met andere graan-
 foorten vermengd moet worden; voorts is het
 eenen algemeenen regel, het groene voeder iedere
 vier uren zoodanige paarden toe te deelen, wel-
 ke daarbij sterke bewegingen moeten verrigten.

496. Welke Wat de verdere natte voedfels betreft, zijn § 33.
 foorten van meel- en zemeldranken, het lijnkoek- en
 dat voeder zijn spoelingwater, wegens hunne verslappende
 naadeelig? en weinig voedende eigenschappen, tot voedsel
 onvoldoende, en slechts als leefregel en genees-
 middel als doelmatig aan te merken; het is
 ook wegens de verzwakkende hoedanigheid welke

alle warm vœder in eenen nog hoogerem trap bezit, dat hetzelfde voltrekt af te keuren Q .

B. *Het drooge of stalyvoeder.*

497. Wat ver- Hetzelve bestaat uit de verschillende gedroogde § 36.
staaf men door grasplanten, onder de algemeene benaming van
droog vœ- hooi bekend, voorts uit onderscheidene granen
der? en stroo.

1. Het hooi.

498. Wat is we- Het hooi in eene gepaste hoeveelheid gegeven, * 37.
gens het hooi levert een gezond, doch meer verzadigend dan
te bemerken? wel voedend voedsel op; deszelfs overmaat is
echter ten hoogste nadeelig, en doet het paard
loom en kortademig worden.

499. Welke Om den naam van goed paardenhooi te verdie- 38.
vereischen nen, moet het van welgelegene hooilanden ge-
moet het be- maaid, met weinige of geene schadelijke planten
zitten? gemengd, maar uit diegene zamengesteld zijn,
welke men als de gezondste en voedzaamste aan-
merkt; het moet dunne fijne halmen, en vele
kruiden en bloemen, vooral klaverfoorten, doch 39.
geene grove steelen of bladen bevatten; eene
groenachtig blauwe kleur en welriekenden geur
bezitten, eindelijk, goed gewonnen en wel be-
waard zijn, terwijl dat der eerste sneede verre
den voorrang boven het nagras verdient.

500. Welke Dat der tweede sneede of het zoogenaamde na- 40, 41.
foorten zijn gras, is veel minder voedzaam; het grove, bie-
zi-

minder ge- zige en al te weeke, voor paarden ongeschikt,
schikt? en zoo wel het nieuwe als mufte als zeer scha-
delijk voor de gezondheid aan te merken.

501. Wat moet Ten einde het hooi wel te bewaren, moet het
tot bewaring genoegzaam droog binnen gereden en zorgvuldig § 45.
van het hooi bewaard worden; waarbij aan te raden is, het
worden waar laagswijze met stroo te vermengen, en niet
genomen? meer los te maken, noch aan de lucht bloot te - 44.
stellen, dan de hoeveelheid die men dagelijks be-
zigt; voorts, dat men het niet voedere bevorens
het uitgebroid is.

502. Hoedanig Indien men verplicht is, nieuw, slecht, of zelfs
kan flecht duf hooi te moeten voederen, zoo moet men
hooi verbe- door uitschudden en besprengen met keukenzout,
terd worden? deszelfs schadelijke hoedanigheden pogen te ver-
beteren.

503. Op welke Tot medevoeren van het hooi door de rui-
wijze voert de terij, wordt hetzelfde in bundels of in netjes ge-
ruiterij het bonden, of wel gelijk een tabaksrol gesponnen;
hooi mede? van welke wijzen, die in hooinetten aan het min-
ste verlies onderhevig is.

2. De graan.

504. Welk voed- Het paard dat tevens een graan- en plantëkend § 45.
fel is voor ar- dier is, vereischt tot deszelfs onderhoud, wanneer
beidende paar- het eenige werkzaamheden moet verrigten, dat
den noodzake- de onderscheidene graansoorten een gedeelte van
lijk? hetzelfde uitmaken; tot welke men de tarwe,
boekweit, garst, haver, paardenboonen, wicken,
erwten, rogge, en in warme landstreeken de turk-
sche tarwe en rijst rekenen kan.

505. Welke granen zijn de meest gewone granen tot voeder, zijn: granen zijn de haver, de garst, en paardeboonen; het gebruik van welke de haver bovenal in aanmerking komt, lijktste? daar dezelve het gezondste, min kostbaarste, en daardoor het algemeenste voeder oplevert,
506. Wat gebruik maakt men van de garst? De garst verleent een zeer gezond voedsel, § 51. haar gebruik is algemeen in warme landtreken, edoch in noordelijker doet hare duurte dit beperken tot een gezondheidsmiddel, vooral gemalen in ongesteldheden.
507. Hoe worden de boonen gebezigt? De boonen met haver vermengd, worden voor die paarden het voegzaamste geoordeeld, welke groote vermoeijenisfen moeten doorstaan; doch voor andere, doet hunne prikkelende of verhitte eigenschap verkiezen, hen in den vorm van brood of meel te geven. - 49.
508. Welke eigenschappen moet de haver bezitten? De voedende eigenschappen der haver zijn in derzelver meel, de prikkelende in de harstachtige deelen gelegen, welke de bast bevat; men oordeelt diegene de beste te zijn, welke behoorlijk droog, en bij de meeste betrekkelijke zwaarte de dunste bast, en dus het meeste meel bezit; welke hoedanigheid bijzonder aan de zoogenaamde bonte of zwarte haver eigen, deze als de gezondste voederhaver doet aanmerken. - 52.
- Men vordert dat haar korrel groot, rond, vol meel en dun van bast zij, en zij eene heldere gele of bonté kleur, frische reuk en zoete smaak bezitte; voorts moet zij onvermengd met andere zaden of zelfstandigheden, droog, hard in het gevoel, en zonder stof wezen; daarentegen is de zoodanige af te keuren, welke te nieuw, en niet ge-

genoegzaam uitgedroogd, vooral die door bedrog met water doortrokken, klam of muf is, daar zulks de gezondheid benadeelt, of ten minste het paard in de hoeveelheid te kort doet komen; zoo als dit met de te nieuwe en te ligte haver plaats heeft.

509. Hoe moet men de haver bepalen? Ten einde de vereischte hoeveelheid tot voedsel des te zekerer te beoordeelen, moet de haver volgens gewigt en niet naar de maat worden bepaald, en die tot voederen ten minste 2500 ponden het amsterdamsche last wegen.

510. Hoedanig moet men ze toedeelen. Bevorens de haver te geven, moet men dezelve van alle stof en vuilnis zuiveren, haar steeds in kleine hoeveelheden, en met gesneden stroo vermengd, toedeelen; en zoodanige paarden, welke niet gewoon zijn haar in groote hoeveelheid te bekomen, die nog jong of mager zijn, of weinige werkzaamheden verrigten, alsmede in ongesteldheden, dezelve grof gemalen of in heet water geschroeid, geven, welke laatste wijzen bijzonder voedende zijn.

511. Wat is wegens de rogge te bemerken? Daar de rogge zeer verhittende eigenschappen bezit, behoort men haar alleen bij mangel van haver, en dan nog steeds met de volgende voorzorgen tot voeder te gebruiken: 1) men geve ze slechts in kleine hoeveelheden tevens en vermengd met hakfel; 2) alleen aan paarden welke vermoeijensfen moeten doorstaan; 3) indien het mogelijk is, doe men haar eenige uren in water weken, en werpe dit weg; 4) vooral geve men ze als brood gebakken, hetwelke een krachtig en spoedig voedend voedsel oplevert; 5) men doe het paard trapswijs

aan haar gebruik gewoon worden, door ze met een gedeelte haver te vermengen; welke oplettendheid ook met andere minder gezonde granen is aan te raden, welke men verplicht zoude kunnen worden te voederen.

§ 46 - 48.

512. Welke ei- De tarwe en boekweit zijn zeer voedzaam, genfchappen doch tevens te duur om tot paardenvoeder te bezitten de an- dienen; wicken, zoo wel groen als gedroogd, dere gra- leveren een gezond, doch erwten, boonen nen? en linzen, daarentegen een minder gepast voeder op, hetwelke men alleen bij mangel van andere granen bezigen moet.

513. Welk nut De zemelen van tarwe en rogge, vooral de - 53. wordt uit de eerste, zijn in water geweekt, als zeer heilzaam zemelen ge- in ontstekingsziekten te beschouwen. trokken?

3. Het stroo.

514. Hoedanig Het stroo kan als eene der gezondste voed- moet men het feldmiddelen worden aangemerkt, hoezeer hetzelfde ftroo be- meer tot verzadiging dan tot voeding aan het paard fchouwen? verftrekt, hetwelke het, of in de ruif, of gefneden met haver, gegeven wordt.

515. Welke Men keurt dat van tarwe, rogge en haver § 55. foorten het beste te zijn, van welke de beide eerste, en worden het bes- vooral dat van tarwe, tot hakfel de voorkeur te geoordeeld? worden gegeven, zoo als het tarwe- en verfche haverftroo met voordeel in den ruif gevoederd worden, vooral met het hooi vermengd.

516. Welke In het algemeen vordert men van het ftroo, hoedanighe- dat het frifch, met kruiden vermengd en niet al te den moet het hard van halm zij bezitten?

Men

517. Welke na- Men wake tegen het gebruik van zoodanig
deelige ei- stroo, dat rot, beschimmeld, duf, en vooral van
genschap- honigdaauw bekleet is, daar dit de gevaarlijkste
pen moet men smetziekten doet ontstaan.
vermijden?

518. Wat nut Het hakfel, dat zeer kort gefneden moet wor-
levert het hak- den, verleent het met dit vermengde graanvoer-
fel op? der, de beide eigenschappen van voeden en ver-
zadigen, en brengt daardoor een ligt verteerbaar
en tevens buikvullend voedsel voort: daar het de
paarden verhindert de haver te gretig en onge-
kaut door te slikken, en derzelve maag gele-
gendheid geeft tot eene betere vertering.

C. *De buitengewoone voedsels.*

519. Welke Behalve de hiervoor vermelde gewone voed- § 56.
voedsels be- selmiddelen, bestaan er onderscheidene soorten van
staan er buiten wortelen, welke, het zij tot plaatsvervulling
de granen voor der granen, het zij benevens dezelve, in fommi-
het paard? ge gevallen met voordeel aan de paarden gege-
ven kunnen worden.

520. Welke Bijzondere verdiensten bezitten onder deze, de - 57.
wortelen gele en roode wortelen, in ontstekings- en
kunnen het tot huidziekten, alsmede na het terugkeren uit de
voedsel dienen? weide; terwijl bij deze ook de knollen, kool-
rapen, en den mangelwortel gevoegd kun-
nen worden.

521. Welke an- De aardappelen bezitten vele voedseldeelen, - 58.
dere wortelen en kunnen gekookt, fijn gedrukt, met hakfel en
kan men als ge- een weinig zout vermengd, met vrucht zoodani-
zondheidsmid- gen paarden worden gegeven, welke geenen zwa-
del gebruiken? ren arbeid behoeven te verrigten.

De

De ramenas, radijzen en peperwortel leveren een uitmuntend middel op, tot versterking der maag en tegen alle toevallen door verzwakte spijsvertering voortgebracht; zoo als ook de ajuin tegen de wormen verdienen bezit.

522. Wat nut bezitten de meeldranken? Wanneer eene sterke voeding in ziekte schadelijk zoude zijn, doet men het gewone voeder door meeldranken vervangen, welke uit garst- of havermeel in heet water ontbonden, bestaan. § 90.

Even zoo is in alle borstziekten en in het buikwee, het gebruik van lijnzaadranken, wegens deszelfs slijmerige hoedanigheid bijzonder heilzaam, het zij dezelve uit lijnkoeken, of vooral uit het lijnzaadmeel vervaardigd worden.

523. Heeft het keukenzout eenig nut? Het keukenzout bezit de dubbeld nuttige eigenschap, om door bijvoeging, de schadelijke hoedanigheden van te nieuw en flecht voeder te verminderen, en de spijsvertering te bevorderen, wanneer het van tijd tot tijd met het voeder vermengd wordt. 60

D. *Verbetering van flecht voeder.*

524. Wat is wegens flecht voeder te bemerken? Nimmer dan bij volstrekte mangel aan beter, behoort men tot het gebruik van flecht voeder te besluiten, edoch wanneer men daartoe onvermijdelijk verplicht is, zoo trachte men het zoo veel mogelijk te verbeteren. 61.

525. Waardoor kan men flecht hooi worden; men vermene het nieuwe met oud, of In de eerste plaats moet daartoe zoo wel het hooi als de granen volkomen van stof gezuiverd worden; men vermene het nieuwe met oud, of 63.

verbeteren?

of met stroo; spreide het uit, strooije er een weinig zout tusfchen, en voedere het fpaarzaam; het mufte moet wel uitgefchud, het befchimmelde weggeworpen en het overige met pekfel befprekeld worden.

526. Hoe handelt men met flechte haver?

Indien granen muf of befchimmeld zijn, moeten deze eerst afgewafchen, daarna weder gedroogd en met een weinig zout vermengd worden, eer men ze voedert; dit laafte is ook bij nieuwe haver raadzaam.

Wat flecht en bedorven stroo betreft, § 63. zoo is het raadzaam dit volftrekt tot voeder te verwerpen, indien flechts eenig ander voedsfel voorhanden is.

III. Over de hoeveelheid van het voeder.

527. Welke regels dienen tot bepaling der hoeveelheid van het voeder?

In de bepaling der hoeveelheid van het voeder, moet in het oog gehouden worden: 1) de gefalte, de toefland, de ouderdom, werkzaamheden des paards; 2) de betrekkelijke deugd, voedszaamheid en zwaarte des voeders.

528. Welke wijzigingen gebieden omftandigheden?

Dien te gevolge moet een jong, groot, mager, en arbeidend paard, eene grootere hoeveelheid ontvangen, dan een kleiner, reeds volwafsen, welgevoed en weinig werkend; terwijl voorts een arbeidend en tuigpaard, meer verzadigend voedsfel behoeft, dan een rijd- of ligte ruiterypaard, welks vlugge aanhoudende bewegingen, meer voeding door haver vordert.

De

529. Hoe veel hooi moet da- In het algemeen kan men de dagelijksche § 67 - 68.
 gelijks gegeven worden? hoe veelheid hooi, welke een werk- of
 treinpvaard behoef, op 12 tot 15 ponden vast-
 stellen, terwijl een tuig- of kurasfierspaard,
 8 à 10 ponden, en een ligte ruitertij- of rijd-
 paard, 6 tot 8 ponden vereifcht.

530. Welke hoe- Op ieder dezer behoort men daags 12 ponden
 veelheid ftroo ftroo, en van dit $\frac{1}{3}$ tot hakfel, $\frac{1}{3}$ in de ruif,
 en evenveel tot legftroo te rekenen.

531. Hoe veel De eerfte dezer foorten moet voorts 10 pon-
 haver? den haver, de tweede 8, en de derde 6 tot 8
 ponden bekomen.

532. Welke wij- Verder dient bij de bepaling in aanmerking te
 zingen vor- worden genomen, dat indien, het zij het hooi,
 dert de be- het zij de haver, van eene buitengewone voed-
 trekkelige zame eigenfchap en zwaarte zijn, men de hoe-
 zwaarte? veelheid in dezelfde evenredlgheid mag verminder-
 ren, als men deze behoort te vermeerderen, in-
 dien zij in beide hoedanigheden te kort fchieten;
 ook dan kan eenige vermindering hierin plaats
 grijpen, wanneer de paarden weinig werkzaam-
 heden verrigten, doch dezelve moet vermeerderen,
 wanneer deze toenemen.

533. Wat ver- Voedert men volgens de maat onderfcheidene § 69.
 eifchen de on- graanfoorten, zoo heeft men te bemerken, dat
 derfcheide- daar in gelijke hoeveelheid, de tarwe en rog-
 ne graanfoor- ge, bijna het dubbeld, de garst $1\frac{1}{2}$, en de
 ten? boekweit $1\frac{1}{4}$ maal het gewigt der haver be-
 draagt, men tot het gewone ration, eenē hier-
 aan geēvenredigde kleinere maat, of flechts het
 gewigt tot bepaling moet doen dienen.

IV. De toedeeling van het voeder.

534. Op welke regels rust de toedeeling van het voeder? Grootelijks wordt het welvaren des paards, bij § 70. eene gelijke hoeveelheid voeder bevordert, door de eenvormigheid in tijd en wijze van deszelfs toedeeling, de vermenigvuldiging van de etenstijden, en de vermindering van de gelijktijdige gegevene hoeveelheid.

535. Wat is daarbij in acht te nemen? Men moet echter waarnemen, dit een en ander met de werkzaamheden des paards zoodanig te doen sloeken, dat het even min te kort vóór, als onmiddelijk na het verrigten van aanmerkelijke vermoeijenissen, welke het verhit hebben, voeder ontvangt, uitgenomen eenig hooi of stroo. - 71.

536. Wat is waar te nemen bij het voederen van onvermengde granen? Indien men in het geval is, de graanfoorten enkel en vooral in aanmerkelijke hoeveelheden te geven, zoo moet zulks met verscheidene tusschenpozingen, en naar mate de vorige opgegeten zijn, geschieden, en men waarnemen, om het paard altijd bevorens, doch nimmer kort daarna, te laten drinken. - 72.

537. Welke oplettendheden vordert het geven der haver? Nimmer verzuime men de kribben van alle vorig voeder te zuiveren, bevorens het nieuwe in te geven, en de haver door ziften van alle stof te reinigen; men vermene dezelve met eene genoegzame hoeveelheid hakfel en zoo veel water als voldoende is, het paard te verhinderen dit weg te blazen; terwijl het voorts af te keuren is, dat men het paard, terwijl het deszelfs voeder - 73.

der eet, poetsfe of op eenigerhande wijze ontruste.

538. Hoe voedert men het hooi? § 74.
 Betreffende het hooi, dit moet altijd uitgeschud worden, bevorens men het in de ruif werpt, en indien goed stroo voorhanden is, er eene zekere hoeveelheid mede worden vermengd.

539. Welke is de doelmatigste verdeling van het voeder? 75.
 De ondervinding heeft geleerd, dat in de verdeling der hoeveelheid en der tijdstippen van het voederen, het meeste nut voor het paard wordt opgeleverd, wanneer de haver in vier, en het hooi in drie reizen, op de volgende wijs aan hetzelfde wordt toegedeeld:

- 1°. Des morgens, vóór het eerste voeder, een vierde gedeelte van het hooi, terwijl men het leestroo opneemt; men poetsfe en drenke het paard, en geve daarna het 1^e voeder haver met haksel.
- 2°. Ten 11 uren geve men het weder drinken en eene gelijke hoeveelheid haver.
- 3°. Des middags ten 2 uren geve men het een weinig hooi, poetsfe en drenke hetzelfde; ten 3 uren geve men het haver, en daarna het overige van het tweede vierendeel hooi.
- 4°. Ten 6 $\frac{1}{2}$ uren geve men het een handvol hooi bevorens het te laten drinken; vervolgens de laatste haver, en de halve hoeveelheid van het dagelijksche hooi, met stroo vermengd, wanneer men den stal verlaat.

540. Hoedanig is de verdeling bij drie haver des morgens ten 7, des middags ten 12, § 76.
 Indien men verplicht is zich tot drie voedertijden te bepalen; zoo is het doelmatigste, dat de
 en

voedertijden? en des avonds ten half zeven uren wordt gegeven; en dat dit met het hooi, des morgens, des achtermiddags na het poetsen, en des avonds op bovengemelde wijze plaats hebbe.

541. Hoe gaat men bij twee voedertijden te werk? Verpligten omstandigheden, zoo als marschen, reizen, enz., vooral bij krijgspaarden, de voedertijden der haver tot twee te bepalen, zoo geve men:

des morgens, ten 6 uren hooi, ten 7 uren haver.

des middags ten 12 uren hooi;

4 uren haver;

6 uren hooi, een en ander

in gelijke evenredigheid als boven;

542. Hoe moet de verandering van leefregel geschieden? Is het te voorzien dat men verpligt zal zijn § 77. van den gewonen leefregel af te wijken, zoo bereide men het paard trapswijze voor tot deze verandering, en keere zoo dra mogelijk weder tot dien terug, welke de meeste voordeelen aanbiedt.

543. Welke opzettendheid vereischt de zaameuvoeging der paarden? Men neme verder waar, dat men op den stal § 76. diegenen zamenvoegte welke zeer gretig, en ook die, welke langzaam in het eten zijn; voorts om bij de zeer gulzige het havervoeder in twee helften te verdeelen, en hen het laatste te geven, wanneer zij het eerste gegeten hebben; alsmede om de hoeveelheid voeder te verminderen dergene welke zich wel voeden, om ze zoodanige toe te voegen, die meer voedsel noodig hebben.

544. Wat is wegens de voedertijden op reis en ke bewegingen, te geven; weshalve op reis een

marsch te bemerken? stuk brood, verre de voorkeur verdient; alleen bij langzame en langdurige bewegingen, zoo als op den marsch, is het somtijds doelmatig, het door een klein voeder haver te versterken; uit dezen hoofde is een groot morgenvoeder, kort vóór het vertrek, even onraadzaam, als een grooter avondvoeder doelmatig, en het geven van te veel hooi aan de paarden der ruitery, des morgens vóór den marsch, alzins af te keuren.

545. Wat is waar te nemen bij het voederen van groen voeder? Is de ruitery te velde verplicht, hare paarden met groen voeder te onderhouden, zoo behoren deze op marsch zulks ten minste iedere vier uren, te bekomen; hetzelfde moet ook bij die paarden, welke gras op stal genieten, worden waargenomen, en daarbij steeds een stuk brood gevoegd worden, wanneer zij vermoeijenissen moeten verrigten.

V. De drank.

546. Wat zijn de vereischten des waters? De eenige gewone drank des paards is water, § 79. hetwelke zoo zuiver mogelijk, en offchoon niet ijskoud, echter van eene zoodanige koele tempering behoort te zijn, welke ten naastenbij met die des dampkrings overeen stemt.

547. Welke deelen zijn de gezondheid schadelijk? Ter behoudenis der gezondheid, moet het even min delfstoffelijke, als metaal- of zoutdeelen bevatten, welke deze benadeelen, en wier aanwezigheid men door bezinken en den smaak, even als moerasfig en bedorven, tevens ook door den reuk ontwaren kan. § 80.

548. Hoe on- Het water wordt in goed, middelmatig en - § 81.
flecht

derfcheidt flecht onderscheiden. Het beste is bron- en men het water? stroomend water over eenen zuiveren harden zandgrond; middelmatig is dat uit putten, meren en groote vijvers; terwijl het stilstaande, uit grachten, slooten en poelen, als ook het brakke water, te regt als het slechtste aangemerkt wordt.

549. Welke na- Wegens verschil in tempering met de bui- § 86.
deelen kan de tenlucht, is het water uit zeer diepe putten en
tempering dat van ijs en sneeuw, als onvoordeelig voor de
voortbrengen? gezondheid te beschouwen, gelijk zulks uit tegen-
gestelde oorzaken mede met te warm plaats heeft.

550. Hoe kan Men verbetert het gebrek van te koud en hard - 87.
men de nadee- water, door het eenige tijd in emmers of kuipen
lige eigenschap in den stal en aan de dampkringslucht bloot te
pen verbete- stellen; Onzuiver doe men bezinken en zijge het
ren? door, zoo als men ook het stroomende, bevorens
in eenen drinkbak behoort te laten bezinken eer
men het geeft; zelfs het bedorvene is veel te ver-
beteren, door het met gestampte houtskool te
vermengen en door te zijgen.

551. Hoe be- Overeenkomstig hetzelfde grondbeginsel, dat bij - 88.
hoort men het de toedeeling des voeders, de vermenigvuldiging
toetedeelen? der tijden daartoe aanprijst, geve men het wa-
ter liever herhaald dan te veel gelijktijdig, daar
zulks de ingewanden te veel doet uitzetten, en
het paard loom worden; weshalve zulks voeg-
zaam viermaal daags geschieden kan, indien
het de omstandigheden toelaten; voorts geve men
het nimmer bij eene ledige maag, maar doe bevo-
rens het paard een handvol hooi genieten.

552. Welke Nimmer wanneer het paard verhit of bezweet - 89.

voorzorgen is, geve men het koud water te drinken, maar
 vordertdeszelfs wachte daarmee één uur, uitgezonderd dat men
 gebruik? op marsch des zomers, het uit stroomend water
 over den slang kan laten drinken, mits men ter-
 stond zich weder in beweging begeve.

553. Welke De drenkbakken en emmers verdienen uit ver-
 vorderingen ge- schillende oorzaken de voorkeur boven drenkplaat-
 schieden we- sen, tot het geven van water, edoch zij moeten
 gens de zin- zeer zuiver gehouden, en voor ongestelde paarden,
 delijkheid? andere ten bijzondere gebruike bestemd worden.

554. Welke an- Als buitengewonen drank, maakt men van lijn- § 90.
 dere dran- koe k water in ongesteldheden der ademhalings- en
 ken worden spijsverteringswerktuigen; van zemelwater in
 nog gebezigd? ontstekingsstoevallen, en van meeldranken, als
 een ligt verteerbaar voedsel gebruik; zoo als ook het
 gezuurde, lijnkock- en havermeelwater zeer veel
 der nadeelige eigenschappen van het water weg-
 neemt, uit het welke men het vervaardigt.

V I J F D E H O O F D S T U K .

DE OPPASSING EN BEHANDELING.

I. Het zuiveren en poetsen.

555. Wat wordt door het poetsen verstaan? Het zuiveren en poetsen geschiedt door die bekende handgrepen, welke gepaard met het wassen, de oppervlakte des dierlijken ligchaams van alle vuiligheden reinigen. § 91.

556. Welk nut is er in gelegten? Men beschouwe deze bewerking niet alleen uit het beperkte oogpunt van zindelijkheid, maar tevens uit een veel gewigtiger, namelijk: als eene der wezenlijkste gezondheidsmiddelen, welke niet slechts eene der zekerste voorbehoedingen tegen alle huidziekten oplevert, maar door het openen der zweetgaten de inzuigende vaten hare volle werking verleent, en zoo wel den omloop des bloeds als de warmte bevordert.

557. Hoe moet het geschieden? Het poetsen, dat in de opene lucht het verkiesbaarste is, en tweemaal daags behoort te geschieden, wordt aangevangen, met door middel van den roskam, de huidharen en de onder deze aanwezige onreinigheden los te maken, waarnemende deze alleen met eene ligte hand aan de vlezige deelen te gebruiken, zonder het hoofd, de schouders, ruggraad of beenen aan te raken, tot welke men zich van eene gedraaide stroowisch tegen de haren bedient. § 92.

558. Hoe gaat men verder te werk? Vervolgens wordt met een stofdoek, borstel of paardenstaart, het losgemaakte stof weggeslagen, en daarna met den rosborstel weggenomen, hetwelke vooral tegen het haar geschieden moet; terwijl alle § 93.

vuile plaatsen afgewasfchen en droog gewreven moeten worden.

559. Hoe worden de beenen gezuiverd? Men wasche de beenen met eene spons, zuivere de vetlokken en hoeven, en wrijf de beenen zoo lang met eenen wollene doek, tot zij volkomen droog zijn; terwijl men tevens onderzoekt of niet eenige nagels verloren of het ijzer los geraakt moge zijn, ten einde dit onverwijld te doen herstellen. § 94.

560. Welke deelen moeten voorts gewasfchen worden? Bijzonder wasche men de oogen met koud water uit, en zuivere de neusgaten, ooren en koker van alle onreinigheden.

561. Wat is bij het wasfchen des hoofds en zelfs van het gehele ligchaam, in froomend water, mits het paard niet bezweet nog verhit zij, en men niet verligchaams waar te nemen? Nadat de manen wel gewasfchen zijn, worden zij en de maantop met den manenkam uitgekamt; de staart in een emmer water gestoken en droog zijnde, tot op den wortel uitgeborfeld, zonder ooit daartoe de kam te gebruiken; woorts moet zoo wel deze als de manen, vantijd tot tijd tot op den grond met houtaschloog en zeep worden afgewasfchen, ten einde de schurftachtige toevallen voor te komen, waaraan onzuiverheid beide onderhevig maakt.

562. Op welke wijze worden de manen en staart gereinigd? Nadat de manen wel gewasfchen zijn, worden zij en de maantop met den manenkam uitgekamt; de staart in een emmer water gestoken en droog zijnde, tot op den wortel uitgeborfeld, zonder ooit daartoe de kam te gebruiken; woorts moet zoo wel deze als de manen, vantijd tot tijd tot op den grond met houtaschloog en zeep worden afgewasfchen, ten einde de schurftachtige toevallen voor te komen, waaraan onzuiverheid beide onderhevig maakt.

563. Hoe kan men de behoorlijke zuivering beoordeelen? Ten einde zich van de algemeene zuivering des paards te overtuigen, moet men deze op de weinige in het oog vallende plaatsen onderzoeken: zoo als tusfchen de beenen, onder den buik, de manen,

nen, de manentop, de plaats welke halfster of hoofdgestel bedekt, enz.

564. Hoe behandelde men het na ver- rigte werkzaamheden? Na verrigten arbeid of bewegingen, moet men § 95. het bezweete paard terstond in den stal leiden, mits deze niet togtig is, anders het zoo lang rondleiden, tot het genoegzaam verkoeld is; waarna men het met stroowisfen zoo lange tegen het haar wrijft tot het droog is geworden, en des zomers de oogen en neusgaten, door uitwasfchen van stof zuivert; na verloop van eenen genoegzamen tijd, ontzadele men hetzelve, legge het de deken over, reinige de ftaart, beenen en voeten van flijk en zand, en poetfe het vervolgens op de gewone wijze.

565. Hoedanig wordt het gefchoren? Tot niterlijken welstand worden de lange haren § 96. onder den hals en het lijf, van tijd tot tijd afgebrand, die der beenen afgefchoren, en die der ooren met den rand gelijk geknipt, hetwelke echter in koud weder en oorlogstijd vermijd moet worden; ook de lange ftaartharen worden maandelijks gelijk gefneden, doch bij de ruitery nimmer korter dan eene handbreedte beneden de zweelwrat der hak.

566. Wat is wegens de dekking te kennen? Dan alleen is het gepast van het opleggen van § 97. eenen wollene deken gebruik te maken, wanneer de paarden na verrigte werkzaamheden op den stal komen of deze zeer togtig is; voorts in buitengewone ftrengte koude, of wanneer zij bij koud weder in de opene lucht moeten verblijven; wijl in alle andere gevallen, de bedekking op stal hen te gevoelig voor de koudere buitenlucht doet worden; deswegens is een grof lin-

nen dekkleed en manenkap, de eenigste bedekking waarvan men zich met het minste nadeel, tot zindelijkheid op den stal bedienen kan.

Wanneer het paard zeer bezweet is, kan het opleggen van twee of zelfs meer dekens, nuttig geacht worden, mits men de onderste afneemt zoodra deze met zweet doortrokken is, ten minste dezelve omkeert, zoo dat de drooge zijde op den rug komt, en voorts de geheele oppervlakte des ligchaams met stroo wrijve.

II. De baden.

567. Wat nut Eene der heilzaamste middelen tot zuivering en ver- § 98.
levert het ba- fterking der levenskracht, levert het algemeene
den op? koude bad op; hetwelke men het paard doet
genieten, door het in hetzelfde te rijden, en vooral - 99.
door het te doen zwemmen.

568 Welke op- Men make echter daarvan alleen met de volgen- 100.
lettendhe- de omzigtigheden gebruik, alleen in het beste jaar-
den worden er getijde, vooral des achtermiddags, en twee uur
bij vereischt? na het genot van voeder; doch vermijde zulks gedu-
rende de sterke hitte, en wanneer het paard bezweet
is; men doe het langzaam in het water intreden,
eenige reizen in hetzelfde heen en weder gaan en
vervolgens stilstaan; waarna men deszelfs hoofd
met water begiet, zonder het nogtans te lang in
hetzelfde te doen verblijven; voorts drukke men
daarna het water uit de manen en van de beenen,
en rjde het een kleine toer, zonder het te ver-
hitten; wrijve het op stal komende, met eenen
wollene doek wel af, en poetsc het wanneer het
droog is geworden.

Het

869 Bij welke paarden moet men de koude baden vermijden? Het algemeene koude bad en het zwemmen, is echter voor zoodanige paarden onraadzaam, welke na hetzelfde, door rillen of matheid deszelfs nadeeligen invloed op hun aankondigen, als mede voor zeer volbloedige of die aan borstziekten of buikwee onderhevig zijn. 101.

570. Wat gebruik wordt van plaatfelijke koude baden gemaakt? Behalve het algemeene, maakt men ook van plaatfelijke koude baden gebruik, bestaande in het begieten of waschen van zekere lichaamsdeelen met koud water, het stellen der beenen in eenen emmer, of het rijden in het water tot boven de knien en hakken; dit middel, hoe heilzaam ook tegen de stijfheid der beenen, tot wegnemen der vermoeidheid, en vooral tot vermindering der ontsteking in voetgebreken, moet echter verijd worden, zoo lang het paard nog eenigzins warm is. § 102.

571. Kunnen warme baden ook eenig nut opleveren? Zeer dienstig tot het wegnemen en voorkomen der stijfheid, en om in voetkwalen eene heilzame ontspanning te bewerken, is het laauw warme bad, het zij dit door waschen of voetbaden geschiedt; welke laatste naar omstandigheden, uit enkel zuiver- of zeepwater, of met bijvoeging van weekmakende en krampstillende kruiden, of ook wel uit jenever-spoeling bestaan kunnen. 103.

572. Welk nut is in de andere waschingen gelegen? Nog wordt door het waschen met jenever of brandewijn, een zeer versterkend, en door het inwrijven met olie of vet, een buigzaam makend middel voor de spieren en banden opgeleverd. 104.

ZESDE HOOFDSTUK.

DE RUST EN BEWEGING.

573. Wat regel Rust en arbeid, slaap en waken, moet bestaan wegens ten in gepaste evenredigheid plaats grijpen, om de arbeid en gezondheid te doen voortduren.

rust?

574. Waardoor Daar het paard betrekkelijk weinig, en meest wordt het nut omstreeks middernacht, zich aan den slaap overder rust be- geeft, zoo bevordere men dit door het dien tijd vorderd? tot rust te verleenen, en door een overvloedig legstroo, genoegzame lengte aan den halfterriem, silte en duisternis, hiertoe mede te werken.

575. Welke wij- Aangezien te sterke vermoeijenisfen het paard - 106.
zigingen eischt ontijdig doen verslijten en verouderen, vooral de arbeid? wanneer deszelfs krachten nog niet volkomen ontwikkeld zijn; verge men van merrijen, bevorens het bereiken van vier, en van ruins vóór dat van vijf jaren, geenen aanhoudenden arbeid nog ongemakken, en bespare deze den paarden zoo veel mogelijk in die tijdstippen des vóór- en najaars, wanneer het verhare, hen in eenen staat van verzwakking verplaatst.

576. Is de rust In tegenover stelling hier van, is te veel rust ook aan naade- bijna even schadelijk, wijl deze verzwakt, en len onderhevig den aanleg tot vele ziekten doet ontstaan.

577. Wanneer Niets stoort echter de gezondheid op eene scha- - 107.
zijn zij beide delijkere wijze, dan de herhaalde en plotselinge het nadeeligste afwisfelingen van sterké vermoeijenisfen en volstrekte werkeloosheid.

578. Welke Eene gepaste evenredigheid in de verdeeling van - 108.
den

verdeeling den tijd tot rust en beweging, is het beste middel tot handhaving der gezondheid; diensvolgens van tijd tusschen bewe- behoort een dagelijks werkend paard, tien uren rust tot rust en voedertijd over te blijven; waarvan is het doelma- twee pozen, elk van een en een half uur tot rigste? tusschenvoeder, en zeven, tot het morgen- en avond voeder en nachtrust dienen moet.

579 Welke re- Ten einde het paard aan den arbeid te gewen- § 109
gels moet men nen, en met dezen gemeenzaam te doen blijven,
bij den arbeid doe men het slechts trapswijze aan dezen gewoon
volgen? worden, regele dezen steeds naar deszelfs krach-
ten, en vermindere dus steeds dezelve in die tijds-
stippen, dat hetzelfde het zwakste is, zoo als bij
en na het genot van groen voeder en der weide;
gedurende het verharren, en wanneer het eenige
ziekte heeft doorgestaan.

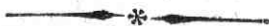
580. Wat zijn Het is voorts tot in stand houding der gezond- - 110.
de voorschrif- heid heilzaam, dat het paard dagelijks, zonder
ten der gezond- aanzien van weder, eene gematigde beweging ver-
heidskunde we- rigte, en men daarbij trapswijze van de zachtste
gens de bewe- tot de sterkste opklimme, zonder deze echter
ging? tot uitputting voort te zetten; voorts, dat men
dezelve langzamerhand weder vermindere, ten
einde het niet verhit op den stal te doen terug
keeren, en indien dit plaats mogt hebben gehad,
dat men alsdan het wel dekke of in een zachte
beweging houde tot het bekoeld is; voorts, dat
men vermijde, het deze beweging onmidde-
lijk vóór of na het voeder te doen verrigten,
en eindelijk, dat men steeds zelfs het oog over
de oppassing en voeding houde.

Wan-

581. Hoe kan
 men de over-
 gang van ver-
 moeijenisfen
 rustdagen hen
 eene beweging
 van een klein
 totrust onschaa-
 turel in den stap
 doen verrigten,
 en na het op-
 delijk maken?
 houden der vermoeijenisfen,
 door eene trapswijze
 vermindering
 derzelve aan
 langeren rust
 gewennen.

T W E E D E H O O F D D E E L .

T O E P A S S I N G D E R R E G E L S T O T G E Z O N D -
H E I D S B E W A R I N G , I N B I J Z O N D E R E
G E V A L L E N .

E E R S T E H O O F D S T U K .

A . V O O R B E H O E D I N G T E G E N T O E V A L L E N
W E L K E D E G E Z O N D H E I D K U N N E N
S T O R E N .

582. Door welke voorbe- De stoornis der gezondheid wordt vooral daar- § III.
reiding kan door voorgekomen, dat men het paard trapswijze
men de gezond- tot iedere verandering van levenswijs voorbereidt;
heidsbewaring derhalve indien eene reis of marsch aanstaande is,
bevorderen? gewenne men het langzamerhand aan den nieuwen
leefregel, door verandering van voedertijden en
drinken; doe het dagelijks een telkens grooteren
weg afleggen en het bij tijds beslaan, vermijden-
de echter het de voeten te veel te doen uitve-
gen, en bij het poetsen, zoo vóór als gedurende
den marsch, de rug met den roskam aan te raken.

583. Welke De meeste toevallen welke vooral de krijgspaar- - 112.
toevallen den treffen, ontleenen hunnen oorsprong uit
zijn de paarden kwetsingen door den zadel, het trappen en andere
meest onderhe- ongemakken der voeten.vig.

584. Wat zijn Het zekerste behoedmiddel tegen het drukken, - 113.
de beste voor- is de keuze van goede zadels, en geoefend-
behoedmid- heid in het regelmatig goed zadelen en pak- - 151.
delen daarte- ken.
gen?

De

585. Wat kan de vorming der zadels daar toe bijdragen? De zadelboom moet eene zoodanige, met de gestalte van den rug en der ribben overeenstemmende vorming bezitten, dat de banden gelijkelijk dragen, en de voorboom even min de schouder, als de achterboom de lendenen drukke; waartoe het noodig is, dat men dezelve op het bloote paard pasfe, en de mogelijke vermagering in overweging neme.

586. Wat is wegens de kussens en het zadeltuig te bemerken? De kussens moeten dun en welgevuld zonder knobbels, de fingsels breed zijn; de borstfens en het staatriem eene zoodanige gepaste lengte bezitten, dat wanneer de vóórboom des zadels viervingerbreed achter het schouderblad geplaatst is, de vlakke hand tusfchen dezelve en het paard doorgeftoken kan worden, en indien een mantelzak op hetzelfde geplaatst wordt, in dezen zich niets hards onder bevinde, en deszelfs midden nimmer den rug aanrake.

587. Wat oplettenheid verdient dedeken? Men lette wel dat de deken zonder plooijen zoodanig op het paard gelegd wordt, dat alle gespen der stoten op denzelven komen, en zich even min eenig lederwerk, als manen- of staartharen, onder den zadel of de uitrusting bevinden; terwijl men de plaats die op den rug komt, van tijd tot tijd moet verwisfelen.

588. Welke zorg is noodig om de zadel op deszelfs plaats te doen verbliffen? Zeer gewigtig is tot voorkomen van het drukken, dat men alles vermijde wat de zadel zoude kunnen doen verschuiven: zoo als het onnoodige aftijgen enz.; terwijl daarentegen de geoeffendheid in het vlug op- en aftijgen, en het behouden eener stille houding zulks grootendeels voorkomt. Na het afleggen van één uur afftands en ver-

vervolgens van tijd tot tijd, stijge men af, singelden zadel aan, en herplaatse alles wat verschoven mogte zijn.

589. Wat is § 114.
 Wanneer men bergen bestijgt, zoo houde men waar te nemen bij het op- en afdalen de manen met de regter-
 hand, en wanneer zij eenigzins steil zijn, leide
 hij het bestijgen van men steeds het paard bij het afdalen.
 gen van
 hoogten?

590. Welke op- § 114.
 lattendheid is Bij de aankomst in het nachtkwartier, ontzadele
 men niet te spoedig en bevorens het paard volkomen
 na den aan- droog is geworden, maar gorde, vooral na eenen
 komst in het langen marsch, veeleer de singels nog aan, make
 nachtkwar- echter borst- en staartriem los, ontfla het paard
 vier noodig? van het pak, drooge vervolgens zadel en deken,
 kloppe dezen laatsten en het kussen uit; smere
 het lederwerk van tijd tot tijd met traan, en onder-
 zoeker iederen avond, of eenig deel des rugs
 ook gezwollen is.

591. Wat moet § 114.
 Indien dit echter plaats mogt hebben, onder-
 bij het ontdek zoeker men deszelfs oorzaak, ten einde deze te
 ken eener za- doen ophouden, en wende spoedig eenig middel
 del kwet- tot verdeling der kneuzing aan: zoo als het was-
 sing geschie- schen met azijn en keuken- of amoniakzout, en
 den? vermijde volstrekt het paard te berijden.

592. Wat is we- § 120.
 Gedurende den veldtogt zadele men het paard
 gens het afza- in groote hitte niet terstond af, maar late het
 delen gedu- eerst in de zon opdroogen, en neme het eerstge-
 rende den veld- melde ook bij koude waar, terwijl men ook ver-
 togt waar te mijdt het met het hoofd in de zonnestralen te stel-
 nemen? len.

Moet hetzelfde bestendig gezadeld blijven, zoo
 make men echter van elk oogenblik rust gebruik,

om het eenmaal daags af te zadelen, de deken uit te slaan, den rug af te wrijven, en daarna weder op te zadelen.

593. Wat is wegens de beweging te bemerken? Gelijkvormigheid in de beweging brengt zeer veel toe tot voorkomen van beschadigingen, en besparing van vermoeijensfen, weshalve men bij de ruitery bijzonder op het waarnemen der afstanden en de gelijkvormigheid des gangs moet letten; daartoe moet degene welke aan het hoofd is, geenen te sterken gang houden, en indien het mogelijk is, eenigen afstand tusfchen iedere compagnie of eskadron, plaats grijpen.

594. Welke gang is het geschikfte? Bij goede wegen, geene sterke hitte, en met eenen middelmatigen troep, is de beweging beurtelings in den stap en draf het meeste gepast, mits dezelve het laafte uur in den stap gefchiede,

595. Welke tijd. In groote hitte kieze men de nacht en § 117. morgenftond tot het alleggen van den weg; is dezelve niet te lang, zoo verrigte men zulks in één rit; anders verdeelt men dezelve in tweeën, waarvan men des morgens de grootfte helft aflegt, en na een verblijf van twee uren, gedurende welk men voedert, de reis voortzet.

596. Hoe moeten de eerfte marschdagen bepaald worden? De eerfte marsch dagen moeten niet te groot worden genomen, en men de marsch steeds langzaam beginnen en eindigen. § 116.

Grootelijks kunnen de vermoeijensfen der paarden § 119.

597. Waardoor kan men het paard vermindert worden, door het afwifelende gebruik der ftang en trens, voorts door bij de ruitery, wanneer deze lang moet ftilstaan, de ruiters te doen

af-

moeijenis- afftijgen; alsmede op groote marschen, bij kou-
 fen besparen? de, en vooral wanneer deze uit rekruten, en de
 paarden uit remonten bestaan, dezelve bij afwis-
 feling te doen te voet gaan.

598. Wat is we- Ontmoet men in hitte goed water, zoo is § 118.
 gens het drin- het drinken van hetzelfde over den stang, zeer
 ken onder weg verfrischende en heilzaam, mits men vervolgens
 te bemerken? onverwijld de beweging voortzet, en deze zelfs
 versterkt wanneer men hetzelfde heeft moeten door-
 waden; even aanprijzenswaardig is het des zomers
 het paard te laten drinken, eenige tijd bevorens
 men het nachtkwartier bereikt.

599. Waardoor Ter vermindering der toevallen, welke uit ge-
 kunnen de toe- streemde uit wafeming ontstaan, is raadzaam: " 122.
 vallen uit ge- dat men de stallen niet te warm houde; de paar-
 streemde uit- den tot eenen veldtocht bestemd, langzamerhand
 wafeming aan het verblijf in de opene lucht gewenne; de
 voorgekomen haren onder de kaken en uit de ooren niet af-
 worden? schere; en zoo wel op reis als in het veld, des
 zomers en bij warm weder, schaduwrijke en luch-
 tige opene plaatsen, boven benaauwde stallen den
 voorrang geve.

600. Welke an- Moeten warm geredene paarden in wind en kou-
 dere middelen de stilstaan, zoo stelle men hen met het hoofd
 bieden zich ver- uit den wind; dekke vooral hunne zijden met
 der daartoe den mantel, en hange zelfs hen de mondzakken
 aan? aan, vooral bij het overvaren van rivieren; ten
 einde de ingeademde lucht, de koude te bene-
 men; en poge hen zoo veel mogelijk in eene
 zachte beweging te houden.

601. Wat is des Des winters moet men na den marsch, door - 121.

winters op waschen met koud water; de ijskegels van de marsch waar te beenen doen smelten, en deze ook van den aan-nemen? hangenden modder zuiveren. Ingeval het sneeuwt, verhindere men deze zich op eenig deel op te hoopen, en zuivere de voeten van de zamengepakte sneeuw, telkens wanneer men halt houdt.

602. Waardoor Tot voorbehoeding tegen voetgebreken, zorge § 124.
vermijdt men men voor tijdig en doelmatig beslag, doe iederen
voetgebre- ruitser twee gepaste hoefijzers en twintig nagels
ken? mede voeren, en berijde nimmer paarden welke
een vóórrijzer verliezen, vooral wanneer zij slechte
voeten hebben.

603. Hoe be- Wanneer paarden, vooral des zomers, op har- 127.
waart men de den droogen grond staan, zoo sla men hen een
hoeven in a tweemaal 's weeks de voeten met klei in, en
goeden staat? verzuime dit nimmer wanneer dezelve na den marsch, - 125.
warm zijn, of men door heet zand gemarcheerd
heeft; en gebruike voorts het volgende voet-
smeer:

Bij broze hoeven bezige men meermalen - 127.
een hoefsmeer, van gelijke deelen teer en traan met
genoegzaam zwartfel, en wasche hen niet te
dikwerf met water; terwijl men bij te weeke
van een ander gebruik maakt, uit ongebluschte kalk
en schoorsteenroet, met azijn tot eene pap ge-
mengd; echter zeldzamer en nimmer kort na het
beslag.

604. Hoe ver- Tot het voorkomen van stijfheid, worden war- 126.
mijdt men stijf- me voetbaden, het wrijven der beenen met stroo
heid der bee- en het waschen met genever na vermoeijensfen
nen? zeer heilzaam geacht; terwijl eene drooge zuivere
plaatfing der voeten, het zekerste middel tot be-
wa-

waring der hoeven is, hetwelk gepaard met het niet te kaal affcheren der haren aan de beenen en vetlokken, en het telkens zorgvuldig zuiveren derzelve van slijk, ook veelal de mok voorkomt.

605. Door welke voorzorgen vermijden men de toevallen die uit trappen en verrekkingen ontstaan? Veelal kan men het trappen der paarden bij de § 123. kavallerij voorkomen, door ten strengste te letten op de zorgvuldige waarneming van twee voeten afftands door het tweede gelid, in het plaatsen aldaar dergene welke achteruit slaan, die men ook zonder dringende noodzaak geene achterijzers moet onderleggen; voorts doet het vermijden van alle plotselinge ophoudingen in den galop, welke de achterbeenen bederven, van het noodelooze sterk draven of galopperen op straatwegen; dat van te korte wendingen in den gang of van te schielijk omdraaijen op den stal, vele toevallen voorkomen, die anders de beenen des paards onderhevig zijn; men trekke voorts steeds de stijgbeugels bij onberedene paarden op, en ga omzigtig te werk bij het uit- en inleiden van naauwe staldeuren.

606. Welke voorbehoeding kan tegen onvoorziene ongelukken plaats grijpen? Men zorge dat nimmer in een stal of verblijf eenig voorwerp aanwezig of nabij het paard zij, dat hetzelfde beschadigen kan; zoo als spijkers, uitstekende planken, snijdende werktuigen enz., alsmede geenen aanmerkelijken voorraad haver binnen deszelfs mogelijk bereik; gebruike steeds houte of ten minste zeer stompe ijzere vorken; scheid de paarden altijd door latierboomen, en vooral die gene welke zich niet te zamen verdragen, van elkander af; en gebruike halfters met keelriemen, en kettingen met zware klossen, tot bevestiging, in plaats van touwen, welke steeds gevaarlijkere beschadigin-

gen veroorzaken; bevestigte deze, bij dag steeds aan de ruif, en doe altijd bij elk slechts aanmerkelijk getal paarden, in iederen stal, een stalwacht verblijven, die des nachts steeds een licht brandende moet houden, en van een mes voorzien zijn.

607. Welke Ten einde geen paard hulpeloos te moeten la- § 128.
 voorzorgen zijn ten, behoort elk detachement, waarbij geen paar-
 verder raad- denarts tegenwoordig is, eenige der eenvoudigste
 zaam? en noodigste genees- en heelmiddelen mede te
 voeren, en ieder grooter, van de onmisbaarste heel-
 kundige werktuigen voorzien te zijn; terwijl hier-
 uit tevens de behoefte blijkt, dat elk die paar-
 den gebruikt, eenige bekwaamheden in de vee-
 artfenijkunde poge te verwerven.

T W E E D E H O O F D S T U K.

VOORORDEELEN EN MISBRUIKEN WELKE DE GEZONDHEID BENADEELEN.

608. Uit welke Eene der vooroordeelen, der gezondheid ten § 130.
 vooroor- hoogste schadelijk, is dikke en vetgemeste paar-
 deelen ont- den als een voorregt te beschouwen, en dit oog-
 spruit ecne ver- merk door overmatig, vooral door slap voedsel, en
 keerde behan- weinige beweging pogen te bereiken, daar zoo-
 deling der paar- danige paarden steeds ongeschikter tot werkzaam-
 den? heden en meer vatbaar voor ziekten dan andere
 zijn, en dezen aanleg door het langdurige ver-
 blijf in warme stallen en gemis der vrije lucht
 bevordert wordt.

609. Welke Vele ziekten ontleenen hunnen oorsprong uit het - 131.
 naeleen ont- te vroeg in de weide zenden, en het te laat
 staan uit de en te lang verblijf in dezelve, vooral in lage en
 weiden? noordelijke landstreken, alwaar zulks bijzonder
 aan jonge en zoodanige paarden schadelijk is,
 welke eenige verzwakkende ziekte hebben door-
 gestaan.

610. Wat scha- Onder de schadelijkste vooroordeelen verdient - 132.
 delijkevooroor- eene plaats, het jaarlijksche aderlaten, dat zoo
 deelen gaan we- ten onpas, gedurende of vóór het ter weide zenden,
 gens het ader- als vaak met doodelijke gevolgen, in alle ziekten
 laten in geschiedt, waarin geene ontsteking zulks eischt; niet
 zwang. minder ongerijmd is het aderlaten in den mond,
 tegen het zwellen van het gehemelte en het af-
 slaan der zoogenaamde haken op de tanden, ten

onrechte aangewend om den gebrekkigen eetlust te herstellen; het korten der spatader, het uitrukken der opheffpieren van den bovenlip, het snijden van het blikvlies, en wat andere onzinnige gewoonten meer zijn.

611 Welke misbruiken geschieden met de geneesmiddelen? Men make slechts zeldzaam gebruik van buikzuiverende middelen, vooral die uit zouten bestaan, en geve in de meeste gevallen aan lavementen de voorkeur; nog minder stelde men kunstmiddelen in het werk om den eetlust aan te prikkelen, welke door onthouding, behoorlijke beweging en goed voeder, genoegzaam hersteld kan worden. § 133.

612. Welke kwalijkgeplaatste begrippen van schoonheid benadeelen de gezondheid? Alleen aan eenen verbasterden smaak en verkeerd denkbeeld van schoonheid, is de aanleiding toe te schrijven tot het angliseren en korten der ooren, het uitscheren derzelve, het afsnijden van maantop en vetlokken, het afscheren der beenen en het wegbranden des baards onder de kaken; alle gewoonten, die de gezondheid daardoor alzins nadeelig zijn, dat zij deze deelen de bescherming ontroven, welke zij van de natuur tegens infecten, de koude en het stof hebben ontvangen. § 134.

DERDE HOOFDSTUK.

VOORZORGEN TEGEN BESMETTING.

613. Wat is wegens besmettende ziekten te bemerken? Bijzondere oplettendheid verdienen de voor mededeeling vatbare ziekten, ten einde hunne voortplanting te verhinderen. § 136.

Onder deze beslaan de kwade droes en de worm de eerste plaats, daar hunne genezing ten hoogste onzeker is; terwijl de gewone droes, onderscheidene koortsziekten, de loop, heerschende oogontstekingen, schurft, luizen, enz., eene zelfde omzigtigheid vereischen.

614. Welke voorzorgen eischen vreemde stallen? De eerste voorbehoedmiddelen bestaan, in het vermijden van alle plaatsen welke men beducht is, dat zoodanige paarden ten verblijf hebben verstrekt. § 137.

Men onderzoekte hierna zorgvuldig; doe de paarden liever in de opene lucht dan in zoodanige stallen verblijven; voedere hen uit den mondzak in plaats van uit de kribben; doe hen uit eenen bijzonderen emmer drinken, wasche steeds dezen uit en zuivere zorgvuldig de kribben, waaraan andere paarden gestaan hebben.

Voorts verzuime men nimmer, bevorens men zijn paard naast dat eens vreemden plaatst, zorgvuldig te onderzoeken of hetzelfde ook gezond is.

615. Welke maatregelen tot Bewerkt men eenen stal wiens toestand men onbewust is, zoo zuivere men dezen van alle oude § 138.

zuivering mist, reinige, schrobbe en wrijf de ruiven, zijn raadzaam? kribben en vóormuren met stroowisfchen.

616. Welke Hoe zeer wegens den trap van besmettelijkheid voorbehoed even als omtrent de zekerheid der voorbehoedmiddelen delen nog veel duisterheid heerscht, wordt echter kan men aan- als voorzorgmiddel, het bestrijken der neus en wend. n? neusgaten, met boom- of lijnolie, aangeprezen.

617. Hoe moet - Openbaart zich bij een paard eenige ziekte als men bij het besmettelijk bekend, zoo zondere men het onopenbaren van verwijld van de andere af, en bezige voor het besmettelijke zelve bijzondere voeder- drink- en poetsgereedschappen; verwijdere al wat het ten gebruike heeft ziekten handelen? gediend, en verhindere den omgang van deszelfs oppasser met andere gezonde paarden.

618. Hoe gaat - Geven zoodanige paarden geene hoop tot gene- § 139.
men te werk zing, zoo moet men dezelve onverwijld dooden, met ten hoog- ten einde verdere besmetting te stuiten, en hen fte besmette op verren afstand genoegzaam diep begraven; men paarden? verbrande voorts de mist en overgeblevene fouflage uit derzelve stal, benevens al de voor besmetting vatbare goederen, welke niet onder het vereischte opzigt gezuiverd hebben kunnen worden.

619. Hoe han- Moet men stallen betrekken, waarin paarden - 140.
delt men met hebben gestaan, die met eenige besmettelijke ziek-
besmette te, bijzonder met den kwaden droes of worm
stallen? behebt zijn geweest, zoo zuivere men ze bevo-
rens, door affchrobben, witten en waschen; blake
of vertinne alle ijzerwerk, en stelle, zoo omtrent
de stallen als stalgereedschappen en uitrusting, na
deze met zeepfap of houtaschloog wel te hebben
afgewaschen, de zure berookingen in het werk,
door het geneeskundige bestuur voorgeschreven.

De-

620. Wat zijn de zekerste zuiveringsmiddelen? Deze bestaan uit twaalf oncen keukenzout en vier oncen bruinsteen, met water in een pot tot eene pap te mengen, en hierop zes oncen zwavelzuur te gieten; waarna men dezelve wel omgeroerd op een komfoor met eene ingerekende kool, in den stal of het vertrek, onder de goederen plaatst, welke men wil zuiveren, en derzelve deuren en vengsters gedurende eenige tijd gesloten houdt.

621. Wat is wegens de afscheiding der zieke paarden waar te nemen? Wat de zieke paarden zelve betreft: zoo plaatse men de besmette of aan eenige zoodanige ziekte lijdende paarden, op eenen stal, afgescheiden van die zieken welke niet besmettelijk zijn.

VIERDE HOOFDSTUK.

DE BEHANDELING VAN JONGE, REMONTE
EN KRIJGSPAARDEN.

622. Welke oplettendheden moeten bij de keuze der paarden plaats grijpen? Daar eene zorgvuldige keuze der remonte-paarden tot den krijgsdienst, zoo wel als tot elke andere bestemming, op hunne deugd en duurzaamheid den beslissendsten invloed heeft, eischt deze remonte de schroomvalligste oplettendheid, om geene wezenlijke feilen over het hoofd te zien, meer op sterke vorming dan schoonheid acht te geven, en op te letten dat zij den volkomen ouderdom tot het doorstaan van vermoeijenissen hebben bereikt; voorts, dat men die uit hooge drooge landen, den voorrang geve, boven zoodanige, welke uit lage streken afkomstig, en aan een week voedsel gewoon zijn. § 147.

623. Wat is de geschikteste tijd tot hunne aanschaffing? Men schaffe deze paarden eenige maanden vroeger aan dan men hen wil gebruiken, ten einde hen alvorens aan hunnen nieuwen levensstand te gewennen, terwijl het geschikteste tijdstip daartoe geoordeeld wordt het voorjaar te zijn. § 148.

624. Hoe moeten zij in den aanvang behandeld worden? Bij hunne aankomst gewenne men hen trapswijze aan hunne nieuwe levenswijze en werkzaamheden, door hun eerst langzamerhand de geheele voor hun bestemde hoeveelheid haver, en wel gedeeltelijk gemalen, met veel stroo in verscheidene voedertijden uit te reiken; een gedeelte van hetzelfde door zemelen te doen vervangen, bij die wel-

welke veel verhittend voeder hebben genoten, of door garstenmeel indien zij ongesteld mogten zijn; hen weinig of geen hooi, doch in plaats daarvan, overvloedig goed tarwestroo in de ruif te geven, terwijl een versterkend maagpoeder voor zoodanigen doelmatig is, welke door genoten groen voeder, verzwakking aankondigen; gedurende welken tijd men niet verzuimen moet hen dagelijks eene zachte beweging in de opene lucht te doen verrigten.

625. Hoe worden zij tot hunne bestemming voorbereid? Naar mate zij in krachten toenemen en meerder voeder ontvangen, gewenne men hen aan de guurheid des weders en vermoeijensfen, geëvenredigd aan hunnen toestand en ouderdom, waarbij het zwemmen zeer tot hunne versterking bijdraagt. * 149.

626. Wat is wegens hunne be- rijdens waar te nemen? Men geve de jonge paarden, oude zorgvuldige ruiters tot oppassers, en make bij de ruiterij tot een hoofdonderwerp van onderwijs, de kennis hunner doelmatige behandeling, en vooral van het zadelen; men behandle hen met de uiterste zachtheid, daar zulks zoo veel tot hun welzijn bijdraagt. - 150. - 151.

627. Hoe moet men jonge en zwakke in oorlogstijd behandelen? Zoodanige paarden wier jonkheid of zwakke vorming aan hunne geschiktheid tot het doorstaan der vermoeijensfen van den veldtocht doen twijffelen, behooren bij den aanvang deszelven, van de andere afgezonderd, en zoo lang bij het depot achtergelaten te worden, tot zij daartoe de noodige krachten hebben bekomen.

628. Hoedanig gaat men met deze te werk gedurende den Op gelijke wijze handele men gedurende den veldtocht, met die paarden welke blijken geven, dat zij dezen niet kunnen doorstaan, of door zware vermoeijensfen, ziekten of wonden te zeer ver-

veldtoegt? vervallen zijn; van deze behooren tusfchen depôts op plaatfen gevormd te worden, welke goede fourage en water aanbieden, en waar zij, onder behoorlijk opzigt, hunne krachten kunnen herzamelen.

629 Welke verdere behandeling is wegens hen raadzaam? Gedoogen het de omftandigheden, zoo late men nimmer na, het jonge paard, zoo dra het jaargetijde zulks vergunt, gedurende ten minfte twee maanden, het eerste gras op hooge goede weiden te doen genieten; tot dien tijd toe behoort het aan de achtervoeten niet beflagen te worden, en men dezelfs afrigting te beperken, tot het onbereden gaan en draven aan de longe, en de eerste aanwijzingen tot gehoorzaamheid; ten einde het niet door overdrevene inspanningen aan toevallen bloot te ftellen, die anders dezelfs dienstbaarheid bedreigen.

DERDE HOOPDDEEL.

HET BESLAG.

630 Wat is het oogmerk en nut van het beslag? De bedoeling des beslags is de voet des paards tegen de beschadigingen te beschermen, welke het gaan over sommige grondgesteldheden zouden kunnen veroorzaken, en de gebreken te verbeteren, waaraan dezen onderhevig is, of die in de stelling en beweging der beenen, plaats grijpen.

In deze betrekkingen, vormt de kunst van het beslag een belangrijk gedeelte der gezondheidskunde, en vereischt tot hare doelmatige aanwending, de kennis der deelen welke den voet zamenstellen, om het ijzer zoodanig met dezen te doen overeenstemmen dat dit oogmerk het beste bereikt wordt; eene bedoeling des te gewigtiger, daar geene der lichaamsdeelen aan menigvuldiger gebreken en toevallen onderhevig is.

EERSTE HOOFDSTUK.

DE DEELEN DES VOETS.

631. Hoe onderscheidt men de deelen des voets? De deelen welke den voet zamenstellen, zijn diegene, welke zich uitwendig aan het oog vertoonen, en die welke inwendig in dezen opgesloten zijn.

§ 2.
De

I. Uitwendige deelen.

632. Wat noemt men de uitwendige deelen? De uitwendige deelen, zamengefeld uit die harde zelfftandigheid, welke als eene hoornachtige doos, de zachtere deelen des voets omvat, beftaan uit die, welke zich aan deszelfs boven buitenzijde vertoonen, en bijzonder den hoof uitmaken, en uit diegene welke aan deszelfs onderzijde gelegen, in de zool en ftraal § 3-8. onderfcheiden worden.
633. Wat deelen heeft den hoof? Men onderfcheidt aan den hoof of de hoornvormen den wanden: 1) de zoom of den bovenrand onder Pl. VII. fig. 6
hoef? de kroon, van waar de hoof ontspruit; 2) den — *e*,
voorhoef; 3) de aan dezen grenzende zijden — *a*
of wanden; 4) de kwartieren of dragten; 5) — *b*.
de hoeken; 6) de hielen of verzenen. — *c*.
634. Welke verdeling geeft de zool? Aan de onderzijde des voets, vertoont zich, Pl. VII. fig. 1.
deeling ge- behalve de eigentlijke dragten, welke het on-
fchiedt bij de derfte gedeelte des hoefs zijn, die het paard tot
zool? rustpunten dienen, en door het ijzer bedekt worden: 1) de witte lijn, waar de verëeniging — *d*,
tusfchen den hoof en de zool plaats heeft; 2) de — *e, f, g*.
zool; en 3) de wigvormige ftraal, die iets — *h*.
boven haar uitfteekt, en door de hoeken met de § 9, 10.
kwartieren en verzenen verëenigd wordt.
635. Welke ver- De voeten des paards van eene eironde, achter-
fcheidenheid afgefmedene gedaante, offchoon alle op gelijk-
heeft bij den vormige wijze bewerktuigd en zamengefeld, bie-
vorm der voeden echter verfchillende onderscheidingsteekenen
ten plaats? aan, zoo naar mate zij tot het vóór- of achter-
geftel, als tot de regter- of flinkerzijde behooren;
dus

dus zijn de vóórvoeten steeds breeder, vaster en ronder dan de achtervoeten; aan de eerste is het hoorn dikker aan den vóórhoef, en bij de laatste is het zulks aan de dragten; terwijl zoo wel aan de eene als de andere, het hoorn der binnenste kwartieren steeds zwakker en dunner dan dat der buitenste is; welk alles bij het doorslaan der nagelgaten zorgvuldig opgemerkt moet worden.

636. Welke invloed heeft de vorming des voets op de beweging? De werktuigelijke vorming des voets maakt de zelve bij iedere treede, aan deszelfs achterzijde voor eene zijdelingsche uitzetting vatbaar, vooral bewerkt door de veérkrachtige eigenschap der straal, welke de dreun vermindert, die het been anders bij iedere nederzetting des voets zoude onder vinden, en welk vereischte men zich wel hebbe te wachten, door het beslag in den weg te staan.

637. Wat is de vorming dezer deelen? Zoo wel de hoof als zool bestaan uit plaatwij- § 17 - 19.
ze liggende, naauw verëenigde hoornbuisjes, tus-
schen welke de vleeschplaatjes van den voet op
de kunstigste wijze ingevoegd zijn; de buitenste
derzelve schijnen hunnen wasdom en voedsel uit
de kroon, de binnenste uit de inwendige deelen
te ontvangen; hun wasdom welke vooral aan den
voorhoef het bemerkbaarste is, doet hen, naar
mate zij zich van hunnen oorsprong verwijderen,
meer en meer verdroogen en eindelijk afsterven,
hetwelke de vernieuwing van het beslag noodig
maakt; grooten invloed moet dus de aard dezer
hoornbuisjes en der vezelen des hoefs op deszelfs
deugd hebben, wiens bewaring zeer bevorderd
wordt, door de fijne huid welke hem uitwendig
bekleedt.

De

638. Welke eigenschappen welke men van eenen goeden hoef verlangt, zijn: dat het hoorn vast, effen, glansrijk, hard en taai, zwart of grijs van kleur is; voorts dat de zool hol, dik en hard, de hielen geopend, de kwartieren gelijk van hoogte zijn; de wanden in dikte de juiste evenredigheid bezitten, en deze ook in hoogte tusfchen den voorhoef en de hielen plaats grijpe.

II. De inwendige deelen.

639. Welke zijn de inwendige deelen van den voet? Inwendig bestaan de deelen des voets uit § 11. beenderen, vleeschdeelen, pezen, banden, bloedvaten en zenuwen.

640. Welke beenderen bevat dezelve? De in den hoef bevatte beenderen * zijn het Pl. VIII. hoefbeen, achter hetwelke en op deszelfs gewricht met het kroonbeen, het kleine voet- of fchuitswijze been geplaatst is. *fig. 8, 9, 10. — c. — g.*

Voorts bevindt zich aan de achterzijde van het Pl. VIII. hoefbeen, een aanmerkelijk daarmede verbonden kraakbeen. *fig. 7. c.*

641. Welke banden zijn aan den voet aanwezig? Behalve de gewrichtbanden welke de beenderen van den voet in de kroon omringen, staan er vier zijdelingsche, waar van twee even zoo vele inwendig, gezamenlijk dienen om de beenderen in hun gewricht te bevestigen. *fig. 7, b. § 14.*

642. Welke pezen bevinden zich in den voet? Er bevinden zich aan de achterzijde van den voet twee pezen tot buigen van denzelfen, welke over het kleine voetbeen heenloopen, en aan de onderzijde des hoefbeens gehecht zijn, terwijl aan de vóórzijde van hetzelfde, de uittrekpees met eene uitbreiding bevestigd is. *fig. 8, d.*

De

643. Wat zijn De vleeschachtige deelen welke men in den voet § 13.
de vleesch- ontmoet, zijn diegene, welke men onder de be-
achtige de- naming van de vleeschftraal en vleesch-
len? zool, van de gelijknamige uitwendige hoorn-
achtige deelen onderscheidt, die hen ten grond-
slag dienen, en veelal door hen gevoed wor-
den.
644. Wat is de De vleeschftraal, tusschen de hielen en pl. VII, 4.
vleesch- onder de hoornftraal gelegen, van eenen driekanti-
ftraal? gen vorm, en eene witte, sterke, zeer veérkrachtige,
weinig gevoelige zelfstandigheid, draagt zeer veel
bij tot ondersteuning van de beenderen des voets,
bevordert de uitzetting en verwijdering der hielen
in den gang, en vermindert den dreunenden in-
druk der bewegingen.
645. Hoe onder- Het vlezige gedeelte des voets wordt gewoonlijk
scheidt men de onderscheiden, volgens de uitwendige deelen waar-
andere vleesch- mede het overeenstemt, in de vleeschkroon,
deelen? wanden en zool. De vleeschkroon, om-
ringt als een zoom den voet, nabij het kroong-
wricht, en bestaat uit eene zamenvoeging van va-
ten, zenuwen en celwijs weeffel, die haar zeer
aandoenlijk maken; de vleesch wanden omvat-
ten het geheele hofbeen zijwaarts, en bestaan
uit evenwijdig loopende smalle vleeschbladen, wier
plaatfing kleine groeven voortbrengt, in welke
het foortgelijke gegroefde hoorn der wanden en
kwartieren sluit, en zich mede verëenigt.
646. Wat is De vleeschzool of het door de smeden, pl. VII. 3.
de vleesch zoogenaamde leven, naauwkeurig met de vorige
zool? verëenigd, en van foortgelijke zelfstandigheid, be-
vindt zich aan de geheele onderzijde des voets.

647. Wat De bloedvaten welke men in den voet aan-
 bloedvaten treft, zijn wederzijds twee diepliggende takken pl. VIII. 7. f.
 worden hier van de kroonflagader, welke zich in vele
 gevonden? takjes door den geheelen voet verspreiden, ter-
 wijl de vele uit het vlezige gedeelte ontspruitende - 7. g.
 bloedvaatjes, wederzijds twee takken vor-
 men, welke de zijdelingsche flagaderen volgen,
 en in eenen grooten tak verëenigd, ter weder-
 zijde van de koot en pijp opklimmen. § 15.
648. Zijn alhier Ook de zenuwen verzellen den loop der - 16.
 ook zenu- bloedvaten in vele takjes, en deelen gevoel aan
 wen aanwezig? de inwendige deelen mede.

T W E E D E H O O F D S T U K .

DE VEREISCHTEN TOT HET BESLAG.

649. Hoe onderscheidt men de vereischten tot het beslag in de daartoe benoodigde gereedschappen, en in de deelen die hetzelve uitmaken.

heden tot het beslag?

Deze gereedschappen bestaan, behalve de noodstal, wiens gebruik men zoo veel mogelijk heeft te vermijden, uit: 1) de hoefkling; 2) het veegmes; 3) de hoefhamer; 4) de hoeftang; 5) de rasp; waarbij men nog 6) het klinkijzer; 7) de doorslag en de beslagbok kan voegen, alle zoo als ook de smisse, te algemeen bekend om eene § 21. verdere beschrijving te behoeven.

Bij den krijgstand zijn tot vervoerbaarheid bijzondere smidswagens in gebruik, welke alles bevatten wat tot beslag noodig is.

651. Wat vormt het beslag? Het beslag bestaat: uit de hoefijzers en de nagels, waarmede deze aan den voet worden gehecht. - 22.

1. De hoefijzers.

652. Wat verschil heeft in de soorten van hoefijzers plaats? Verschillende is de vorm der ijzers welke in onderscheidene landstreken gebruikelijk zijn: volgens dezen worden zij in duitsehe, fransche, engelsche, spaansche en turkse onderscheiden, van welke echter alleen de drie eerste als hoofsoorten aanmerking verdienen.

653. Wat onderscheidt het duitfche ijzer? Het duitfche hoefijzer, kenmerkt zich Pl. IX. fig. 1. A. door eene vlakke gedaante en bijzondere evenredigheden; doch vooral door kalkoenen aan dezelfs achterzijde, welke het geven van zekerheid op eenen glibberigen grond ten oogmerk hebben. § 23.
654. Waaraan kent men het franfche beflag? Het franfche ijzer bezit vóór geene, en Pl. IX. fig. 1. C. aan het achterijzer slechts fomtijds aan den buitenarm ééne kalkoen; daarenboven verfchillen de vóór- en achterijzers zeer in evenredigheid; beide zijn eenigzins opwaarts gebogen om den gang te bevorderen, en derzelve nagelgaten bezitten eene trechtersvormige gedaante.
655. Wat onderscheidt het engelfche ijzer? Het engelfche hoefijzer, inſgelijks zonder Pl. X. D. kalkoenen, vergoedt derzelve gemis door eenen fcherpen buitenrand, terwijl eene diepe groef in dezelfs onderfte vlakke, tot het bevatten der van platte koppen voorziene nagels, dient.
656. Welk ijzer is het verkiefte? Ieder dezer ijzers bezit bijzondere voordeelen, § 24. veelal toepaſſelijk op de landſtreek en het foort van paarden waarvoor zij beſtemd zijn; doch tevens feilen welke hunne onvoorwaardelijke voorkeur in den weg ſtaan; in het algemeen wordt hier te lande een verbeterd duitſch ijzer, als het doelmatigſte op de glibberige wegen, den voorrang toegekend.
657. Welk onderscheidt in de hoefijzers maken? De hoefijzers worden volgens hunne beſtemming, in twee hoofdſoorten onderscheiden; namelijk in die tot bewaring van welgevormde hoefven, en in die welke tot verbetering van gebrekkige beſtemd zijn; waarbij men ook die onderscheiding kan volgen, welke door de beſtemming tot trek- of rijdpaard wordt te wege gebragt.

De deelen welke men aan ieder derzelve onder- Pl. IX. fig. 1.
scheidt, zijn: 1) de voorzijde; 2) de armen; § 25.
3) de kalkoenen of propfen; 4) de nagel-
gaten (de groef); 5) de lip.

658 Welke zijn De algemeene vereischten die men van een hoef- - 26.
de hoofd- ijzer vordert, zijn: dat het van zeer deugdzaam
vereisch- taai ijzer gesmeed is, eene juiste doch geene
ten van een meerdere zwaarte bezitte dan de sterkte vordert;
goed hoefijzer? deszelfs beide vlakten wederzijds volkomen glad
en gelijk gesmeed zijn; dat het aan den voet
geëvenredigd, volkomen met dezen overeenstem-
me, zoodanig, dat de binnenarm juist met den
hoornwand overeen kome, doch de buitenste, ach-
ter een stroobreedte oversteke; het moet eene zoo-
danige lengte bezitten, dat het ophoudt, waar
de hielen zich om hoog buigen, en zich de drag-
ten met de hoeken verëenigen; echter kunnen de
achterijzers iets langer zijn; het moet geene meer-
dere holte of spanning bezitten, dan dat éene lijn-
ruimte, tusfchen de zool en de binnenzijde des
ijzers, besta; eindelijk, aan deszelfs achterste ge-
deelte, volstrekt de voet niet prangen, maar al-
daar denzelven gelegenheid vergunnen, bij het ne-
derzetten, zich zijdwaarts uit te breiden.

659. Hoe wor- Tot bepaling der evenredigheden des ijzers voor Pl. XI. fig. 1, 2.
den de hoofd- goede voeten, deelt men deszelfs lengte in § 33.
evenredig- 16 gelijke deelen, met welke die van het ijzer
heden van moet overeenstemmen, waaraan men tot wij dte
een goed ijzer 14 geeft; de breedte van hetzelfde bedraagt
bepaald? aan den voorhoef $\frac{3}{16}$ tot $\frac{1}{4}$; aan de kalkoenen
de helft hiervan, wier hoogte $\frac{1}{16}$ of een ijzer
dikte bedragen kan; deze dikte is aan den voor-

hoef en den buitenkant $\frac{1}{16}$, en kan naar achter en aan de binnenzijde tot $\frac{3}{8}$ verminderen.

660. Wat bevordert het vastleggen des ijzers? Tot bevordering van het vastleggen des ijzers § 31, 32. en het gemak der beweging wordt zeer veel bijgedragen, door hetzelfde eene opwaartſche buiging te geven, welke $\frac{1}{8}$ bedraagt; het maken van eene kleine lip aan de vóorzijde, vooral der achterijzers, alsmede door de trechterwijze nagelgaten bij de franſche ijzers, en door den groef bij de engeliſche; terwijl eindelijk op vaste gelijke wegen, zoo wel als tot gemak des gangs, het beſlag zonder kalkoenen, hiertoe veel voorregten bezit.

661. Wat is bij de nagelgaten? Allerbelangrijkſt is de vorm en verdeeling der nagelgaten, wier trechterwijze gedaante, welke het grootſte gedeelte des nagelkops bevat, het beſte gekeurd wordt; hun getal kan 8, en zelfs bij goede voeten en ligte paarden 7 bedragen, waarvan zich alsdan 4 aan de buiten- en 3 aan de binnenzijde, op gelijke aſtanden bevinden; bij de vóorvoeten moeten zij nabij den vóorhoef, doch aan de achtervoet meer zijdwaarts en naar achteren gelegen zijn, wijl het hoorn aldaar het dikſte is; zoo als ook de buitenſte kwartieren ſteeds dikker dan de binnenſte zijn: weshalve de nagelgaten aan de binnenzijde niet ſlechts meer naar voren moeten komen, maar ook geëvenredigd ſchraler doorgeſlagen worden; waarbij men zich volſtrekt naar de dikte van het hoorn en zoodanig regelen moet, dat zij met de witte lijn overeenſtemmen.

2. De hoefnagels.

662. Wat is Bij de nagels heeft men hunne soorten, vor- Pl. X. fig. 3.
wegens de na- ming en vereischten, in aanmerking te nemen.
gels te on-
derscheiden?

Men onderscheidt hen volgens de gedaante hun- § 35, 36.
ner koppen, in: de duitfchê, welke vierkant,
de fransche, die piramidaal, en de engelfche
welke plat zijn.

663. Hoe moet Hunne punt vormt eene fchuinfche vlakte, - 38.
derzelver punt welke niet meer dan ten hoogfte ééne lijn mag
zijn? bedragen, en hen op zekeren afstand in eene
regte lijn, boven het ijzer te voorfchijn doet
komen.

Wegens dezelve is te bemerken dat de fmid, - 39.
boven de gewone, nog van tweederlei gepunte
nagels moet voorzien zijn, namelijk, van ftomp-
puntige, om bij plat- en volvoeten, en van
fcherppuntige, om voor dunne kwartieren en
naauwe hoeven te gebruiken.

664. Wat zijn Zij moeten uit taai ijzer gevormd, glad ge- - 34.
hunne vereisch- fmeded en in dikte geëvenredigd zijn aan die des
ten? hoefs en de zwaarte des ijzers, weshalve men
voor de binnenkwartieren steeds dunnere dan tot - 37, 39.
de buitenfte en den voorhoef gebruiken moet.

D E R D E H O O F D S T U K.

H E T B E S L A A N.

665. Wat doet de vernieuwing van het beslag worden aangewezen: 1) door den trap van wasdom des voets; 2) wanneer door dezen het ijzer te veel vooruit komt, en dus de dragt niet op de geschikste plaats geschiedt; 3) het hoorn zoo veel gegroeid is, dat de nieuwe nagels genoegzaam bevestigd, en de oude nagelgaten half weggenomen kunnen worden; 4) wanneer deze wasdom ongelijk geschiedt, en het paard moeite in het gaan aankondigt; 5) door het verslijten, breken of verschuiven van het ijzer.

666. Welk is het gewone tijdsperk des beslags? Deze vernieuwing wordt bij het eene paard vroeger dan bij het andere vereischt, gewoonlijk van zes tot acht weken, ofschoon het bij zeer goede hoeven somtijds veel langer uitgesteld kan worden.

Ingeval de geheele vernieuwing des beslags niet noodzakelijk is, behoort echter dat de beide vóór- of achtervoeten gelijktijdig plaats te hebben, wijl zulks de gelijkheid bevordert.

667. Welke na- deelen zijn met het te lang ver- wijlen of te spoec- leenen, en nieuwe nagelgaten door te slaan; terwijl bij het te lang verwijlen met beslaan, de
 uitgestelde beslag is aan nadeelen onderhevig; in het eerste geval, ontbreekt den hoef genoegzaam vastheid te ver-
 leenen, en nieuwe nagelgaten door te slaan; de
 straal

dig herha- straal van den grond verwijderd wordt, het ijzer
len des be- onder den voet komt te staan, deze te lang
flags gepaard? wordt, scheef groeid, en een gebrekkige ge-
steldheid aanneemt.

668. Wat moet Tot bevordering van het gemak bij het beslaan, § 41.
tot voorbe- moet men den hoof eenen behoorlijken trap van
reiding ge- zachtheid doen verkrijgen, door dezen op natte
schieden? klei te stellen, of met koemist in te slaan.

669 Welke tijd Men kieze voorts tot beslaan de stille morgen- - 42.
en plaats of avondstonden, en eene zoodanige afgelegene
zijn het ge- plaats, waar geen gedruis het paard onrustig kan
schikste? doen worden.

670. Wat is Het beslaan moet nimmer in den noodstal maar
daarbij waar te steeds uit de hand geschieden, en degene die het
nemen? paard den voet ophoudt, met de daartoe vereischte
handgrepen wel bekend, sterk en onvertzaagd
zijn; men gewenne het hiertoe door op den stal
het vaak de voeten op te ligten, en bezige nooit
een ander dwangmiddel dan dat eener praam op
de bovenlip; terwijl men zich overtuige, dat alle
mishandelingen ondoelmatig zijn, en men veeleer
door zachtheid dan door deze het paard tot on-
derwerping kan bewegen; men houde het met de
trensteugels vast, terwijl men, indien zulks noo-
dig is, het met den halfter vastbindt.

Weerbarstige paarden drukke men tegen eenen
muur, doe hen eenen tegenover gestelden voet
opheffen, en de staart om het achterbeen wikke-
len indien zij achteruit slaan; terwijl men zoo-
danige welke zulks met de vóórbeenen doen, dit
door middel van een kaptoom en lange belet;
en doe, indien zij zeer onrustig zijn, hen lie-
ver op den stal dan aan de smederij beslaan.

Nimmer bezige men vóór- tot achterijzers, en omgekeerd, of verwisfele die van de regter en linker voeten; men wachte eenige dagen met het beslaan, wanneer de paarden uit eene natte weide op den stal komen, op dat de hoeven weder opdroogen; en daar het beslaan altijd eenigzins de goede vorm en de sterkte des voets doet verliezen, is het raadzaam alle paarden met goede voeten, vooral de jonge, zoo lang mogelijk aan de § 43 achtervoeten niet te beslaan.

671. Welke voorafgaande beoordeeling moet door den smit geschieden?

Alvorens tot het beslag over te gaan, moet de smid de gesteldheid en vorming des voets, de stelling der beenen en de gang des paards opmerkzaam gade slaan, om bij het inrigten des beslags, - 44 doelmatic te handelen.

672. Hoe geschiedt het afnemen der oude ijzers?

De eerste handeling bestaat in het omzigtig afnemen des ijzers, zonder den hoef te beschadigen; daartoe worden de omgeklonken nagelpunten of nienten met de houwkling losgemaakt, het ijzer met de tang afgebogen, teruggebragt, de nagels uitgetrokken, de ijzers over kruis afgenomen, en opgelet, dat er geene nagelpunten in den hoef blijven steken.

673. Hoe wordt de hoef tot een nieuw beslag gevormd?

Door middel van het veegmes wordt den hoef de vereischte gestalte gegeven, zoo dat van de zool alleen het doode en overtollige gedeelte, en van de wanden datgene wordt weggenomen, wat boven deze uitsteekt, in diervoege dat de straal, welke op foortgelijke wijze behandeld moet worden, steeds den grond kan aanroeren, en de dragten met deze, en zoo wel de kwartieren onderling, als der beide voeten van eene gelijke hoogte zijn.

674. Wat is bij

Bij dit besnijden hebbe men zich voor de uit- - 45 ter-

dit bewerken
des hoefs te
vermijden?

tersten te wachten, om de voorhoef te lang en de dragten te hoog te laten, als de eerste te zeer te verkorten, en de laatste te laag doen worden; even zeer vermijde men de zool te dun te snijden, waar door de gang pijnlijk en de voet bedorven wordt, als de s traal te veel weg te nemen, of vooral de hoeken uit te hollen, of door te snijden, hetwelk den grond tot klemhoeven legt. Voorts vermag het ijzer niet heet op den voet worden gelegd om het te doen pasfen, nog de hoef na het beslaan boven de nagelpunten afgeraspt worden; twee misbruiken welke maar al te veel tot bederf des voets plaats grijpen.

675. Hoe ge-
schiedt de be-
vestiging van
het ijzer?

Vervolgens wordt aan het hoefijzer de vereisch- § 46.
te met den voet overeenstemmende rigting ge-
vestiging van ven, waarbij men vooral oplet, dat het aan de
hielen genoegzame ruimte bezit, en voorts met
de hoefnagels bevestigd; deze moeten in dikte
van lemmer aan die des hoorns en der kwartie-
ren geëvenredigd zijn, en zoodanig worden door-
geslagen, met de voorste zijdnagels beginnende,
dat hunne punten even min te hoog dan te laag,
op eene zelfde lijn uit het hoorn te voorschijn
komen, zij worden vervolgens omgebogen, afge-
knepen en met zoogenaamde nieten bevestigd, en
eindelijk de benedenrand des hoefs met het ijzer
gelijk geraspt.

676. Wat heeft
men na het be-
smaan waar te
nemen?

Daar het allergewigtigst is dat men onverwijld § 47.
na het beslaan ontware of het paard eenige hin-
der van hetzelfde lijdt of vernageld mogte zijn,
zoo doe men het telkens, na hetzelfde, dadelijk
over de steenen gaan en draven, terwijl indien
dit

dit eenig vermoeden deswegens doet oprijzen, men zulks door het kloppen op de nagels en het knijpen van den hoof met de tang ontdekken kan.

677. In hoe ver kan men eenen algemeen en regel bij het beslaan volgen? Alléén volmaakt geëvenredigde en gevormde voeten, kunnen volgens eenen algemeenen regel worden beslagen, deze is echter aan verschillende wijzigingen onderworpen, volgens de afwijkingen van deze evenredigheid of de gebreken waar aan zij onderhevig zijn. § 48.

678. Hoe worden te groote te voeten beslagen? Bij te groote voeten moet men de zool en wanden iets meer sparen, een dunner, ligter en meer uitgesmeed ijzer en dunne nagels gebruiken. 48.

679. Hoe de te kleine? Bij te kleine neme men veel van de wanden doch weinig van de zool en straal weg, en gebruike een gewoon doch breeder en een weinig gebogen ijzer. 48.

680. Hoe beslaat men te lange? Van te lange neme men veel van den voorhoef en weinig van de dragten af, terwijl men een iets meer gebogen ijzer gebruikt.

681. Welk beslag voegt te korte? Omgekeerd, wordt bij te korte voeten, niets van den voorhoef doch veel van de wanden en dragten weg gesneden, en dezelve met een kort, weinig gebogen doch voor iets overstekend ijzer zonder kalkoenen, beslagen.

682. Welk beslag is voor plat- en volvoeten geschikt? De plat- en volvoeten worden aan den voorhoef zoo veel als noodig is, gelijk mede aan de dragten afgenomen, om de straal den grond te doen raken, doch de zool in deszelfs geheele sterkte gelaten; men gebruikt voor hen een breeder, 49.

der, boven den zool hol gespanne ijzer, dat bij zeer volle voeten, van eenen benedenwaarts omgeslagenen rand, en bij broze hoeven, waar zulks noodig is, van lippen voorzien is, terwijl men het met dunne nagels bevestigt.

683. Wat is het beflag voor een klemhoef? De klem- of enghoef, wordt aan de drag- § 50.
ten meer dan aan den voorhoef en kwartieren, en deze weinig weggesneden, terwijl men de

straal en zool, vooral in de hoeken, zoo veel mogelijk spaart, en de laatste nimmer doorsnijdt; voorts snijde men vaak de ingebogene dragten weg, en houde de hoef door smeren week; het ijzer $\frac{1}{3}$ of $\frac{1}{4}$ korter dan de gewone evenredigheid, bijna vlak gesmeed, zonder kalkoenen, moet schraal doorgeslagen, 'en met zeer dunne nagels bevestigd worden.

684. Hoe beflaat men een scheve hoef? Bij eenen scheven hoef, moet de hoogste zij- 53.
den het meeste besneden en de dragt verlaagd worden; de kalkoen moet ook aldaar worden weg gelaten, en het ijzer aan den naar buiten gekeerden wand, eene lijn breedte overschieten.

685. Hoedanig lage buigzame hiel? Van lage en buigzame hiel en afgenomen worden, even min als van de straal, en het ijzer aldaar uitstekende, vóór iets meer dan gewoon opgebogen en uitgesmeed zijn. 54.

686. Hoe gaat men bij voeten met gebreken, en bij hoornkloven, te werk? Voeten met toevallen bedekt, vereischen eene bijzondere behandeling en ijzers. Een hoorn- 51.
kloof in de zijden of zoogenaamde kwartiertervoet vordert, dat de dragt aan de lijdende zijde iets meer wordt weggesneden; is de kloof dicht bij de hiel, zoo moet het ijzer, hetwelke geene, of zeer lage kalkoenen moet bezitten, iets

iets dikker doch zoo kort van arm zijn, dat het Pl. X. fig. 2. E. niet tot aan de kloof reikt, en eene lip het be- — F. vestigen; strekt zich de kloof echter meer naar den voorhoef uit, zoo bezige men een afgesneden ijzer.

Bij eene kloof in den voorhoef of zoogenaamden osfenvoet, moeten de dragten bij de hiel en zoo veel mogelijk weggesneden, de voorhoef verkort, en onder de kloof een gedeelte des hoorns weggenomen worden; men bezigt tot het beslaan een opstaand ijzer zonder kalkoenen, wederzijds van de kloof van eene lip voorzien, doch aldaar zonder nagelgaten, hetwelke aan de kwartieren met dunne nagels bevestigd wordt.

687. Welk beslag wordt tot een nagel in den voet hebben getreden, aan steenvoetkwekingen vereischt? Bij paarden welke vernageld zijn geweest, - 65. gallen lijden enz.; kortom in alle gevallen waarin het noodig is een opening te maken en de voet te verbinden, wordt een ijzer gebezigd, zoo veel bij de gewonde plaatse uitgehoud, dat deze bezorgd kan worden, zonder dat men telkens het ijzer behoeft af te nemen.

Pl. X. fig. 2 F.

Ook worden bij voetwonden ijzers gebruikt aan den buitenarm van een haak of uitstekende plaat voorzien, waarmede men het verband bevestigt.

Bij kneuzing der hiel en door het ijzer, bezige men een kort halvemans ijzer.

688. Welke verbetering in den gang kan het veel op den voorhoef, zoo neme men weinig van § 58.

beslag bewerken? van dezen, doch veel van de hielen af, en besla het met een regt, kort, achter dun ijzer, zonder kalkoenen, hetwelke zelfs vóór iets uitstekende kan zijn.

Soortgelijk doch met den voet vóór overeenkomend en aldaar opgebogen ijzer, is geschikt voor diegene welke struikelen.

689. Welk middel levert het op tegen strijken? Ingeval het paard zich strijkt, zoo moet de hoornwand, waardoor zulks geschiedt, iets dunner geraspt en wel gerond worden, het ijzer moet aldaar iets smaller dan den hoef en zonder nagelpunten zijn, om het kwetsen voor te komen; de binnenarm smal, kort, zonder kalkoen, doch van eene toenemende dikte zijn, en geene nagelgaten bezitten, ingeval dit strijken door de dragten geschiedt. § 55.

690. Welk tegen het slaan in de ijzers? Heeft het de feil van in de ijzers te slaan, zoo behoort, indien dit tegen de dragten geschiedt, veel van die der vóórvoeten en van den vóórhoef der achtervoeten worden weggenomen; de vóórijzers kort met dunne armen, zonder kalkoenen, en de achterijzers vóór stomp, dun gesmeed, kort, en de kalkoenen iets hooger dan gewoonlijk zijn; geschiedt het aanslaan tegen de zool, zoo moet aldaar het voorijzer iets meer gedekt of uitgesmeed worden. § 57.

691. Kan het ook de stelling verbeteren? De hulpmiddelen welke het beslag tot verbetering eener gebrekkige stelling aanbiedt, bestaan daarin, dat men hiertoe, zoo wel door den vorm der voeten als het beslag, deze schoon slechts langzamerhand poge weg te nemen. 56.

Staan

692. Waardoor Staan de knien of voeten buitenwaarts kan de ver-gedraaid, zoo neme men de buitenste kwar-draaide stel-tieren iets meer dan de binnenste af, verlage al-ling der voe-daar de kalkoenen tot de helft, of vermeerdere ten worden de dikte des ijzers van den binnenarm. verbeterd?

Omgekeerde middelen wende men aan, indien § 59. dezelve binnenwaarts staan.

693. Hoe moet Is het paard te lang gekoot, of zijn de - 60. het beslag zijn vóórbeenen te veel vooruit gestrekt, zoo moet bij afwijkingen men meer van den voorhoef dan van de hielen der vóór-afnemen, en de kalkoenen verhoogten. beenen?

Steil of krombeenige, en voorover- 61, 62. hangende paarden, vereischen dat de voorhoef deszelfs hoogte behoude, de dragten afgenomen, en zij met een kort alhier verdunnend ijzer, zonder kalkoenen beslagen worden.

694. Hoe ver- Te veel in de waai gebogene achter- - 63. beterd men de beenen vorderen het afnemen van den voor-seilen der ach- hoef, en het beslaan met een vrij lang ijzer en terbeenen? hooge kalkoenen.

Te regte achterbeenen maken het tegen- 64. gestelde en een ijzer noodig, dat vóór dik, geene of slechts lage kalkoenen bezit.

695. Welk be- Daar het gewone beslag des winters op ijs en - 66. slag wordt des sneeuw geene voldoende zekerheid verleent, zoo winters ver- poogt men deze op het ijs door het zoogenaam-eischt? de scherpe beslag en door ijsnagels op den sneeuw te verwerven.

696. Wat is het Het scherpe beslag bestaat daarin, dat men bij

cherpe be- bij de rijd- en ligte tuigpaarden, midden in de
 ag? buitenste kalkoenen der vier ijzers, een wigvor-
 mig stukje staal doet smeden, en dezelve voorts
 eene bijtelwijze scherpte geeft; bij trekpaarden,
 wordt somtijds eene diergelijke punt aan den
 voorhoef gevoegd.

Hetzelve verplicht even als de ijsnagels, het
 paard op stroo in den stal te plaatsen, en stelt
 het aan gevaarlijke kwetsingen, door betrappin-
 gen enz. bloot, weshalve men een beter doch
 veel duurder scherp beslag heeft uitgevonden,
 welks scherpe stalen kalkoenen men kan uitschroe-
 ven, wanneer het paard zich op stal bevindt, en
 hen op weeken grond met stompe verwisfelen.

697. Waartoe De ijsnagels, aan andere hoefnagels gelijk- § 40.
 dienen de ijs- vormig, uitgenomen dat zij van groote spitse
 nagels? koppen voorzien zijn, worden in derzelver plaats
 ingeslagen, waartoe men er twee aan den voor-
 hoef, en somtijds nog twee zijdwaarts uittrekt;
 hun nut is echter tot eenen korten tijd, en vooral
 op den sneeuw beperkt.

698. Zijn er nog Behalve de hierboven beschrevene ijzers voor
 andere ijzers goede en gebrekkige voeten, tot welke de geheele
 welke aanmer- en halve pantoffel-ijzers en meer andere behoo-
 king verdienen? ren, prijzen verschillende veeartsenijkundige, bij-
 zondere ijzers aan, als in het bezit van uitslui-
 tende voordeelen. Zoo als LA FOSSE, het halve
 maanswijze ijzer voor ligte rijdpaarden, pro- Pl. X. G.
 fesfor KERSTING een ander, hetwelke aan de
 dragten breeder gevormd is enz.; daarenboven
 heeft men ter medevoering op reis, het voor
 alle

alle voeten doorgeslagene en het scharnier-ijzer, dat ook voor gebrekkige voeten gebezigd wordt.

Ten einde alle toevallen te vermijden, behoort ieder ruiter op den marsch van twee welgepaste vóórijzers, en twintig nagels voorzien te zijn.

VIERDE AFDEELING.

DE GENEESKUNDIGE PAARDEN- KENNIS.

I N L E I D I N G.

OVER DE ALGEMEENE BEHANDELING DER PAARDEN IN DEN STAAT VAN ZIEKTE.

699 Welke kundigheid behoort met de paardenkennis en deszelfs gezondheidskunde ge-
paard te gaan? Niet minder gewigtig dan de kennis der volkomenheden en gebreken des paards, en deszelfs gezondheids bewaring, moge die worden geacht, welke leert: de staat van ziekte te onderscheiden van dien der gezondheid, deszelfs waarschijnlijke oorzaken na te sporen, en middelen aanwijst die de laatste kan doen terug keeren.

700. Welk nut levert de paardenartsenijkunde op? Immers geeft de kennis der oorzaken, het middel aan de hand, om door hunne wegneming den eersten stap ter genezing te doen; die van het kenteeken derzelve is volstrekt noodzakelijk, om in de gewone behandeling van het dier, die verandering te doen plaats grijpen, zonder welke deszelfs toestand voorzeker zoude verergeren;

N

ter-

terwijl die der eenvoudigste middelen tot genezing, onontbeerlijk geacht kan worden, om in geen verwijl duldende toevallen, de noodige hulp toe te brengen.

701. Wat moet men van dezelve kennen? Ter bereiking van dit oogmerk, is het voor den eigenaar en behandelaar des paards toereikende, de algemeene grondregels te kennen van hetgene de veeërtsenijkunde wegens den aard, de oorzaken, onderscheiding, kenmerken en geneeswijze der ziekten aanwijst, zonder dat het noodig is deze wetenschap in hare geheele uitgestrektheid te doorgronden

I. Beschouwing van den staat van ziekte.

702. Wanneer wordt de staat van ziekte voortgebracht? Zoo lang de bewerktuiging des ligchaams en de levenskracht ongestoord is, en tusfchen de laatste en de prikkels welke haar tot levenswerkzaamheid opwekken, die juiste evenredigheid plaats heeft, welke de noodige levensverrigtingen in zeker bepaald en afgemeten tijdvak doen herhalen, duurt de gezondheid voort; edoch, wanneer eene uiterlijke oorzaak de bewerktuiging beschadigd, of een ziektenprikkel dezelve aandoet, en daardoor het evenwigt verbroken zijnde, de levenswerkzaamheid zich meer of minder uit, dan in den staat van gezondheid, wijken de werkingen en de staat des dierlijken ligchaams, van dezen af, en de staat van ziekte wordt voortgebracht; terwijl de evenredigheid der grootte dezes verschils, die van het gewigt der ongesteldheid aanwijst.

705. In hoe verre vordert de zelfve geneeskundige hulp? Is het evenwigt tuschen de wederkerige betrekking der prikkels en levenskracht slechts weinig gestoord, zoo is de wegneming der oorzaak, of de werking der natuur, vaak alleen tot herstel voldoende, zonder daartoe eenige andere, dan ten hoogste slechts gezondheidskundige hulp te behoeven, edoch is deze stoornis belangrijker, zoo moet hiertoe de kunst de natuur ter ondersteuning de behulpzame hand bieden. § 387.

II. Gezondheidskundige regels ter behandeling van zieke paarden.

704. Welke invloed heeft eene gezondheidskundige behandeling op de geneeswijze. Bevoens tot de beschouwing der ziekten over te gaan, verdient die der gezondheidskundige regels ter behandeling der zieke paarden, onzen aandacht, welke hen vaak voorkomen of weg nemen, ten minste minder noodlottig maken, en de genezing voorzeker bespoedigen kunnen.

705. Welke zijn de hoofdregels tot voorbehoeding tegen ziekten? De hoofdregels tot voorbehoeding tegen en bevordering van de genezing der ziekten, zijn:
 1) nauwkeurig de gezondheidsregels te volgen;
 2) alles te vermijden wat de gezondheid des paards storen kan; 3) het trapswijze aan onregelmatigheden van leefregel te gewennen, wanneer eene aanstaande levenswijze zoude dwingen van de gewone af te wijken, en daardoor het minder vatbaar te maken voor den staat van ziekte; 4) de gezondheidsregels volgens den aard der ziekte te wijzigen. Handb. der Paardenk. II. Dl. II. Stuk § 384.

706. Waardoor Daar onaan gezien alle voorzorgen, het paard - 386.
 N 2 ech-

leert men den echter door ongesteldheden aangetast kan worden, staat van is het onmisbaar dat men zich de kennis verwerwe ziekte onder kenteekenen, welke den staat van ziekte onderscheiden?

wijzen, en het tegenover gestelde zijn dergene welke in dien van gezondheid plaats grijpen; voorts diegene te leeren onderscheiden, waarin een doelmatige leefregel en de natuur, voldoende tot herstel kunnen bijdragen, van zoodanige waarin volstrekt kunstmatige hulp vereischt wordt; en eindelijk derzelver oorzaken na te sporen, wier wegneming zoo vaak alleen de genezing bewerkt.

707. Welke op-
lettendheden
worden tot het
ontdekken
der ziekte ver-
eischt?

Daar het spoedig ontdekken van elke afwijking van den staat van gezondheid ten hoogste gewichtig is, tot het daarstellen der vereischte verandering in de behandeling des paards, moet deszelfs oppasser het dagelijks oplettend onderzoeken, en indien hij iets ongewoons aan hetzelfde bemerkt, daarvan onverwijld den eigenaar, of zoo hij in den krijgsdienst is, zijnen onderofficier berigt geven, ten einde deze den paardenarts zoude kunnen verwittigen, welke daarenboven wekelijks alle paarden naauwkeurig moet onderzoeken.

708. Hoedanig
moet men in
min bedui-
dende ziek-
ten handelen?

Wanneer in eene gewone ziekte de kenteekenen § 387, 388. geen dringend gevaar aankondigen, zoo late men der natuur hare genezing over, welke men alleen door eenen gepasten leefregel ondersteunt, zonder zich ooit met ingeven van vooral sterkwerkende geneesmiddelen te overhaasten.

709. Wat heeft
men in ge-
vaarlijkere
waart nemen?

In ziekte van eenen ernstigen aard, raadplege - 389.
men onverwijld een ervaren veearts, deele hem alle inlichtingen mede, en volge stiptelijk zijne voorschriften; edoch, men vermijde hulp bij die kwak-

kwakzalvers te zoeken, welke zich voor paarden- § 390, 391.
 artsen uitgeven, zonder de daartoe noodige be-
 kwaamheid en kunde te bezitten, maar neme liever
 toevlugt tot den raad van eenen gewonen menschen-
 arts, wanneer men van den bijstand van een kundig
 veearts verstoken is.

710. Welk be-
 langrijkheid
 heeft de kunde
 van de genees-
 wijze der ge-
 woonste
 ziekten?

Hieruit blijkt het gewigt om zich eenige kunde
 in de geneeswijze der gewoonlijkste ziekten te
 verwerven, ten einde oogenblikkelijke hulp te kun-
 nen toebrengen, wanneer men die van bekwa-
 me veeartsen ontberen moet.

711. Wat han-
 delwijs moet
 men in twijf-
 felachtige
 ziekten hou-
 den?

Is men verplicht zelve eene ziekte te behande- § 392.
 len wier aard twijfelachtig schijnt, zoo is het
 raadzaam zich tot eene algemeene, meestal ver-
 koelende geneeswijze te bepalen, en is men over-
 tuigd dat dezelve van ontstekingsachtigen aard is,
 eene kleine aderlating met deze te paren, die men
 herhaald, indien dezelve eenige vermindering der
 toevallen bewerkt; terwijl lavementen, dampbaden
 en dragten, onder die middelen behooren, waarvan
 men zonder schroom voor schadelijke gevolgen,
 in dit en meest alle gevallen, gebruik kan maken.

712. Hoedanig
 moet men den
 aard der ziek-
 te beoordeelen?

Daar de meeste ziekten, die jonge welgevoede § 393.
 paarden, vooral in het voorjaar en bij langdurige
 droogte, treffen, van eenen ontstekingsachtigen aard
 zijn, zoo waagt men weinig, deze in den aan-
 vang en in twijfelachtige gevallen als zoodanig te
 behandelen, door hen zemelwater, meeldranken
 en tweemaal daags ééne ons salpeter met een le-
 pelvol honig in het drinken te geven; gepaard
 met het zetten van verkoelende lavementen. In
 het najaar, bij vochtig weder en verzwakte paar-
 den,

den, behoort echter het tegendeel plaats te grijpen, en die behandeling gevolgd te worden, welke in ziekten van verzwakking voorgescreven wordt.

713. Wat foort van voedsel is het geschikte voor zieke paarden? Wat het voedsel voor zieke paarden betreft, § 395. zoo moet dit van de beste hoedanigheden gekozen worden, en uit het beste hooi, doch in weinige hoeveelheid, tarwestroo en de zuiverste haver bestaan, die even als de garst het beste gemalen gegeven wordt.
714. Wat is wegens den drank te be merken? De drank behoort uit zuiver water te bestaan, hetwelke men echter in ontstekingsziekten der ingewanden, eene warmere tempering dan de buitenlucht moet doen aannemen.
715. Wat voedsel is in ontstekingsziekten noodig? In ontstekingsziekten, is het groene voeder, gele wortelen, zemelen en meeldranken bijzonder doelmatig. In den aanvang moet eenen schralen leefregel worden gevolgd, welke echter op het einde meer voedende wezen moet, wanneer de ontstekingstoevallen verdwenen zijn, en de eetlust terugkeert. § 396.
716. Welke leefregel is bij herstellende noodig? Des te meer is de voeding noodig, wanneer het van eene ziekte hersteld is; echter moet deze vermeerdering langzaam en trapswijs plaats grijpen, met de omzigtigheid, het wel genoegzaam en dikwerf, doch niet veel gelijktijdig voedsel te geven. § 398.
717. Welke voedselmiddelen zijn alsdan dienstig? Het beste daartoe geschikte bestaat uit grof gemalene haver, en bij groote verzwakking uit garstenmeel, hetwelke men door omroeren voor broeijen bewaard, waarbij men alsdan brood of met heet water gebroeide haver kan voegen, terwijl bij

bij verzwakking der spijsverteringswerktuigen, ramenas en peperwortel, als uitnemende bijvoegsels zijn aan te merken.

718. Wat is de leefregel voor in den aanvang verkoelende, daarna versterkende gekwetste paarden? De leefregel voor gewonde paarden moet zijn; vooral prijst zich hiertoe het havermeel zonder bast, garstenmeel en de tarwezemelen aan.

719. Welke regels van zindelijkheid worden in de behandeling vereischt? In de kribben, ruiven, emmers en drinkbakken moet de grootste zuiverheid heerschen, om de walging en weerzin tegen het voedsel niet te vermeederen. § 397.

Zeer veel draagt de zindelijkheid tot herstel bij, zoo die door herhaald poetsen en waschen bij het paard zelve, als in deszelfs verblijf waargenomen wordt; waarbij het sterk en herhaald wrijven met stroo, als eene der krachtadigste hulpmiddelen aan te merken is. - 400.

720. Hoedanig moet deszelfs verblijf beschouwd worden. Men verleene het paard een overvloedig en telkens vernieuwd legstroo, dekke het in ziekten uitgestremde uitwafeming, doch plaatse het in een koel verblijf, wanneer deze van eenen ontfekingachtigen aard zijn, en vooral wanneer het aan wonden lijdt. - 399 - 401.

721. Wat vereischte wordt van de stal-ling gevorderd? Geen minder invloed op de genezing heeft de keuze der stallingen voor zieke paarden, welke luchtig, ruim en gezond, doch niet dompig, laag, en duister moeten zijn, zoo als vaak plaats heeft.

722. Hoe plaatse men gekwetste paarden? Men vermijde zorgvuldig te veel zieke paarden zamen te voegen, en vooral nimmer zoodanige in - 402.

ste paarden? warme verblijven, digt op een te pakken, welke aan sterk etterende wonden of droestoevallen lijden; daar dit den grond tot het zoogenaamde hospitaal-versterf legt, welks gevolgen zoo bezwarelijk te stuiten zijn.

723. Hoe komt men het hospitaal-versterf voor? Ter verhoeding hiervan plaatse men hen in opene lootsen, groote schuren of de vrije lucht, welke men in beslotene plaatsen zoo veel mogelijk toegang verleenen moet.

De gekwetste paarden behooren dagelijks gedurende eenige uren in de opene lucht geplaatst, en indien het weder zulks verbiedt, de deuren en vengsters geopend te worden, terwijl men voorts door zure berookingen de besmetting tegen gaat.

724. Hoe handelt men indien zich deze ziekte openbaart? Openbaart, onaan gezien deze voorzorgen, zich echter het bovengenoemde versterf, zoo plaatse men alle gekwetste paarden zonder onderscheid in de opene lucht, en zondere de daarvan aangetaste van de overige af.

725. Hoe moet men bij heerschen de ziekten te werk gaan? Zoo dra eene heerschende ziekte zich openbaart, zoo spore men de aanleidende oorzaken na, vooral die uit voedsel, verblijf en behandeling kunnen ontspruiten; neme deze zoo veel mogelijk weg, en voorts alle maatregelen om de gemeenschap tuschen de nog gezonde en zieke af te snijden.

726. Wat is wegens de beweging waar te nemen? Verre dat eene gematigde beweging, door het paard bij goed weder, op het midden van den dag rond te leiden, den zieken nadeelig zoude zijn, kan men dezelve in alle ziekten welke niet ontstekingachtig zijn, als zeer nuttig, en in uitwendige beschadigingen der beenen als heil-

zaam

zaam aanmerken. Men neme echter waar, om na het herstel, de gewone vermoëjensfen niet te spoedig van het paard te vergen, maar trapswijze met deze in evenredigheid van het toenemen der krachten op te klimmen.

727. Welke voorzorgen bij alle militaire detachementen, de noodigste gen kan men werkuigen, en de enkelvoudige geneesmiddelen in onvoorzien te worden medegevoerd.

toevallen gebruiken?

728. Welke inrigting moeten de zieke stallen ontvangen?

Tot voorzorg in onverwachte toevallen, behooren bij alle militaire detachementen, de noodigste gen kan men werkuigen, en de enkelvoudige geneesmiddelen in onvoorzien te worden medegevoerd.

Op de ziekestallen moeten de plaatsen § 403. eene meerdere ruimte bezitten dan op die voor gezonden; deze stallen moeten in onderscheidene afdeelingen afgescheiden zijn, en men de zieken die van eenen besmettenden aard zijn, zoo als kwaden droes, worm, enz. in verwijderde verblijven plaatsen; ook de min gevaarlijk besmettende, als gewone droes, schurft, enz. moeten van de andere gescheiden, en voorts eene afzonderlijke afdeeling worden gemaakt, waarin men zoodanige plaatst, die aan ontstekingsziekten en wonden lijden, welke een koel verblijf vorderen; daarentegen moeten zoodanige wier ongesteldheid uit eene gestremde uitwafeming ontspruit, warmer gehouden worden; terwijl ooggebreken volstrekt een donker verblijf vorderen.

EERSTE HOOFDDEEL.

OVER DE OORZAKEN, DE ONDERSCHIEDING EN DE KENTEKENEN DER ZIEKTEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

DE OORZAKEN DER ZIEKTEN

729. Hoe kan men de oorzaken der ziekte onderscheiden?

De nasporing van de oorzaken der ziekten, is daarom gewichtig, wijl dezelve kan doen ontdekken of derzelve wegruiming mogelijk is, en men hierdoor de genezing zeer bevorderen kan.

Dezelve zijn of verwijderde, welke een aanleg tot ziekte doen ontstaan, zoo, door aanleg tot, als vatbaarheid voor deze in het ligchaam zelve, als door uitwendige op hetzelfde werkende oorzaken, die veelal tot naaste oorzaken der ziekten dienen, wanneer zij dezelve onmiddelijk voorafgaan.

Handb. der paardenk. enz. § 43.

730. Wat zijn derzelve naaste oorzaken?

Onder deze laatste behooren vooral diegene, welke aan de afwijking van de gezondheidskundige regels zijn toe te schrijven; voorts zijn het die in- en uitwendige oorzaken, welke scheikunstig of werktuigelijk het ligchaam aandoen; zoo als in de eerste plaats, de smetstof der ziekten door mededeeling, en de ver-

44.

vergiften uit de drie rijken der natuur; terwijl zulks werktuigelijk, inwendig, door verschillende steenen en wormen, en uitwendig, door beschadigingen wordt te wege gebragt.

TWEEDE HOOFDSTUK.

DE ONDERSCHIEDING DER ZIEKTEN.

Tot een duidelijker begrip der ziekten is het noodzakelijk met de algemeene onderscheiding en § 47, 48.
 731. Hoedanig worden de ziekten onderscheiden en verdeeld? worden de ziekten on- derfchei- den en ver- deeld? noodzakelijk met de algemeene onderscheiding en § 47, 48. - 50 - 60.
 verdeeling derzelve bekend te zijn; dezelve geschiedt: 1) volgens hunne plaats: in algemeene en plaatselijke; in inwendige en uitwendige; 2) volgens hunnen duur; in heete of snel-eindigende, en in slepende of langdurige; 3) volgens de werking der levenskracht: in [die waarbij eene vermeerderde of verminderde levenswerkzaamheid plaats heeft, of in ziekten van ontsteking en verzwakking; 4) volgens den uitflag: in geneesbare en in ongeneesfelijke of doodelijke; 5) in heerschende en afzonderlijk voorkomende; 6) in besmettelijke en in niet besmettende; 7) in eenvoudige, waarin slechts ééne ziekte voorkomt, en in zamengefelde, waarin zich meer ziekten openbaren; 8) in eigentlijke, welke het wezen derzelve uitmaken, en in toevallige, welke zich in den loop derzelve er bijvoegen.

732. Welke zijn de gewigtigste onderscheidingen? Van deze verschillende onderscheidingen zijn als hoofdverdeeling, die het belangrijkste, welke volgens derzelve plaats, duur en de werking der levenskracht gemaakt wordt.

733. Wat vertaalt men door De genezing dergene welke, hoe zeer sommige zich vooral door uitwendige teekenen onder-

uit- en inwendige ziekten?

derscheiden, vooral door de geneeskunde geschieden moet, doet hen in het algemeen de benaming van inwendige ontvangen, ter onderscheiding der zoodanige, welke meestal door uiterlijke oorzaken ontstaan, tot hunne wegneming vooral de heelkundige hulp vereischen, en deswegens uitwendige toevallen genaamd worden, offchoon zij ook vaak geneeskundige hulp vereischen.

734. Wat zijn heete ziekten?

Door heete of spoedig beslissende ziekten, § 57. verstaat men die welke in dagen, weeken, ten hoogste binnen eene maand eindigen, en alsdan door volkomen herstel gevolgd worden, of in eene slepende ziekte overgaan; zoodanig zijn de ontstekingen die een of ander gewigtig stelsel of levenswerktulg aandoen, b. v. de hersenen, de long, de ingewanden enz., de beroerte, kolijken, wateropstopping, de ontstekings-rot- en zenuwkoortsen, enz.

735. Wat noemt men slepende?

De slepende ziekten zijn die, welke, voor eenen langeren duur vatbaar, slechts eene langzame genezing beloven, indien zij al niet eene volstrekte ongeschiktheid tot gebruik of de dood ten gevolge hebben; van dezen aard zijn de droes, hoest, kortademigheid, longtering, kwade droes, worm, waterzucht, jicht, krampziekten, wormen, vermagering, de mok. schurft, de kolder, valende ziekte, duizeligheid, enz.

736. Welke onderscheiding maakt men volgens de levenswerkzaamheid?

Bovenal belangrijk is de onderscheiding der ziekten, volgens de vermeerderde of verminderde levenswerkzaamheid of die van ontsteking en zwakking. § 59.

Tot

737. Welke noemt men ontstekingsziekten? Tot de ontstekingsziekten worden inwendig al degene gerekend, welke als zoodanig de levenswerktuigen aandoen, zoo als die des hoofds, der ademhalings- en spijsverterings-werktuigen; voorts, de ontstekingskoortfen, en uitwendig alle beschadigingen, heete of ontstekingsgezwellen.

738. Wat zijn ziekten met verzwakking? Onder die met verminderde levenswerkzaamheid, kan men rangschikken alle ontstekingsziekten, na het ophouden van den toestand van ware ontsteking; de valsche ontstekingen, zoo als ook de zenuw-rot-gal- en slijmkoortfen; de kwade droes, worm, longtering, kortademigheid; de hoofd- borst- en buikwaterzucht; de verlorene eetlust, wormen, loop, verstopping van water en afgang, reumatismus, jigt, krampachtige toevallen, de klem, kolder, de onderscheidene huidziekten, de schurft, mok, het versterf, beenbederf, de koude gezwellen en onderscheidene oogziekten.

739. Wat zijn heerschende of epidemische ziekten, noemt men zoodanige, welke door eene algemeene § 51. de en tusoorzaak voortgebracht, een aanmerkelijk getal dieren te zelfder tijd en plaats aantasten, zoo als fchenloopen de verkoudheid, de droes, het longenvuur, de pende ziekde hoofdzwelling, en de onderscheidene foorten van ten? rotachtige en zenuwkoortfen en oogontstekingen.

Tusfchenloopende zijn daarentegen zoodanige, welke uit bijzondere oorzaken ontstaan, slechts enkele dieren aandoen.

740. Welke ziekten acht De befmettende ziekten zijn zoodanige, § 56. welke door middelijke of onmiddelijke aanraking me-

men besmet- medegedeeld en voortgeplant kunnen worden ;
telijk? gelijk de verkoudheid, droes, de kwade droes,
bijzonder in deszelfs hoogen trap, de worm, de
buik- en persloop, het longenvuur, de rot- en
zenuwkoortsen, de schurft, sommige oogontste-
kingen, enz.

741. Welke Daar men sommige ziekten, het zij dezelve
worden onge- oorspronkelijk, het zij toevallig bijkomende zijn,
neesselijk als ongeneesbaar moet aanmerken, zoude het
geoordeeld? vruchteloze moeite zijn, indien men derzelver
genezing wilde beproeven; dusdanig kan men be-
schouwen de kwade droes en worm in hunne
hoogste trappen; de hoofd- borst- en buik-water-
zuchten, de verouderde kolder, de op den dollen-
hondsbeet volgende razernij, de steenen in de inge-
wanden; en onder de uitwendige beschadigingen:
de ontwrichtingen der rug- en lendenwervels en
van het opperarm- en dijbeen en derzelver breu-
ken, de kwetsing der long, maag, lever, van de
hoofdtakken der slagaderen, enz.

742. Wat ver- Zeldzaam moge die ziekte geacht worden, welke
staat men door slechts één heerschend karakter aan den dag legt,
zamen voe- of met geene toevallen verzeld is, die niet eene bij-
gingen, en zondere wijziging in de geneeswijze verdienen; dus
welke oplet- kunnen b.v. in koortsen, tevens het karakter der
tendheid vord- rot- zenuw- of slijmkoortsen aangetroffen worden;
ren dezelve? bij deze kunnen zich ziekelijke aandoeningen der
ademhalings- en spijsverteringswerktuigen voegen,
en een uitwendige beschadiging tevens met eene
inwendige ongesteldheid gepaard gaan, enz. dit is
hetgene men zamen voegingen noemt.

DERDE HOOFDSTUK.

DE KENTEEKENEN DER ZIEKTE.

742. Welke kenteekenen verdienen het eerste den aandacht? § 1 - 2.
- Bijzonder gewigtig is de kennis van de kenteekenen der ziekten tot derzelver beoordeeling en genceswijze, waarbij het noodig is, dat men bevoorens bekend zij, met diegene welke den staat van gezondheid aanwijzen, en grootendeels reeds bij de gezondheidsvereischten opgegeven zijn, ten einde in tegenover stelling over dien van ziekte te kunnen oordeelen.
743. Hoe onderscheidt men de ziekte teekenen? 4.
- De teekenen welke het aanwezen eener ziekte aankondigen, zijn algemeene, welke zulks in het algemeen te kennen geven, en bijzondere welke derzelver aard kenmerken, en dus het voort en de trap van ziekte aanwijzen, waardoor het dier aangetast is.
744. Wat verstaat men door algemeene ziekte teekenen? 5.
- De algemeene kenteekenen waaruit men de ziekte des diers ontwaart, zijn in de eerste plaats, al die verschijnselen, welke in den staat van gezondheid geene plaats hebben, of van dezen verschillen, terwijl hunne verscheidenheid, trap en zamenvoeging, hen meer of minder belangrijk maakt.
745. Welke teekenen wijzen den staat van ziekte in het algemeen aan?
- De kenmerken welke de gestoorde gezondheid in het algemeen aan den dag leggen, zijn: de vermindering of het ophouden van den eetlust; de vermeerdering, vermindering of de verandering der gewone ontlastingen; het terugstaan, het hangen

gen des hoofds en treurig voorkomen; starende, wilde of doffe treurige oogen; gevoelloosheid of onrustige bewegingen; onvermogen tot liggen, staan, of volbrengen van werktuigelijke bewegingen; herhaald nedervallen en weder opstaan; de aard van den pols en de kloppingen van het hart, het slaan der zijden en de sterke beweging der neusgaten bij de ademhaling; het hoesten en steunen; het ontlasten van vochtigheden uit den mond en neus; het vastliggen der huid, overeinde staan der haren; het zwellen van eenige lichaamsdeelen, de verandering en snelle afwisseling hunner gewone tempering, zoo dat dezelve beurtelings in tegenover stelling heet en koud zijn; de veranderde kleur van het slijmvlies der neus, van het bindvlies en der tong; de zwelling der kaak- § 2.
keel- tong- of oorklieren; dit alles levert onbedriegelijke kenteekenen op, dat de staat van gezondheid gestoord is.

746. Waartoe Deze algemeene kenteekenen, welke den staat - 4.
is de kennis van ziekte aankondigen, zouden echter onvoldoen-
van meer bij- de zijn om op het spoor ter genezing te gelei-
zondere den, zoo niet een nader onderzoek en beschou-
kenteekenen wing, de bijzondere kenteekenen deden
noodig? ontwaren, welke wezenlijk aan iedere ziekte
eigen, haar bijzonder kenmerkt, en van alle
andere onderscheidt, terwijl zij tevens derzelve
aard aankondigt.

747. Welk on- Dus zijn de kenmerken der ziekten, waarin - 21 - 22.
derscheid eene vermeerderde levenswerkzaamheid
wijzen zij aan? plaats heeft, zoo als b.v. in ontstekingen, zeer ver-
schillende van die, welke eene verminderde

aanwijzen, het zij dat deze laatste toestand, den aard der ziekte zelve uitmaakt, of uit dezelve voortvloeit, zoo als altijd in het gevolg van ontstekingen plaats heeft.

748. Wat doen Zoo zijn het ook bijzondere kenmerken, welke zij wegens den aard der ziekte onderscheiden, aard der terwijl zij daarenboven verhinderen, dat de ziekte kenkomende of uit den aard der ziekte ontspruitende toevallen, met deze zelve verwisseld worden. Eindelijk, zijn het de plaatselijke kenteekenen, welke nader het stelsel en deel aan wijzen, hetwelke door de ziekte bijzonder aangedaan wordt, en ten zetel dient.

749. Wat zijn De algemeene kenmerken van ontstekingsziekten, zijn eenen vollen, snellen, harden pols, wiens kloppingen in getal dat in gezonden staat overtreft; een sterk en versneld ademhalen, kenbaar aan de vermeerderde beweging der neusgaten en zijden; heete uitgeademde lucht, drooge klinkende hoest; vermeerderde hitte der lichaamsdeelen; eene hoogere roode kleur der bekleedselen van den mond, der neus, en van het bindvlies; glinsterende, starende oogen; eene drooge vastliggende huid; sterken dorst, schoon vaak met onvermogen tot drinken gepaard; verstopping of verminderde ontlasting, en alsdan drooge mist en helder strak water; benaauwdheid en angstvallige onrust van het dier, welke het vaak door stampen, neervallen en opspringen te kennen geeft, waarbij niet zelden zich razernij voegt, terwijl voorts het argelatene bloed van eene donkere kleur,

kleur, na eenigen tijd met eene spekhuid overdekt wordt.

750. Waardoor worden de ziekten met verminderde levenswerkzaamheid aangegeven? Merkelijk verschillen hiervan, de kentekenen welke de verminderde levenswerkzaamheid aankondigen; in deze ontmoet men een kleine ongeregelde, radde (*frequens*) pols, met sterke hartkloppingen; eene verhaaste beweging der ademhalingswerktuigen, met uitademing eener van de buitenlucht weinig verschillende, vaak koelere lucht, gepaard met afwisselende tempering der ligchaamsdeelen; wankleur der bekleedselen, eenen slaatwen blik, hangend hoofd, wankelende beweging; gevoelloosheid, ijshoofdigheid, slaan met de staart, zwakte in alle bewegingen; weigering van alle voedsel en drank; weeke stinkende ontlastingen; uitwerpen van slijm en snot uit den mond en neus; klam en kleverig zweet; waarbij zich in hooge trappen en de laatste tijdperken der ziekte, het verschijnen van vlakke gezwellen, het opzwellen der ligchaamsdeelen, peestrekkingen, rillen, beven en verstijven voegen.

751. Zijn deze kenmerken in alle ziekten aanwezig? Deze verschijnselen komen even min alle, als gelijktijdig en in denzelfden hoogen trap in alle ziekten voor; bijzonder zijn zij aan de sneeindigende eigen; en het is alleen naar evenredigheid van aantal en trap, dat men over derzelver gewigt, zoo als uit de bijzondere, dat men over derzelver eigentlijken aard een oordeel kan opmaken.

752. Welke kan men in elk In den aanvang aller ontfstekingsziekten, vertoonen zich de hierboven opgegevene kentekenen

derzelve ver- van vermeerderde levenswerkzaamheid, welke traps-
wachten? wijze vermeederen tot het afnemen der ontste-
king; dezelve worden daarentegen niet aangetrof-
fen in ziekten met verminderde levenskracht, maar
in derzelver plaats komen diegene voor, welke
aan ziekten van dezen aard eigen zijn, als zoo-
danig kan men diegene aanmerken, waarbij eene
neiging tot ontbinding der vochten plaats heeft,
of de zoogenaamde rotkoortsen; terwijl vooral de
zenuwkoortsen zich door de verzwakking der le-
venskracht kenfchetfen.

753. Zijn er nog Ook hieronder kan men die ziekten rangfchik-
andere ziekten ken, welke uit eene verkeerde affcheiding der
waarbj eene slijmvliezen en ingewanden, of opgehoopte on-
verzwakte zuiverheden in de laatste, hunnen oorsprong ont-
levenswerk- leenen; zoo als de buikloop, de gal- en slijm-
zaamheid koortfen, en die uit onverteerbaarheid ontstaan,
plaats heeft? enz., bijzonder gekenmerkt door eene vuile kleur
der tong, finkenden adem, wankleurige stinken-
de ontlastingen, langzamen pols, en sterke hart-
klöppingen.

754. Hoedanig Zeer verschillende is de staat der ziekte in hare
is den loop der onderscheidene tijdperken; men onderscheidt in
ziekten, en in denzelyen, den aanvang, waarin hare eerste
welke tijd- toevallen zich openbaren, welke men steeds
perken ziet toenemen, tot zij den hoogsten trap, vol-
wordt zij on- gens den aard der ziekte, bereikt hebben, wan-
derfcheiden? neer zij stand houden, en indien dezelve door
de werking der natuur of kunst eenen gunstigen
keer neemt, trapswijze verminderen, en bij
het einde der ziekte, door geheele ophouding
der toevallen en herstel der gezondheid gevolgd
wordt. Men

755. Welke op-
lettendheid
verdienen de
toevallen die
zich in ziekten
vertoonen?

Men ontruste zich dus niet over toevallen en verschijnselen, welke tot het wezen van iedere ziekte behooren, en van deze als onaffcheide-lijk zijn, zoodanig als de koorts in alle ontstekingstoevallen, enz. even min als over derzelve toemenen, mits zij slechts met de krachten van het dier in evenredigheid staan; zijnde het alleen, wanneer hunne hevigheid deze overtreedt, dat zij de oplettendheid verdienen. Immers moet elke ziekte, volgens haren aard, zekere hoogte bereiken, welke men de beslissing of krisis noemt, terwijl de toevallen die daarbij plaats hebben de inspanning der natuur aantoonen, om den ziekte-toestand te boven te komen, en het gestoorde evenwigt der levenswerkzaamheid te herstellen, van welke den uitslag is, dat dezelve, indien deze gunstig is, een volkomen en spoedig herstel, doch anders de dood of slepende kwalen ten gevolge heeft.

756. Welke is
de gewone uit-
slag en besliss-
ing der ziek-
ten?

Deze beslissing bestaat daarin, dat wanneer de ziekte-toevallen tot zekeren trap geklommen zijn, zij alsdan eene merkelijke verandering ondergaan, die zich door zekere verschijnselen openbaren; b. v. een sterk zweet, vermeerdering of verandering der ontlastingen, enz. of wel de toevallen en kenmerken nemen traspwijze af of eene veranderde gestalte aan; b. v. de koortsachtige, krampachtige bewegingen en pijnen verminderen, de huid wordt losser en meer ontspannen, eene algemeene gelijkvormige tempering verspreidt zich over het ligchaam, de pis wordt troebeler, de ontlasting natuurlijker, de water- en slijmachtige

uitwerpselen worden dikker; het paard dat nederlag staat op, of verkrijgt het vermogen tot nederliggen; de blik wordt helderer; dorst en eetlust keeren tot trapswijze beterfchap weder, en zulks te spoediger, naar mate de hevigheid der vorige ongesteldheid, en de inspanning der levenswerkzaamheid minder is geweest.

757. Welke uitzondering heeft fomtijds in den loop der ziekte plaats? Niet altijd echter is de overgang van den hoogsten trap van ziekte, tot den aanvang van volkomen herstel, dus merkbaar in het oog vallende, noch heeft deze steeds ten gevolge: namelijk fomtijds verminderen de toevallen onmerkbaar, en de gezondheid keert trapswijze terug, of wel er heeft eene onvolkomene beslissing plaats, waardoor sneleindigende ziekten in slepende overgaan, b.v. de longontsteking in longtering of dampigheid; de droes: in kwaden droes of borstwaterzucht; of wel, de ziekte welke algemeen was wordt plaatselijk, of verlaat haren zetel, om zich in een ander deel te vestigen, gelijk men in sommige borstziekten, koortsen, enz. door het zwellen der beenen, het verschijnen van vlakke gezwellen, enz. ziet geschieden; welke zoogenaamde ziekte-verplaatsingen vaak ten uiterste gevaarlijk en moeilijker te genezen zijn, dan de oorspronkelijke kwaal.

758. Welke onderscheiding moet in de toevallen worden gemaakt? Het is verder noodig dat men wel wete te onderscheiden de toevallen en verschijnselen, die tot het wezen der ziekte zelve behooren en altijd plaats moeten grijpen, om het onderscheidingskenteeken der ziekte aan te wijzen, van de zoodanige welke de zamenvoeging eener andere ongesteldheid is, die door andere omstandigheden

den voortgebracht, in haren loop voorkomen, zonnvolstrekt tot haar wezen te behooren.

759. Welke wijziging vordert de hoofdzakelijke gevolgen te doen ophouden; in het andere geval overwege men wel, welke hunner, de wezenlijke of bijkomende ziekte-toevallen, door hunne verschijnselen, de dringendste hulp vereischen, om hierna de geneeswijze in te rigten en te wijzigen.

760. Wat is wegens de ziekten van een zamengesteld karakter waar te nemen? Het is ook dezen regel die men te volgen heeft, om te bepalen welke wijzigingen de verschillende karakters vorderen, onder welke zich eene ziekte voordoet, namelijk, of zij een ontstekend, rotachtig of zenuwachtig aan den dag legt, en welk van dezen het heerschende is.

761. Welke onderwerpen moeten ter beoordeeling van de ziekte in aanmerking worden genomen? Volstrekt noodzakelijk is het ter juiste beoordeeling der klaske, waarin men de ongesteldheden moet rangschikken, en dus tot regeling harer geneeswijze, dat daarbij de ouderdom, de levenswijze en het voedsel van het dier, het de landstreek, luchtsgesteldheid, en het jaargetijde in aanmerking worde genomen.

762. Welke invloed hebben onderdom, luchtsgesteldheid, levenswijze enz. op den aard der ziekte? De ondervinding levert de zekerste bewijzen op, dat de dieren in jeugdigen leeftijd, veel prikkelbarer, en dus meer voor ontsteking vatbaar zijn dan in eenen meer gevorderden ouderdom; weshalve bij hunne genezing ook veel minder prikkelende middelen gebezigd moeten worden. Na het langdurige genot van droog voeder, zijn

ontstekingsziekten veel meer te verwachten, dan na dat van groen en verslappend, of der weiden; hetzelfde heeft mede plaats in het voorjaar, na langdurige droogte, en aanhoudende oost- en noord-oostelijke winden, veeleer dan in de herfst en bij vochtig weder; ook in hooge en drooge landstrecken zijn dezelve meer te vermoeden dan in eene lage en vochtige lands- en luchtgesteldheid; eindelijk, bestaat bij een sterk, welgevoed paard, even zeer eenen aanleg tot ontstekingsziekten, als tot die uit verzwakte levenskracht bij zoodanige, welke door mangel, vermoeijensfen en ongemakken, uitgeput zijn; voorts verdient de verandering der luchtgesteldheid en des waders, welke gedurende den loop eener ziekte plaats heeft, mede in aanmerking genomen te worden, daar dezelve voorzeker, in den aard derzelve, verandering kan te wege brengen.

TWEEDE HOOFDDEEL.

DE ZIEKTEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

OVER DE ONTSTEKINGZIEKTEN EN TOEVALLLEN IN HET ALGEMEEN.

763. Van welke aard zijn de ziekten welke eene vermeerderde werkzaamheid aan den dag leggen, in het algemeen door den naam van ontstekingsziekten onderscheiden, zijn diegene waaraan het paard meer dan aan eenige andere onderhevig is; het zij dezelve algemeen de geheele bewerktuiging, zoo als b.v. in de koortsen doen lijden, of plaatselijk bijzondere stelsels of deelen aandoen, gelijk bij de ontsteking van de ingewanden der borst en des buiks enz.; terwijl geene nitwendige beschadiging plaats kan hebben, nog genezen worden, zonder door ontsteking verzeld te gaan.

764. Welke overeenkomst hebben alle ontstekingsziekten in trap, plaats en onderscheidingsteekenen, welke aanwijzen, wat stelsel of deel des dierlijken lichaams bijzonder aangedaan is, daar zij nimmer algemeen zijn, maar vooral die deelen treffen, waar zich vliezige bekleedselen bevinden; terwijl zoo wel hunne oorzaken als loop en geneeswijze grootendeels overeenstemmen.

765. Welke zijn de algemeene verschijnselen in ontstekingen?

De ontstekingen kondigen zich aan door eene vermeerderde werkzaamheid, bijzonder van het slagaderlijk stelsel; van daar de volle gespannen pols, pijn, klopping, hitte, zwelling en koorts in den aanvang der ziekte, welke steeds tot hooger trap stijgende, eene overspanning te wege brengen, die het scheidperk tusschen den staat van verhoogde en verminderde levenskracht, of van verzwakking uitmaakt, welke laatste, steeds in evenredigheid tot den trap van ontsteking, het tijdstip van gevaar uitmaakt.

766. Welke zijn de werkingen der levenskracht daar bij?

De tegennatuurlijke toestand welke bij de ontsteking in eenig deel bestaat, en de aldaar vermeerderde prikkel, gepaard met eenen grooteren toevloed van vochten, spoort de natuur aldaar tot eene vermeerderde levenswerkzaamheid aan, om denzelfden te doen ophouden en het evenwigt te herstellen; heilzaam indien deze werking gematigd is, zijn hare gevolgen noodlottig, wanneer zij te sterk en verwoestende handelende, overspanning en daarop volgende uitputting der levenskracht en verlamming der werktuigen ten gevolge heeft.

767. Hoedanig is den gewonen uitflag?

Bij eene doelmattige behandeling is de uitflag van ontstekingsziekten, gewoonlijk gunstiger en spoediger afloopende, dan bij die met eene verminderde levenswerkzaamheid.

768. Wat is de algemeene loop der ontstekingen?

Men ontmoet denzelfden loop in alle ontstekingsgevallen, het zij de ziekte zelve door hun gevormd wordt, of dat zij als gevolg derzelve verschijnen; te weten: eerst de ontsteking met al derzelve verschijnselen, welke bij eenen gunstigen

gen uitflag zich verdeelt, en door eenen staat van verzwakking, die langzamerhand verdwijnt, gevolgd wordt; welke verdeeling echter alleen binnen de eerste vier of vijf dagen plaats kan hebben, anders volgt verettering, die zich bij uitwendige toevallen ontlast, en alsdan de genezing bewerkt; of wel men ziet dat de ware ontstekingen in versterf, verharding of waterzucht overgaat.

769. Welk tijdperk versterkingsziekten het tijdstip dat de toevallen van dient bijzondere aandacht?
 Bijzondere opmerkzaamheid verdient in alle versterkte levenswerkzaamheid of zoogenaamde ontstekingen ophouden, en door die van verzwakking vervangen worden, waardoor eene nieuwe wijziging der geneeskundige behandeling noodzakelijk wordt.

770. Wat is den uitflag indien de ontsteking niet verdeeld wordt?
 Gelukt het niet de ontsteking weg te nemen, zoo heeft zulks ten gevolge, dat in het tijdperk van verzwakking, het zij versterf en eenen spoedigen dood, of ettering, verharding of uitstorting van een of ander vocht, en dus eene slepende ziekte voortgebracht wordt, wier uitflag meestal noodlottig is.

771. In welk geval heeft dit plaats?
 De eerste uitflag heeft dan plaats, wanneer men verzuimt de ontsteking door doelmatige behandeling bij tijds tegen te gaan en te verdeelen, dezelve te laat in het werk stelt, of te vroegtijdig prikkelende middelen aanwendt, bevoorens de ontsteking door ontspanning gevolgd is; dus ziet men b. v. dat op eene kwalijk weggenomene borstontsteking, het versterf der long, en bij die der ingewanden in het buikwee, het versterf van

van deze volgt; of wel er vormen zich verzwe-
ringen, welke de longtering veroorzaken, of ver-
hardingen, welke de kortademigheid of dampig-
heid ten grondslag dienen.

772. Welke zijn de oorzaken die ontstekingen te wege brengen? De oorzaken der meeste ontstekingen, zijn schielijke afwisseling van hitte en koude, rust en arbeid, gestremde uitwaseming, koud drinken, overdrevene bewegingen, prikkelend en schadelijk voedsel, voorts uit- en inwendige beschadigingen, welke zij steeds op den voet volgen, terwijl nog andere niet in het oog vallende oorzaken haar kunnen voortbrengen; hare gevolgen zijn vermeerderde prikkelbaarheid, levenswerkzaamheid en ophooping van vochten in de deelen welke door haar aangedaan worden.

773. Welke onderscheiding moet tusschen de ware en valsche ge- maakt worden? In de ontstekingen behoort men de ware van de valsche wel te onderscheiden, daar deze eene geheel andere behandeling vordert; dezelve is daardoor kenbaar, dat zij in jaargetijden, luchts- gesteldheid en bij voorwerpen plaats heeft, bij welke men geenen aanleg tot ware ontsteking veronderstellen kan, welke meestal zelfstandig verschijnt, uitgenomen bij beschadigingen, terwijl de valsche bijna altijd toevallig is. Hoezeer beide aan soortgelijke oorzaken haren oorsprong verschuldigd zijn, en daarin overeenstemmen, dat in hen eene plaatselijke ophooping van vochten bestaat, verschillen zij daarin, dat in de ware ontstekingen, de vaatjes derzelve aandrang tegenstand bieden, doch in den staat van verzwakking voor dezen wijken en uitgezet worden. Voorts brengt deze staat, die zich onverwijld openbaart,

en door dien van vermeerderde levenswerkzaamheid, in den aanvang vaak bijna onmerkbaar, en zeker slechts kortstondig voorafgegaan wordt, geheel andere gevolgen te wege, en terwijl men bij haar de wederwerking der levenskracht mist, welke bij de ware ontsteking plaats heeft, ziet men bij haar geene volkomene beslissing, en in plaats van ettering, versterf en ontbinding plaats grijpen; ook dan ontmoet men haar, wanneer bij eene ware ontsteking, door verkeerde behandeling, den verzwakten staat des ligchaams of mangel aan levenskracht, geene volkome beslissing en herstel van het gestoorde evenwigt, plaats heeft gegrepen, en daardoor dezelve in eene valsche is overgegaan, zoo als gewoonlijk het geval bij verouderde wonden en gezwellen is.

774. Wat is bij- Ook de uiterlijke ontstekingen worden onder-
zonder wegens scheiden, in die waarbij eene vermeerderde, en
de uitwen- die waarin eene verminderde levenskracht zich
dige ontste- vertoont, de eerste worden in ware en oppervlak-
kingen te kige onderscheiden.
bemerken?

775. Wat ken- De eerste is degene welke bij alle heete
merkt de wa- gezwellen, versche wonden en beschadigingen
re ontsteking? bij sterke wel gevoedde dieren plaats heeft; zij is
hard, beperkt, pijnlijk, kloppende en van kortston-
digen duur, daar zij bij eenen gunstigen uitslag,
voor den vijfden dag verdeelt wordt, of in
eene goedaardige ettering of anders in versterf
enz. overgaat.

776. Wat onder- De valsche of roosachtige ontsteking tast
scheidt de val- alleen de bekleedfelen aan, breidt zich onbeperkt
uit, brengt geen etter, maar een scherp vocht
voort,

fche ontfe-voort, dat de opperhuid aantast, zoo als in den
king? mok en foortgelijke huidziekten plaats heeft.

777. Welke zijn De ontstekingen met verzwakking zijn het,
derzelver ge- waaraan de meeste verhardingen, koude gezwel-
volgen? len en kankerachtige uitwasfen, hunnen oorsprong
verfchuldigd zijn, wier wegneming alleen dan
plaats grijpt, wanneer eene ware ontsteking in de-
zelve ontstaat; van dezen aard zijn de sponsach-
tige gezwellen, die na zadeldrukkingen, ontstaan,
de knie- en waaigezwellen, de klierverhardingen,
de vijfgratten, enz.

778 Welke be- De geneeswijze der ontsteking vordert, de
handeling vermindering der overdrevene levenswerkzaamheid
vereischt de en van alles wat deze bevordert: zoo als, door ver-
ontsteking? mindering der hoeveelheid en voedende eigenschap
van het voedsel, het welke alleen uit stroo en
gras, meel- en zemeldranken bestaan moet; voorts
het ingeven van verkoelende en oplosfende mid-
delen, falpeter en honig-azijn; enz. verkoelende
en verzachtende lavementen; herhaald wrijven
met stroo, en het gebruik van dampbaden; ver-
mindering der warmtestof door middel van koude
omslagen, in de nabijheid van plaatselijke ontstekin-
gen; gepaard met een koel luchtig verblijf; en
vooral, het doen van onverwilde, ruime, en des
noods zoo vaak herhaalde aderlatingen tot de ont-
stekings-toevallen verminderen, terwijl het zetten
van dragten en prikkelende inwrijvingen, op ze-
keren afstand van de lijdende plaats, eene heil-
zame afleiding en tegenprikkel bewerkt.

779 Welke om- Men vermijde zorgvuldig in het tijdperk van
zigtighe- ontsteking, alle verhittende of zoogenaamde
prik-

den worden prikkelmiddelen, en bij groote prikkelbaarheid, daarbij ver- zelfs dragten in den aanvang en de nabijheid van eischt? hevige ontstekingen, welke eerst dan volkomen doelmatig aangewend worden, wanneer deze eenigzins vermindert, en vooral in het tijdstip van verzwakking, wanneer prikkelmiddelen de uitgeputte levenswerkzaamheid moeten opwekken, echter met de zachtste beginnende, tot verhoeding dat de ontsteking niet weder terug kere; even zoo moet in de toedeeling van het voedsel, in aard en hoeveelheid, eene langzame opklimming worden waargenomen, en dit meer voedendé dan wel verzadigende hoedanigheden bezitten, b. v. krachtige meeldranken, enz.

780. Welke Bij valsche ontstekingen, zoude de verzwak- wijziging kende behandeling, zoo doelmatig in den aanvang vordert de be- der ware, onfeilbaar doodelijke gevolgen hebben; handeling van weshalve in deze, met vermindering van ontstekingen ontstekingen met vermin- buikzuiverende en verkoelende middelen, eene derde le- versterkende en prikkelende geneeswijze volstrekt venskacht? noodzakelijk is, zoodanig als bij het vermindere- ren der ware ontsteking gevolgd moet worden.

781. Welke Hierin maakt alleen eene uitzondering, wanneer uitzonde- plaatselijke ophooping van bloed in eenig levens- ringen zijn werktuig of deel, ter voorkoming van noodlottige hierin te ma- gevolgen, eene kleine aderlating of plaatselijke bloedontlasting dringend maken, zoo als in long- ken? en oogontstekingen somtijds het geval is.

TWEED E H O O F D S T U K .

I. ZIEKTEN DER LEVENSWERKTUIGEN.

I. Ontstekingen en ziekten der hersenen.

782. Wat is de ontsteking der hersenen, bijzonder ontsteking der hersenen? De ontsteking der hersenen, bijzonder ontsteking der door razernij en wildheid aangewezen, levert we- § 117.
nig gunstige vooruitzichten ter genezing op. Be-
halve bovengemelde algemeene behandeling der ont-
stekingen, zijn verkoelende omslagen des hoofds van
klei en ammoniakzout, en vooral ruime adertelingen
en sterk werkende dragten als gepast aan te raden.

a) De kolder.

783. Welke onderscheiding en vooruitzichten levert de kolder op? De kolder, vaak overblijvende uit, en in toe- - 119.
vallen overeenstemmende met de hersenontsteking, - 123.
onderscheidt zich echter van dezelve door gemis van
ontstekingstoevallen, langeren duur en tusfchenpoo-
zingen, de verwijdering van den oogappel, en beur-
telingsche afwisseling van razernij en gevoellooze
stompheid.

De stille kolder welke met de zinneloos- § 121.
heid overeenstemt, kenmerkt zich door domheid
in uitzigt, met eenen wijd geopenden oogappel,
kauanwen zonder slikken, terugloopen in den half-
ter, hoog opheffen der beenen, en het overeenlaten
staan derzelve; hangend hoofd en bewusteloosheid.

Weinig hulp is voor dezen toestand te wachten, - 120.
welke meestal uit eene verftoring der bewerktui-
ging

ging haren oorsprong ontleent; het is alleen van de werking der natuur dat dezelve verwacht kan worden.

II. Ziekten der adembalingswerktuigen.

1) De keelontsteking.

784. Wat kenmerkte keelontsteking? De keelontsteking ontdekt zich bijzonder § 125. door bezwaarlijk slikken, moeijelijk ademen, hoest en het zwellen der oorklieren, waarbij zich vaak zwelling en stijfheid van den hals voegt.

785. Welke geneeswijze vordert dezelve? Warme omslagen, inwrijvingen en dragten ter n°. 32. wederzijde van den hals, inspuitingen in de keel n°. 32. b. van salpeter met honig en lijnzaadwater, indien het slikken bezwaarlijk valt, moeten met eene algemeene ontstekingswerende behandeling gepaard worden. n°. 30.

2) De verkoudheid.

786. Wat is de verkoudheid en hare geneeswijze? De verkoudheid, eene zinkingachtige aan- § 64. doening en ontsteking van het slijmvlies en der luchtpijp, door hoest en uitloozing van slijmach- 75. tig vocht uit beide neusgaten gekenmerkt, vereischt in het algemeen eene voortgelijke behandeling als de droes, door het gebruik van meel- dranken, salpeter met honig, slijmerige middelen n°. 1, 2. en dampbaden.

3) De longontsteking.

787. Wat zijnde De longontsteking, vaak door dat van het § 130. P borst-

kenteeken- borstvlies, fontfids door die der lever verzeld,
 nen der long- een toeval waarvoor het paard zeer vatbaar is, § 136.
 ontsteking? wordt gekenmerkt door een vooruit gestoken en
 hangend hoofd, onvermogen tot drinken, korten
 droogen hoest, slaan der zijden en bewegen der
 neusgaten, heeten adem, moeilijkheid tot neder-
 liggen en bewegen, en verdere ontstekings-
 toevalen.

788. Welk on- Zij wordt onderscheiden in diegene welke men § 131.
 derfcheid de ware en valsche noemt, van welke de laatste
 heeft men in de zeer veel overeenkomst met die heeft, welke heer-
 longontstekin- schende onder den naam van het longen-
 gen waar te ne- vuur bekend is, en eene soortgelijke behande-
 men? ling vereischt.

Zeldzaam zijn longontstekingen bij welke geene ^{- 132.}
 zamenvoegingen bestaan, die haar een zinking-
 achtig, reumatiek of slijmachtig karakter me-
 dedeelen, en haar dus in het eerste geval meer
 van eenen ontstekingsachtigen, in het laatste van
 eenen verzwakkenden aard, moeten doen beschou-
 wen en behandelen.

789. Welke ge- De geneeswijze der ware borst- en long- ^{- 142.}
 neeswijze ontsteking, volkomen overeenstemmende met die
 vereischt de der andere ontstekingen, vordert alleen de wijzi-
 longontste- ging met opzichte tot het door dezelve aangetaste
 king? levenswerktuig, en dat bij de andere middelen,
 die tot verzachting der borst worden gevoegd: ^{n^o. 21. a, a^o}
 zoo als slijmachtige dranken van lijnzaadmeel,
 heemstwortel, zoethout, enz. warme dampbaden,
 onverwijld ruime en herhaalde aderlatingen, tot
 de pols voller, weeker, en de adembaling ruimer
 wordt, benevens dragten voor de borst; voorts ^{n^o. 21. b.}
 een

een schrale leefregel van laauwe meeldranken en stroo, zonder hooi, en een koel luchtig verblijf; terwijl op het einde der ontsteking, bij de oplossende middelen, welke derzelve nadeelige gevolgen kunnen verhoeden; die gevoegd moeten worden, welke de veérkracht der ademhalingswerktuigen herstellen, met slijmerige afkookfels, ijslandsche mos enz.

790. Wat zijn de kenmerken der heerschen- de longontstekingen met verzwakking?

De ziekte welke onder den naam van het longenvuur zich vaak heerschende met een besmettend karakter vertoont, en eigenlijk eene zinkingachtige koorts, met verminderde levenskracht, gepaard met borstkrampen is, stemt wel in vele gevallen overeen, doch onderscheidt zich echter bijzonder van de ware ontsteking daardoor, dat zij bijzonder dieren aantast, welke door ongemakken, gebrek en ouderdom verzwakt zijn, voorts in koude, vochtige lucht- en landsgesteldheden het meeste heerscht; en daarenboven, dat hoezeer zij in den aanvang de kenteekenen van ontsteking schijnt te dragen, echter door het schielijk dalen der krachten, sterke hartkloppingen, eenen radden kleinen pols, kouderen adem, klam zweet en alle verdere teekenen die men in ziekten van verzwakte levenskracht opmerkt, zich als zoodanig aankondigt.

791. Hoedanig moeten zij behandeld worden?

Zij vereischt eene behandeling overeenkomstig met die wegens deze ziekten voorgeschreven, en dus die middelen welke de levenskracht opwekken; alleen in de beide eerste dagen, is het doelmatig, de verkoelende: zoo als salpeter, ammoniakzout en honig, voorts lavementen, dampbaden enz. aan te wenden, welke echter weldra door

vlugge prikkelmiddelen moeten vervangen worden.

792. Wanneer zijn versterkende prikkelmiddelen gepast in ware ontstekingen? Dezelve vinden ook eene doelmatige aanwending in de ware longontsteking, wanneer deze geheel weggenomen, en door eene algemeene verzwakking vervangen is geworden. no. 7, 21. no. 21, c. 22, b.

793. Welke gevolgen heeft de onvolkomen weggenomene ontsteking? Wordt de borstontsteking slechts onvolkomen weggenomen, zoo blijft eene longtering over, welke altijd vroeg of later met den dood eindigt, en zich aankondigt door etterachtige ontlasting uit de beide neusgaten, zonder zwelling der kaakklie-ren, gepaard met een meer of minder sterke drooge hoest en kortademigheid. § 144.

4) Aamborstigheid of dampigheid.

794. Wat noemt men dampigheid? Een ander gewoon gevolg derzelve is de kortademigheid onder den naam van dampigheid bekend, welke uit verhardingen of eenen krampachtigen toestand der long ontstaat, en ook nog door andere oorzaken voortgebracht kan worden, welke dezelve schadelijk aandoen: zoo als stof, te veel, slecht en nieuw hooi, ziekteverplaatsingen van kwalijk behandelde huidziekten, enz. § 145 - 148.

795. Waaraan kent men dezelve? Zij kenteekent zich door eenen korten doffen hoest, eene benaauwde ademhaling, met geopen-de neusgaten en krampachtige beweging der zijden, die bij de uitademing in twee tijdstippen, eerst schielijk en dan langzamer zamengetrokken worden, en bij de inademing zich sterk uitzetten; hetwelke vooral na sterke beweging, bijzonder tegen den wind, na genot van veel hooi, een warm verblijf, § 147.

blijf, endes morgens na het drinken plaats heeft, terwijl hiermede overigens vaak eene schijnbare gezondheid gepaard gaat; Van soortgelijken aard is die feil te beschouwen, welke men het blazen noemt, waarbij het paard een fluitend geluid voortbrengt, en dat behalve door vorige oorzaken, ook door plaatselijke belemmeringen in de luchtpijpen en neusgaten veroorzaakt kan worden.

796. Welk is De aanborstigheid, welke offchoon gewoonlijk hare uitflag en slechts trapswijs, echter zoodanig toeneemt, dat geneeswijze? zij vaak het paard geheel onbruikbaar maakt, en eindelijk deszelfs dood ten gevolge heeft; wordt bij het genot van groen voeder minder merkbaar; zij geeft echter dan alleen hoop op genezing, wanneer zij niet verouderd en slechts in eenen geringen trap aanwezig is; als wanneer de hulpmiddelen tot hare wegneming bestaan in het zetten van dragten voor de borst, het geven van ijslandsche mos, versche alandswortel, en het gebruik van oplosfende krampstillende middelen.

5) De hoest.

797. Wat is wegens de oorzaak en onderscheiding van den hoest te be-merken? Meer hoop op herstel vergunt de hoest, welke ten gevolge van ziekten der long, zich, hetzij als eene bijzondere aandoening derzelve vertoont of overblijft; dezelve is, zoo als men zulks noemt, een korte drooge of wel een vochtige zwakke hoest. § 149. no. 23, a-c.

798. Welke hulp vereischt de drooge hoest? De drooge hoest, meestal van eenen krampachtigen aard, ontstaat door in- of uitwendige prikkels, zoo als vorige ziekten, verkouding, no. 24, 25. § 151.

stof, enz. Slijmerige, krampstillende, en zachte ^{no. 26, b.}
 buikzuiverende oplofende middelen, meeldranken
 en weinig hooi, dampbaden, des noods eene ader-
 lating en een dragt voor de borst, zijn de mid-
 delen waarvan men het meeste verwachten kan.

799. Welke de De zwakke vochtige hoest, veelal veroor- § 152.
 vochtige? zaakt door voorafgaande ziekten en verlorene veer-
 kracht der ademhalingswerktuigen, vordert hunne
 versterking door eenen voedzamen leefregel en
 aanhoudend prikkelende versterkende geneesmid- ^{no. 26, a.}
 delen, zoo als alandswortel, zoethout, ijslandsche
 mos, jeneverbezien, komijnzaad, staalvijsel, enz.

II. Ziekten der werktuigen tot spijsverte- ring, afscheiding en ontlasting.

1.) Ontsteking der ingewanden.

800. Welke is De toevallen waaraan de werktuigen der spijs-
 den aard van vertering, afscheiding en ontlasting onderhevig
 de ziekten der zijn, zijn grootendeels mede van eenen ontsteking-
 ingewanden? achtigen, en dus van eene gevaarlijken aard, zoo
 als bij die der maag, darmen, lever, blaas en
 nieren plaats heeft.

a. Ontsteking van het darmkanaal.

801. Wat is de De ontsteking der maag en darmen door
 oorzaak van toevallen gekenmerkt, welke veelal het buik-
 de ontsteking wee (kolijk) genaamd worden, daar dit door
 der maag en haar veelal veroorzaakt of gevolgd wordt, zijn
 der-

darmen? derzelver oorsprong aan verschillende oorzaken verschuldigt, zoo als aan overmaat of schadelijke hoedanigheid van het voeder, wormen, ophooping en steenen in de ingewanden, winden, krampen, eindelijk aan toevallige beschadigingen.

802. Welke is den uitslag van die door steenen enz. ontstaan? Van deze zijn die welke aan steenen, gelijk mede door overeten van graanen hunnen oorsprong verschuldigt zijn, zelden van eenen goeden uitslag, maar hebben, de eerste na eenen langeren, de laatste na eenen korteren tijd, gewoonlijk de dood ten gevolge.

803. Welke kenmerken vertoont dezelve? Men herkent de ontsteking der ingewanden in het algemeen daaraan: dat bij de gewone ontstekingssteenen zich verstopping of wel doorloop van onverteerd voedsel voegt; vooral, dat het paard deszelfs lijden door krabben met den voorvoet, gedurig nedervallen, wentelen en opspringen, en de plaats der pijn, door zien naar de zijde te kennen geeft. § 153.

804. Welke zijn de bijzondere kenteekenen? Tot onderscheiding van den zetel der kwaal kunnen de volgende bijzondere kenteekenen tot aanwijzing verstrekken.

805. Welke die der maag? Bij de ontsteking der maag, gewoonlijk door overmatig of schadelijk voedsel veroorzaakt, en meest altijd doodelijk, heeft het nedervallen geen plaats, offchoon het paard zeer vaak den stand op de voeten verwisfelt; terwijl de teekenen van pijn, bij het genot van spijs of drank steeds vermeederen.

806. Welke die Die der nieren en blaas wordt aangewezen,

der piswerk- wanneer bij de overige teekenen van buikwee, tuigen? het paard herhaalde vruchteloze pogingen tot waterloozing aanwendt.

807. Welke Vaak zijn de oorzaken van het door de ont- § 156.
hulpmidde- steking of anderzins veroorzaakte buikwee be-
len kan men kend, of ten minste gemakkelijk na te sporen;
aanwenden? dit en deszelfs trap wijst alsdan de inrigting der
geneswijze aan, welke voornamelijk bestaat, in
het zetten van verzachtende lavementen, van de no. 39.
minst prikkelende beginnende, bij welke men
krampstillende middelen, en vooral de duivelsdrek
voegt, indien het buikwee van eenen krampachtige aard is, en met welke men zoo lang voort- no. 37. 39. a. d.
vaart tot de toevallen wijken; voorts zijn in alle
gevallen het bestendig sterk wrijven met stroo,
en een goed legstroo allerheilzaamst, en eene
matige beweging door rondteiden, dan vooral ge-
past, wanneer verkouding de oorzaak ople- no. 38.
vert; in welk geval men de uitwaseming door
warm dekken, en het ingeven van een zacht
zweetdrijvend middel moet pogen te herstellen; no. 33.
In het kolijk uit winden, is behalven de daar- no. 33. b.
toe gepaste middelen, het begieten met koud wa-
ter vaak van heilzame gevolgen; terwijl indien
het uit wormen ontspruit, die middelen bijge- no. 35. b. c.
voegd moeten worden welke deze tegenwerken;
Geeft verstopping van harden mist, oorzaak tot
vermeerdering der toevallen, zoo moet dezelve
bevorens afgehaald worden; openbaren zich de-
zelfde met zoo veel hevigheid, dat men eene ont-
steking veronderstellen of vrezen moet, zoo is
het raadzaam onverwijld eene aderlating te verrig-
ten,

ten, welke echter bij buikwee uit overeeten vermijd moet worden; terwijl men zich in alle gevallen voor het gebruik van prikkelende middelen hebbe te wachten, welke de ontsteking zouden doen toenemen.

808. Welke behandeling moet na het ophouden der toevallen volgen? Na het ophouden der toevallen van het buikwee, geve men een zacht buikopenend middel, en doe de leefregel uit meeldranken en weinig hooi bestaan; terwijl men het groene voeder vermijdende, trapswijze het paard tot het vorige gewone voeder terug brengt, en de genezing met het toedienen van zoodanige middelen besluit, welke tot versterking der ingewanden bijdragen. § 160.

b). De ontsteking der lever.

809. Wat kenmerkt de leverontsteking? De leverontsteking, welke bij het paard zeldzamer alleen dan met de borstontsteking gepaard, plaats heeft, kenmerkt zich, behalven door de algemeene kenteekenen van ontsteking, door het uitten eener vaste plaatselijke pijn, wanneer men met de vingers in de regterzijde, achter de laatste valsche ribben drukt. no. 8, 33, b. 34, a.

810. Wat is derzelver oorzaak. Verzwakking van de afscheidingswerktuigen der gal, legt den grond tot deze ziekte, welke gewoonlijk door eene heerfchende gesteldheid, somtijds door het genot van broeiend hooi veroorzaakt wordt.

811. Welke zijn hare gevolgen? Niet minder gevaarlijk dan de ontsteking van andere levenswerktuigen, laat zij vaak eene voortdurende gebrekkige spijsvertering na, en strekt de gele zucht dikwerf ten grondslag.

812. Hoe moet zij behandeld worden? De eenige bedoeling moet hare verdeling zijn, en daartoe behalve de algemeene behandeling tegen de ontstekingen: uitwendig, dragten in de nabijheid der lijdende plaats, het inwrijven van kwikzalf in derzelver nabijheid, en het inwendig gebruik van zoete kwik gepaard worden, welke bepaald op de lever werkt; terwijl het geven van bittere maagmiddelen de geneeswijs besluiten moet.

c) De vergiftigingen.

813. Wat zijn de gevolgen en de geneeswijzen van vergiftigingen? Onder de toevallen der ingewanden, welke van § 184. een ontstekingachtigen aard, zich als buikwee vertoonen, kunnen te regt de vergiftigingen gerangschikt worden. Het beste hulpmiddel tegen de delfstoffelijke, is gelegen in het ingeven - 185. van ruime hoeveelheden vette zelfstandigheden, zoo als olie, ongezoutene boter, enz., welke mede heilzaam zijn tegen groeistoffelijke, - 187. die eene bijtende hoedanigheid bezitten; terwijl tegen diegene welke verdoovende werken, zoo als opium, scheerling, bilfenkruid, enz. wijnazijn met vrucht gebruikt wordt.

814. Welke ziekten veroorzaakt de verzwakking der spijsverteringswerktuigen? De verzwakte toestand der spijsverteringswerktuigen, veelal het gevolg hunner voorafgaande ontsteking, legt den grond tot verscheidene ongefeldheden, zoo als de wormen, loop, verder spijsverteringsstoptheid, onverteerbaarheid, verlorene eetlust, vermagering, enz.

d) De wormen.

815. Wat zijn de oorzaken, De wormen, welke verschillende in foort, onderscheidene deelen des ligchaams, bijzonder - 179. de

kenteekenen en de maag en darmen, zeldzamer de lever, ten gevolgen van plaats hebben, en steeds bij verzwakking der ingewanden ontstaan, verdienen vooral dan opmerking, wanneer zij in een ongeëvenredigd groot aantal aanwezig zijn, en tot meer of min bedenkelijke toevallen aanleiding geven; hunne gevolgen zijn alsdan dikwerf buikwee, loop, walging, onverzadelijkheid en altijd vermagering; terwijl hun aanzijn door den afgang, vaak door het uitstrekken van den bovenlip aangekondigt wordt.

816. Waardoor worden zij verdroeven? Tot hunne wegneming, dient men hen door zoogenaamde wormmiddelen te dooden, waarvan sommige tegen bijzondere soorten derzelve werkzaam zijn, waartoe het worm- en rijnvarenkruid de tabak, enz., de brandige dierlijke olie, en ^{no. 35, c.} het glimmende schoorsteenroet, de mijnstoffelijke bereidingen uit kwik, tin en ijzer behooren; vervolgens hen door een buikzuiverend middel te ^{no. 28, c.} ontlasten, terwijl eindelijk versterkende middelen en krachtig droog voeder, de ingewanden door versterking, tegen de vernieuwing van hun ^{no. 34, a.} aangezigt moeten behoeden.

e) De buikloop.

817. Wat is de oorzaak en onderscheiding des buikloops? De buikloop ontstaat, het zij uit eene te sterke prikkeling der ingewanden, welke hunne werkzaamheid vermeedert, of uit derzelve verzwakking en te veel afzondering van het darm-slijm. § 164 - 170.

818. Welke zijn de meer verwijderde oorzaken? De eerste, ten minste in den aanvang van eenen ontstekingsachtigen aard, ziet men vaak ontstaan door de verandering of prikkelende eigenschap

zaken?

schappen van het voedsel, door verkouding, gestremde uitwafeming of wormen; die uit verzwakking, ontleent deszelfs oorsprong uit het genot van verflappend voeder, of volgt op de eerstgemelde, en ontsteking der ingewanden, wanneer deze voorbij is; ook somtijds komt de buikloop als toeval voor, in ziekten van verminderde levenswerkzaamheid, en levert alsdan een gevaarlijk verschijnsel op, dat vaak den dood voorfelt; voorts vertoont dezelve zich somtijds heerschende met een besmettend karakter, bijzonder onder de paarden der ruitery, gedurende den veldtogt, in de herfst, als bloedloop, met de kenmerken van rot- en zenuwkoortsen.

819. Hoe behandeld men eenen ligten trap?

Is dezelve van geene ontrustende teekenen verzeld en kortstondig, zoo beschouwe men zulks als eene heilzame werking der natuur, voor wier storing men zich moet wachten, en indien de aard des voeders er aanleiding toe geeft, zich te vrede houden dit te veranderen.

§ 175.

820. Wat regels moeten gevolgd worden bij den hoogsten trap der ziekte?

Edoch indien deszelfs langdurigheid en sterkte, ter wegneming geneeskundige hulp schijnt te vorderen, zoo neme men daarbij ten hoofdregel: de prikkelende middelen, vooral zouten, bijzonder in het eerste geval, en zoo lang te vermijden, als den ontstekingsachtigen toestand duurt, en indien zij in denzelven al gegeven moeten worden, zoo geschiede dit even als alle andere geneesmiddelen, vaak, doch in kleine hoeveelheden, en met slijmerige zelfstandigheden omzwachteld, zoo als lijnzaadmeel, enz., en make vooral van lavementen gebruik, die bijzonder heilzaam zijn; terwijl men

176.

no. 40.

voor-

vooral de plaatselijke aandoening der ingewanden, in het oog moet houden, en daarna de geneeswijze te wijzigen.

821 Welke wijzigen moet in de geneeswijze plaats vinden? Ontstaat de buikloop uit gestremde uitwaseming, n°. 4. zoo pöge men deze te herstellen, hetwelke in ieder n°. 41. buikloop bovenal vereischt wordt; en door zuren voortgebracht, deze onschadelijk te maken; * bij langdurigen loop is het zetten van eenen dragt voor de borst, en zoo bij dezen, als in dien uit verzwakking raadzaam, het aanwenden van n°. 44. b. bittere versterkende middelen, zoo als de kina n° 33. b. en rabarber, roode wijn, alfem, gentiaan en staalvijsfel; of zelfs zamentrekkende „gelijk tormentilwortel, aluin, enz. in langdurigen; terwijl in den hoogen trap dezer ziekte, de persloop, waarin zich krampachtige toevallen vertoonen, de deze stillende middelen, zoo als de duivelsdrek n°. 44. a. en opium, veel hulp beloven; eindelijk, indien zich in dezelve eene neiging tot ontbinding der vochten, of het dalen der levenswerkzaamheid n°. 45. aankondigt, moet men de behandeling overeenkomstig met die inrigten, welke tegen rot- en zenuwkoortsen voorgeschreven is; en is de loop door deze middelen opgehouden, zoo verzuime men echter niet de versterkende behandeling nog zoo lang voort te zetten, zoo door de versterkende voedsel- als geneesmiddelen, dat men geene terugkering derzelve heeft te duchten; waarbij men waarneemt, het paard vooral voor onverteerbaar voedsel, natte, koude, verhitting en overspanne beweging te hoeden.

f.) Ver-

f.) Verstopping.

822. Wat hulp vereischt de verftopping? De vaak op den buikloop volgende verftopping, wordt het beste weggenomen door het gebruik van groen voeder, meel- en zemeldranken, slijmerige middelen en verzachtende lavementen; edoch om deze in verstopping en andere toevallen, te kunnen aanwenden, wordt het fomtijds noodig de endeldarm van de harde stoffen te ontlasten, welke in dezen aanwezig, de werking der lavementen verhinderen, en vaak tot eenen werktuigelijken prikkel verftrekken; hetzelfde geschiedt door het inbrengen der met olie befmeerde hand, met welke men ze afhaalt. § 163. - 177.

g.) Gebrekkige spijsvertering.

823. Wat hulp vereischt de onverteerbaarheid? De onverteerbaarheid of gebrekkige spijsvertering kome Lien te gemoet door de keuze van beter en ontlastend voeder; men vermijde echter het gebruik van buikopenende middelen, boven welke men de voorkeur aan lavementen geeft, en voorts die middelen aanwendt welke de ingewanden verfterken kunnen. § 178.

824. Hoe herstelt men de verlorene eetlust? De verlorene eetlust wordt het best hersteld door onthouding, vermindering en verdeling der hoeveelheid des voeders en vermeerderde beweging, indien al de oorzaak niet is toe te schrijven aan ongemakken in den mond of onzindelijkheid der kribben, welk beide men alsdan moet tegengaan; terwijl men bij voor het overige schijnbare gezondheid, zich alleen te vrede moet houden, met des noods tweemaal daags, een lepelvol § 178. n°. 46 a, b, c.

vol mosterdzaad, gentiaan en zout, over het voeder te geven.

h.) Vermagering.

825. Wat is de oorzaak en ge-
neeswijze der
vermage-
ring? De vermagering vaak in uittering eindigen-
de, en meestal het gevolg eener gebrekkige
spijsvertering, van wormen, of eener inwendige
ziekte, kenmerkt zich door eenen opgeschorten
buik, ingevallene zijden, vastliggende huid, over-
einde staand haar, en algemeene magerheid, die
dikwerf met de grootste onverzadelijkheid gepaard
gaat, waarbij zeer vaak sluijpkooften komen.

Zoo veel mogelijk poge men de oorzaken te
ontwaren en te verwijderen; geve goed, voed-
zaam, ligt verteerbaar voedsel, waaronder het
garstenmeel en goede weiden de eerste plaats be-
kleeden; plaatse het dier in eene zuivere lucht,
en geve het vaste bittere prikkelmiddelen, gepaard
met die welke op de watervaten werken en ver-
sterken, zoo als de spiesglans en het ijzervijl-
fel.

III. Ziekten der piswerktuigen.

Opstopping van water.

826. Wat is de oor-
opstopping
van water? De opstopping van water, aan verschil- § 180.
lende oorzaken toe te schrijven: als aan koude, na-
deelig voedsel, blaassteen, gebreken der pis-
werktuigen, te lang uitsellen van waterloozen,
enz. en door ontsteking, of krampachtige toevallen
veroorzaakt en aangekondigt, is een toeval waar-
aan

aan het paard bijzonder onderhevig en kenbaar is aan § 181.
de herhaalde vruchteloze pogingen om het water te
ontlasten, aan onrust, in hoogen trap verzeld
van de kenteekenen van buikwee en plaatselijke
pijn in de lendenen, wanneer men deze drukt;
en vereischt zoo wel eene naar de oorzaak ge-
wijzigde als onverwijldde hulp.

827. Hoe behan- Bij eenen geringen trap zijn warme omslagen
delt men dezel- op de lendenen, stroowrijven, eene zachte bewe-
ve in eenen lig- ging, het inbrengen van zeep of tabak in de scheede
ter trap? of een pisebed in den koker, of wel eene zachte
drukking der blaas, met de in den endeldarm ingebrag-
te vlakke hand, vaak tot hare wegneming voldoende.

828. Hoe in ee- In eenen hoogen trap worden krampstillende § 182.
nen hoogen? en verkoelende lavementen en slijmerige middelen
vereischt, bij welke men in ontsteking eene adërla-
ting voegen kan.

Moelijker hulp is dan toe te brengen, wan- no. 39, b. 47, a, b.
neer dezelve uit blaassteenen of verzwakking der
piswerktuigen ontstaat, in het eerste geval zijn
dezelve van weinig uitwerking, in het laatste moe-
ten zij uit versterkende en zacht prikkelende mid-
delen enz. bestaan.

829. Wat zijnde Het tegenover gestelde hiervan is de droppel § 183.
oorzaken van pis of zoogenaamde louterstal, waarbij de pis
de droppel- meenigvuldiger, in grootere hoeveelheid en tegenna-
pis? tuurlijken toestand, vaak onwillekeurig ontlast wordt.

Dezelve wordt voortgebracht door verzwakking
der piswerktuigen, vooral der blaas, somtijds door
eenen tegennatuurlijken prikkel in dezelve; in het
eerste geval dienen prikkelend versterkende midde-
len, in het laatste, slijmerige aangewend te worden.

DER-

DERDE HOOFDSTUK.

DE KOORTSEN.

I. De koortfen in het algemeen.

830. Wat ver- Door koortfen verftaat men die algemeene
 staat men door wanordé in de levenswerkzaamheid, voortgebragt
 koortfen? door de werking der levenskracht tegens eenen
 ziekten-prikkel, waarbij de prikkelbaarheid vermeer-
 dert, de levenskracht het zij ongestoord of wel ver-
 meerdert of vermindert is, en de levensverrigtin-
 gen der ademhaling en van den omloop des bloeds
 befoedigd worden; terwijl de sterkte en zwakte
 waarmede deze gefchiedt, de hitte en koude der
 bekleedfelen, zoo als ook de tijden van toene-
 ming en vermindering der toevallen, beurtelings
 en vaak volgens zekere geregelde volgorde afwis-
 felen.

831. Wanneer Van alle toevallen welke de gezondheid flooren,
 hebben dezelve zijn er geene talrijker dan de koortfen, het zij § 205.
 plaats? dezelve eene eigentlijke ziekte vormen, het zij
 als toeval zich bij eene andere voegen, of uit
 haar ontspruiten; dus worden bijna alle ont-
 ftekingen en wonden door koortfen verzeld, welke
 alsdan toevallig beschouwd moeten worden; ter-
 wijl voorts zeldzaam koortfen als oorspronkelijke
 ziekten zich openbaren, welke niet enig ftelfel
 of ligchaamsdeel bijzonder aandoen, offchoon ech-
 ter de hevigheid der plaatselijke aandoening, vaak
 de geheele bewerktuiging in de ongeftheid

doet deelen; Naar mate dus dezelve bijzonder het bloedaderlijk- of zenuwgestel, de bekleedfelen of ingewanden aandoen, verstrekken zij de ontstekings-zenuw- slijm- zinking- en galkoortsen ten oorsprong.

832. Hoe worden zij onderscheiden? In het algemeen kunnen de koortsen tot twee § 206. hoofdforten gebragt worden, namelijk: tot die waarin eene verhoogde levenswerkzaamheid plaats heeft, en die waarbij men eene verminderde bespeurt.

Het is tot de eerste dat de ontstekingskoortsen - 207. behoorren, het zij deze toevallig of als eigentlijke ziekte zich vertoonen; terwijl onder die met eene verzwakte levenswerkzaamheid, vooral de rot- en zenuwkoortsen gerangschikt worden; welke een en ander echter door talrijke zamenvoegingen, eene groote verscheidenheid en wijziging in hunne behandeling te wege brengen: daar zeldzaam de koortsen van ontsteking of verzwakking zuiver en onvermengd voorkomen; terwijl eindelijk ook tot deze die koortsen behoorren, welke de slepende en uitterende ziekten verzellen.

II. De koortsen met verhoogde levenskracht of ontstekingskoortsen.

833. Wat zijn ontstekingskoortsen? De ontstekingskoortsen zijn die, waarin - 206. eene vermeerderde levenswerkzaamheid, vooral des bloedaderlijken- en zenuwgestels, bespeurd wordt, gepaard met eene vermeerderde prikkelbaarheid en weinig gestoorde aandoenlijkheid.

Zij

834. Welke Zij verzellen alle ontstekingsziekten, beschadigen en wonden van gevoelige deelen, vooral de ontstekingen der levenswerktuigen, zoo als der hersenen, der long- en ingewanden, de zinkingstoevallen, b. v. de droes, vervangenheid, enz.; en alsdan kan men ze als toevallig beschouwen, daar zij ophouden, wanneer de toevallen weggenomen zijn, welke haar hebben doen ontstaan.
835. Wanneer Vertoont de ontstekingskoorts zich als § 211. komen zij als eene eigene ziekte, hetwelke voornamelijk plaats heeft bij welgevoedde, prikkelbare, jeugdige dieren, eene eigene ziekte voor? onder zoodanige voorwaarden en door soortgelijke oorzaken, welke hiervoor tot het daarstellen van eenen ontstekingachtigen aanleg als vereischten, zijn opgegeven: zoo neemt dezelve bij eenen niet te hoogen trap en eene doelmatige behandeling vaak alleen daardoor een gunstig einde, dat eenen gepasten leefregel en gezondheidskundige behandeling de natuur te hulp kome; edoch indien zij te hevig is, ondoelmatig behandeld wordt, en de natuur geene heilzame beslissing maakt, zoo gaat zij vaak in versterf der levenswerktuigen, of doodelijken buikloop over.
836. Welke Hare kenmerken zijn die der ontsteking eigen; als een harde, volle, snelle, gelijkvormige pols, versnelde heete ademhaling; afwischende tempering des ligchaams, met kortstondige plotselinge koude der ooren en uiteinden aanvangende, en door eene geëvenredigde hitte gevolgd; roode kleur der bekleedfelen en gestoorde levensverrigtingen van voeding, afzondering en ontlasting.

837. Welke be- Tot hare genezing wordt eene voortgelijke be- § 212.
handeling vereischt, als tot die van andere ontste-
wordt ter ge- kingen; dus een schrale leefregel van meeldranken,
nezing ver- een weinig stroo of gras, verkoelende dranken,
eischt? salpeter, en azijn met honig, en voortgelijke la- n°. 7, 51.
vementen. Vochtige warme dampen, een koele
ftal, en wrijven met stroo, zijn dikwerf voldoende
om eenen ligten trap dezer ziekte weg te nemen;
in eenen hoogerem, worden ruime giften van sal-
peter, aderlatingen, vervolgens het zetten van
dragten en het ingeven van uitwafeming bevorde-
rende middelen, zoo als de geest van minderer
enz. vereischt.
838. Wat is op Na het ophouden der ontsteking, geve men te- n°. 8, 2, 9.
het einde der gen de overblijvende zwakte, versterkende bittere
ziekte waar te middelen, welke echter even als alle prikkelende,
nemen? in den aanvang zorgvuldig vermijd moeten worden.

II. De koortfen met verminderde levens- kracht.

839. Welke Het tegenover gestelde der ontstekingskoort- § 213.
koortfen zijn fen, zijn die waarin eene verzwakte levenskracht
die met ver- of verminderde levenswerkzaamheid plaats heeft,
minderde waaronder de rot- en zenuwkoortfen de eerste
levens- plaats bekleeden, en tot welke ook somtijds die
kracht? uit verkeerde afscheiding der ingewanden, of uit
zinkingen ontstaan, en de uitterende koortfen
gebragt kunnen worden.

I. De

1. De rotkoortsen.

840. Wat ver- Die koortfen waarin zich bij eene hevige wer- § 214
 staat men door king van het bloedaderlijke geftel, eene overhel-
 rotkoort- ling tot ontbinding der vochten vertoont, wor-
 fen? den door de benaming van rotkoortfen on-
 derfcheiden, welke in trappen, kenmerken en za-
 menvoegingen, vaak aanmerkelyk verschillen.

841. Welke Hunne oorzaken zijn al diegene welke eene - 215.
 oorzaken middelijke of onmiddelijke verzwakking in de dier-
 brengen haar lijke bewerktuiging te wege brengen: zoo als on-
 voort? zuivere lucht, vooral na overstromingen in hitte;
 besmetting, ongezonder voedsel, ongemakken, ge-
 stremde uitwafeming en ontlasting. Zeldzamer ziet
 men haar in den winter en het voorjaar dan des
 zomers en in den herfst plaats grijpen, en ter-
 wijl zwakke gesteldheden er de meeste vatbaar-
 heid toe bezitten, kunnen sterkere ten gevolge
 van ontfekingen, door mededeeling of eene heer-
 schende gesteldheid der lucht er door aangetast
 worden.

842. Welke Hare kenmerken en toevallen zijn in het - 216.
 zijn hare ken- algemeen sterke hartkloppingen met eener kleinen
 merken? radden, ongelijken, ingetrokkenen pols; versnelde
 ademhaling en sterke beweging der zijden; koude,
 afwisselende met prikkelende hitte: aan deze on-
 geëvenredigde dorst, terwijl de stand en gang
 wankelende, en het hoofd hangende is.

De oogleden zijn inwendig blaauwachtig en bloe-
 dig, de oogten dof; het bindvlies is geelachtig,
 de tong beslagen, finerig en geel, de bekleedse-
 len des monds en der neus zijn bleek; de adem
 is stinkende, de huid vastliggende.

843. Welke Algemeen zijn de ontlastingen wankleurig en andere en ge- stinkende, welke vaak in buikloop of verstopping vaarlijkere overgaande, tot een ongunstig voortteeken vertoovallen strekken, zoo als ook de klierzwellingen en zwee- vertoonen zich ren op de slijmvliezen; terwijl in hoogerem trap, in derzelve pestbuilen, versterf en windzucht, de gewone loop? voorboden des doods zijn: gelijk mede, wanneer eene schielijke vermindering van krachten, eene aangetaste levenswerkzaamheid aankondigt.

844. Waardoor Daar deze koortsen ligter voor te komen dan § 219. kan men hen te genezen zijn, wanneer zij eene zekere hoogte v oorko- bereikt hebben, vermijde men alles wat aanlei- men? ding tot hun kan geven: zoo door ontstekings- koortsen doelmatig te behandelen, als die gezond- heids- en voorzorgregels te volgen, welke haar kunnen tegengaan, en den staat van verzwakking verminderen.

845. Hoe is de In eenen geringen trap dezer ziekte is ter § 222. geneeswij- genezing, eene gezondheidskundige behande- no. 51, b. ze in eenen ling en goeden leefregel, gepaard met spijs- ligt en trap? vertering bevorderende, versterkende middelen, vaak voldoende; waarbij men in den aanvang verkoelende en zure dranken voegen kan.

846. Hoe behan- Bij hoogerem trap, voege men bij deze § 226. dele men de het gebruik van bittere en zoogenaamde koorts- meer gewig- middelen: als wilgenbast, enz., terwijl men de no. 52, a, b. tige? ontlasting door lavementen bevordert, en bij aldien in de ziekte het kenmerk van neiging tot ontbin- ding der vochten zich meer ontwikkeld, tot het gebruik van vlugge en geestrijke prikkelmiddelen, no. 53, a, b. gaat; waarbij men in groot verval van levenskracht, de

de behandeling voegt wegens de zenuwkoortfen voorgeschreven.

847. Wat zijn Bedenklijker dan de goedaardige, zijn de § 227.
 kwaadaar- kwaadaardige rotkoortfen, welke het zij
 digerotkoort- als zoodanig, of als longenvuur of pest-
 fen? koortfen heerschende, vaak de grootste ver-
 woestingen aanrigten.
848. Wat is het Men geeft den naam van longenvuur aan
 longenvuur? die boosaardige rotkoortfen, waarin zich na den
 dood blijken van bijzondere aandoening van dit
 ademhalingswerktuig, door deszelfs versterf aan den
 dag legt.
849. Wat ken- Men merkt als bijzondere kenmerken in deze
 merkt dezelve op, de bijkomende hoest en benaauwde adem-
 in het bijzonder haling, het opzwellen der keelklieren, de vuile
 neusontlasting, eene toenemende prikkelende hitte,
 een ongelijke harde pols, die echter weldra klein
 en rad wordt, en in den staat van verzwakking
 overgaat, met het verdwijnen der ontstekings-
 teekenen, die zich in den aanvang schenen te ver-
 toonen; terwijl voorts, bij eenen ongunstigen
 loop, met meer andere doodelijke teekenen,
 buikloop en vlakke windgezwollen onder den buik
 verschijnen.
850. Welke mid- In deze ziekte geve men gedurende de nalaten- § 229.
 delen vereischt de tusfchenpoozen der koorts, de koortsmiddelen n°. 53, a, b.
 zij ter gene hierboven vermeld; bij groote hitte, verdund
 zing? rabelswater met honig, en wanneer de levenskracht n°. 54.
 zeer gedaald, de tong en huid droog, de pols n°. 56, a 60.
 klein is, de vlugge prikkelmiddelen; terwijl men
 tevens de zinkingachtige zamenvoeging en de bij-
 zondere aandoening der long in aanmerking neemt

en die middelen bezigt, welke in de longontsteking met verzwakking voorgeschreven zijn.

851. Welke op- De toevallen die zich in den loop dezer ziekte § 230.
 letrendheid vertoonen, moeten bij derzelver genezing niet
 vorderen de bij- voorbij gezien worden; de boosaardige n°. 57.
 komende toe- zweren onder den tong, bevochtige men met
 vallen der rot- zout- en azijnzuur; de vlakke windgezwel-
 koortsen? len poge men door dragten van inflaan te weer-
 houden; terwijl men de verzwakte staat der spijs-
 verteringswerktuigen, bij beterschap door bittere n°. 52, a, b,
 prikkelmiddelen, als kalmus, gentiaan, enz. te
 hulp komt, en derzelver gebruik na de genezing
 zoo lang noodig is, voortzet.

Men vermijde in deze ziekten het gebruik § 21.
 van groen voeder, en niet alleen buikzuive-
 rende middelen en aderlatingen, maar zelfs het
 zetten van dragten, uitgezonderd bij windgezwel-
 len, daar dezelve vaak in versterf overgaan.

852. Wat zijn De hoogste trap dezer ziekte is de zoogenaam-
 de gevaarlijk- de pestkoorts, gekenmerkt door de pestbui-
 ste dezer koort- len welke zich aan sommige lichaamsdeelen ver-
 sen? toonen, en in versterf overgaan, terwijl eene
 volflagene overhelling tot ontbinding der vochten
 met eene diepgezinkene levenskracht gepaard,
 deze ten hoogste besmettelijke ziekte zoodanigen
 snellen loop doet gaan, dat de geneeskundige hulp
 bijna altijd te spade komt: weshalve de beste
 raadgeving tegen dezelve is, de naaste oorzaken
 zoo veel mogelijk te vermijden, welke in bedor-
 ven voeder, geledene ongemakken en besmetting
 bestaan: terwijl de voegzaamste behandeling die
 is, welke bij de geneeswijze der rot- en zenuw-
 koort-

koortfen, het uitroeijen en uitbranden der pest-
builen voegt.

2. De zenuwkoortfen.

853. Wat noemt Worden de koortfen meer door eene onregel- § 232.

men zenuw- de werking van het zenuwgestel dan van het bloed-
koortfen? aderlijke voortgebracht, en gaan zij met eene oog-
schijnlijke verzwakking aller verrigtingen, ver-
minderde levenswerkzaamheid en prikkelbaarheid
gepaard, zoo dragen zij het kenmerk van zenuw-
koortfen, wier trappen en zamenvoegingen
echter zeer verschillen.

854. Wat oor- Tot hun grondslag verstrekt den verzwakten - 233.

zaken bren- toestand des ligchaams, terwijl de naaste oorza-
gen deze voort? ken foortgelijke zijn, als die de rotkoortfen voort-
brengen, vooral overprikkeling door hitte, arbeid
en hevige prikkelmiddelen, voorts verzwakking
door ongemakken, gebrek, natte, koude en hitte,
als mede besmetting. Zij onderscheiden zich van - 234.
voormelde koortfen door eene meerdere slapheid
der spieren, matter blik, minder hitte en spoed-
digere verzwakking.

855. Welke zijn Hare voorboden zijn matheid en verlorene - 235.

derzelverken- eetlust; de kenmerken, onregelde koortfge - 236.

teekenen bewegingen; een ongelijke, kleine, radde pols;

en roeval- versnelde ongelijke ademhaling, zonder heete uita-

len? deming; de uiteinden zijn koud, de ooren met - 237.

klam zweet bedekt, de hitte is niet bovenmatig
maar onaangenaam prikkelende; de tong is vuil,
bevende en ingetrokken; verstopping wordt door
onregelmatige ontlasting gevolgd; de spieren tril-

len; eene algemeene onaandoenlijkheid voor indrukken en bewustloosheid heeft plaats; het paard § 238. leunt met het hoofd op de kribbe, wankelt, trekt de rug in op de aanraking, kwispelstaart, en geeft alle teekenen van ijlhoofdigheid; vaak paren zich met deze als kwade teekenen, spiertrekkingen, buikloop, en vlakke windgezwollen, terwijl de vorige en andere toevallen, met de zwakte, tot eenen trap stijgen, waaronder veelal het dier bezwijkt.

856. Welke geneeskundige behandeling wordt hierbij gevorderd? Tot genezing, dezer ziekte, welke zelfs bij eenen gunstigen uitflag zelden eene merkbare beflissing maakt, wordt gevordert: de levenskracht op te wekken, de werkzaamheden van het zenuwgestel te herstellen, de vochten naar de huid te bepalen, de uitwaseming te bevorderen, en de neiging tot ontbinding der vochten tegen te gaan, indien zich deze tevens in dezelve vertoont. 239.

Tot het opwekken der levenskracht moeten de vlugge prikkelmiddelen aangewend worden, zoo als baldriaan- kalmus- en angelikawortel, kamfer, zwavel-æther en wijn, met koortswerende middelen in het vervolg verëenigd; tot aanprikkeling der huid dienen: behalve het waschen met zeep en brandewijn, bijzonder het begieten met koud water en het kortstondige behangen met natte dekens, door sterk en herhaald wrijven met stroo gevolgd; het zetten van dragten en het aanwenden van lavementen tot ontlasting. n°. 59, 60, 61. n°. 63, 64. n°. 39, g.

857. Wat is de behandeling na het einde de spijsvertering bevorderen, krachtig voedsel, Het herstel der krachten na het afsloopen der ziekte, vereischt aanhoudende prikkelmiddelen die § 240. n°. 62. be-

der ziekte? bestaande uit goede meeldranken, gekookte haver met bier, enz. het genot eener zuivere lucht en eene gepaste beweging.

858. Welke Somtijds vertoont zich de zenuwkoorts heer- § 241.
 hogere trap schende, met het kenmerk van de zwelling der
 dezer ziekte bekleedfelen des hoofds; bij welke eene valsche
 heeft als ontsteking zich met den hoogsten trap van zenuw-
 hoofdzwel- koorts schijnt te verëenigen, en even als de pest-
 ling plaats? koorts weinig tijd tot geneeskundige hulp over-
 laat.

Zwelling des hoofds, gepaard met de toevallen * 242, 243-
 van ontsteking der herfenen, etterige ontlasting
 uit de neusgaten en zwelling der beide kaakklieren,
 zijn de onderscheidingskenmerken dezer ziekte,
 welke foortgelijke geneeswijze als den hoogsten n°. 63, 64.
 trap van zenuwkoortsen vordert, gepaard met
 plaatselijke versterkende en oplosfende wasfchingen
 van eikenbast, aluin, kamfer; weekmakende pap- n°. 65, 66.
 pen aan den hals, en dragten.

III. De koortfen uit verkeerde affcheidin- gen der ingewanden.

859. Welke De koortfen welke zich door ziekte-toevallen
 koortfen ont- in de eerste wegen en ongeregelde affcheidingen
 staan uit de kenmerken, zijn voornamelijk diegene welke on-
 gebrekkige der den naam van gal- en flijmkoortfen be-
 werking kend zijn; terwijl tot deze ook nog den buik-
 der inge- loop gebragt kan worden. Hoe zeer in den aan-
 wanden? vang zich fomtijds eenen ontstekingachtigen
 toestand openbaart, is of wordt echter door-
 gaans

gaans de staat van verzwakte levenskracht weldra de algemeen heerschende.

1. De galkoortsen.

860 Wat noemt men gal-koortsen, en welke zijn derzelver kenmerken en oorzaken? De galkoortsen welke gewoonlijkst des zomers en in het najaar bij groote hitte, en door oorzaken ontstaan, welke eenen schadelijken invloed op de spijsvertering uitten, kenmerken zich door ongeregelde werking in de werktuigen der galaffcheiding, gepaard met vermeerderde werkzaamheid van het bloedaderlijk stelsel; voorts door de gele kleur der oogen en huid, eene beflagene gele tong, stinkenden adem, geelbruin neuslijm en speeksel, opgezetten buik, wankleurige ontlastingen, dikke bruine pis, enz., terwijl zich vaak met dezelve de kenteekenen der gele zucht, in eene algemeene gele kleur der zichtbare bekleedsels en witten afgang, paren. § 249.

861. Hoedanig moet men ter hunner genezing handelen? In eenen geringen trap verdwijnt zij bij goede behandeling, of gaat van het ontfekend karakter tot eene verzwakkende rot- of zenuwkoorts over.

Men vermijde verzwakkende middelen, uitgenomen in den aanvang, wanneer zij eenen ontfekingachtigen toestand aankondigt; wanneer oplosfende zachte buikopenende en verkoelende middelen, in kleine giften met pruimafkookfel en weekmakende lavenmenten, tot matiging der koortfge bewegingen gepast zijn. - 250. n°. 7.

Dezelve moeten echter zoodra dezen toestand ophoudt, door bittere middelen vervangen worden welke de spijsvertering versterken, zoo als

ra-

rabarber en koortsbast, specerijachtige middelen, n°. 68. voorts kalmus, baldriaan enz., terwijl indien zich — 43, 52, b, d. eene neiging tot ontbinding vertoont, de behandeling overeenstemmende moet zijn met die in rotkoortsen voorgefchreven is, en men bij de vorige zure middelen voegen.

2. De slijmkoortsen.

362. Wat is het onderscheid-
dingsteekender
slijmkoort-
sen?

Wanneer koortfge bewegingen met te sterke § 251.
werkzaamheid en afſcheiding der klieren en inwen-
dige bekleedfelen gepaard gaan, brengen zij de
slijmkoorts voort, welke, offchöon alſdan
meer van eenen ontſtekingachtigen aard, zich ook in
den droes, verkoudheid enz. vertoont, doch in
de andere gevallen algemeen met het kenmerk van
verzwakte levenswerkzaamheid beſtempeld is, en
het is in deze betrekking dat dezelve alhier in
aanmerking komt.

363. Welke ei-
genſchappen en
oorzaken
worden aan de-
ze koorts toe-
geſchreven?

Wanneer dezelve enkel voorkomt, is zij in het § 250.
algemeen onbeſmettende, doch ook vertoont zij zich
vaak heerſchende en beſmettelijk, met een rot- of
zenuwkoortfſig karakter. De luchtſgeſteldeid,
vooral in het voorjaar, na vochtige winters; de
guurheid des weders, ſlechte dompige verblijfplaat-
ſen en ongezond voedsel, verſtrekken tot grond-
ſlag dezer ziekte, welke nimmer zonder gevaar,
nog bedenkelijker wordt, wanneer zich bij haar
karakter eene zamenvoeging van rot- of zenuw-
koortſen voegt: terwijl zij vaak de voorbode eener
longontſteking is, en in den droes, keelziekte,
enz. als toevallig verſchijnſel voorkomt.

864. Welke Zij kenmerkt zich door ongewone loomheid, kenteeketrage levensverrigtingen, vuile bekleedfelen, en nen biedt de- bijzonder door eene buitengewone afzondering van zelve aan? slijm, welke zich uit mond, neus en oogen ontlast, en in de verdere ontlastingen merkbaar is.

865. Hoedanig De geneeswijs moet bijzonder ten doel hebben § 253. is hare ge- de tegennatuurlijke of te groote afzondering van neeskundi- slijm tegen te gaan, en de spijsvertering te herstellen, welke eerste door oplosfende, zachte ontlastende middelen, als ammoniakzout, wijnsteen- n°. 28, b, c. room, jalappen, rabarber enz., het laatste door bittere versterkende geschieden moet. Vertoont § 252. zich eene neiging tot ontbinding der vochten, zoo geve men daarbij de middelen in rotkoortfen dienstig, zoo als de spiesglans, het verdunde zwavelzuur, enz. en voege de zwavelgeest bij het gebruik der bittere middelen; terwijl men in de heerfchende boosaardige zenuwachtige flijmkoortfen, behalve de omtrent de zenuwkoortfen voor- n°. 244 - 247. n°. 67, a, b. geschreven middelen, nog die voegt, welke de verzwakkende neusontlasting kunnen tegengaan.

3. De uitterende koortsen.

866. Wat ver- Een bijzonder foort van koorts met vermeer- staat men door- derde levenswerkzaamheid zonder geëvenredigd uitterende herstel van het dierlijke ligchaam, en daardoor koortfen? veroorzaakte vermindering der levenskracht, is die gene welke onder den naam van uitterende of fluijpkoofts, nimmer zelfstandig, doch alleen toevallig voorkomt in die slepende ziekten, welke een of ander belangrijk levenswerktuig langzaam verwoesten, zoo als in de longtering,
kwa-

kwaden droes, verzwerigen der ingewanden enz. terwijl haar einde gewoonlijk doodelijk is.

Zij onderscheidt zich door langzamen gang, eene bijzondere matheid, vliegende hitte en opvolgend toenemend zweet; terwijl de pols steeds kleiner en radder wordt. Toenemende vermagering, verval der krachten, en gestoorde afscheidingen en ontlastingen, worden door zwellen der uiteinden, en eindelijk door eenen doodelijken buikloop gevolgd, terwijl deze ziekte, dan alleen genezing belooft, wanneer men de oorzaak kan doen ophouden.

VIERDE HOOFDSTUK.

ZIEKTEN DER WATERVATEN.

867. Welke zijn de voornaamste ziekten der watervaten?

Onder de veelvuldige ziekten welke aan eenen ongeregelten toestand en werking van het stelsel der watervaten zijn toe te schrijven, verdienen die welke onder de benaming van droes, kwaden droes en worm bekend zijn, bijzonderen aandacht; daar zij onderling zoo na vermaagschapt zijn, zoo veelvuldig voorkomen, en zulke belangrijke gevolgen hebben: terwijl ook onder dezelve de waterzucht gerangschikt worden kan.

1.) De droes.

868. Wat is de droes en deszelfs kentekenen?

De droes, eene ziekte waaraan de paarden § 62. tot den ouderdom van zes jaren bijzonder onderhevig zijn, en welke in deszelfs ligsten trap zeer veel met de verkoudheid overeenstemt, daar in denzelven het slijmvlies zich ontstoken vertoont, en meer vochten dan gewoonlijk afzondert, kenmerkt zich door derzelve ontlasting uit beide neusgaten, en bij hooger trap door het zwellen der wederzijdsche onderkaak-tongen somtijds der oorklieren, welke eerste vaak in ettering overgaan, wanneer hunne verdeling mislukt.

869. Welke oorzaken brengen koudheid kunnen voortbrengen, voorts slecht en deezelve voort?

Deszelfs oorzaken zijn: al diegene welke schiekelijk veranderd voedsel, verblijf en behandeling, terwijl ook mededeeling zulks bewerken kan.

Heeft

870. Hoe is de gewone loop en onderscheiding dezer ziekte? Heeft deze ziekte, welke men als van een zinnigachtig ontstekend karakter schijnt te kunnen aanmerken, eenen regelmatig loop, zoo eindigt zij tusschen drie tot zes weken, zonder eenige nadeelige gevolgen na te laten; edoch somtijds geven bijkomende omstandigheden, zamenvoegingen of eene verkeerde behandeling, haar een bedenkelijker voorkomen, en doen haar in den gewonen of goedaardigen, boosaardigen, verdachten en omzwervenden of verplaatsten droes onderscheiden, en haar door ontstekingen der levenswerktuigen, of overgang in kwaden droes, mok, ooggebreken enz eenen ongunstigen uitslag nemen. § 64, 65.
871. Hoe moet den gewonen droes behandeld worden? In den ligtsten trap of gewonen droes, plaatse men het paard afzonderlijk en in een matig warme stal; houde het wel bedekt, wrijfve het meermalen daags met stroo, geve het meeldranken en goed tarwestroo tot voedsel, en deszelfs drank nimmer koud maar laauwarm; terwijl men dagelijks de neusgaten zuivert. § 74, 75.
872. Waarin bestaat de verdere behandeling, en wat is daarbij waar te nemen? Bovenal poge men de ontsteking te verminderen, de uitwaseming en de ontlasting door de neusgaten te bevorderen, en de klieren te verdeelen; hiertoe dienen het inademen van warme dampen, laauwe havermeeldranken met zout, en het ingeven van salpeter en honigazijn; vervolgens die middelen welke zoo wel de uitwaseming bevorderen, als op het stelsel der watervaten werken, zonder dat zij te zeer prikkelen, zoo als vlierbloemenaftrekfel, braakwijnsteen, goudzwavel en andere spiesglans- en zwavelbereidingen; ^{n^o. 7.} ^{n^o. 1, 2.} ^{n^o. 3.}
- R
men

men trachte de ontlastingen te bevorderen door vaak herhaalde, zachte lavementen, in plaats van door buikzuiverende middelen, wijl deze ten hoogste nadeelig kunnen zijn; even zoo vordert het aanwenden van aderlatingen de hoogste omzigtigheid, welke slechts in hevige bijkomende ontsteking gepast kunnen worden geacht, daar anders de pogingen der natuur vaak door dezelve op eene noodlottige wijze worden tegengewerkt. Voorts bevordere men de verdeeling der klieren, door hen met een schapenvel warm te houden, en inwrijvingen te doen van verdeelende smeersels, van zèep- en ammoniakgeest met kamfer en zelfs met kwikzalf. Voorts zette men een dragt voor de borst, welke het zekerste middel is om de verplaatfing van den droes voor te komen.

873. Hoe gaat Indien men echter na de eerste dagen de ver- § 76.
men te werk deeling niet kan bewerken, ga men onverwijld
indien de klie- over tot die middelen, welke de ettering kunnen
ren niet ver- bevorderen, en poge de kliergezwellen zoo spoed-
deeld worden? dig mogelijk tot rijpheid te brengen, door pap-
pen en befmeren met althea- of basilikumzalf,
en opene ze vervolgens met de bistourie.
874. Welke Is het tijdperk der ontsteking voorbij, en
middelen moe- het zij de neusontlasting genoegzaam sterk of
ten na het op- de ettering aangevangen, zoo kome men de n°. 21. c. 22, a, b,
houden der levenskracht te hulp, met eenen meer verster-
ontsteking kenden leefregel: zoo door het meel- en haver-
gegeven wor- voeder trapswijs te vermeerderen, als door ver- n°. 8, 9.
den? sterkende prikkelmiddelen.
875. Wanneer Doet, het zij enen ongunstigen loop der ziek- § 63, 69.
wordt de droes te, hare zamenvoegingen, of het ontstekend rot-
of

als boosaar- of zenuwkoortfig karakter, dat zij aan den dag § 70.
dig beschouwd legt, gegronde beduchtheid ontstaat, dat de adem-
halingswerktuigen aangetast zijn, zoo wordt zij - 77.
als eenen boosaardigen droes aangemerkt, n°. 6, a. 2, 4, 5.
wiens behandeling eene wijziging in de geneeskun-
dige middelen vordert, overeenstemmende met het
bijkomende karakter.

876. Welke Bijzonder zijn de ziekte-verplaatfingen § 78.
toevallen te duchten, welke vaak ontsteking der harfenen,
zijn meest te der borst, enz. en behalve andere gevaarlijke
vrezes, en ziekten, de borstwaterzucht ten gevolge
waardoor kan kunnen hebben; welke alle het beste door drag- n°. 4, 5.
men ze voor- ten voorgekomen worden; terwijl men tegen laatst
komen? genoemde kwaal, met vrucht het purper vinger-
kruid aanwendt.

877. Wanneer Duurt deze ziekte langer dan drie of vier we- § 73.
noemt men de ken, zonder merkelijke gunstige verandering te
droes ver- doen ontwaren, zoo wordt zij als eenen ver-
dacht? dachten droes beschouwd, welke men als den
eersten trap van kwaden droes aanmerkt, met wiens
eerste tijdperken zij veel overeenkomst bezit, en
eene foortgelijke behandeling vordert.

878. Wat is de Men noemt de droes dan omzwervende - 73.
omzwervende wanneer hij zijnen gewonen loop verandert, en
de droes? andere deelen, het zij door gezwollen of reu-
matische toestanden meer plaatselyk aandoet; ter-
wijl de geneeswijs, bijzonder het zetten van drag- n°. 10.
ten en het gebruik van foortgelijke middelen ver-
eischt, als wegens den boosaardigen droes voor-
geschreven zijn.

879. Heeft de Soms tijds vertoont zich de droes heerschen-
droes soms tijds de met een verzwakkend karakter, als boos-

eener anderen aardige zenuwkoortfge slijmkoorts loop? met eene bij uitftek snelle beflifing, hoedanig hiervoor onder de koortfen, reeds van dezelve gewag is gemaakt.

830. Hoedanig moet de behan- deling op het einde der ziekte worden ingerigt? Welk ook den trap en het karakter van den droes moge zijn; zoo vordert dezelve bij het ophouden der toevallen, het gebruik van verfterkende prikkelmiddelen, en vooral tot herftel der verzwakking van het slijmvlies, de fpiessglans- n°. 22, b en ftaalmiddelen, benevens het gebruik van warme n°. 2, 3, 3, azijndampen; en tot verhoeding van als gevolgen der ontfteking achterblijvende ongemakken der long, de deze oplofende middelen, bijzonder n°. 3, 22, a, de kwik, enz. terwijl de vaak overblijvende hoest door behoeding tegen koude, het gebruik van mijnftoffelijke moor en andere verfterkende en flijmerige borftmiddelen weggenomen wordt.

831. Welke bijzondere oplet- tendheden moeten in de bepa- ling des leefre- gels plaats grij- pen? Hoe heilzaam de voorjaarsweide ook moge geacht worden, in den aanvang der ziekte, zoo lang deze nog een ontftekend karakter bezit, zoo zeer is dezelve en in het algemeen het groene voeder af te keuren, in het tijdperk dat zij in verzwakking is overgegaan, en dit door ontlasting uit den neus aanwijft; alsdan houde men het paard liever op den ftal, of brenge het op dezen terug, vooral bij koud vochtig weder; geve het voedzamere fpijs, gepaard met aanhoudende prikkelmiddelen en der zoodanige die bijzonder op de watervaten werken; daar de afwijking van deze grondbeginfelen, veelal den grondflag legt tot den verdachten droes, welke de paarden in den herft uit de weide mede brengen,

gen; derhalve moge het als ten uiterste noodzakelijk worden geacht, de in deze zich bevindende paarden, vooral de jonge, welke hiervoor de meeste vatbaarheid bezitten, is het mogelijk dagelijks, ten minste zoo vaak mogelijk, te onderzoeken, en vooral op te letten of het slijmvlies ontstoken, en de kaakklieren gezwollen zijn, ten einde hen de gepaste middelen tot vermindering der ontsteking, en daarna die tot versterking, dagelijks in een slikbrok in te geven.

2. De kwade droes.

882. Wat noemt men kwade droes, en welke zijn de oorzaken? De kwade droes, eene ziekte waaraan de dieren uit het geslacht der eenhoevige onderworpen zijn, en die bijzonder het gestel der watervaten aandoet, terwijl zij haren voornaamsten zetel in het slijmvlies en de onderkaakklieren schijnt te vestigen, ontleent derzelver oorsprong somtijds uit eenen kwalijk genezenen gewonen droes, uit verouderde gebreken der ademhalingswerktuigen, de worm, en andere ziekten der watervaten, uit slecht voedsel, geledene ongemakken, vaak ook uit besmetting, voor welke zij volgens het gevoelen der beste veeartsenijkundigen, vatbaar is wanneer zij zekere hoogte bereikt heeft. § 81-82.

883. Welke kenmerken levert dezelve op? Dezelve verschilt in kenmerken en toevallen volgens de tijdperken die dezelve gewoonlijk doorloopt; de algemeene zijn: 1.) dat aan de eene zijde, de onderkaakklieren gezwollen, hard, onbeweegbaar, ongelijk en onpijnlijk zijn, en aan dezelfde zijde eene ontlasting uit den neus van eerst witte, daarna bleekgele vochtigheid plaats heeft; R 3

heeft; 2.) deze wordt vervolgens taai, groenkleurig, en hangt aan de zamengerimpelde neusgaten; het slijmvlies is bleek, kaaskleurig, en vertoont blaasjes, welke in zweren veranderen, terwijl bij dit alles het paard eene zekere gezondheid schijnt te behouden; 3.) eindelijk nemen al deze toevallen toe, de oogen worden dof en druipen, de neusontlasting vertoont zich wankleurig en stinkende; er openbaart zich koorts: de uiteinden zwellen, het paard vervalt meer en meer, de ontlastingen worden stinkende, en het einde nadert.

884. Waaraan De schijnbare gezondheid en duur welke deze wordt dezelve ziekte eigen is, de aanklevende aard en het voorkomen der neusontlasting, benevens deszelfs eenzijdigheid en die der klierzwelling, vermeerderen nog het getal der onderscheidingsteekenen van andere ziekten: als droes, longtering enz.; terwijl men vooral op het einde van het tweede en gedurende het derde tijdvak alle rede heeft, door strenge afscheiding en andere voorzorgen, tegen overplanting te waken.

885. In hoe Heeft de ziekte deze hoogte bereikt, verëenig-
 verre is de- gen zich met haar andere toevallen: als ontste-
 zelve ge- kingen der levenswerktuigen, worm, enz.; volgt
 reesbaar? zij op andere ziekten, of ontstaat zij zonder be-
 wuste mededeeling, en zijn de paarden van ze-
 keren ouderdom en in eenen toestand van ver-
 zwakking, zoo kan men zich weinig met gene-
 zing vleijen, waarop men bij jonge gezonde paar-
 den, vooral in den aanvang, de hoop niet moct
 opgeven; edoch wanneer het eerste geval plaats
 heeft,

heeft, of de aangewende middelen in vier tot zes weken geene gunstige verandering bewerken, zoo is het raadzaam tot het dooden des diers over te gaan.

- 886 Welke geneeswijze is tegen dezelve het raadzaamst? De geneeskundige behandeling dezer ziekte bestaat: in het geven dier middelen welke algemeen op het stelsel der watervaten werken, zoo als het spiesglans en deszelfs bereidingen, de zwavel, de zoete kwik, de scheerling, wilde kervel, watervinkel, zevenboom, enz. gepaard met versterkende prikkelende en zweetdrijvende middelen, met welke men van tijd tot tijd afwisselt; terwijl plaatselijk, de inademing van salpeterzure dampen, het opshuiven van houtskoolstof, en het inwrijven van kwikzalf in de klieren, zich hierbij moet voegen, en met dezelve eenen voedzamen versterkenden leefregel van goed droog voeder gepaard gaan, en daarentegen dat van groen vermijd worden. § 88. n°. 11, 12, 13, 14, 18, 19.
887. Bestaan er nog andere bekende hulpmiddelen? Er bestaan verder verschillende middelen welke door ervaren veeartsenijkundige, zoo als door WOLSTEIN, V. SIND, PILGER, WALDINGER, COLLAINE, TSCHULIN, enz. daarentegen aangeprezen zijn, van welke echter geene met een algemeen goed gevolg bekroond is geworden. § 89, 90. n°. 15-16, — 17-19, — 20, e.

3. De worm.

888. Wat verstaat men door den worm? Zeer nabij met den kwaden droes vermaagschapt, § 91, 92. vaak met denzelven gepaard, of er in overgaande, niet minder aanstekende, en door voortge-lijke oorzaken voortgebracht, is de onder den naam van de worm bekende ziekte.

889. Waaraan Hare kenmerken zijn harde, ronde, pijnlijke § 93.
 is dezelve ken- en als aan eene koord geregene knobbels, welke
 baar? den loop der watervaten volgende, zich langs
 den hals, de zijden en uiteinden vertoonen, zich
 meer en meer uitbreiden, na eenigen tijd zwellen
 en openbreken, terwijl derzelver gewone gevolg,
 de dood des diers is.

890 In hoe ver- De genezing is even als bij de kwade droes, -94.
 re is waarfchij- wel zeer onzeker, doch minder zeldzaam dan
 nelijkheid tot deze, doch echter alleen dan te hopen wanneer
 hare genezing? zij niet verouderd, noch met dezen gepaard
 is, geene verwoesting in de levenswerktuigen
 heeft veroorzaakt, en het paard nog genoegzame
 krachten bezit; edoch, wanneer deze voorwaar-
 den geene plaats hebben, zoo is het dooden des
 diers, en in allen gevalle eene zorgvuldige afschei-
 ding alzins raadzaam.

891. Welke be- Hare geneeswijze vereischt in de eerste plaats,
 handeling vor- de ondersteuning der levenskracht door eenen
 dert deze krachtigen leefregel, en ten andere, eene verëeni-
 ziekte? ging van uit- en inwendige middelen.

De uitwendige middelen bestaan, in het
 branden der wormbuilen en het zetten van drag-
 ten; terwijl inwendig de mijnstoffelijke kermes,
 bloem van zwavel, de kwik en spiesglansberei- n°. 20, e, f.
 dingen de meeste uitwerking beloven, die men
 even als bij den kwaden droes, door versterkende
 middelen en voedsel ondersteunen moet.

892. Van welke Van deze kenmerken van den worm, behoort
 ziekten moet men wel te onderscheiden, de knobbels, door
 men haar on- het steken van infekten veroorzaakt, en die welke
 derfcheiden men zomerbuilen noemt, daar zij het kentee-
 ken

ken der verëenigende koord misfen, en het dier volkomen gezond blijft, waarvan de eerste door wasfchen met azijn en water, de andere door eenen verkoelenden leefregel van zelve verdwijnen.

4. De waterzucht.

893. Wat is de waterzucht § 351. Onder de ziekten door eenen ziekelijken toestand der watervaten voortgebracht, kunnen ook de waterzuchten gerangfchikt worden, welke meestal uit eene verzwakking, fomtijds doch zeldzamer, uit te groote werkzaamheid derzelve ontfiaan, en algemeen of wel plaatselijk verfchillende deelen aandoen; en het zij inwendig de holligheden des ligchaams met uitgeforte vochtigheden opvullende, zeldzaam genesbaar zijn, of door derzelder ophooping in het celwijs weeffel, zich aan dezelfs uitwendige oppervlakte vertoonen, zoo als bij het zwellen van den koker, der beenen enz. plaats heeft.

894. Welke zijn hare oorzaken? Vooral bezitten dieren van een zwak vezelgeftel den aanleg tot waterzucht, wier oorzaak in verblijf in vochtige plaatfen, gefremde uitwafening, te lange rust, fterk voeder, wonden, kneuzingen, enz. gelegen is, en bij eenen gunftigen uitflag zich verdeelt, doch in het tegenover gefelde geval algemeen wordt, of in verharding, ettering, en vaak in mok enz. overgaat.

895. Welke geneeswijze vordert dezelve? Tot hare genezing wordt het herftel der werkzaamheid en veërkracht der watervaten, en het daardoor bewerkte opzuigen der uitgeforte vochten, vereifcht, en daartoe in eenen geringen trap,

het herhaalde wrijven met stroo, koude versterkende baden, beweging en verandering van verblijf. Bij hooger en trap worden uitwendig versterkende waschingen, dragten, zelfs het koppen en branden van plaatselijke zwellingen gevorderd, gepaard met het inwendige gebruik van versterkende, bittere, zweetdrijvende- en vooral van die middelen, welke op de waterloozing werken, zoo als braakwijnsteen, purper vingerkruid, zecajuin, guttegom, en zelfs van spaansche vliegen.

n°. 102, 103.

V I J F D E H O O F D S T U K.

DE REUMATIEKE- ZINKING- EN KRAMP-
ACHTIGE TOEVALLLEN.I. De reumatische- en zinkingachtige
toevallen.

896. Wat noemt men reumatische en zinkingtoevallen? Onder reumatische, jigtige en zinkingachtige toevallen, verstaat men diegene welke bijzonder de gewrichtsvliezen aandoen, en eene algemeene pijnlijkheid of die van sommige deelen veroorzaken, welke zich veelal door kreupelheid of stijfheid aan den dag legt.
897. Wat veroorzaakt dezelve? Zij ontleenen meestal hunnen oorsprong uit gestremde uitwaseming, somtijds uit uitwendige beschadigingen, wier pijnlijken prikkel eenen toevloed van vochten derwaarts bepaalt, zoo als vaak bij die verrekkingen, welke den naam van boeg- en kruislammigheid gegeven wordt.
898. Wat is het karakter der zinkingachtige toevallen? De zinkingachtige toevallen zijn in den aanvang meestal van eene ontfekend karakter, hoedanig men de zoogenaamde vervangenheid en reumatische kreupelheid beschouwen kan, terwijl dezelve eerst in het vervolg het kenmerk van verzwakte levenskracht vertoonen, en in eene slepende kwaal overgaan, gelijk dit bij den omzervenden droes en de jigt plaats heeft.
899. Welke kenteekenen stemmen aanvankelijk, § 98. en wanneer zij van eenen ontfekingachtigen aard zijn,

nen biedt zij zijn, grootendeels overeen, met die in de borst
aan? en longontstekingen voorkomen, welke ook daar-
mede vaak gepaard gaan, en waarbij zich gewoon-
lijk pijn in alle leden voegt.

900. Welke De aderlatingen, lavementen, dampbaden, het § 97.
middelen tot wasfchen met laauw water en wrijven met stroo,
genezing gepaard met het ingeven van falfpeter en lijnzaad-
vordert dezel- afkookfel, zijn alzins doelmatig tot het wegnemen
ve? der ontfteking.

901. Wat is de De omzwervende droes, welke het voor- - 100.
omzwerven- kómen eener valsche longontfteking met verzwak-
de droes en king vertoont, waarmede pijn en vaak ftijfheid
deszelfs ge- der ledematen gepaard gaat, bij welk zich fomtijds
neeswijfs? uitwendige gezwollen voegen, vereischt: 1) het
opwekken der levenskracht; 2) de ziektenprikkel
af te leiden door dragten en zweetdrijvende mid-
delen, en na beterschap, de krachten te herftellen
door bittere middelen en eenen voedzamen leefregel.

a. De vervangenheid.

902. Wat is Eene der toevallen waaraan het paard bijzonder - 101.
vervangen- onderhevig is, wordt door de zoogenaamde ver-
heid? vangenheid uitgemaakt, welke van eenen zin-
kingachtigen of reumatieken aard, eenen langdu-
riger loop, en bij verwaarlozing geene minde-
re noodlottige gevolgen dan de vorige hebben
kan.

903. Wat zijn Dezelve kondigt zich aan door hevige pijn en § 102
de kenmer- onbeweeglijkheid der gewrichten, welke het paard
ken derzelve? de daarvan aangetaste beenen als ftijf doet slepen,
het neerzetten der voeten op den vóórhoef ver-
mij-

mijden, en de andere meer onder het lijf plaatfen, gepaard met meer of minder lang aanhoudende koorts.

904. Hoedanig is derzelver uitflag? Bij eenen geringen trap en doelmatige behandel- § 103.
deling, verdwijnen deze toevallen trapswijze, doch doen in het tegengestelde geval, voetverzweringen, beenuitwasfen, volring- en klemhoeven ontstaan.

905. Waaruit ontftaat dezelve? De oorzaken zijn verfchillende, doch daarin overeenftemmende, dat het al degene zijn, welke - 104.
aanleiding tot ontfteking kunnen geven; zoo als verhittend en te veel voeder bij te weinig arbeid, afwifeling van vermoeijenissen met langdurige rust; verkouding, ontfteking der voeten door flecht beflag, harde wegen, en uitwendige befchadigingen.

906. Welke geneeswijze vereifcht dezelve? Bij de genezing houde men de bekende en - 105.
naaste oorzaken in het oog, en trachte vooral de ontfteking te verdeelen en weg te nemen door onverwijde en zelfs herhaalde aderlatingen, lavementen, het zetten van dragten en verkoelende middelen; vermindering van voedsel, welk in den aanvang flechts uit een weinig stroo beftaan moet; zoo als men ook het hooi en de haver voor eene geringere hoeveelheid stroo en meel verwifelen moet, wanneer men de oorzaak aan te veel voeder en rust toefchrijft; terwijl na het ophouden der ontfteking, die middelen aangewend moeten worden, die op de watervaten werken, en de uitwafeming bevorderen, zoo als zwavel, fpiesglans, vlierbloem aftreksel, enz.

907. Welke bijzondere flag, verkeerde behandeling en verdrooging der hoe- - 107.

behandeling vordert hoeven, marschen op ongemakkelijke wegen enz. aanleiding tot dezen pijnlijken prikkel gegeven, de vervangen-zoo trachte men deze te doen ophouden, doorheid door uit-het afnemen der ijzers, koude voetbaden, omwendige slagen van klei, kaasjesbladen enz., het doen eener oorzaken? kleine aderlating, en des noods het zetten van dragten: voorts, door eene opening in den hoef, den daarin verzamelden etter ontlasting geven, gelijk in andere hoefwonden.

b. De jigt.

908. Welke Soms tijds doet verwaarlozing of de verzwakte § 108. ziekte ontstaat staat des ligchaams, de ontfekingachtige aard de- indien deze zer ziekte, een ander karakter aannemen en fle- van eenen fle- pendende worden, wanneer men haar als jigt be- pendende aard fchouwen kan, wier genezing zeer bezwaarlijk wordt? valt, en waartegen het gebruik van zweetdrijvende, krampstillende en op de watervaten werkende mid- n°. 4, 8, a. delen, gepaard met stroowrijven, baden, dragten n°. 6, b. 10. en zelfs van branden, benevens versterkende mid- delen, krachtig voedsel en eene gematigde bewe- ging, als gepast beschouwd kan worden.

II. De krampachtige toevallen.

909. Welke De krampachtige toevallen door eene ongere- § 109. toevallen kan gelde werking der zenuwen op de spieren voort- men als gebragt, en die, het zij als een eigen of als krampach- een toevallig ziekteverschijnsel, eene hierna ge- tig beschou- wijzigde geneeskundige behandeling vereifchen, wen? zijn voornamelijk de klem, de door kramp ver- oor-

oorzaakte toevallen der ademhalings- en spijsverteringswerktuigen, als krampachtige hoest en kortademigheid, maag- en darmkolijken, opstopping van water, en de kramp der beenen, waartoe ook de zoogenaamde haneu-
spat gerekend wordt.

a. De klem.

910. Wat noemt men de klem? Men verstaat door de klem eene krampachtige zamentrekking en verstijving der spieren van eenige lichaamsdeelen, bijzonder die van den hals en der kaken, waardoor deze zoo vast te zamen sluiten, dat geene verwijdering mogelijk is; welke verstijving zich trapswijs over het geheele lichaam uitstrekt en de dood ten gevolge heeft. § 110.

911. Waaruit ontstaat dezelve? Als derzelve oorzaak kan men aanmerken: - 111.
verkouding, sterk verlies van bloed, wonden waarin zenuwtakken getroffen, of pezen half doorgesneden zijn, het aanwezen van vreemde lichamen in dezelve, en hunne blootstelling aan hitte, koude of nat.

912. Welke middelen be- neeswijze van dit zoo gevaarlijk toeval, de ge- 112.
staan tot hare heele doorsnijding van zoodanige pezen en zenuwen, welke zulks slechts ten halve zijn; voorts het zetten van sterk prikkelende dragten, ter wederzijde van den hals en voor de borst, en die van witte nieswortel op de kaanwspieren; het inwrijven van geestige prikkelmiddelen; lavementen met braakwijnsteen, baldriaan-aftreksel met duivelsdrek en opium; en indien er
mo-

mogelijkheid toe bestaat, het ingeven van krampstillende middelen in sterke giften.

913. Hoe moet men haar beoordeelen? Het schijnt dat deze meer of minder algemeene krampachtige ziekte, nog al met het gunstigste gevolg, op eene prikkelende wijze behandeld kan worden, echter niet zoo geheel onbepaald, dat men bij het uitten der toevallen niet tevens acht geve op het eigenaardige des gestels welke dezelve kunnen wijzigen: dus wanneer zij sterke jonge welgevoede dieren treffen, bij welke men eenen ontstekingachtigen toestand moet veronderstellen, zoude men derhalve het aanwenden der voornoemde middelen, door eene of ook wel meerdere aderlatingen moeten doen vooraf gaan.

b. Krampziekten der ingewanden.

914. Hoe behandelt men de krampen der ingewanden en blaas? Het buikwee en de opstopping van water, uit kramp ontstaan, vereischen warme omslagen op de lendenen en het lijf, krampstillende lavementen en inspuitingen, en voorts die behandeling wegens hen hiervoor voorgeschreven.

c. Kramp der beenen.

915. Wat is het kenmerk van den kramp der beenen? De kramp der beenen, meestal door koude veroorzaakt en de achterbeenen aandoende, kenmerkt zich door stijfheid, krampachtige beweging en optrekking van het been in het koot- en kroongewricht. § 113.

916. Hoe kan zij worden weggenomen? Tot derzelver genezing wordt eene gematigde beweging, het inwrijven van geestige prikkelmiddelen en het zetten van eenen dragt het doelmatigste gekeurd. n°. 97.

ESDE HOOFDSTUK.

ZIEKTEN DIE BIJZONDER HET STELSEL
DER ZENUWEN AANDOEN.

918. Aan welke toevallen is vooral het zelffel der zenuwen onderworpen? Onderscheiden zijn die ziekten, welke veelal van eenen slependen aard, bijzonder door eene tegennatuurlijke aandoening der zenuwen, het gevoel, bewustzijn, en de levenswerkzaamheid aandoen, vooral op eene verdoovende wijze: en niet minder zijn zulks de toevallen met welke zij zich vertoonen; terwijl de meeste hunner slechts weinige hoop tot genezing vergunnen: voornamelijk zijn het de verlammingen, de beroerte, vallende ziekte, duizeligheid, de zinnenloosheid, gewoonlijk kolder genaamd, en de dolle hondsbeet, die in deze klasse gerangschikt kunnen worden.

1. De verlamming.

919. Wat ken- fchets de ver- lamming? De verlamming kenmerkt zich door beweging- en gevoelloosheid van eenige lichaamsdeelen, en is in die mate bedenkelijker, als het deel minder gevoel en warmte bezit.

920. Welke be- oordeeling vordert dezelve? Alvorens tot hare geneeskundige behandeling over te gaan, is het noodzakelijk derzelve zaak na te sporen, daar men haar als onheilbaar moet beschouwen, wanneer zij door beschadiging van het in den wervelzuil bevatte rugmerg, of van hoofdtakken der zenuwen te wege wordt ge-

S

bragt;

bragt; en als doodelijk, indien zij eenig levenswerktuig trest.

921. Welke Is zij echter het gevolg eener ziekte, beroer-
hulpmidde- te, enz. en plaatselijk, zoo kan men tegen haar
len kan men van sterke prikkelende middelen inwendig, en uit-
tegen haar aan- wendig, blaartrekkende, dragten, en vooral het
wenden? gloeiende ijzer, benevens koude druipbaden, met
vrucht aanwenden.

Is eenen overmatigen prikkel bij sterke lichaams-
gesteldheid als oorzaken aan te merken, zoo kan
in dit zeldzamer voorkomend geval, eene ader-
lating nuttig zijn.

2. De vallende ziekte.

922. Wat is De vallende ziekte, eene kwaal welke zich
de vallende door onverhoeds nedervallen, algemeene verstij-
ziekte? ving en stuiptrekkingen, met terugkering tot vo-
rige gezondheid, na iederen aanval, doet kennen;
kan haren oorfrong ontleenen, behalve uit in-
wendige onbekende oorzaken, uit plaatselijke aan-
doeningen; als hoofdwonden, de zonnehitte, wor-
men, enz.

923. Welk Zeer moeilijk is het de aard der ziekte te be-
vooruitzicht palen, welke alleen bij jonge sterke dieren, hoop
opent dezelve? op genezing vergunt te koesteren, waartoe de ge-
steldheid derzelve en de nasporing der oorzaken
den leiddraad in de hand moet geven.

924. Hoe is der- Moet men eenen toestand van verhoogde
zelve ge- levenskracht veronderstellen, zoo zouden
neeswijze? verkoelende en zachte buikopenende middelen,
de krampstillende prikkelmiddelen: als baldriaan,
dui-

duivelsdrek, opium, enz. dienen vooraf te gaan, gepaard met koude omslagen op het hoofd, en dragten aan den hals.

Bestaat daarentegen een staat van verzwakking, zoo is behalve het gebruik van bovengemelde middelen, dat van waterloek en doornappel, enz., het herhaalde stroowrijven, prikkelende lavementen en dragten, en het behoeden voor koude en nat, gepaard met eenen versterkenden leefregel, als meest gepast aangeprezen.

3. De beroorte.

925. Wat noemt men een beroorte? De beroorte, waaraan het paard ook onderhevig is, is een toeval, waarbij het gevoel verdoofd, en de vrijwillige bewegingen opgeschort zijn, terwijl de onwillekeurige van ademhaling en omloop des bloeds en der afzonderingen voortduren.

926. Waaraan onderscheid men dezelve? Voorafgaande gevoellooze stompheid, wankelen en stuiptrekkingen, wordt door het neervallen des paards gevolgd, dat uitgestrekt blijft liggen, met benaauwde roghelende ademhaling, en vollen, gespannen, of wel met kleinen ingetrokkenen, stuipachtigen pols, naar mate dat de levenswerkzaamheid vermeerderd of verminderd is.

Deze aanval, die vaak het dier dood, en spoedig door andere, en dikwerf door eene algemeene of gedeeltelijke verlamming gevolgd wordt, vergunt zeldzaam op een volkomen herstel, en zulks alleen bij eene doelmatige behandeling en bij sterke dieren, te hopen.

927. Welke De oorzaken die haar met een onderscheiden

oorzaken den karakter voortbrengen, zijn behalve die tot doen haar ont-eenen ontstekingachtigen aanleg vereischt: bij jonge staan? welgevoedde, korthalsige paarden: groote vermoijenissen in hitte, te warme stallen, het verzuim van hebbelijk geworden jaarlijksche aderlatingen, hoofdwonden, enz.

Bij die met aanleg tot verzwakking, welke men als meer uit wanorde van het zenuwgestel ontstaande kan beschouwen, zijn de gevolgen van ziekten, te veel aderlaten, en ongepaste aanwending van verdoovende middelen, als oorzaken aan te merken.

928. Welke voorbehoedingen kan men aanwenden? Tot voorkoming van dit toeval, is het raadzaam bij eenen ontstekingachtigen toestand, koude omslagen op het hoofd, eene kleine aderlating, gepaard met eenen schralen leefregel, en salpeterdranken aan te wenden.

929. Welke is de geneeskundige behandeling? Is dit niet toereikende om de uitbarsting der ziekte voor te komen, zoo is in dit geval, eene ruime aderlating, lavementen van tabaksrook, koude omslagen op het hoofd, deszelfs hoog opbinden, het wrijven met stroo, en in de tuschen-tijden het geven van dunne meeldranken en stroo tot voedsel, gepast.

930. Welke bijzondere behandeling vereischt het zenuwachtige? Als voorzorg tegen het zenuwachtige beroerte, of dat met verzwakking, bezige men prikkelende inwrijvingen op de lendenen en rug, benevens tabakslavementen en het inwendige gebruik van vlugge, geestige prikkelmiddelen. Tegen het toeval zelve, doe men het nieskruid opsnuiven, wrijf de hoofd en lendenen met zwavel-æther, versterke de tabaks lavementen, en make eenen tegenprikkel,

kel, door dragten aan den hals en borst, en braude met een gloeiend ijzer onder de staart tusschen de wervels, terwijl men alle verzwakkende middelen volstrekt vermijde en versterkende uitrekt.

4. De duizeligheid.

931. Wat is de duizeligheid? De duizeligheid, waarbij het paard bedwelmd is, wankelt, dreigt om te vallen, en zulks vaak doet; door verschillende oorzaken voortgebracht, als ophooping van bloed in de hersenen, voorboden en aanvallen van vallende ziekte en beroerte, kwetsing der schedelbeenderen, onverteerbaarheid, wormen, enz., vordert ter genezing: de wegruiming der oorzaken, door die middelen welke tegen deze voorgeschreven zijn.

5. De kolder.

932. Wat noemt men de kolder? De kolder verdient onder deze toevallen mede § 119-124, eene plaats, in zoo verre dezelve meer door eene wanorde der zenuwen als gewaarwordingswerktuigen, dan door gebreken der bewerktuiging veroorzaakt wordt; bijzonder is zulks betrekkelijk den zoogenaamden stillen kolder, tegen wien die behandeling op een gematigder en aanhoudender wijze aangewend kan worden, als bijzonder jegens de beroerte voorgeschreven is, en waarbij men vooral den ligchaamstoestand des diers in aanmerking moet nemen.

6. De dolle hondsbeet.

933. Hoe be- De dolle hondsbeet, vindt haar zekerst te- § 191.
handeld men genmiddel in het onverwijd uitbranden en bijten
den dollen der wond; het lang doen etteren derzelve, door
hondsbeet? spaansche vliegen, en het inwendige gebruik der
nachtshade wortel, en guichelheil. n°. 50.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

DE HUIDZIEKTEN.

934. Hoe moet men de huidziekten aanmerken? Hoezeer de huidziekten de buitenste oppervlakte des ligchaams ten zetel hebben, is hunnen oorsprong ook dikwijls aan inwendige oorzaken toe te schrijven, waardoor uitwendige middelen alleen meestal ontoereikende zijn tot hunne wegneming. Het is uit dit oogpunt dat men de schurft en mok dient te beschouwen, welke de voornaamste derzelve zijn. § 193.

1. De schurft.

935. Wat verstaat men door schurft? De schurft, onderscheiden in drooge en vochtige, waarvan de eerste zich onder de gedaante van meelachtige schubben, de andere onder die van blaasjes vertoont, en beide door sterke jeukte verzeld gaan, terwijl men ze plaatselijk, de manenschurft en staartworm noemt, hebben dat gemeen, dat men hunnen oorsprong aan onzuiverheid, geledene ongemakken, ongunstige luchtgesteldheid en besmetting kan toeschrijven. § 194.
- 195.

936. Wat verzeucht hare genezing? Derze' ver genezing biedt in haren aanvang weinige zwarigheden aan, welke echter in evenredigheid van haren duur toenemen, en de vereëning eener uit- en inwendige behandeling vorderen, waarvan de eerste bestaat, in het waschen met § 196.

met sterk zeepſap, of houtaſchloog, tabakswater n°. 69, g. en baden; terwijl bij eenen matig verſterkenden § 197, 198. leefregel en goede weide, het gebruik van ſpiesglans, zwavel, en andere op de huid en water-n°. 69, a-c. vaten werkende middelen, en bij verouderde ſchurft, de zoete kwik en zevenboom alzins — 69, d, e. doelmatig geacht kan worden.

2. De mok.

937. Wat is de mok en hare oorzaak? De mok is eene ziekte, waaraan bijzonder hare paarden met een zwak vezelgeſtel en ruige beenen onderhevig zijn, en welke in de huid en het

celwijze weeffel haren zetel heeft, vaak uit andere ziekten, doch ook dikwerf door uitwendige oorzaken ontſtaat, zoo als door natte, onzuivere verblijfplaatsen, ſcherp ſlijk, het gaan door modderige wegen, en verwaarloosde middelen tot zuivering der huid.

938. Wat zijn hare kenten? Bijzonder zijn de achterbeenen aan deze kwaal onderworpen, welke zich kenmerkt door zwelling, uitſlag en barſten, vooral in den omtrek en de buiging van het kootgewricht, die een

ſtinkend ſcherp vocht ontlaſten dat de huid weg vreet en de haren doet uitvallen.

939. Welke toevallen zijn van aard? Van eenen zelfden aard zijn de toevallen die zich op verſchillende plaats en voortgelijken

gens deze den naam dragen: van raspen en barſten in de buiging der beengewrichten, van kootverwering, egelsvoet, rotſtraal, de vijk- of het padgezwel, vijfwratten, enz.

Hun-

940. Hoe kan Hunne genezing vereischt de verëeniging der § 367.
 men haar ge- genees- en heekkundige hulp, waaronder de drag-
 nezen? ten mogen geacht worden, vooral tot afleiding
 te kunnen bijdragen, en terwijl de eerste foort-
 gelijke middelen bezigt als in de schurft gepast
 zijn, bestaan de uitwendige uit zwavelba-
 den en de wasfchingen tegen deze voorge-
 schreven; waarbij men omslagen van klei en
 loodextrakt en kalkwater voegen, en in eenen
 hoogerem trap, wasfchingen van bijtend water, n^o, 70 b.
 en fmeringen van opremment en honig, aanwen-
 den kan.

941. Wat be- Door eene zoodanige behandeling mag men ho-
 merking vor- pen dit toeval, wanneer het niet door eene in-
 dert de verou- wendige oorzaak, of als gevolg eener vorige
 derde mok? ziekte ontstaan noch verouderd is, gunstig te
 zien eindigen; edoch, het betoont zich hardnek-
 942. In hoe ver- 3. De luizen.
 943. In hoe ver- 5
 944. In hoe ver- 5
 945. In hoe ver- 5
 946. In hoe ver- 5
 947. In hoe ver- 5
 948. In hoe ver- 5
 949. In hoe ver- 5
 950. In hoe ver- 5
 951. In hoe ver- 5
 952. In hoe ver- 5
 953. In hoe ver- 5
 954. In hoe ver- 5
 955. In hoe ver- 5
 956. In hoe ver- 5
 957. In hoe ver- 5
 958. In hoe ver- 5
 959. In hoe ver- 5
 960. In hoe ver- 5
 961. In hoe ver- 5
 962. In hoe ver- 5
 963. In hoe ver- 5
 964. In hoe ver- 5
 965. In hoe ver- 5
 966. In hoe ver- 5
 967. In hoe ver- 5
 968. In hoe ver- 5
 969. In hoe ver- 5
 970. In hoe ver- 5
 971. In hoe ver- 5
 972. In hoe ver- 5
 973. In hoe ver- 5
 974. In hoe ver- 5
 975. In hoe ver- 5
 976. In hoe ver- 5
 977. In hoe ver- 5
 978. In hoe ver- 5
 979. In hoe ver- 5
 980. In hoe ver- 5
 981. In hoe ver- 5
 982. In hoe ver- 5
 983. In hoe ver- 5
 984. In hoe ver- 5
 985. In hoe ver- 5
 986. In hoe ver- 5
 987. In hoe ver- 5
 988. In hoe ver- 5
 989. In hoe ver- 5
 990. In hoe ver- 5
 991. In hoe ver- 5
 992. In hoe ver- 5
 993. In hoe ver- 5
 994. In hoe ver- 5
 995. In hoe ver- 5
 996. In hoe ver- 5
 997. In hoe ver- 5
 998. In hoe ver- 5
 999. In hoe ver- 5
 1000. In hoe ver- 5

3. De luizen.

942. In hoe ver- Onder de huidziekten kunnen mede de luizen § 203.
 943. In hoe ver- § 5 wor-

re kunnen on- worden gerekend, wier aanleidende oorzaak in
 gedierte als slecht voedsel, ongemakken, verwaarloosde op-
 eene huidziek- pasing en mededeeling gelegen is; terwijl zij door
 te worden be- betere voeding, zuivering en het waschen met
 schouwd? tabakswater, zeep, scherpe loog, en des noods § 204.
 vooral door kwikinwrijvingen verdreven worden.

4. Het verharren.

943. Wat is we- Het uitvallen der haren, verzelt of volgt § 199.
 gens het ver- vaak huid- en andere ziekten, heeft op vaste tijd- 202.
 haren te be- perken, en ook somtijds buiten dezelve plaats;
 merken? steeds vordert zulks eene vermeerderde levens-
 werkzaamheid, door een staat van zwakte gevolgd,
 welke de matheid des diers aankondigt.

Men wachte zich wel deze werking door kunst-
 middelen, van warme bedekking, verblijf, genees-
 of voedselmiddelen te vervroegen, daar zulks de
 gezondheid onfeilbaar benadeeld; alleen bij buiten-
 gewone verharing, bevordere men de te zwakke
 levenswerkzaamheid door de spijsvertering bevoor-
 derende middelen, en bespare het paard zware ver-
 moeijenisfen in dit tijdstip van zwakte.

DERDE HOOFDDEEL.

DE UITWENDIGE TOEVALLEN.

944. Wat ver- Men noemt uitwendige toevallen, die § 254. staat men door tegennatuurlijke verschijnselen aan de oppervlakte uitwendige des ligchaams, door uiterlijke beschadigingen of toevallen? inwendige oorzaken ontstaan, wier wegneming meer uitwendige of heekunstige, dan wel geneeskundige hulpmiddelen vordert, welke laatste daarbij slechts in eene ondergeschikte betrekking en in sommige gevallen medewerken.

Dezelve kunnen verdeeld worden in wonden, kneuzingen, gezwollen, en verrekkingen; terwijl bij het paard de voet- en oogziekten daarenboven eene bijzondere onderscheiding verdienen.

EERSTE HOOFDSTUK.

I. DE WONDEN.

I. Over de wonden in het algemeen.

945. Wat noemt Door wonden verstaat men die beschadigingen, § 255. men wonden? welke eene scheiding der uitwendige bekleedfelen, gevolgd door uitstorting der vochten veroorzaken.

Vol-

946. Hoe worden zij onderscheiden? Volgens hunne oorzaken en bijkomende omstandigheden, worden zij onderscheiden: in oppervlakkige en in diep indringende; of in gehouvene of gesnedene, en in gestokene of geschotene; — in eenvoudige, vlakke, of vleeschwonden; en in zamengestelde; verzeld met kneuzingen, verrekkingen of beschadigen van pezen, groote bloedvaten, beenderen of ingewanden; — in ligte, zware en ongeneesfelijke; — in versche en verouderde. § 256.

947. Wat heeft men bij hun te onderzoeken? Bij iedere wond moet men dus derzelve aard onderzoeken, tot het inrigten der heelwijze, en de overtuiging dat dezelve mogelijk zij, ten einde geene vruchteloze moeite aan ongeneesfelijke te verspillen. 257.

948. Welke wonden zijn ongeneesfelijk te achten? Zoodanig mogen die geacht worden, welke door indringen in de holligheden des ligchaams en beschadiging der levenswerktuigen eenen spoedigen dood of het verlies der gezondheid veroorzaken, of wel door dat der bewegingswerktuigen, het paard tot deszelfs bestemming ongeschikt maken.

949. Welke zijn de kenmerken van ongeneesfelijke? Men beschouwt als zoodanig, de kwetsing der long- en lucht pijp, aangeduid door diep, snel, kort ademhalen, en uitvloeyen van schuimend bloed uit de wond; die der maag, door openhouden des monds en uitwerpen van het voeder door den neus; darmwonden, openbaren zich door ontlasten van mist uit de wond, verstopping, zwellen des ligchaams, en, gelijk ook bij de maagwonden plaats heeft, door teekenen van buik-

buikwee; bij kwetsing der nieren en blaas is de pis bloedig, gepaard met onvermogen tot staan, en gedurige pogingen tot waterloopen, terwijl in die der baarmoeder zich bloed in de scheede vertoont.

950. Welke andere onderscheidings- teekenen verdienen den aandacht? De kwetsing van het hart, de hersenen en van het rugmerg, heeft eenen spoedigen dood, en het verscheuren van hoofdtakken der zenuwen, verlamming van het geheele lid ten gevolge; terwijl half doorsnedene pezen en zenuwen, vaak de klem en stuipen veroorzaken. Wonden waarin aanmerkelijke spieren, pezen en banden doorsneden zijn, brengen veelal eene onherstelbare stijfheid en uitstorting van het gewrichtsapp, te wege; zoo als die welke klieren en gewrichten treffen, fistels en lekkingen veroorzaken.

951. Welke vooruitzigtigen leveren de wonden der ingewanden op? Borst- en buikwonden, zonder beschadiging der ingewanden, zijn, ofschoon gevaarlijk, echter niet geheel hopeloos; de eerste vereischen bewaring voor den indruk der lucht; die des buiks het afwaschen met laauwe melk, en omzigtig inbrengen der ingewanden, gevolgd door het toenaaijen der wond.

952. Waaraan kent men de kwetsing der bloedvaten? Men herkent bij het kwetsen van bloedvaten, aan de grootte der bloedstorting, hunne belangrijkheid; en onderscheidt dat van bloedaderen, aan zwart aanhoudend vloeijend, en dat der slagaderen, aan ligter rood, schuimend, uitspuitend bloed; vaak heeft hierbij eene uitstorting van hetzelfde in het celwijze weeffel, in den omtrek der wond, en zwelling derzelve plaats.

953. Wat is van Wonden gepaard met beenkwetsing of breuk,

beenwon- breuk, genezen traaglijk; wijl in het eerste
den te hopen? geval steeds affschilvering, en in het laatste hunne
verëeniging vereischt wordt.

954. Welke De toevallen welke op iedere wond in meerder § 263 - 264.
toevallen of minder trap volgen, zijn uitstorting van bloed
volgen op ie- en de uittingen eener vermeerderde levenswerk-
dere wond? zaamheid, als: pijn, hitted, zwellling, ontsteking,
wondkoorts, en, uitgezonderd bij de genezing
door verëeniging, de ettering, welke zich na
eenige dagen vertoont, tot fluiting der wond
noodzakelijk is, en tot hare genezing voortduurt.

955. Wat hulp Niet de kunst maar de heelkracht der natuur,
kan de heel- bewerkt de genezing aller wonden, door hare
kunde toebren- sfrekking om geledene beschadigingen te herstel-
gen? len; alleenlijk moet de kunst zich bepalen om
haar op eene doelmatige wijze de hand te bie-
den, door het wijzigen der daartoe vereischte le-
venswerkzaamheid, en het wegruimen der hinder-
palen, welke haar in deze heilzame bedoeling
zouden kunnen floren.

956. Welke Deze vermeerderde levenswerkzaamheid, nood-
werkzaamhe- zakelijk tot herstel van het verwoeste, prikkelt
den verrigt de de watervaten aan tot het affcheiden en toevoe-
levenskracht ren der daartoe noodige stof; is deze behoefte
ter genezing? voldaan, en de werking der levenskracht zooda-
nig geëvenredigd, dat dezelve en de prikkels in
evenwigt staan, zoo verminderen de toevallen met het
affcheiden der heilzame lijmphä of het verschijnen
der ettering; is zij echter te veel of ongeregeld
werkzaam, en zijn hare voortbrengfelen te overvloe-
dig, zoo is vaak weelderig vleesch eene hinderpaal
ter genezing, terwijl, indien hare uittingen bij de
ont-

ontsteking te sterk zijn, zoo bewerken deze eene overspanning door uitputting gevolgd, welke het versterf na zich sleept; soortgelijke gevolgen vloeijen uit te zwakke levenswerkzaamheid voort, daar deze ook valsche ontstekingen, vuile slecht etterende wonden, beenbederf en versterf voortbrengt.

957. Welke De eerste hulp die iedere wond vereischt, is § 258.

is de eerste het sluiten der bloedstorting, door bij kleine vaten, eene werktuigelijke drukking te veroorzaken, door het opleggen van werkproppen, zwam, bestrooijen met harst, enz., des noods met rabels-
water bevochtigd, en grootere op de bepaalde wijze te onderbinden, terwijl men bij kleine slag-
aderen zulks door schroeijen bewerken kan. n°. 73, 54, a.

958. Welke wijze Alleen bij enge diep indringende wonden, moet dit met omzigtigheid geschieden, om de uitstorting van bloed in de inwendige holligheden voor te komen.

Voorts moeten half doorsnedene pezen en gewetste zenuwen, geheel doorgesneden worden, vooral zoo zich krampachtige toevallen vertoonen, ten einde de klem voor te komen. § 279.

959. Hoe vele Ter genezing aller wonden bestaan slechts twee wijzen: die door spoedige verëeniging, en door ettering. § 259.

960. Wat is die Bij die door spoedige verëeniging, worden de wondranden door hechtpleisters of naden zamengevoegd, en deze door omslagen van koud water, en derzelver omtrek, in bijkomende kneuzingen, met verkoelende verdeelende middelen
be- n°. 7, 71.

bevochtigd, om de ontsteking en toevloed van vochten te verminderen.

961. Wanneer is zij gepast? Deze behandeling, vooral gepast bij versche, oppervlakkige, gehouwene vleeschwonden, bewerkt gewoonlijk binnen vier dagen de verëeniging, en met acht dagen de sluiting der wond; weshalve zij in alle deze gevallen de voorkeur en zelfs dan beproeving verdient, wanneer de wond meer verouderd, of van eenen zamengestelder diepgaander aard mogte zijn, waarin men door eene zachte drukking de verëeniging moet pogen te bewerken.

962. Wanneer moet de geneezing door de ettering geschieden? Blijft echter, na de eerste drie dagen eene sterke zwelling en ontsteking stand grijpen, ver- toont zich geen vliesje, dat de sluiting der wond voorspelt, en is derzelve vleesch hoogrood, zoo kan men deze alleen door ettering ver- wachten, welke zich gewoonlijk met den vierden, vijfden of zesden dag vertoont. § 263.

963. Wat is wegens de ettering te be- merken? Niet minder noodzakelijk dan de ontsteking is tot vermeerdering der levenswerkzaamheid, is de ettering tot herstel van het verwoeste gedeelte, waarbij alleen vereischt wordt, dat de eerste niet te hevig, de laatste in gepaste evenredigheid en van goede hoedanigheid zij, waartoe hij dik, geel en zonder reuk moet wezen, en alsdan ten heilzaamsten balssem verstrekt; weshalve men zich wachten moet, deze geheel weg te veegen, maar alleen den omtrek der wond er van zuiveren.

964. Wat noemt men wond-koorts? De vermeerderde inspanning der levenskracht, tot bewerking der heeling en voortbrengen van den etter, is den grond dier toevallige koortstige be- § 265.

weging, welke men de wondkoorts noemt, met deszelfs verschijning ophoudt, en dan alleen wanneer zij te hevig of langdurig is, verplicht derzelver oorzaken na te sporen en weg te nemen; welke bestaan kunnen in het aanwezen van vreemde lichamen in de wond, opgehouden en etter, scherpe zalven, of drukkende verbanden.

965. Wat moet de heilkunde bij de ettering bewerken? Daar de juist geëvenredigde ettering, onmisbaar § 269. tot bevordering der genezing, van de werking der levenskracht afhangt, moet dezelve, indien het noodig is, doelmatig gewijzigd worden.

966. Wat is bij te sterke prikkeling waar te nemen? Is dus de prikkeling en ontsteking te sterk, § 272. zoo als bij zeer ontstokene harde gezwellen, zoo moet deze door verkoelende, benevens door verzachtende middelen, als lijnzaad, lijnolie, en andere vette, mits niet ranfige zelfstandigheden, en weekmakende omslagen verminderd worden. n°. 71. n°. 75, a, b, 74

967. Wat is bij te overmatige ettering te doen? Is de ettering zoo overvloedig dat zij eene § 272. te groote uitputting van krachten veroorzaakt, zoo trachte men dezelve te verminderen, door wijngeest met water of azijn tot op de helft verdund.

968. Wat indien dezelve ongenoegzaam is? Wordt dezelve daarentegen in geene genoegzame hoeveelheid afgescheiden, zoo poge men de heilkracht te versterken, door de daartoe gepaste prikkelmiddelen: waaronder men begrijpt, al de zoogenaamde etteringbevorderende, n°. 78. — 83. — 77 — 78. harst- en specerijachtige zelfstandigheden, als honig en terebenthijn enz., voorts door omslagen van salij, rosemarijn, enz.

969. Wat ei- Langdurige ontstekingen, waarbij de zwakte der

fchen langdu- der deelen weinig geneeskracht aankondigt, vor- n°. 77, 78.
rige ontste- deren sterker prikkelingen. — 76.

king?

970. Hoe ver-
betert men de
eigenschap des
etters?

Levert stinkende of dunne etter een be- § 271.
wijs op der te zwakke levenswerkzaamheid, zoo
moet de omtrek der wond vaak met koud water,
als ook deze met het afkooksel van osterluciekruid n°. 82, b.
en duivelsdrekbevochtigd worden, gelijk mede met — 82, aa.
dat van rosemarijn, leveraloë, koorts- of wilgenbast,
enz., terwijl het bestrooijen met fijne hontskool
in zoodanige verouderde wonden zeer aangepre-
zen wordt.

971. Wat is we-
gens de ontlas-
ting des etters
waar te nemen?

Zal echter de ettering gunstige gevolgen voort-
brengen, zoo moet dezelve eenen vrien a floop
ter ontlasting hebben, op dat hij niet op eene
verdervelijke wijze werke: daar hij overeenkom-
stig de wetten der zwaarte, naar de laagste plaat-
sen afzakkende, tuschen de spieren en bekleed-
felen gangen graaft, en ontaardende, eene scherpe
hoedanigheid aanneemt, welke de aangrenzende de-
len verwoest: te welke einde men denzelven door
verwijdering of tegenopeningen in diepe wonden,
ontlasting moet bezorgen; terwijl ook ter voor-
koming dezer ontaarding des etters, de bedekking
der wond met wicken dient, welke dezen in-
zuigen.

972. Welke
middelen moe-
ten nog met
de uitwen-
dige gepaard
gaan?

Bij de uitwendige middelen moeten doelmatige — 52, 53, a.
inwendige gevoegd worden, om de levenswerk-
zaamheid in eene gepaste stemming tot genezing
te houden.

dige gepaard
gaan?

Heeft een jong, sterk, welgevoed paard,
973. Welken met allen aanleg tot ontsteking, eene aanmerke-
lijke

geneesregel lijke wond ontvangen, die weinig heeft gebloed, moet bij jonge zoo is het somtijds raadzaam eene aderlating, en n°. 7. 27. welgevoede altijd verkoelende middelen en lavementen aan te paarden ge- wonden, gepaard met eenen schralen leefregel, ge- volgd worden? durende het tijdperk der ontsteking, die echter door krachtiger voedselmiddelen vervangen moeten worden, zoo dra de ettering aanvangt.

974. Hoedanig Bevinden paarden zich daarentegen in de ge- handelt men bij steldheid van verzwakte levenskracht; zijn de die met eene wonden geschoten of van zware bloedstorting ge- Verzwakte volgd, zoo eischt zulks eene tegenover gestelde levenskracht? behandeling, waarbij men de aderlating volstrekt vermijdt en bij omslagen van water met azijn en ver- n°. 78. sterkende middelen, inwendig, vlugge en aanhoudende prikkelmiddelen voegt; benevens eenen zeer voedenden leefregel, van brood met bier, zelfs met wijn, gekookte haver en garst.

975. Wat is de Ingeval de levenskracht te zwak is, of door te § 267. oorzaak en hevige ontsteking overspanning bewerkt, zoo is het aard van het versterf hiervan het gevolg, kenbaar aan gevoel- versterf? loosheid, zwarte kleur der wond, en het uit dezelve zich ontlastende stinkende vocht; terwijl deszelfs voortgang alleen gestuit kan worden, door het opwekken der levenswerkzaamheid, welke door eene ware ontsteking een grenspaal aan deszelfs uitbreiding stelt, en eene afscheiding tusschen het afgestorvene en levendige gedeelte bewerkt; door het aanwenden van bijtmiddelen, kervingen of branden: welk laatste hier als een spoedig werkend en onkostbaar middel, vooral in aanmerking komt; terwijl men voorts de wond met koortsbast in terebinthijn geweekt, verbindt: de afscheiding door weekma-

kende pappen bevordert, en tevens die inwendige middelen bezigt, welke de levenskracht versterken.

976. Wat geeft aanleiding tot het wilde vleesch? Zoo wel de overbodige en weelderige als te zwakke en verkeerd gewijzigde heelwerking, doen het zoogenaamde wilde vleesch ontstaan, dat van een sponsachtige vorming, de sluiting der wond in den weg staat; en het zij door zachte bijtmiddelen, als zuiker en gebrande aluin, of wel door sterkere, als hellschen steen of zwavelzuur, zelfs door insnijdingen, weggenomen moet worden. § 266. n°. 70. b. 82. — 92.
977. Welk oplettendheden vorderen de wondranden? Daar tot verëeniging der wonden, het zacht houden hunner randen vereischt wordt, moeten deze vaak met zeepwater gezuiverd en met weekmakende middelen bestreken worden; terwijl men bij die gespannen en pijnlijk zijn, met vrucht afkooksel van klisfenwortel en ongezoutene boter bezigt; indien zij desniettegenstaande verhard en eeltachtig worden, ga men over tot het aanwenden van bijtmiddelen en insnijdingen. § 274.
978. Wat is bij de wonden te vermijden? Tot bevordering van de genezing der wonden, vermijde men alles wat op dezelve eenen nadeeligen indruk zoude kunnen maken, zoo als het blootstellen aan de koude buitenlucht, hitte, zonnestralen, onzindelijkheid, infekten, het te vaak, te zeldzaam en ruw verbinden, enz.
979. Wat is de bedoeling en het vereischte van het verband? Hunne behandeling vordert, dat men slechts een eenvoudig, zoo ligt mogelijk verband ter bedekking bezige; hetwelke bij enkele vleeschwonden alleen ten doel moet hebben; deze voor wormen en vuiligheid te bewaren, doch bij die waar- § 273.

waarin pezen, beenderen, gewrichten en ingewanden ontbloot zijn, als ook bij de geneeswijze door vereeniging, hen voor den toegang der lucht zorgvuldig beschermen.

980. Hoe vaak moet men het verband vernieuwen

Daartoe verbinde men ze zoo spaarzaam mogelijk en overeenkomstig dat de behoefte tot deszelfs herhaling, door de sterkte der ettering wordt aangewezen; vertoonen zich geene ongunstige verschijnselen, zoo blijve het eerste verband tot het tijdperk der ontsteking, ten minste drie of vier dagen, onvernieuwd liggen; terwijl men de heeling alleen door omslagen en waschen van den omtrek behulpzaam is; waarna het verband naar omstandigheden, des zomers eens, en bij sterke ettering zelfs tweemaal daags geschieden moet; des winters echter kan zulks vaak zonder nadeel tot den anderen dag worden uitgesteld; voorts kieze men hiertoe de koelte des morgens en 's avonds en eene stille plaats; neme de verbanden omzigtig af, zonder iets bij derzelveur aankleven af te scheuren, maar poge door waschen het los te weeken, en wroete zoo weinig mogelijk in de wonden.

981. Waaruit bestaande verbanden?

Het verband bestaat uit plukfel van hennep of werk, waarmede men de rondsom kaal geknipte wonden gelijkelijk bedekt; welke wieken, het zij droog, tot opslorping van den overtolligen etter en deszelfs gelijke verdeeling, of wel met de vereischte heelzalf bestreken, door kompressen bedekt, en met zwachtels, banden of hechtpleisters, schoon niet te vast, bevestigd moeten worden. § 438.

982. Wat is bij De kwetsing van beenderen, kraakbeen- § 305.
 kwetsing] deren of banden vordert hunne herstelling,
 der beende- als een voorafgaand vereischte tot fluiting der
 ren waar te wond; welke na evenredigheid hunner kwetsing,
 nemen?

langzamer plaats heeft, en eene affcheiding der
 beschadigde gedeeltens vooraf gaan moet; welke
 alleen door heere, specerijachtige middelen bewerkt n°. 90.
 kan worden, zoo als terebinthijn, aftreksel van
 aloë enz., en waartoe bij minder gevoelige dee-
 len, het gloeiende ijzer moet medewerken.

983. Wat is het Zoo wel uit- als inwendige oorzaken kunnen
 beenbederf aanleiding geven tot dien ziekelijken toestand der
 en deszelfs ge- beenderen, welke onder den naam van beenbe-
 nezing?

derf bekend, daarin bestaat: dat dezelve geheel
 of gedeeltelijk versterven, en alleen dan genezing
 beloven, wanneer de kwaal perken gesteld, en
 het afgestorvene van het nog gezonde gedeelte
 afgescheiden wordt. Behalve het inwendige ge-
 bruik van prikkelende middelen, zoo als kalmus-
 baldriaan- angelikawortel, wilgenbast enz., gepaard
 met versterkend voedsel, moeten inspuitingen van n°. 82. b. 90.
 balsemachtige en zamentrekkende middelen, de
 verbetering van den toestand der wond bevorde-
 ren, terwijl de affcheiding door het branden van
 het been verder bewerkt kan worden, indien de
 plaats dit toelaat.

984. Wat zijn De kwetsing of aantasting der beenderen
 derzelver ken- wordt aangekondigt door de kwade gesteldheid en
 teekenen? het loodkleurige bruine vleesch der wond, welke
 eene dunne stinkende bloedige vochtigheid ontlast.

985. Wat is bij De met kneuzingen verzelde wonden, vor-
 gekneusde deren dat op deze acht geslagen, en hare ver-
 dee.

wonden te deeling tevens met de heeling derzelve beproefd
doen? worde, en somtijds insnijdingen in den omtrek
geschieden, om eene aanmerkelijke uitstorting van
bloed, ontlasting te bezorgen.

986 Welk hulp- Vertoonen zich wormen in de wonden, zoo
middel is er gebruike men tegen hen die middelen welke hen
tegen wor- verdrijven kunnen, zoo als zuren, zouten, en
men? men? vooral de terebinthijn. n°. 81. a, b.

987. Wat is we- Hoezeer men alle opene wonden, zoodra zij
gens verou- in ettering overgaan, den naam van zweer kan
derde won- geven, past dezen bijzonder op diegene, bij welke
den en zwe- de genezing door dezelve in een aan deszelfs be-
ren te bemer- langrijkheid geëvenredigd tijdperk geen plaats heeft,
ken? maar zich ver over hetzelfde uitstrekt; waarbij de
heelkracht der natuur te zwakke levenswerkzaam-
heid vertoont, en de gevolgen eener valsche ont-
steking zich door eene slechte scherpe ettering,
aan den dag leggen, welke in plaats van genezing,
versterving of ontaarding der bewerktuiging ver-
oorzaakt, en niet eer tot genezing overgaat, be-
vorens eene vermeerderde levenswerkzaamheid eene
ware ontsteking, en daardoor dezelve voort-
brengt.

988. Wat is Gevolgen van wonden, kneuzingen of gezwel-
hunne oor- len, vaak van hunne verkeerde behandeling of
zaak en ken- verzuim, vormen zij opene vlakke wonden, welke
merk? zich meer en meer uitbreiden; of wel fistelachtige
gangen, die steeds dieper en dieper indringen;
terwijl de scherpe dunne wankleurige vochten,
die zij in plaats van etter afscheiden, en het
sponsachtige wilde vleesch, dat zich in hen ver-
toont, de genezing volstrekt in den weg staan.

989. Wat wordt Deze kan alleen daardoor en alsdan plaats heb- tot hunne ge- ben, wanneer eene vermeerderde levenswerkzaam- ne zing ver- heid, eene ware ontsteking, de plaats der roosach- eischt? tige of valsche doet vervangen, deze beperkt en eene goede ettering voortbrengt; daartoe is het noodig bij alle verouderde en ontaarde wonden, door inwendige prikkelmiddelen, gepaard met eenen versterkenden leefregel, de levenskracht op te wekken, terwijl uitwendige ettering bevoor- rende prikkelmiddelen dit plaatselijk te wege bren- gen; waartoe men in eenen nog niet zeer ontaar- den toestand, omslagen van eikenbast, rozema- n°. 78, rijen enz., en bij meer verouderde, sterk prikkelende — 76, 70, 82, van spaanschgroen, roode kwik, of bijtend wa- — 92, ter water aanwendt; terwijl men door sterkere bijtmid- delen, en zelfs des noods door wegsnijden, de ontaarding verdrijft, welke door wild vleesch, en verharde wondranden aanwezig zijn. Even zoo vereischen de fistelachtige gangen, eene gehele, ten minste eene genoegzame opening, en in alle gevallen, eene prikkelende behandeling, door in- spuitingen met opgenoemde prikkel- en bijtmidde- len. Is men geslaagd eene ware ontsteking en verbeterde ettering te bewerken, zoo wordt de genezing als die eener versche wond voortgezet.

990. Wat is de Behalve het versterf, afzonderlijk voortgebracht oorzaak van door den bijzonderen toestand de lichaams, ver- het hospi- toont het zich maar al te vaak heerschende taal ver- en besmettende, als zoogenaamd hospitaal sterf? versterf, gepaard met eene algemeene neiging tot ontbinding der vochten, bij zamenvoeging van vele gekwetste paarden met etterende wonden in de-

dezelfde stallen; vooral wanneer deze warm, vochtig en van vrije lucht verstoken zijn, het jaargetijde nat en vochtig is, en eene verzwakte gesteldheid des ligchaams plaats heeft.

991. Welke middelen zijn daartegen? Ontstaat hetzelfde, onaangezien al de gezondheidskundige voorzorgen, hiervoor aangewezen, zoo moet men, behalve de gezondheids- en plaatselijke heelkundige behandeling van het versterf, die inwendige geneeskundige, in het werk stellen, welke in de zamengestelde koortsen van verminderde levenskracht, met neiging tot ontbinding der vochten, als doelmatig voorgeschreven is.

II. De wonden in het bijzonder.

992. Wat is wegens de plaatselijke gesteldheid aan te merken? Behalve de regels ter algemeene behandeling der wonden, vordert hunne plaatselijke gesteldheid, oorzaak en toestand, dat volgens deze bijzondere wijzigingen plaats grijpen, al nadat dezelve in de klasse van oppervlakkige gehouwene of gescheurde, of tot die der diep indringende, gestokene en gefchotene, gerangschikt kunnen worden.

a) De gehouwene wonden.

993. In hoe verre zijn de gehouwene wonden belangrijk? De gehouwene of gescheurde wonden, § 276. welke slechts de oppervlakte des ligchaams treffen, zijn alleen bedenkelijk, door hunne uitgestrektheid, rigting, met opzigt tot de getroffen deelen, het geweld waarmede zij geschiedt zijn, de kneuzingen die zij veroorzaakt, en de deelen welke zij getroffen hebben.

994. Wat zijn Zoodanige toegebracht door een scherpsnijdend de ligtfte? werktuig, volgens de strekking der spiervezels, regtstandig aan de vóór- en achterbeenen, waterpas aan het lijf; zonder doorsnijding van aanmerkelijke bloedvaten, banden en pezen, of verbrijzeling van beenderen, zijn, zelfs bij eene aanmerkelijke uitgestrektheid, onder de ligt geneesbare door verëeniging te rangschikken.

995. Wanneer Belangrijker zijn die, welke met groot geweld zijn zij van en een stomp werktuig toegebracht, eene aanmeer gewigt? merkelijke kneuzing of scheuring verzelt; wier rigting den loop der spiervezelen doorsnijdt; vooral de zoodanige, waarin onderliggende beenderen beschadigd of verbrijzeld, en groote bloedvaten doorsneden zijn, of wel eene scheuring der buikbekleedtielen en uitzakking der ingewanden ten gevolge hebben gehad.

996. Hoe moet Van de gehouwene hoofd- en halswonden, § 277. men de hoofd- waaraan het krijgspaard bijzonder bloot gesteld is, en halswonden als de gevaarlijkste derzelve zijn aan te merken; moeten de eerste zoo veel mogelijk door den behandel- ken; moeten de eerste zoo veel mogelijk door verëeniging en koude omslagen genezen worden; len? en men bij de andere, vooral wanneer banden en wervels getroffen zijn, voor eenen vrijen alloop des etters zorgen; terwijl men in dit en andere gevallen, ter genezing van gekwetste banden en pezen, balsmachtige prikkelmiddelen gebruiken, doch alle vette zalven vermijden moet.

b) De diepe wonden.

997. Waarom Diep indringende [wonden, wier diepte § 280. zijn diepe hunne breedte verre overtreft, hoedanig de gesto-

wonden het ge- gestokene en gefshotene zijn, bieden veel
vaarlijkste? meer zwarigheden aan ter genezing, daar zoo wel
hunne diepte het inwendig toebrengen der heel-
kundige hulp, en de ontlasting van den etter,
in den weg staat, als wijl gewoonlijk diepliggende
edele deelen getroffen zijn.

998. Hoe moet Het eerste vereischte ter hunner genezing is
men hen be- derhalve, hen genoegzaam te verwijderen tot be-
handelen? handeling en afloop van den etter, zelfs des noods
door tegenopeningen; terwijl men voorts in de
meeste gevallen, door inspuitingen met zuiver-,
of wel met wondwater, hunne heeling moet be-
werken; zijn de omstandigheden echter gunstig
genoeg bij zuivere gestokene wonden in zooda-
nige vleeschachtige deelen, welke vergunnen eene
matige drukking in het werk te stellen, zoo ver-
dient de wijze door verëeniging beproefd te wor-
den.

1. *De gestokene wonden.*

999. Welke ge- Onder de gestokene wonden verdienen § 281.
stokene zoodanige de meeste opletrendheid, welke in de
wonden zijn holligheden des ligchaams indringen, en meest
het gewigtig- doodelijk zijn, wanneer zij de daarin bevatte in-
ste? gewanden treffen. Voorts de voetwonden,
veroorzaakt door het intreden van spijkers of an-
dere lichamen.

1000. Welk ee- Meer of min bedenkelijk is den aard der voet- 282.
nen uitflag wonden, overeenkomstig de beschadigde deelen;
voorspellen de Bij eene doelmatige behandeling zijn die, welke
voetwonden door vernagelen, of intreden van spijkers, glas,
den? enz.,

enz., in de vleeschdeelen indringen, vooral aan de hielen of achterzijde der straal, weinig be-
 duidende; meer zijn zulks diegene waarin de kraakbeenderen, banden of pezen beledigd zijn, § 283.
 en ten hoogste gevaarlijk, indien beenderen en gewrichtholligheden beschadigd zijn geworden.

1001. Welke geneeswijzen moet men bij hen aanwenden Tot hunne genezing is volstrekt noodig, dat het ingedrongene ligchaam weggeruimd en de opening genoegzaam verwijderd wordt, om zoo wel de uitgestorte vochten als mogelijke ettering ontlasting te verschaffen, welke men echter zoo veel mogelijk voorkomen en de ontsteking tegen-
 gaan moet, door koude baden, omslagen van klei, en inspuitingen van zuiver- kalk- of blaauw water. n°. 98.

1002. Hoe moet men gevaarlijke behandelen? Zijn echter edele deelen gekwetst, welke niet § 284.
 zonder ettering genezen kunnen worden, zoo make men eene ruime opening tot deszelfs ontlasting; bevordere deze door gepaste middelen, bezige aloëtinktuur, doch vermijde vette prikkelende zalven, en zorg voor het zuiver blijven der wond door een gepast verband en daartoe geschikt ijzer. n°. 83.

2 De geschotene wonden.

1005. Hoedanig zijn geschotene wonden? Geschotene wonden, steeds door kneuzing § 285.
 en verscheuring der aan het wondkanaal grenzende deelen verzeld, en in evenredigheid gevaarlijker als de gekwetste deelen menigvuldiger en tot leven of beweging noodiger zijn, kunnen alleen door de ettering genezen worden, welke zich zel-

zelden voor de acht dagen vertoont, en dus trager dan bij de voorgemelde wonden, van welke zij zich door minder verhoogde levenskracht en eene overhelling tot valsche ontsteking onderscheiden, waardoor een overgang in versterf ligter plaats heeft.

1004. Welke behandeling vereischen dezelve? Zij eischen eene genoegzame verwijdering der wond, en zelfs des noods tegenopeningen om de ingedrongene of afgescheidene vræemde lichamen, zoo als de kogels, beënsplinters enz., weg te nemen of ontlasting te bezorgen, als mede den etter wanneer het paard regtop staat. Men bevordert voorts de ettering door daartoe gepaste middelen en inspuitingen; dekke de wond en verminder de ontsteking door koude omslagen, terwijl men bij dit alles, de levenskracht door inwendige versterkende middelen en krachtig voedsel op moet wekken. § 287.

T W E E D E H O O F D S T U K ,

D E K N E U Z I N G E N .

I. De kneuzingen in het algemeen.

1005. Wat Kneuzingen zijn de beschadigingen der weeke § 288.
noemt men lichaamsdeelen, waardoor deze zamengedrukt,
kneuzingen derzelve oorspronkelijke vorm veranderd, hunne
veerkracht verlamd, en de vochten uitgestort wor-
den, die in derzelve vaten bevat zijn; terwijl
zij zich tot de dieper liggende harde deelen kun-
nen uitstrekken, of deze ten gevolge van haar
aangetast worden.

1006. Welk De minst beduidende zijn die, welke alleen de
gewicht hebben opervlakte des lichaams en de vlezige deelen tot
zij? eene geringe diepte treffen; meer zijn het die,
waardoor tevens gewrichten, banden, beende-
ren of groote vaten beschadigd, en vooral wan-
neer tevens de ingewanden der borst of des buiks
geschokt en beledigt zijn.

Somtijds heeft bij hen eene zamenvoeging van
kneuzing, kwetsing, verrekking en beenbreuk
plaats, welke hunne genezing des te bezwaarlij-
ker maakt.

1007. Wat on- Hoe zeer somtijds van opene wonden, en als § 289.
derscheid dan van mindere spanning verzeld, verschillen zij
hen van won- van deze daardoor, dat de uitstorting der voch-
den? ten niet buitenwaarts, maar meestal in de be-
kleedselen en het celwijze weeffel plaats heeft.

De

1008. Welke overeenkomst heeft hunnen loop, en ge-
neeswijze met deze, en op hoe veel wijzen kan dezelve geschieden?
De verschijnselen die bij haar plaats hebben, stemmen ook daarin met die der wonden overeen, dat pijn, hitte, zwelling en ontsteking elkander opvolgen, terwijl ter genezing ook slechts twee wegen openstaan, namelijk door verdeeling en ettering, waarvan de eerste, als de gunstigste en spoedigste, even als die door verëeniging bij wonden, zoo veel mogelijk bevorderd moet worden; echter kan dezelve alleen bij versche, oppervlakkige, niet diep indringende verwacht worden, terwijl bij reeds verouderde, of die met opene wonden of sterke bloeduitstorting in het celwijze weeffel en beschadiging van edele deelen gepaard gaan, de ettering alleen de genezing bewerken kan. § 290.

1009. Hoe geschiedt de genezing door verdeeling?
De genezing door verdeeling geschiedt daardoor, dat de watervaten door prikkelende middelen tot eene grootere werkzaamheid aange-
spoord, de uitgestorte vochten opslorpen; hiertoe dienen alle middelen die deze eigenschappen bezitten, als azijn, keuken- en ammoniakzout, zeep, jenever, enz., en voorts koude omslagen om den aandrang der vochten te beperken, door vermindering van den warmteprikkel, waarvan men zich in de eerste plaats, niet verzuimen moet te bedienen. n°. 84, a-f. § 291.

1010. Welke is die door ettering?
Bewerkt deze behandeling geene verdeeling binnen 4 à 5 dagen, zoo moet men de hoop daartoe laten varen, en de ettering bevorderen door weekmakende omslagen en vette zelfstandigheden, terwijl men zoo dra deze gevormd is, haar ontlasting moet verleenen, door het gezwel aan de laag- § 292.

laagste zijde genoegzaam te openen, en voorts ter genezing als eene zweer behandelen.

II. De kneuzingen in het bijzonder.

1011. Hoe kan men de kneuzingen onderscheiden? Hoezeer alle kneuzingen daarin overeenstemmen, § 293. dat zij bijna eene zelfde heelkundige behandeling vorderen, vereischt zulks echter eenige wijziging naar de plaatsen welke zij aandoen, en volgens welke zij onderscheidene verdeelingen ontvangen: zoo als in die van het hoofd en den hals (kwetsing der mond en de mol); van de rugwervels en ribben (het zadeldrukken); der beengewrichten (leggers, schijthakken, kniebeshadiging,); van den kogel en het kootgewricht (het strijken, kroonbetrapping, enz.); van den voet (steengallen, kneuzing der hielen).

1.) Die van het hoofd.

1012. Hoe geneest men de kwetsingen des monds? De kwetsingen des monds bestaan in die, welke de zamenvoeging der lippen door de trens ondergaat, en die vaak eene eeltachtige verharding nalaat, zoo als ook de lagen, door ruwe behandeling en te straffe gebitten, somtijds gekwetst en gebroken worden, welke zelfs een beenbederf ten gevolge kunnen hebben; terwijl een te scherpe kinketen, zeer aanmerkelijke kneuzingen aan den baard kunnen veroorzaken; Dezelve moeten als eene met kwetsing verzelde kneuzing door ettering genezen worden, terwijl men tegen de beenkwetsing, specerijachtige middelen aanwendt.

Het

1013. Hoe moeten de kneuzingen van den nek worden behandeld? Het gezwel, dat onder den naam van mol of § 294. varent bekend, zich op het nekgewricht ver- toont, en meestal door uitwendige beschadigingen veroorzaakt wordt; vereischt dat men het zoo spoedig mogelijk door weekmakende pappen tot rijpheid brenge, en door eene genoegzame opening, den etter eenen vrijen afloop verschaffe, op dat deze den nekband of de wervels niet aantaste; n°. 90. hetwelke plaats hebbende, eene behandeling verdient als in foortgelijke zadelkwetsingen.

2.) De zadelkwetsingen.

1014. Wat noemt men zadelkwetsing? Eene der gewoonlijkste kneuzingen is die, welke § 296. de schoft, rug en lendenen, fomtijds ook de schouders en ribben door den zadel wordt toe- gebragt; waarvan die der ribben, veelal door de bladen des hongarschen zadels veroorzaakt, het minste gevaarlijk is, even als die waarin alleen de huid geschaafd is geworden.

1015. Hoe onderscheiden men dezelve? De trap waarin zij plaats hebben, doet hen on- § 296. derscheiden: in brandvlakken, waarin alleen de huid, in eenvoudige, waarbij slechts de naaste vlezige deelen beschadigd zijn, en in de diep indringende, waarin banden, kraakbeenderen en de uitsteekfels der rugwervels, door onmiddelijke drukking of door den invretenden etter zijn aangedaan.

1016. Wat is het eerste geneeskundige hulpmiddel in den aanvang? Bij alle zadeldrukkingen beproeve men onver- § 298. wijld hunne verdeeling, door het opleggen van daartoe gepaste middelen; wier plaats des noods n°. 84, 85. door eene versche graszode, of eenen omslag van klei,

klei, zout en azijn, vaak volkomen vervangen kan worden.

Men spore voorts de oorzaak bij den zadel na om dezen te verbeteren; verschone gedurende eenigen tijd de beschadigde plaats voor deszelfs drukking, en wasche dezelve herhaald met koud water.

1017 Wat volgt als de verdec- ling mislukt? Mislukt echter de volkomene verdeeling, zoo § 299. gaan deze kneuzingen in een brandvlek of ettergezwel over, of laten eene waterblaas na, welke vervolgens in sponsachtig of wild vleesch ont-aardt.

1018 Hoe moet men een brandvlek behandelen? Bij eene brandvlek, waarbij de door de - 302. drukking gedoodde huid, kaal en hard wordt, be- vordere men derzelver affcheiding door herhaald smeren met vette zelfstandigheden, b. v. onge- n°. 87. zoutene boter; en snijde haar trapswijze met eene schaar af, waarna men de vlakke wond op de ge- wone wijze geneest; slaagt de verdeeling niet in drie of vier dagen, zoo bevordere men de ette- — 86. ring en deszelfs ontlasting door de hiervoor aan- § 303. gewezen behandeling.

1019. Hoe moet men de diep- indringen- de zadelkwet- singen behande- len? Kneuzingen welke dieper dan de oppervlakte - 304. der huid en het celwijze weeffel ingedrongen zijn, en de onderliggende deelen hebben getroffen, ver- eischen tijdige insnijdingen tot ontlasting der uit- gestorte lijmphä en het voorkomen van sponsach- tige gezwellen; en indien zulks verzuimd mogte zijn, doe men vroegtijdige openingen, om de et- • 301. tervorzakkingen voor te komen, die plaats heb- bende, insgelijks geopend moeten worden; ter- wijl hunne genezing door het verbinden met drooge wie-

wieken, en koude omslagen, daarna met meer prikkelende middelen bewerkt moet worden; aan- § 305.
getaste wervelbeenderen en banden, moeten door
insnijdingen of branden, tot afscheiding genoopt, n°. 90, 84. a.
en deze door specerijachtige en bijtende middelen:
als roode kwik, enz., bevordert worden. — 82, a, b.

1020. Hoe wor- Men opene overblijvende watergezwellen, § 300, 301.
den verou- en wrijf ze met sterk prikkelende middelen in; n°. 86.
derde gene- de sponsachtige doe men, na eene diepe in- of
zen? uitsnijding, of indien zij verhard zijn, door de-
zelfde middelen, van ingesmeerde roode kwikzalf,
in ettering overgaan.

1021. Hoe ge- De minder bedenkelijke kneuzingen der huid § 306.
neest men de door den fingel of uitrusting, en het schaven
andere kwetsin- onder den staart of tusfchen de voorbeenen, ver-
gen door de eischt alleen het wasfchen met water en azijn of
toerusting? lood-extrakt, ter genezing.

3.) De kneuzingen en kwetsingen der uiteinden.

1022. Wat zijn De zoogenaamde leggers en fchijthakken, - 307.
leggers en zijn gezwollen aan den elleboog en de punt der
fchijthak- waai, door kneuzingen veroorzaakt; waartoe bij
ken en hunne de eerste, aanleiding gegeven wordt, door het lig-
oorzaken? gen op de steenen of kalkoenen in te enge plaat-
fen, en bij de laatste, door stooten tegen harde
ligchamen. Dezelve bevatten eene waterachtige
zelfftandigheid, die in lateren tijd in eene spons-
achtige overgaat, en zijn over het algemeen meet
aanftotelijk voor het gezigt, dan pijnlijk of na-
deelig voor het gebruik.

1023. Hoe wor- Men beginne met het verwijderen der oorza- § 308, 309.
ken

den deze weg-ken, en poge vervolgens hen te verdeelen, door
 genomen? de middelen tegen kneuzingen voorgeschreven, n°. 97. a.
 welke de watervaten tot opslorping der uitgestorte
 zelfstandigheden kunnen aansporen, of wel, hen
 indien zij verouderd zijn, door meer prikkelende — 86, 96.
 in ettering te doen overgaan; terwijl eindelijk,
 het branden bij dezelve met vrucht aangewend
 kan worden.

1024. Wat is Soortgelijke, doch bij verwaarloozing nog veel § 313.
 wegens de bedenkelijker toevallen brengt de beschadiging
 kniebeschadiging te der knie voort, daar dezelve vaak zoogenaamde
 bemerken? kniezwammen en beenverhardingen ten gevolge
 heeft.

Men behandle dezelve in den aanvang als ie-
 dere andere kneuzing, en indien zij in een zwam
 ontaard is, zoo poge men deze door prikkelende
 inwrijvingen, bijzonder door die met braakwijn- n°. 96, a-c.
 steen te verdeelen, of wel door wederzijdsche
 dragten te verdrijven.

1025 Welke ge- In alle kneuzingen, welke aan het been door
 neeswijze ver- flaan, of aan den kogel door strijken veroor-
 eischen kneu- zaakt worden, zoo als ook door het verhan- § 310.
 zingen door gen in den halfterketen, wordt het aanwen-
 flaan en den van verdeelende middelen vereischt; terwijl n°. 97, c.
 strijken? men de daarmede gepaarde wonden slechts met
 spaansche zeep of blaauw water, en na het op- n°. 98.
 houden der ontsteking, tot derzelve genezing met
 lood-extrakt, thedens- of goulards water behoeft te
 bevochtigen.

1026. Hoe ge- Van meer gewigt zijn de kroonbetrapping § 314.
 neest men de gen, vooral indien zij diep indringen, en het
 kroonbe- hoorn beschadigen; men neme als dan het ingetrapte
 hoorn

trappin-
gen?

hoorn en vreemde lichamen weg, en behandel-
ze gelijk hierboven wegens andere beenkwetsfin-
gen, voorgeschreven is.

1027. Hoe be-
handelt men de
kroonver-
zwingen?

Ontstaat door verzuim eene kroonverzwe- § 315.
ring, zoo geve men den etter ontlasting door
eene opening in de zool of wand op de laagste
plaats; terwijl men de wond met gewoon zuiver-
kalk- of blaauw water herhaald uitspuut, het been-
bederf door gepaste harstachtige middelen, als
aloë, duivelsdrek, enz. tegengaat, en dezelve met
een wondwater geneest.

no. 98.
— 82, aa.
— 94.

1028. Welke
middelen zijn
het meeste ge-
schikt bij
hoornklo-
ven?

De hoornkloven vaak het gevolg van be- § 316.
trappingen, van droogte of afraspen des hoorns,
vereischen tēr genezing, behalve het weekhouden
van hetzelfde, en vooral der kroon, door voet-
smeer, weekmakende omslagen, een doelmatig be-
slag, en het in de weide zenden: dat men der-
zelve plaats met basilikumzalf bestrijke, en er
des noods eene heelkundige bewerking aan ver-
rigte, bestaande in eene dwarsinsnijding in het
hoorn, of het branden eener streep, ten einde
der kloof; terwijl men bij ontsteking, verkoelende
kleiomslagen aanwendt, en indien deze in ette-
ring overgaat, wicken met terebintihijn of etter-
makende zalf oplegt.

1029 Welke an-
dere kneu-
zingen is de
voet onderhe-
vig?

Niet alleen de buitenzijde, maar ook de inwen-
dige en onderzijde des voets, zijn aan toevallen
onderhevig, welke door kneuzingen veroorzaakt,
den naam van steengallen, hielkneuzing en vervan-
genheid ontvangen.

1030. Wat ver-
staat men door

De zoogenaamde steengallen, veroorzaakt § 317.
door drukking des ijzers of van eenig vreemd lig-
chaam

steengalen?

chaam tusfchen hetzelve en de zool, welke eene uitftorting van bloed tusfchen deze en de vleescheeften te wege brengt, vertoonen zich als blaauw-roode vlekken, en worden door hitte des voets gekenmerkt; terwijl zij zoo al geene kreupelheid, ten minfte eenen pijnlijken gang, bijzonder op harden grond veroorzaken; en vaak in ontsteking en daarop volgende ettering overgaande, zeer bedenkelijke voetverzweringen kunnen doen ontftaan.

1031. Hoe kunnen dezelve genezen worden?

Hunne genezing vereischt, dat men door het uitvegen der zool tot de plaats waar zij zich bevinden, de uitgestorte vochten ontlasting bezorge, de ontsteking vermindere door omslagen van klei en lood-azijn, en voorts de wond op de gewone wijze geneze.

no. 98.

1032. Wat is wegens de kneuzing der hielten te bemerken?

De kneuzing der hielten, door het gaan op harden grond of drukkende ijzers, verraadt zich door eenen pijnlijken gang, en wordt vaak door ontsteking en ettering gevolgd, welke zich bij eenen ongunstigen uitslag boven de hielten ontlast. Dezelve vereischt in den aanvang, dat men de ontsteking door bovengemelde kleiomfagen trachte weg te nemen, en bij ettering, in de hoeken eene opening make, welke men met schoon of blaauw water uitspuit. § 318.

1033. Wat is wegens de vervangenheid merkelijk?

De vervangenheid, door uitwendige oorzaken ontftaan, verdient alhier ook eene plaats, vangenheid daar meestal kneuzingen deze voortbrengen, hoe door kneuzing zeer loop, gevolgen en geneeswijze met die overdes voets openstemmen, waartoe verkouding, verhitting en overmatig voeder, aanleiding geven. § 319.

Even

1034. Wat Even als deze vertoont zich in dezelve eene § 320.
 brengt deze ontsteking der zachte deelen des voets, geken-
 voort? merkt door hitte, zwelling en pijn, stijfheid des
 gangs, moeijelijkheid in het neêrzetten, terug-
 gaan en wenden; benevens bezwaarlijkheid om
 steun op den voorhoef te nemen, waarom het
 paard dien op de hiel en zoekt, de lijdende been-
 enen uitstrekt, en de gezonde meer onder het lijf
 plaatst; terwijl dit toeval, waarbij zich vaak
 eenen koortsgen door de pijn veroorzaakten toe-
 stand voegt, in die maat bedenkelijk wordt, als
 hetzelfde meer ledematen aantast.

1035. Waaruit Dit toeval, waartoe een gebrekkige vorm der - 321.
 ontstaat dezel- hoeven eenen bijzonderen aanleg oplevert, kan
 ve? door alle oorzaken tot ontsteking des voets, te
 wege worden gebragt, als de feilen in den vorm
 en wijze van beslaan, marschen op harde wegen,
 hitte en droogte welke den hoef doen inkrimpen,
 steengallen, kneuzing der hiel en, enz.

1036. Welke Deszelfs verschijnselen en gevolgen verschillen - 323.
 zijnde gewoone volgens den trap in welke het plaats grijpt; is
 toevallen deze gering, zoo doet eene doelmatige behande-
 en gevol- ling, de ontsteking zonder eenige gevolgen ver-
 gen? dwijnen. In eenen hooger en, strekt deze zich tot
 boven de knie uit, wordt van sterke koortsen
 verzeld en gaat in ettering over, welke de groot-
 ste verwoestingen in den voet aanrigt, vaak des-
 zelfs gedaante verandert, en ten hoofdoorzaak van
 plat- vol- en ringhoeven verstrekt, ja niet zelden
 het leven des paards een einde maakt.

1037. Welke Tot wegneming en verdeeling der ontsteking in - 324.
 behande- dit toeval, moet men onverwijld eene ruime ader-

ling wordt in lating verrigten, de voeten in natte klei plaatsfen; den aanvang bij groote hitte en spanning, warme baden en omverreicht? slagen van kaasjesbladen aanwenden, en, indien deze middelen niet toereikende zijn, een dragt aan of tusfchen de lijdende beenen zetten; met dit alles pare men eenen fchralen leefregel, van froo, zemel- en dunne meeldranken, benevens het inwendige gebruik van falpeter.

no. 7, 27.

1038. Welke, Gaat de mislukte verdeeling in ettering over, wanneer de ver- zoo geve men deze ontlasting, door openingen deeling mis- op de laagfte plaatsfen, en handele voorts als bij lukt? foortgelijke voetgebreen.

DERDE HOOFDSTUK.

DE GEZWELLEN.

1039. Wat zijn Door gezwellen, verstaat men die tegenna-
gezwellen, tuurlijke uitzettingen der deelen des ligchaams,
en hoe worden welke bijzondere toevallen vormen, en zoo door
zij onderschei- uit- als inwendige oorzaken voortgebracht wor-
den?

Men onderscheidt hen volgens hunnen aard en
duur, in heete- of ontstekings- en in
koude gezwellen; en naar de deelen,
welke zij aandoen, in die der beenderen, pezen
en banden; van het celwijze weeffel en der
huid; van de vaten en klieren.

I. De heete gezwellen.

1040. Wat De heete gezwellen, welke zonder uitwendige § 347.
noemt men oorzaak aan de oppervlakte des ligchaams verschij-
heete ge- nen: zijn ware ontstekingsgezwellen, welke men
zwellen? door weekmakende omflagen tot rijpheid brengen,
en op de laagste plaats openen moet, zoodra de
golving des etters zulks aankondigt.

Van dezen aard zijn die vóór de borst en
in het oor, bij welke laatste men daarenboven
koude inspuitingen van kaasjesbladen, enz., en
eene spoedige opening van het gezwel verrigten
moet, om inwendige fistelgangen voor te komen.

1041. Wat zijn zomerbui-
len? De zoogenaamde zomerbui-
len als knobbels aan de oppervlakte des lichaams,
vooral in het voorjaar vertoonen, en ook uit ver-
hittend voedsel ontstaan; verschillen daarin van de
wormbui- len, dat zij zonder verëeniging zijn, en
bij eenen verkoelenden leefregel van zelve ver-
dwijnen; en van die door het steken van infek-
ten veroorzaakt, dat men in deze eene beleedigde
plaats aantreft.
1042. Wat zijn voetverzwe-
ringen? Een bijzonder soort van heete gezwollen ma- § 315.
kende voetverzwe-
ringen uit, welke door al-
gemeene ontstekingstoevallen, scherpe slijk, lang
staan in den mist of pis, somtijds na kroonbe-
trappingen ontstaan, overeenkomstig met de vijf
bij den mensch, zich op verschillende plaatsen
openbaren, en hierna koot- kroon- of voet-
verzwe- ringen genaamd worden.
1043. Welke
toevallen
verzellen de-
zelve? Zij onderscheiden zich: door hitte, zwelling
en kreupelheid, vaak van koorts verzeld, waarbij
de ziekte haar zetel in den vetrok of het celwijze
weeffel vestigt. Na eenigen tijd opent zich het
gezwel, verzweert en ontlast eene prop uit het
midden, na wier afscheiding het zich ter gene-
zing voegt, welke echter zorgelijker is wanneer
de voet zelve, de pezen of den kogel er door
aangetast worden.
1044. Welke
heelwijjs
vereischen de-
zelve? Tot genezing wordt vereischt, in den aan-
vang eenen schralen leefregel, en het inwendige
gebruik van verkoelende middelen: zoo als falpe-
ter, enz., terwijl uitwendige weekmakende om-
slagen van kaasjesbladen en eene spoedige ope-
ning de genezing zeer bevorderen, waartoe ech-

echter eene geoeffende heekundige hand vereischt
wordt

1045. Wat zijn **Van gevaarlijkeren aard zijn de beflisfende** § 348.
beflisfende **gezwellen, welke in die heete ziekten, die eene**
gezwellen? **neiging tot ontbinding der vochten aankondigen,**
vooral in de zoogenaamde pestkoortfen, zich plot-
feling, het zij vóór de borst, onder den buik, aan
de uiteinden of op andere plaatsfen vertoonen, niet
zeer heet zijn, en het zij zij verdwijnen, of on-
doelmatig behandeld worden, meestal den dood
ten gevolg hebben.

1046. Welke is **Daar hunne verschijning steeds toevallig is, zoo**
hunne doelma- **staat hunne behandeling met den trap der ziekte**
tigste behan- **in betrekking; is deze niet tot dien van het hoog-**
deling? **ste gevaar gestegen, zoo poge men hen tot ont-**
steking en ettering te brengen, door dragten met
sterk prikkelende zalf bestreken, soortgelijke om-
slagen en het schroeijen van den omtrek. Bij zoo no. 76, b.
genaamde pestbuilen kan de voortgang van het
versterf, alleen door opening en geheel uitbran-
den worden gestuit; waarbij men zich zorgvul-
dig voor de besmetting der uitloopende vochten
hebbe te wachten.

II. De koude gezwellen.

1047. Wat **Door koude gezwellen, verstaat men die tegen-** § 349.
noemt men **natuurlijke uitzettingen, wier oorsprong en voort-**
koude ge- **gang langzaam is, terwijl zij in hunnen toestand lang**
zwellen? **verblijven, in het begin weinig en dan eerst hitte**
be-

betoonen, wanneer hunne beslissing nadert, welke zelden uit hun zelve plaats heeft, het moge tot beterschap of verergering zijn, zonder vreemde oorzaken.

1048. Hoe worden zij onderscheiden? Zeer verschillende zijn zij in aard en plaats volgens de deelen welke zij aandoen.

Zij hebben dus plaats in het celwijze weefsel, en vertoonen zich aan den buik, de borst, de geslachtsdeelen en beenen, in de water- en windgezwellen.

Of wel zij zijn in eenen zak opgesloten, zoo als de leggers, schijthakken, verhardingen na zadelkwetfingen, enz.

Ook de klieren zijn aan hen door verhardingen onderworpen, zoo als bij de oortong- en kaakklieren plaats heeft; terwijl de bloedvaten door uitzetting aan zoogenaamde slag- en bloedaderfatten onderhevig zijn.

De banden, pezen en derzelver scheeden, verstrekken ten zetel aan verscheidene gezwellen, welke als gallen, peesknobbels, bolspatten, gezwollene waaijen en hazenhakken bekend zijn; terwijl men aan de beenderen, de zoogenaamde beenspatten, overbeenen, en overhoeven enz. aantreft.

Ook de huid vertoont dezelve, onder de gedaante van mok, raspen, barsten, vijk, padgezwel, vijgwratten, enz.

Volgens hunnen aard en de zelfstandigheden welke zij bevatten, worden zij voorts in zakbloed- water- en windgezwellen onderscheiden.

1049. Welke Van welken aard zij ook mogen wezen, zoo moet de eerste is verdeeling de eerste vereischte poging; welke poging tot hummen in den aanvang bewerkt, door het inwrijven ne genezing van verdeelende en prikkelende middelen, vooraf-
 zijn? gegaan door sterk wrijven met een wollene lap no. 97, 86.
 of stroowis, of door warme omslagen, om de opslorpemde vaten te openen; en vooral door het branden met het gloeiende ijzer, welk laatste, het zekerste en bijna eenigste middel oplevert, tot verdrijven van schijthakken, leggers en uitzettingen der gewrichtsbanden. § 352 - 354.

In den aanvang kan men hen vaak door koude baden, en zamentrekkende omslagen van azijn, eikenbast of aluin doen verdwijnen; welke behandeling ook dan heilzaam is, wanneer de zwakte van het celwijze weeffel, zwelling van lichaamsdeelen heeft veroorzaakt. no. 103.

1. De zak- en kliergezwellen.

1050. Hoe moet men de zakgezwellen behandelen? De eigentlijke zakgezwellen, door eene § 350.
 verdikte lijmpa veroorzaakt, en met eene meelvet- spek- of sponsachtige zelfstandigheid opgevuld, kunnen alleen door openen en wegsnijden worden verdreven.

1051. Wat is wegens de kliergezwellen te bemerken? De door hunne onregelmatige gestalte van deze verschillende kliergezwellen of verhardingen, zijn onbeduidende, mits zij door vorm of grootte geene merkelijke storing de bewerktuiging veroorzaken; menigmaal blijven zij in hunnen oorspronkelijken toestand, edoch somtijds lossen dezelve zich in ettering op, of wel zij openen zich en gaan in kanker over.

Men

1052. Wat Men kan hunne oplossing hopen te bewerken, wordt tot hun- door het aanvankelijk aanwenden van pappen van ne oplossing kaasjesbladen, gevolgd door inwrijvingen met in vereischt? ... azijn opgeloste ammoniakgom, of wel door bevochtiging van zeer koud- of sneeuwwater, terstond door wrijvingen gevolgd met eenen wollenen lap, door welk middel ontfeking en ettering veroorzaakt wordt.

2. De gezwellen der bloedvaten.

1053. Wat zijn Tweeledig zijn de gezwellen die hunnen zetel de gezwel- in de bloedvaten hebben, te weten: het flaga- len der dergezwel en de bloedaderspat, waarbij bloedva- men nog de aderlaatfistel voegen kan. ten?

1054. Wat is Van deze is het flagadergezwel het ge- een flagader- vaarlijkste, en wel in evenredigheid van de aan- gezwel? merkelijkheid der slagader, wier scheuring eene bloeduitsforting en daaruit ontfane gezwel in het celwijze weeffel heeft veroorzaakt; kenbaar aan polskloppingen, zwarte kleur en onregelmatige gedaante.

Bij een klein bloedvat kan eene gematigde plaatfelijke drukking, gepaard met zamentrekkende omslagen, somtijds dit toeval wegnemen, waartoe bij aanmerkelijskere, de heelkunstige bewerking van onderbinden vereischt wordt, welke zelfs dan, niet altijd gunstige gevolgen heeft.

1055. Wat De aderspat welke in eene uitzetting eener noemt men een bloedader bestaat, en waaraan die der huid en aderspat? bijzonder de zoogenaamde spatader onderhevig is, benadeelt alleen het paard in deszelfs beweging,

wan-

wanneer zij eene buitengewone grootte bereikt.

1056. Hoe kan zij weggenomen worden? In den aanvang kan men hare wegneming hoopen te bewerken, door kompresfen, bevochtigd met zamentrekkende middelen; later is het beproeven daarvan even vruchteloos, als van het korten of branden een goed gevolg te verwachten, dat alleen door het openen derzelve fomtijds bewerkt wordt.

1057. Wat is een aderlatingfistel? De aderlatingfistel, de gevolgen eener aderlating, vooral aan de halsbloedaderen, kenbaar aan een gezwel dat zich fomtijds langs derzelve geheele loop uitstrekt, vereischt: dat men hetzelfde in den aanvang poge te verdrijven door koud water en eene gematigde drukking; doch indien het te aanmerkelijk of zeer verouderd is, het in deszelfs geheele lengte opene, van geronnen bloed zuivere, en voorts als eene gewone wond geneze.

3. De gezwellen der peesscheeden en gewrichten.

1058. Welke zijn de gezwellen der bewegingswerktuigen? De gezwellen welke in de weeke deelen der bewegingswerktuigen aangetroffen worden, en hunnen zetel in de peesscheeden en de beursbanden der gewrichten hebben: zoo als de peesknobbels, de gallen, gezwollene waaijen en de bolfpat: kunnen slechts in den aanvang door koude baden en zamentrekkende middelen, zoo als azijn met eikenbast en aluin, en in het vervolg door prikkelende inwrijvingen, van steen- en terebinthijnolie, zelfs met bijgevoegde spaansche vliegen

gen, euphorbium-gom en kwikzalf, eindelijk, indien zij verouderd zijn, door het branden met een gloeiend ijzer, worden genezen.

1059. Wat zijn peesknobbels? Van foortgelijken aard zijn de knobbels § 311. welke men aan de buigpezen ontmoet, en die, het zij de peescheede alleen, of tevens de pees zelve aandoen; terwijl zij door kneuzingen, verrekkingen of reumatieke toevallen voortgebracht worden.

1060. Hoe moet men deze behandelen? Bij eenen geringen trap, bezige men aanvankelijk omslagen van klei met loodextrakt, in het n°. 97, b. vervolg zeep- en kamfergeest, terwijl men bij scheuring der peescheede, daarenboven het been van de knie tot de koot moet omzwachtelen, en indien men eene reumatieke zamenvoeging vermoedt, aan het been, verwarmende baden, wrijvingen van terebintijnolie en met stroowisfchen bewerkftelligen; en eindelijk een dragt zetten, wanneer deze middelen het toeval niet wegnemen. n°. 78.

4. De gezwellen der beenderen.

1061. Aan welke gezwellen zijn de beenderen onderworpen? De beenderen zijn aan verschillende beengroeiingen onderhevig, waarvan sommige eene harde, andere eene meer eeltachtige zelfstandigheid bezitten; van dezen aard zijn diegene welke onder de benaming van spat, overhoef, voetknobbels, hazenhak en overbeen bekend, meestal zich aan de gewrichten of in hunne nabijheid vertoonen; daar hunnen oorsprong bijna altijd gelegen is in de overmatige inspanningen derzelve, welke de oppervlakte der beenderen eene meer of mindere beschadiging of prikkel veroorzaakt

zaakt hebben, offchoon fomtijds ook eene ziekteverplaatfing of reumatieke toevallen, hen kunnen voortbrengen.

1062. Hoe kunnen zij verdreven worden?

Deze uitwasfen in zoo verre belangrijk, als hunne plaats of grootte, de beweging der beenderen of de werking der fpiereu belemmerd, en derhalve fpoedige hulp vordert, verleenen alleen in den aanvang hoop, de genezing, door fterk prikkelende inwrijvingen en vooral door branden, te zien bewerken; welk alles echter bij verouderde zeer twijfelachtig blijft; daarentegen is alsdan hunnen invloed op de deugd des paards van weinig aanbelang, mits zij geene aanmerkelijke grootte bezitten, noch de beweging hinderlijk zijn: zoo als vooral het geval is, wanneer beenuitwasfen der gewrichten hunne zamengroeijing en ftiifheid ten gevolge hebben gehad of zij op andere plaatzen een pijnlijken prikkel op de fpiereu uitoefenen.

5 De vleeschachtige gezwellen.

1063. Welke deelen zijn aan vleeschachtige uitwasfen onderheftig?

De vleeschachtige uitwasfen welke men op onderscheidene plaatfen ontmoet, kunnen ook onder de gezwellen gerangfchikt worden, en men als zoodanig de gezwellen aan het verhemelte en onder den tong, de flijmpropgezwellen, (*polypen*,) de vleeschbreuken, de gewone en vijfwratten aanmerken.

1064. Hoe bekendt men de in den mond?

De uitwasfen onder den tong, even als het gezwel van het gehemelte, onder den naam van het hangen van den rooster bekend, welke het paard zeer hinderlijk in het eeten vallen,

len, en veelal een kenmerk of gevolg van plaatselijke ontsteking zijn, vereischen, behalve het genot van verkoelend, week en vloeibaar voedsel; dat men dezelve met zout- of azijnzuur en honig bestrijke, en des noods aan de laatste, eenige ligte kervingen verrigte.

1065. Welk is het middel tegen die andere deelen? Meer belangrijker zijn de andere uitwasfen, van welke de slijmpropgezwellen, die kunnen zetel in onderscheidene holligheden des ligchaams, gewoonlykst in den neus hebben, even als de vleeschbreuken, alleen door hunne kunstmatige geheele wegneming, geheel kunnen worden.

1066. Wat zijn de vijgwrat-ten? De vijf wratten zijn sponsachtige gezwellen, veelal de gevolgen der mok, welke zich vooral aan de koot, straal en zool vertoonen, en vaak in voetkanker ontwaarden; zij moeten geheel weggesneden, en daarna met een poeder van gelijke deelen opgehevene kwik, ongebluschte kalk en aluin bestrooid, en voorts gelijk eene andere wond behandeld worden. Op soortgelijke wijze worden de meer ontsierende dan wel schadelijke wratten, door afbinden of wegsnijden en vervolgens door bijtmiddelen of branden verdreven.

6. De gezwellen der huid, enz.

1067. Welke uitwendige beschouwing verdient de mok? De mok, welke als gezwel der huid hier in aanmerking komt, en wier oorzaken, kenmerken en inwendige behandeling hiervoor bij de huidziekten zijn aangewezen, verdient wegens derzelve uitwendige geneeswijze en verdere gevolgen, als raspen, barsten, egelsvoet, padgezwel, rotstralen, vijgwrat-ten, enz., eene bijzondere beschouwing.

Zij

1068. Wat uitwendige kenmerken heeft dezelve? Zij openbaart zich, vooral bij paarden van § 360. een zwak vezelgestel en ruige beenen, door zwelling en uitflag der achterbeenen, gevolgd door de ontlasting van scherp vocht, dat de huid wegvreet, het haar doet uitvallen en trapswijze bovengenoemde toevallen voortbrengt.
1069. Welke uitwendige behandeling vereischt hare genezing? In den beginne is het vaak voldoende, dat men § 367. de aangetaste plaatsen met lood-extrakt, kalkwater, zeep- of houtaschloog wasche, en voorts n°. 66. met honig en oprement smere; edoch bij eene verouderde mok wordt het waschen met bijtende middelen, als vitriool, spaanschgroen en aluin, of wel van euphorbium-gom, spaansche vliegen en laurierolie vereischt, gepaard met het inwendige gebruik van spiesglans, zwavel en kalmuswortel; terwijl bij verouderde uit de mok ontstane kwalen, de dragten het meeste tot genezing § 371. bijdragen.
1070. Hoe moet men rotstralen behandelen? Rotstralen moeten wel uitgeveegd, met kalkwater gewaschen, met terebinthijn bestreken, met lood-extrakt en klei ingeslagen, en de voet op eenen droogen kleigrond gesteld worden. § 369. - 371.

7. De watergezwellen.

1071. Welke is de eigenschap der watergezwellen en hunne geneeswijze? De watergezwellen, voortgebracht door ophooping van waterachtige vochtigheden in het celwijze weeffel, vooral onder den buik, aan den koker en de achterbeenen; koud, gevoelloos en zonder veërkracht; vorderen, dat behalve de inwendige middelen tegen de waterzucht voorgeschreven, ook uitwendige prikkelmiddelen aange-

wend worden, bestaande in het waschen met azijn, ammoniakzout en aluin, en indien dit niet n°. 103. voldoende is, het inwrijven van kamfergeest, en zelfs van spaansche vliegen-aftrekfel; terwijl men eindelijk des noods door kervingen de vochten ontlasting verschaffen, en de genezing door lood-extrakt bevorderen moet.

1072. Wat is de waterzucht der gewrichten? De waterzucht der gewrichten, door hare veêrkracht van de andere waterzuchtige zwellingen onderscheiden, en meest van kreupelheid verzeld; is zeer gemeen bij jonge veulens, en alsdan gewoonlijk zonder verdere nadeelige gevolgen; daarentegen is zij meer bedenkelijk bij paarden van verder gevorderden ouderdom; aangezien, indien zij niet verdeeld wordt, zij verhardende, ten grondslag aan de koefpat en beenvergroeiingen dient.

Hare oorsprong is in overmatige inspanning der gewrichten, vochtige verblijfplaatsen en ziekte-verplaatsingen te zoeken, terwijl tot hare wegning, prikkelende en verdeelende inwrijvingen, — 97, 96. en des noods het branden aangewend moet worden.

8. De windgezwellen.

1073. Wat zijn windgezwellen? De windgezwellen, bestaande in eene op-
windgezwel-
len? hooping van lucht in het celwijze weeffel, zijn zeer veêrkrachtig en geven een krakend geruisch bij hunne aandraking; zij zijn, of gevolgen van gestokene wonden, vooral dergene welke de long treffen; of vertoonen zich als toevallen van koortsen met verminderde levenswerkzaamheid. Genoegzame openingen om de ingeflotene lucht te

be-

bevrijden, en geestige, prikkelende wasfchingen tot versterking der plaatselijke zwakte, worden tot hunne wegneming vereischt.

9. De breuken.

1074. Wat ver- Onder de gezwellen kunnen ook de breuken
staat men door gerangschikt worden, welke men naar hunne
breuken? plaats, in darm- lies- en navelbreuken onderscheidt,
en meestal door uitwendig geweld veroorzaakt,
daardoor ontstaan, dat een deel der buksingewan-
den buiten derzelve holligheid, onder de uitwen-
dige bekleedfelen zichtbaar wordt.

Van welken aard zij ook mogen wezen, zoo kan alleen eene heilkunstige bewerking hen wegnemen; waartoe men zich verplicht ziet, wanneer hunne grootte, plaats, en de geklemdde toestand derzelve, het leven des diers in gevaar brengt, of het tot werkzaamheden onbruikbaar maakt; alleen diegene welke klein en aan de zijde des buiks gelegen zijn, kan men als weinig beduidende aanmerken.

VIERDE HOOFDSTUK.

DE TOEVALLEN DER BEWEGINGSWERK-
TUIGEN DOOR VERREKKINGEN, VER-
STUIKINGEN EN ONTWRICTIN-
GEN.

1075. Welke ge- Doet eene of andere geweldige uitwendige oor- § 325.
volgen heeft zaak, de beenderen in hunne gewrichten eene
de verplaat- verplaatfing ondergaan, zoo zijn de gevolgen van
fing der ge- dit toeval, steeds door kreupelheid gevolgd, in
wrichts- evenredigheid van den trap waarin dit gefchiedt
beenderen? is, meer of min bedenkelijk, en het herstel spoediger of langzamer; Steeds gepaard met zekere uitrekking der banden welke de beenderen bevestigen, en der pezen welke hen doen bewegen, gaat het fomtijds met hunne verscheuring gepaard, en is alsdan vaak onherftelbaar.
1076. Hoe on- Men noemt verrekking, wanneer alleen eene . 326.
derfcheid uitrekking derzelve heeft plaats gehad; is dezelve
men dezelve? echter zoo aanmerkelyk, dat de beenderen ten
deele of geheel uit hunne gewrichtsholten wijken, zoo ontvangt zulks den naam van verftuiking, en in het laafte geval dien van ontwrichting.
1077. Welke Derzelve oorzaken zijn geweldige fprongen,
zijn de oor- nitglijden, vallen, te spoedige ophoudingen uit
zaken? snelle gangen, te korte wendingen en omdraaijen,
enz.
1078. Welke Alle geledingen ftaan voor deze toevallen bloot,
ech-

geledingen echter overkomen zij het meeste de uiterste der
 zijn hier aan ledematen, zoo als die des voets en der koot,
 onderhevig? zeldzamer de andere geledingen der uiteinden en der
 wervelzuil; edoch zij zijn bij de laatste meestal
 onheelbaar, en slechts van geringe hoop op herstel
 verzeld, wanneer zij in die van het kruis, het heup-
 gewricht en der waai, van den schouder, armbeen
 en knie volkomen plaats hebben; terwijl de minste
 verplaatsing der wervels als onherstelbaar geacht mag
 worden; zelfs de verstuiking des kootbeens in
 het kogel- en kroongewricht, of het zoogenaamde
 overkoten, levert allèen bij eene spoedige kunst-
 matige herplaatsing, hoop tot herstel op.

1079. Wat is Gewoner zijn die onvolkomene verstuikingen,
 wegens hunnen waarbij het been slechts eenige verplaatsing in de
 aard te be- gewrichtsholte heeft ondergaan, dan die ontwrich-
 merken? tingen, waarin het deze geheel heeft verlaten;
 welke laatste daarom weinig hoop op volkomen
 herstel vergunnen, wijl zij gewoonlijk met ver-
 scheuring der pezen of banden gepaard gaan.
 Voorts zijn zij in die evenredigheid moeilijker
 te herstellen, als de geleding dieper onder het
 vleesch gelegen en van sterkere spieren omvat is;
 waardoor ook de herplaatsing van het dijbeen bijna
 onmogelijk wordt, en het gelukkig is te achten, dat
 de toevallen dezer deelen zeer zeldzaam zijn; ook
 daarom is het, dat de verstuikingen en verrek-
 king der rug- en lendenwervels, onheelbaar wor-
 den geoordeeld, wijl elke drukking of beschadiging
 van het rugmerg, steeds eene volstrekte verlam-
 ming der achterdeelen te wege brengt.

1080. Wat toe. Zoo wel verrekking als verstuiking gaan
 W 4 ver-

vallen en zeld van moeilijke beweging des deels, welke kenmerken in het laatste geval onmogelijk is willekeurig te vertoonen zich verrigten; voorts door groote pijn, hitte en zwelling, veroorzaakt door de verscheuring of ten minste uitzetting der in de banden aanwezige vaatjes, waardoor steeds eene ontsteking te wege wordt gebragt; terwijl de overmatige uitrekking der banden, zelfs na het ophouden der oorzaak en gevolgen, nog lang derzelver verlorene veërkracht doet ondervinden; de verstuikingen en ontwrichtingen doen zich daar en boven nog onderscheiden, door de onnatuurlijke dikte ter plaatse waar het verschovene been zich bevindt, en eene holligheid daar waar het bevoens aanwezig was.

1081. Wat verdient de heele kundige behandeling? Ter bepaling der geneeswijze is het noodig dat men door deze aanwijzingen geleid, wel onderscheide, of bij het toeval slechts eene eenvoudige verrekking der banden, dan wel eene verplaatsing of ontwrichting der beenderen plaats heeft.

1082. Hoe moet men bij ontwrichtingen te werk gaan? In het laatste geval moet de herplaatsing der beenderen voorafgaan; welke alleen met gemak geschieden kan, in de eerste oogenblikken bevoens de zwelling plaats heeft; en die men eerst door koude en verdeelende omslagen moet doen verdwijnen, indien men eenigen tijd heeft laten verloop, bevoens de herplaatsing te bewerkstelligen; welke onmogelijk wordt, wanneer zij te lang verzuimd is geworden.

1083. Welke hooftvereischen moet men vervullen? In alle deze gevallen moet aan twee voorwaarden voldaan worden: het wegnemen der ontsteking, oorzaak der zwelling; door koude en verdeelende omslagen; en het herstellen der veërkracht § 327. n. 84, f, 2.

kracht der overspannene banden en pezen, waar-
 toe men met vrucht brandewijn met kamfer be- n°. 84, c, d, e, f.
 zigt. Men verleene voorts het lijdende deel in
 den aanvang rust, doe echter vervolgens het
 paard een weinig rondleiden; omzwachtele des
 noods het been, en zette tot voorkoming van — 101.
 reumatieke toevallen, vooral bij kreupelheid der
 bovenste gewrichten, een dragt in de nabijheid
 en boven dezelve,

1084. Wat voor- Gevaarlijker belediging is die waarin de beende-
 uitzigten leve- ren zelve gebroken zijn. Hoezeer de genezing
 ren de been- van dit toeval ten hoogste moeilijk is, leert
 breuken op de ondervinding echter, dat men dezelve nogthans
 met grond kan hopen en haar beproeven moet,
 indien zij geene bewegingswerktuigen, maar b. v.
 de beenderen des hoofds, de ribben, of de
 punt van het darmbeen treffen, en voorts, wanneer
 het paard zekere waarde bezit, nog niet
 boven de acht jaren oud, en de breuk eenvou-
 dig en op eene plaats gebeurd is, waar de ver-
 banden naar eisch geschieden kunnen, b. v., het
 koot- en pijpbeen, het voorarm- en schenkelbeen,
 enz., welke laatste echter, meer zwaarigheid aan-
 bieden.

1085. Hoe moe- Behalve het herplaatsen en bevestigen des beens
 ten deze be- met zoogenaamde spalken en het verbinden op
 handeld wor- de gebruikelijke wijze, moet het paard in eene
 den? daartoe ingerigte noodstal geplaatst worden, welke
 het door middel van eenen breeden buiksingel, zoo
 lang verhindert op het gebrokene been te steunen,
 zich neder te leggen of heen en weder te tre-
 den tot hetzelfde genezen is; waartoe een tijd van

tien of twaalf weeken vereischt wordt; gedurende welken men de beschadiging, als eene kneuzing, met verdeelende, en bij het herstel met versterkende waschingen behandelt; en inwendig hiermede het gebruik van verkoelende buikopenende middelen en lavementen paart. De herplaatfing der andere gebrokene beenderen, maakt de hoofdzaak in hunne behandeling uit, die overigens met de andere overeenstemt.

Nafporing der kreupelheid.

1086. Wat is Tot eene doelmatige behandeling van de toe- § 329-340.
tot ontdekking vallen der bewegingswerktuigen, is het noodig der kreupel-derzelve zetel en de onderscheidingsteekenen der heid noodig? kreupelheid te kennen, welke hen steeds verzelt.

1087. Hoe her- Men ontwaart welk been aan dezelve lijdt,
kent men het daardoor, dat het paard dit en het hoofd meer
lijdende been? opheft, wanneer het den grond raakt, en korter
op hetzelfde steunt, dan wanneer het gezonde
neergezet wordt; terwijl de kreupelheid zich het
sterkste vertoont bij het omdraajfen naar die zijde.

1088. Hoe leert Heeft de kreupelheid haren zetel in de pange-
men de zetel wrichten der heup of des schouders, zoo wordt
der kreupel- het been kringwijze in steede van regtstreeks
heid kennen? vooruit gebragt.

Daarentegen wordt het been regt en stijf vooruit gebragt, wanneer de oorzaken in de knieën en waaigewrichten gelegen zijn, welke ook ongelijk opgeheven, en de voet minder vooruit gezet wordt.

Schuilt

Schuilt dezelve in de koot, zoo gaat het paard op den vóórhoef, zonder het gewricht te buigen; en is de voet de lijdende plaats, zoo is de beweging des beens vrij en regt, doch de gang pijnlijker op harden dan op weeken grond.

1089. Waardoor wordt deze ontdekking bevordert?

Minder moeite kost het de oorzaak en zetel der kreupelheid te ontdekken, wanneer uitwendige toevallen dezelve in het oog doen vallen, zoo als mok, barsten, gezwollene beenen, rotstraalen, kneuzingen, betrapping, strijken, peesknobbels, gallen, enz.; terwijl men ze veelal in den voet vermoeden moet, wanneer het paard onlangs beflagen is, of over harde wegen heeft gegaan, en daarbij gezond is; eindelijk, wanneer zonder eenige merkbare oorzaken, het paard aan kreupelheid lijdt, welke na eenige beweging vermindert of verdwijnt, zoo kan men met grond dezelve aan eene reumatieke of krampachtige oorzaak toeschrijven.

1090. Hoedanig moet men bij het onderzoek te werk gaan?

Het afnemen van het ijzer en het onderzoek des voets door knippen met den hoeftang, of kloppen op de nagels, is een zeker middel ter ontdekking of de kreupelheid in denzelfven gelegen is. § 341-346.

Vervolgens onderzoeke men: of de gewrichten, heet, gezwollen of pijnlijk zijn, of de buigpees glad en zonder knobbels is; voorts drukke men opvolgende met de beide duimen de schouderblads- en bilspieren, en lette op, of het paard daarbij niet eenige pijn uit.

VIJFDE HOOFDSTUK.

DE OOGGEBREKEN.

1091. Aan welke toevallen zijn de oogen blootgesteld zijn, wier kennis daarom ten hoogsten belangrijk is, daar elk hunner het zoo gewichtige gezigt in gevaar brengt, of ten minsten voor korteren of langeren tijd onbruikbaar maakt. hoe onderscheid men dezelve?

Deze toevallen, alle gevolgen van ontstekingen der uit- of inwendige deelen des oogbols, waarvan de laatste het gevaarlijkste zijn, worden hierna onderscheiden: in algemeene of plaatselijke oogontstekingen als oorzaken, en in de daaruit overblijvende gevolgen: bestaande in 1) vliezen over, en 2) vlekken of verduistering van het hoornvlies; 3) verduistering van het waterachtige vocht, door bloed of etter; 4) de graauwe staar of verduistering van het kristallijne vocht; 5) de zwarte staar of verlamming der gezigtszenuw; 6) de maanogen.

I. De oogontstekingen.

1092. Welke zijn de oorzaken der oogontstekingen? De oogontsteking, welke somtijds, het zij alleen de uitwendige deelen, zoo als de oogleden, het bindvlies, enz.; het zij de inwendige, of wel eene en andere gelijktijdig aandoet, en als dan algemeen is, ontleent haren oorsprong, het

§ 372.

het zij uit plaatselijke en uitwendige oorza-
ken; zoo als beschadigingen, verkouding, ver-
hitting, scherpe staldampen, stof, enz.; het zij
uit algemeene, door natuurlijken aanleg en
ziekelijken ligchaamstoestand, of heerschende
luchtgesteldheid voortgebracht; of wel, zij verschijnt
toevallig in ziekten, als droes, het wisselen
der tanden, enz.

1093. Welke paarden hebben daartoe den meesten aanleg?
Bijzondere aanleg tot oogontstekingen hebben sommige rasfen van paarden; en onder deze vooral die met een zwak vezelgestel en zware vlezig hoofden; terwijl die uit edele rasfen minder aan dezelve blootgesteld zijn.

1094. Hoe worden zij onderscheiden?
Men onderscheidt de ontstekingen der oogen in kortstondige en langdurige, onder welke laatste men ook de periodieke zoogenaamde maanblindheid rangschikken kan; terwijl bij dezelve, volgens hare natuur, eene vermeerderde en verminderde levenswerkzaamheid plaats kan grijpen.

1095. Welke vooruitzigten leveren dezelve op?
Naar evenredigheid van hunnen trap zijn dezelve gevaarlijk, en diegene zulks het minste, waarin alleen de oogleden en zelfs de uitwendige bekleedfe-
len aangedaan zijn; bedenkelijker is daarentegen, die der inwendige deelen des oogbols; even zoo be-
looft eene ware of heete ontsteking een gunstiger uitflag, dan eene valsche en langdurige; en eene plaatselijke, boven die uit eenen algemeenen ziekelijken toestand ontstaat.

Gelijken loop als de andere ontstekingen, houdt die der oogen, daar dezelve bij eenen gunstigen uitflag verdeeld wordt, of anders in eene der bovengenoemde ooggebreken overgaat.

1096. Wat zijn derzelve ken- teekenen? De algemeene kenteekenen zijn: aandoen- lijkheid voor het licht, meer of min gezwollene en geslotene oogleden, zwelling der bekleedfelen, hitte, bloedroode kleur van het witte des oogs, uitstorting van tranen, en in het vervolg van eene etterachtige zelfstandigheid; terwijl vooral de ware ontsteking zich door hevige pijn, dikwerf door koorts verzeld, onderscheidt.

Bij de ontsteking van het doorschijnende hoorn- vlies, wordt hetzelfde gezwollen, wit en ondoor- schijnende; bij dat van het netvlies, heeft zelfs bij eenen geopenden oogappel geen gezigt plaats, enz.; terwijl de verëeniging aller dezer teekenen, de ontsteking van het geheele gezigtswerktuig aan- kondigt.

1097. Welke bemerkingen moeten de be- handeling voor- afgaan? Bij derzelve behandeling, spore men zoo veel mogelijk de oorzaken na, of ook beschadigingen, ingedrongene vreemde lichamen, omgekrulde oog- haren, die den oogbol prikkelen, enz., er aan- leiding toe hebben gegeven; ten einde deze in de eerste plaats te verwijderen; en lette voorts, of de toestand des ligchaams eene verhoogde of verminderde levenswerkzaamheid moet doen ver- onderstellen.

1098. Wat ver- eischt de heer- schen- de en alge- meene oog- ziekte? Vertoont zij zich heerschende, en tast eene meenigte paarden gelijktijdig aan, zoo onderzoek men na de oorzaken; indien deze in de verblijf- plaatsen, levenswijze of het voedsel gelegen zijn, wordt derzelve verandering, en voorts strenge af- scheiding vereischt, om de voortplanting te be- letten.

1099. Hoe moet De ware, heete of zoogenaamde drooge oog-

men de hee- oogontfteking, vereischt even als de lang-
te oogontfte- durige, vermindering van licht, door het paard
king behande- in eene duistere, doch tevens luchtige stal te
len? plaatfen, en het hoofd eenigzins op te binden.

1100. Wat is In eenen geringen trap is het herhaalde was- § 373.
bij hare onder- schen met koud water, gepaard met eenen ver-
fcheidene trap- koelenden leefregel, vaak ter genezing voldoende;
pen te doen? de; bij eenen hoogerem, wordt tevens vereischt,

het doen eener geëvenredigde aderlating, het zet-
ten van bloedzuigers in den omtrek van het oog,
welke men ook met goed gevolg tegen bloedop-
hoopingen in de oogleden en het bindvlies aan-
wendt; gelijk mede dat van dragten aan den hals
en de borst; het ingeven van salpeterdranken,
verkoelende lavementen; het wasfchen en opleg-
gen van koude kompresfen, met kaasjesbladen,
lijnzaad, vlierbloem- aftreksel, loodextrakt en an-
dere verdeelende en oplosfende oogmiddelen be- n°. 105-3.
vochtigd, terwijl in de heerschende oogont-
ftekingen bijzonder heilzaam kan geacht worden,
het gebruik der zoete kwik en jalappen, — 28, a-c,

1101. Hoe be- De oogontfteking, die als toeval of ver- § 374.
handelt men de plaatfing eener andere ziekte, zoo als droes,
toevallige? vervangenheid, wormen, enz. verschijnt, ver-
cischt dat men bij hare behandeling die der ziekte
voege, welke haar heeft voortgebragt; terwijl
indien uitwendige beschadigingen haar hebben doen
ontftaan, men dezelve als eene kwetsing of kneu-
zing moet behandelen, en pogen te verdeelen,
en daarbij vooral, het in de omleggende deelen
uitgeftorte bloed zoeken te ontlasten.

1102. Hoe be- De langdurige en met verzwakking verzelde

handelt men oogontstekingen, ook wel vochtige genaamd, langdurige daaraan kenbaar, dat de toevallen van zwelling of die met en traning bij het aanwenden der vorige middelen verzwakking? niet verminderen, maar veelal de scherpe tranen toenemen, en somtijds in eene etterachtige ontlasting overgaan; vereischt eene prikkelende behandeling, door plaatselijke dragten onder het oog, aan de kaken of achter de ooren, laauwarme waschingen met aftreksel van kamillen- vlier-ia- vendel en wolverlei- bloemen, bilfenkruid, lood-^{no. 113, a.} extrakt, goulardswater, zelfs met kamfer en opi-
— 106. —
um; terwijl men hiermede het inwendige gebruik paart, der tegen de algemeene zwakte dienstige — 106, b.
prikkelmiddelen.

Tegen de overblijvende verzwakking dienen kompresen met rooden wijn, waarin lavendel, majolijs, enz. afgetrokken is, benevens eenen versterkenden leefregel.

II. Toevallen der uitwendige bekleedfelen en omringende deelen des oogbols.

1103. Wat toe- De toevallen waaraan de omringende deelen en vallen treffen uitwendige bekleedfelen des oogbols, ten gevolge de omringen- der ontstekingen, bijzonder onderhevig zijn, be- de deelen staan in het traan- en etteroog; de zwelling, des oogbols? verlamming en scheuring der oogleden; de oog- zweeren en de uitzetting van het bindvlies.

1104. Hoe be- Het tranen der oogen, voortgebracht door eene § 378.
handelt men uitwendige beschadiging des ondersten ooglids, het het tranen toegroeijen of verstopping der traanstippen, eene der oogen? verstopping der traanbuis en de scherpe hoedanig- heid

heid der tranen, is alleen in de laatste gevallen voor herstel vatbaar; waartoe men voor het eerste, versterkende waschingen; voor het andere, opdroogende en verzachtende middelen moet aanwenden, en de verstopping door inspuitingen po-
gen weg te nemen. no. 112.

1105. Wat is tegen het et-
teren te doen? Langdurige oogontstekingen hebben vaak aan-
houdend etteren der oogleden ten gevolge,
waartegen met vrucht de oogzalven van roode
kwik en zinkbloemen gebezigd worden. § 379.
no. 109 - 102

1106. Wat zijn oogzweren? De oogzweren bestaan in een klein gezwel
op den rand der oogleden, ter grootte van een
garsten-korrel, hetwelke niet verdeeld, maar al-
leen door ettering tot rijpheid gebragt kan wor-
den, als wanneer het een stukje van het celwijze
weeffel ontlast; waartoe men het met een wei-
nig ongezoutene boter bestrijkt.

1107. Wat hulp is er tegen de
zwelling der
oogleden? De zwelling der oogleden en van het
bindvlies, moet men door plaatselijke bloed-
ontlastingen, door middel van bloedzuigers; en
hunne verflapping, door versterkende, zamen-
trekkende middelen, zoo als afkookfel van eiken-
bast, kamfer en aluin, trachten weg te nemen.

III. Toevallen van den oogbol.

1108. Aan wel-
ke toeval-
ten is de oog-
in diegene welke hiervoor opgeteld, deszelfs

bol onderwor- onderscheidene deelen aandoen, en tot wiër ont-
pen, en hoe dekking het noodig is, dat men wel wete te on-
kan men deze scheiden, welke hunner door dezelve aangetast is.
ontdekken § Om die te ontwaren welke het hoornvlies en
het waterachtige vocht ten zetel hebben;
stelle men het paard in den stal of eene andere
weinig verlichte plaats, en zie van ter zijde te-
gen den dag, door de bolronde van het hoorn-
vlies, welks volkomene heiderheid aankondigt, er
geene gebreken in hetzelfde noch in het waterach-
tige vocht bestaan; terwijl men anders de vlek-
ken in het eerste, en de troebelheid van het
andere duidelijk ontwaren kan; even zoo doet de
regtfreekfche beschouwing van voren: het aan-
wezen der graauwe en zwarte ftaar ontdek-
ken.

a. Gebreken van het hoornvlies.

1109. Aan welke De toevallen welke het hoornvlies bijzon-
toevallen is der eigen, deszelfs doorschijnendheid verminderen
het hoorn- zijn: de vliezen, vlekken en zweren op
vlies onder- hetzelfde.

hevig?

1110. Wat zijn De zoogenaamde vliezen, bestaan in eene § 382.
oogvliezen? verdigting van het, over hetzelfde uitgebreide
bindvlies, hetwelke alsdan wit en ondoor-
schijnende wordt, en door deszelfs beweegbaar-
heid, van de verduistering van het hoornvlies
zelve, onderscheiden kan worden.

Dit toeval vergunt hoop op herstel, indien het
niet verouderd is, door het gebruik der zelfde
mid-

middelen, als tegen de vlekken op het hoornvlies no. 113, a.
 dienftig zijn, en voorts door verflerkende was- — 111, b.
 schingen van aluin, kamfer, enz.

1111. Wat is de aard en geveeswijs der vlekken op het hoornvlies? De witte of grijze vlekken op het hoorn- § 381.
 vlies, steeds gevolgen van voorafgaande bescha-
 digingen of ontstekingen, welke eene plaatselijke
 verduistering te wege brengen, zijn in die mate
 belangrijk, als zij door plaats of grootte, het
 gezigt hinderen, terwijl het vooruitzicht ter gene-
 zing daarvan afhangt, dat zij oppervlakkig en
 niet verouderd zijn; waartoe na eene uitwendige
 beschadiging, het bestrijken met snoekenvet, os-
 fengal of oude lijnolie, benevens dezelfde mid- no. 111, b.
 delen als tegen de oogvliezen aangewend kunnen
 worden.

1112. Wat is wegens de verzweringen aan de oppervlakte des oogbols plaats hebben, zijn in zoo verre van gewigt, dat zij steeds een likteeken achterlaten, hetwelke het ge-
 zigt hindert, wanneer zij het hoornvlies treffen;
 en vooral wanneer zij hunne zitplaats binnen of
 aan de achterzijde van hetzelfde hebbende, als
 dan het zoogenaamde, meestal ongeneeslijke et-
 teroog vormen; daarentegen baren zij weinig
 beduchting, indien zij zich op het harde oogvlies
 bevinden.

In alle gevallen moet men hen tot rijpheid po-
 gen te brengen, voorts onverwijld met eene breede
 oognaald openen, en daarna met afkookfel van
 kaasjesbladen, opium en loodextrakt waschen.

b. Gebreken van het waterachtige vocht.

1113. Welke De verschijnselen die men in het waterach-
toevallen is het tige vocht en den voorsten oogkamer ontwaart,
waterach- zijn; dat het zich troebel of duister vertoont,
tige vocht zoo als dikwerf in den droes, bij het wisselen
onderhevig? der tanden, en in andere ongesteldheden plaats
heeft; welk toeval echter met het ophouden der
oorzaak verdwijnt.

1114. Welke Van meer belang zijn de uitstortingen van bloed § 379.
hulpmiddelen of etter, waarvan het eerste, het gevolg van
bestaan tegen uitwendige beschadigingen, het laatste van inwen-
het bloed- dige verzweringen, weinig goeds voorspellen; ter-
oog? wijl tegen het zoogenaamde bloed oog, het
zetten van bloedzuigers in den omtrek, en laauw-
warme waschingen, van in wijn afgetrokkene sa-
vendel, majolijn, enz. in het werk kunnen wor-
den gesteld.

c. De staarblindheid.

1115. Welke De blindheid, door de gevolgen van plaat- 380.
toevallen bren- felijke ontstekingen of eenen bijzonderen aanleg
gen de cigent- te wege gebragt, wier zetel zich in het inwen-
lijke blind- dige des oogbols bevindt, wordt de algemeene
heid voort? benaming van staar gegeven, en deze door dien
van graauwe en zwarte onderscheiden, naar
de deelen welke daarbij bijzonder aangedaan wor-
den; dezelve zijn de kristallijne en glas-
achtige vochten en het netvlies: alle le-
veren zoo weinig hoop tot herstel op, dat men
hen algemeen als ongeneesbaar kan aanmerken.

1. De graauwe staar.

1116. Wat is De gevolgen der ontstekingen, welke zich in
het

de graauwe het kristallijne vocht vertoonen, brengen, de wegens deszelfs kleur dus genaamde graauwe staar te wege, welke in eene verdikking en verduistering van hetzelfde bestaat, en zich in de gedaante eener grijze- gele- of melkachtige vlek in den oogappel vertoont, wanneer men het in het duistere geplaatste paard beschouwt, terwijl men zelve zich in het licht bevindt, b. v., in eene staldeur.

Somtijds heeft ook eene verdonkering van het glasachtige vocht plaats, of voegt zich bij de graauwe staar, tot het voortbrengen eener ongeneesbare blindheid.

2. *De zwarte staar.*

1117. Wat is de zwarte staar en derzelve kentekens? De zwarte staar, welke haren naam uit de kleur ontleent, welke den onveranderlijk geopenen oogappel blijft behouden; heeft het netvlies en de gezigtszenuw ten zetel, en deszelfs verlamming ten oorzaak.

Daar het oog eenen schijnbaren gezonden staat vertoont, is zij alleen kenbaar aan de onveranderlijke grootte des oogappels, welke zich volstrekt onaandoenelijk voor den prikkel der lichtstralen bewijst; Voorts, dat het paard in den gang, de beenen zeer hoog opheft, de ooren afwisselende vooruit brengt, en vaak tegen voorwerpen aanloopt.

1118. Welke hulpmiddelen kunnen tegen deze kwaal aangewend worden? Meestal ongeneeslijk, indien deze kwaal verouderd is, is dezelve somtijds slechts kortstondig, als toeval eener ongesteldheid, wond of beschadiging; terwijl men alleen in den aanvang de genezing kan hopen te bewerken, door weder-

zijdsche dragten aan den hals, bloedzuigers aan het bindvlies, het doen opshuiven van niespoeders en vluggen ammoniakzoutgeest, gepaard met het inwendige dagelijksche gebruik van kleine giften van aftreksel van veld-anemone; terwijl het branden met het gloeiende ijzer aan den nek, welligt eene der meest belovende hulpmiddelen oplevert.

Soortgelijke behandeling kan in den aanvang tegen de graauwe staar aangewend worden, welke verder gevordert, vruchteloos zoude zijn, en dan alleen door eene kunstbewerking weggenomen moeten worden; welke echter daarom steeds ten hoogste twijfelachtig blijft, wijl de terugtrekkende kracht der oogbolspijeren, de oogvochten naar buiten persen.

IV. De periodieke oogontsteking of maanblindheid.

1119. Wat ver- Deze ziekte, onder den naam van maanoogen § 375.
staat men door bekend, waaraan sommige rasfen, veulens, oude
maanoogen? afgematte paarden en kribbenbijters bijzonder onderhevig zijn, en welke indien zij door overerving ontstaat, als ongeneeslijk aan te merken is; terwijl men daar en bovenals hare oorzaken, ongezonde verblijfplaatsen en voedsels, gevolgen van ziekten en ontstekingen, kan beschouwen, vertoont zich op vaste tijdperken, van tusfchen één en twee maanden, en duurt alsdan van vier tot twaalf dagen.

1120. Welke Hare kenmerken zijn: de zwellings, roodheid
zijn derzelver en tranen des oogs; de oogleden, vooral het onder

kenmerken derste, benevens het bindvlies, zijn gezwollen; en toeval- het hoornvlies is duister, en het waterachtige vocht len? troebel; terwijl naar mate de ziekte langer duurt en de aanvallen spoediger terugkeren, het hoornvlies witter en ondoorschijnender wordt, en eene volflagene blindheid ten gevolge heeft.

Gedurende den aanval nemen deze toevallen trapswijze toe, en verminderen vervolgens zoodanig, dat alleenlijk eenige zwelling der oogleden overblijft; waarvan het onderste door de scherpte der tranen, naar den grooten ooghoek toe, zich raauw, gescheurd of omgekruld, het oog kleiner dan het andere, en het hoornvlies duister vertoont, waarvan een gebrekkig gezigt het gevolg is.

1121. Van wel- Slechts dan wanneer deze kwaal niet verouderd § 376.
kemiddelen kan is, kan men hoop koesteren, op eenen gunstigen
men hulp ver- uitslag der geneeswijze, welke bestaat, dat men
wachten? dragten aan de kaak en den hals zette, en bloed-
zuigers op het bindvlies plaatse; terwijl men
voorts van oplosfende en versterkende oogwate-
ren en niespoeders gebruik maakt.

Bij deze ziekte, welke als eene afwisselende koortsige beweging schijnt aangemerkt te kunnen worden, en derhalve eene deze tegenwerkende behandeling te vorderen; moet de ligchaamsgefeldheid ook in aanmerking worden genomen, en men daartoe bij sterke volbloedige paarden, de ontstekingerende behandeling, door eene lating en eenen verkoelenden leefregel doen verzellen; terwijl men in den aanval, de opwekkende en

aanhoudende prikkelmiddelen van baldriaan, wol-
verlei-bloemen, duivelsdrek, gentiaan, enz. met
de aanhoudende zoogenaamde koorts-middelen, van
kina- eiken- en wilgenbast vereenigt; welke men
bij zwakke paarden alleen bezigt, zonder de la- n°. 52, a.
ting en verzwakkende behandeling aan te wen- — 53, b.
den.

VIJFDE AFDEELING.

DE GENEES- EN HEELMIDDELKUNDE.

EERSTE HOOFDDEEL.

ALGEMEENE WERKING DER GENEESKUN- DIGE MIDDELEN OP DEN STAAT VAN ZIEKTE.

1122. Wanneer Dan eerst wordt de staat van ziekte door die-
en waardoor van gezondheid opgevolgd, wanneer de oorzaken
wordt de ge- ophouden, en de gevolgen niet meer bestaan,
stoordegezond- welke dezen te wege hebben gebragt; de natuur
heid hersteld? zelve streeft om dit te bewerken, en verrigt
zulks vaak zonder eenige vreemde hulp; indien
de stoornis niet te aanmerkelijk is geweest, noch
de levenskracht door eene te hooge prikkeling
overspannen, door uitputtende levenswerkzaam-
heid verlamd is geworden, of dat zij te zwak
is, deze in dien vereischten trap uit te oefenen,
waardoor het in den staat der natuur levende
dier, geene andere hulpmiddelen tot overwinning
van deszelfs gewone ongesteldheden behoeft, dan
X 5 die

die het door deszelfs natuurdraft aangewezen worden.

1193. In welke gevallen is de trekking van het huisdier tot den mensch, welke kunst verplicht het aan vele voorheen vreemde ziekten en toevallen de natuur te vatbaar maakt; de wensch, door het verkorten der natuur te komen? van derzelve gewonen loop; en de waarschijnlijkheid hen te kunnen voorkomen of wegnemen, zonder den langzamen tred der natuur te volgen, daardoor in korteren tijd, de gewone diensten van hetzelfde weder te kunnen ontvangen; eindelijk, de noodzaak om de somtijds verkeerde rigting van de inspanningen der natuur te wijzigen, en eene vergeeffche uitputting te verhoeden; noodzaken ons haar in deze en vooral in die gevallen te hulp te komen, welke buiten haar bereik leggen, en zoo als de gebreken en toevallen der bewerktuiging, alleen door de heilkunde weggenomen kunnen worden.

1124. Welke zijn de midde- De middelen welke daartoe de kunst ten dien-
 delen die de ste staan, zijn diegene, waardoor de werking der
 geneeskunde prikkels op de levenskracht en bewerktuiging eene
 in het werk andere wijziging ontvangt; het zij door die te
 stelt? onttrekken of te verminderen, welke de levens-
 werkzaamheid te zeer opwekken, of indien deze
 te zwak mogte zijn, door hen te vermeerderen,
 en andere aan te wenden. Dezelve bestaan in de
 uit den leefregel ontleende gezondheidsmid-
 delen, in geneesmiddelen en in de werk-
 tuigelijke hulp, welke de heilkunde aanbiedt;
 terwijl de omstandigheden over derzelve gepaste
 keuze en zamenvoeging beslifen moet.

I. De

I. De gezondheidsmiddelen.

1125. In hoe verre komen de gezondheidsmiddelen in aanmerking? De gezondheidsmiddelen, zoo gewichtig tot den voortduur eener geregelde levenswerkzaamheid en dus der gezondheid, zijn dit niet minder als geneesmiddelen in ziekten, daar de genezing, zoo al niet geheel bewerkt, ten minste krachtadig bevorderd kan worden, door eene doelmatige wijziging van lucht, verblijf, voedsel, beweging en rust.

1126. Welke invloed heeft de lucht? Onmiskenaar is den invloed der lucht; daar hare drooge, heete of koude tempering, gelijk ook hare vermenging met te veel zuurstof, de prikkelbaarheid in ontstekingsziekten, in die evenredigheid doet toenemen, als deze door eene getemperde, warme, vochtige, en minder zuurstof bevattende, verminderd wordt; waarvan ten bewijze moge dienen, de heilzame werking van warme baden en omslagen in deze ziekten, en der warme dampen in die der ademhalingswerktuigen; terwijl daarentegen in ziekten met verzwakte levenskracht, de eerstgenoemde luchtgesteldheid in dezelfde maat heilzaam is tot verblijf en inademing, als zij in het andere geval, schadelijk zoude zijn.

1127. In hoe verre kunnen de voedselmiddelen tot genezing mede werken? Vorderen ontstekingsziekten, vermindering der levensstof en vochten, zoo wordt hieraan het beste voldaan, wanneer hunne aanvulling door voeding verminderd wordt; zoo door de geringere hoeveelheid, als de minder voedende en prikkelende eigenschappen des voedsels, als mede dat door

door het geven eener mindere hoeveelheid van het verzadigende, de te groote inspanning der levenswerktuigen vermijd worde; weshalve men in deze, de granen en hooi, door stroo, meel- en zemelranken moet doen vervangen; Alle slepende en met verzwakte levenskracht gepaarde ziekten, eischen daarentegen de ondersteuning eens versterkenden leefregels, welke echter geene overmatige inspanning der spijsverteringswerktuigen mag vorderen, op dat daardoor eene te sterke levensvertering verhoed worde; zulks schrijft derhalve groote omzigtigheid voor, betrekkelijk het verzadigende voedsel, en wil dus, dat men zich bepale tot datgene, hetwelke sterk voedende en zelfs prikkelende is, en dit in vaak herhaalde tijden, doch in kleine hoeveelheden tevens uitreike.

1128. Wat is wegens beweging en rust te bemerken? Aangezien alle sterke bewegingen de levenswerkzaamheid opwekken, volgt hieruit, dat deze in alle ontfekingstoevallen volstrekt vermijd moeten worden; doch daarentegen kan men eene gematigde beweging heilzaam achten, bij verzwakte levenskracht, daar zij als eenen nieuwen prikkel op dezelve werkt; offchoon men eene te langdurige moet vermijden, welke haar zoude uitputten.

H. De geneesmiddelen.

1129. Welke Daar de gezondheidsmiddelen echter in vele gemiddelen gevallen geene voldoende of spoedig genoeg werken bij de gekende hulp, ter overwinning der ziekten opleveren,

zondheidskun- ren, verplicht zulks vaak eene krachtdadigere in
dige gevoegd de genees- en heelmiddelen te zoeken.
worden?

1130. Waar- groei- en delfstoffelijke, en wel in het grootste
uit worden getal door dat der planten opgeleverd, worden
de genees- zij in hunne oorspronkelijke gestalte, eenvou-
middelen dige, doch door kunstbewerking ten gebruike
ontleend, en bereid, of met andere verëenigd, zamenge-
hoe dezelve stelde en scheikundige geneesmiddelen
onderschei- genaamd; terwijl zij voorts volgens hunne toe-
den? diening, in inwendige of eigentlijke ge-
nees-, en in uitwendige- of heelmidde-
len onderscheiden worden.

1131. In welke Alle stemmen daarin overeen, dat zij verande-
gevallen ringen in het dierlijke ligchaam veroorzaken, wes-
moeten zij aan- halve zij alleen nut kunnen stichten, wanneer zij
gewend of ach- dit omtrent iets schadelijks, in hetzelfde aanwezig,
terwege gela- kunnen doen, doch daarentegen naadeelig zijn, in-
ten worden? geval dit geen plaats heeft. Nimmer bezige men
hen derhalve, zoo lang de gewone levensprikkels
tot bewaring of herstel der gezondheid toereikende
zijn, of de ziekten-oorzaken door andere mid-
delen weggenomen kunnen worden, en slechts
dan, wanneer een kunstprikkel de genezing be-
spoedigen kan, of dat de ziekte een bijzonder
(specifiek) middel vereischt.

1132. Welke is Zij werken alle op de dierlijke bewerktuiging,
hunne algeme- echter op verschillende wijzen volgens hunnen
ne werking? aard, plaatselijke aanwending en hoeveelheid, ech-
ter met het algemeene gevolg, dat zij meestal
de levenswerkzaamheid van het geprikkelde deel
of stelsel, en den toevloed der vochten derwaards

ver-

vermeerderen; en daardoor vaak eene heilzame afleiding, doch ook wel eene overspanning en daarop volgende verflapping veroorzaken; waardoor nieuwe en sterkere prikkels tot het voortbrengen eener zelfde werking vereischt worden; te meer, daar de gewoonte het dierlijke ligchaam zoo onaandoenelijk voor hen maakt, dat zij eindelijk bijna geene uitwerking meer veroorzaken.

1133. Wat is Het is derhalve noodig dat men met de zacht-
 bij hunne toe- ste middelen en kleinste hoeveelheden beginnende,
 pasfing waarte trapswijze opklimme; fomtjids de middelen ver-
 nemen? wisfele, vooral in die ziekten welke hunne aan-
 houdende toepasfing vorderen, en eenige tijd tus-
 fchen hunne toediening late verlopen, opdat zich
 de gevoeligheid weder herftelle; terwijl men bovenal
 de trap van prikkelbaarheid der lijdende bewerk-
 tiging, door ouderdom, ras en omftandigheden gewij-
 zigd, niet uit het oog moet verliezen, bij de be-
 paling der fterkte en hoeveelheid der genees-, en
 vooral der prikkelmiddelen; aangezien te langdu-
 rige en fterke aanwending, overprikkeling en
 daarop volgende onmiddelijke zwakte voortbrengt.

TWEEDE HOOFDDEEL.

BIJZONDERE WERKING DEK GENEES- EN HEELMIDDELEN.

EERSTE HOOFDSTUK,

ONDSCHIEDING DER GENEESKUNDIGE MIDDELEN VOLGENS HUNNE WERKING.

1134. Wat is Het beperkte inzicht in de dierlijke huishouding
wegens hunne en in de scheikundige veranderingen, welke de
werking be- aangewende geneesmiddelen in het ligchaam onder-
kend? gaan, waardoor hunne uitwerking en nieuwe ei-
genfchappen, ten eenemaal afwijken van de we-
gens hen bekende en veronderfelde, laat nog zeer
veel duisterheid over, wegens het hoe derzelve;
alleen de oplettende waarneming der voortgebragte
verschijnfelen, vergunt eenigzins een oordeel we-
gens derzelve werking op te maken, welke van
fommige zich tot de geheele bewerktuiging fchijnt
uit te ftrekken, en van andere zich meer tot bij-
zondere werktuigen of ftefels te bepalen; waar-
door men de laafte met bepaald nut kan aanwen-
den, in die ongefeldheden, welke deze bijzon-
der aandoen; voorts, dat fommige de levenswerk-
zaamheid verminderen, en andere dezelve op-
wekken. Dit is het, dat zoo wel de geneeswij-
zen als de tot dezelve dienende middelen, in
twee

twee hoofdverdeelingen heeft doen onderscheiden, te weten: in de algemeene en bijzondere, de levenswerkzaamheid verminderende en vermeerderende.

1135. Welke heeft de geneeswijze ten oogmerk, met de verdeeling daartoe dienftige middelen, op de algemeene onheeft dit in de gesteldheid der geheele dierlijke bewerktuiging te geneeswijzen in de werken, zoo maakt zulks de algemeene geneeswijze uit; terwijl indien zij slechts zich daartoe dienen tot wegneming eener bijzondere ongesteldheid of de middelen toeval bepaald, en de daartoe vooral dienstige doen maken? middelen aanwendt, zulks de bijzondere geneeswijze vormt. Tot bereiking dezer bedoelingen, worden vaak de zamenvoeging van beide wijzen vereischt, welke door de daartoe gebezigde middelen, verzwakkende, versterkende en prikkelende werken kunnen.

L. De middelen tot vermindering der levenswerkzaamheid.

De zoogenaamde verkoelende, verzwakkende of de levenswerkzaamheid verminderende behandeling, doelmatig in die gevallen waarin deze zich, gelijk b.v. in ontstekingen en zenuwaandoeningen, te veel uit, kan gezondheids- of geneeskundig geschieden. Gezondheidskundig geschiedt zulks door vermindering van voedsel, onttrekking der warmtestof en vermeerderde rust; Geneeskundig, dienen daartoe werktuigelijke middelen, als aderlaten, warme dampen en lavementen, en vooral de verschillende verzwakkende, ontlastende, bedarende en veranderende middelen.

Bij

1137. Wat is daarbij te merken? Bij deze vermindering der te sterke levenswerkzaamheid, neme men waar, dat zij even min te laat en te plotseling geschiede, als te lang voortgezet worde; aangezien hare verzuimenis of ongepaste aanwending, door overspanning de verlamming, en hare te lange voortzetting, de uitputting der levenskracht veroorzaakt.

1138. Welke middelen zijn tot deze beoefening geschikt? Als levenswerkzaamheid verminderende middelen, worden al diegene aangemerkt, welke dit door het veroorzaken van afscheidingen, ontlastingen en veranderingen, bewerken; sommige brengen dit te wege zonder in het oog vallende veranderingen; verscheidene hunner kunnen alleen als verzwakkende worden aangemerkt, wanneer zij in groote giften, ontlastingen bewerken: daar zij in kleine hoeveelheden gegeven, eene prikkelende eigenschap aankondigen; terwijl andere, gelijk de zoete kwik, dan eerst alleen als ontstekingswerende werken, wanneer zij door verzwakkende, b. v. bloedontlastende middelen voorafgegaan, en het zij met verdoovende of andere door toevallen en omstandigheden aangewezen middelen gepaard, de gevolgen der ontsteking voorkomen.

I De middelen tot afscheiding en ontlasting.

1139. Wat noemt men ontlastings- en afscheiding bevorderende middelen? De middelen welke de afscheidingen en ontlastingen bevorderen, kunnen beschouwd worden de eerste afdeeling dergene uit te maken, welke tot vermindering der levenswerkzaamheid in het werk worden gesteld; en men tot deze diegene brengen, welke als braak- en buikontlastende middelen, zulks door de eerste wegen, of als de pis- en zweetdrijvende borst- speckfel- en niesmid-

delen, enz., door andere afscheidingen te wege brengen.

a. De braakmiddelen.

1140. Welke Hoe zeer de braakmiddelen hunne gewone wer-
dienst verlee- king bij het paard niet uitten, wijl het daarvoor
nende braak- niet vatbaar is; verdienen zij echter in aanmer-
middelen? king te komen, wegens de prikkelende eigenschap,
welke zij daarenboven bezitten, en die hen in
kleine giften slijmoplofende en zweetdrijvende
doet werken, zoo als de braakwijnsteen,
de jpecacuanha, de braaknoten, ignati-
us-boonen, enz.

b. De buikontlastende middelen.

1141. Welke De buikontlastende of zoogenaamde pur-
middelen be- geermiddelen, bewerken dit op verschillende wij-
vorderen de zen, het zij door de eerste wegen glibberig en
buikontlas- dus de ontlastingen gemakkelijker te maken; het
ting? zij door het oplossen der in de darmen bevatte
stoffen; voorts door de aanprikkeling der inge-
wanden tot eene meerdere beweging, sterkere
werkzaamheid, of overvloedigere afscheiding; Hun-
ne werking heeft hen vooral doen onderscheiden
in buikzuiverende en in hevig buikontlastende
(*drastica*).

1142. Wat ver- De buikzuiverende middelen schijnen vol-
staat men door gens hunne meerdere of mindere werking, onder-
buikzuive- scheiden te kunnen worden: in zachte buiko-
rende mid- penende (*laxantia*), en in sterkere of buik-
delen? zuiverende (*purgantia*) middelen.

Tot

Tot de zachtwerkende buikopenende middelen, kan men in de eerste plaats de oliën, vetigheden en slijmerige zelfstandigheden rekenen, zoo als: de boom-noot- en lijnolie, boter, enz., welke het darmkanaal glibberig maken.

Voorts diegene welke eene meerdere prikkeling op hetzelfde te wege brengen, zoo als uit de middenzouten: het wonder- en engelsch-zout, de magnesia; voorts honig, siroop, afkooksel van pruimen of rozijnen, de rarbaber, enz.

In zeker opzigt kunnen sommige oplosfende middelen ook de buikontlastingen bevorderen, door vermeerdering der afzondering van het darmslijm, welk de opgehoopte stoffen ontbindt, zoo als het keuken- en ammoniakzout, de zeepen, enz., bij de vorige gevoegd.

De sterker werkende buikzuiverende middelen, prikkelen de darmen tot eene sterkere beweging en meerdere afscheiding van vochten aan, als zoodanig kan men de fenebladen, de leveraloë, de jalappen, de zoete kwik enz. aanmerken.

1143. Welke middelen zijn (drastica) zijn zoodanige, welke door eenen hevig prikkel der ingewanden, eene sterke en aanhoudende ontlasting veroorzaken; van dezen aard zijn: de wilde wijngaard, de sijrische wende, koloquint, guttegom, enz.

1144. Wat is Deze onderscheidene middelen vereischen in hun

wegens de toepassing der buikontlastende middelen waar te nemen? gebruik bij het paard, eene zeer omzigtige keuze en toepassing; eensdeels wijl de uitwerking vaak zeer onzeker is; ten andere, wijl zij alle in den aanvang eene prikkeling, en daarna eene aan deze geëvenredigde verzwakking veroorzaken. Offchoon heilzaam, wanneer zij doelmatig aangewend worden, vermijde men hen uit dien hoofde in heete ziekten met verzwakte levenskracht, en vooral in plaatselijke ontstekingen en aandoeningen der ingewanden; en bepale zich tot het gebruik van zachte verkoelende buikzuiverende middelen, welke weinig prikkelen, in den aanvang van ontstekingsziekten; terwijl de sterker werkende, tot het ontlasten van doode wormen, en met oplosfende verëenigd, tot het wegnemen van opgehoopte onreinigheden in het darmkanaal kunnen dienen; zoo als zij in kleine giften met versterkende prikkelmiddelen gepaard, vaak heilzaam zijn, in langdurigen buikloop, door zwakte of onzuiverheid van hetzelfde veroorzaakt; eindelijk, kunnen de hevige buikontlastende middelen slechts in langdurige verstopping, waterzucht, met uitgedoofde prikkelbaarheid, enz., doelmatig worden geacht.

c. Pisdrijvende middelen.

1145. Wat zijn pisdrijvende, welk de middelen? Men noemt die middelen pisdrijvende, welke vooral op de werktuigen der pisaffcheiding, de nieren, werkende, derzelve affcheiding bevorderen, en door het vermeerderen hunner werkzaamheid en die der watervaten, zich ook bijzonder heilzaam in waterzuchten betoonen, doch daarente-

tegen in ontstekingen dezer werktuigen vermijd moeten worden.

Zoodanige eigenschappen bezitten de jene verbezen, het peterfeliezaad, de ajuin, de knoflook, de zee-ajuin, de terebinthijn, het purper vingerhoedskruid, de spaansche vliegen.

d. Zweetdrijvende middelen.

1146. Welke middelen bevorderen de uitwafening? De zweetdrijvende middelen zijn de zoodanige, welke de werkzaamheid der huid en de uitwafening bevorderen; het zij door den omloop des bloeds te versnellen, en de daardoor veroorzaakte warmte te vermeerderen, het zij door de werkzaamheid der zenuwen en watervaten te versterken; of door de huidkramp te verminderen. Daar dezelve aanvankelijk prikkelende werken, en vervolgens verzwakking nalaten, zoo is het raadzaam dat men omzigtig in hunne keuze en aanwending te werk ga, zoo wel bij ontstekingen als in ziekten met verzwakking; en derhalve in den aanvang van ontstekingen, alleen zoodanige aanwende, welke openen zonder te prikkelen.

Dezelve bestaan: in warme dranken, en dampbaden, warmere bedekking, vlieren kamillenbloemen, geest van minderer, enz. Meer prikkelende zijn: de zwavelbloemen, het zweetdrijvende spiesglans, en andere spiesglans-bereidingen, de zevenboom, het pokhout; voorts de geestrijke

middelen, als: wijn, wijngeest, kamfer, enz.

a. De borstmiddelen.

1147. Welke middelen noemt men borstmiddelen? Onder borstmiddelen, verstaat men al de gene, welke de afscheiding in de ademhalingswerktuigen bevorderen; zoo door deze te vermeerderen, als de ontlasting der slijmvliezen te bevorderen; waarvan het eerste bewerkt wordt, door de verschillende metaalbereidingen, als: goudzwavel, braakwijnsteen, mijnstof-eijlike kermes, zoete kwik, eenvoudige en zeeajuin-honig-azijn, ammoniak-gom, watervenkelt; benevens andere zacht-prikkelende zoete middelen, als: zuiker, honig, zoethout, geele wortelen, alands-wortel, enz., terwijl voorts de uitwerping gemakkelijk wordt gemaakt, door de slijmerige middelen, welke de arabische- en dragants-gom, de ijslandsche mos, de heemst- en graswortel, de kaasjesbladen, het haver-garst- en lijnzaadmeel-slijm, enz. opleveren; Deze laatste middelen zijn verder allergewigtigst, tot omzwachtelen van zoodanige geneesmiddelen, wier prikkelende eigenschappen, in ontstekingen vooral der ademhalingswerktuigen en ingewanden, derzelve gevoeligheid schadelijk zouden aandoen.

fDe speeksel-afscheiding bevorderende middelen.

1148. Wat zijn Men noemt speekselmiddelen diegene, wel-

speekfel- welke deszelfs afscheiding vermeederen, en
middelen? vooral op de watervaten schijnen te werken;
van dezen aard zijn de kwik- en spiesglans-
bereidingen, zoo als: de verzoete, op-
gehevene en neergeplofte kwik, de
kwikzalf, de spiesglansmoor, enz.

g. De niesmiddelen.

1149. Wat is De niesmiddelen, bestemd om de werk-
de werking der zaamheid van het de neusholte bekleedende slijm-
niesmidde- vlies te vermeederen, en daardoor de oplossing,
len? affcheiding en ontlasting der stoffen in de neus-
holten te bevorderen, brengen zulks te wege in
den vorm van ingeblazene poeders en berookingen,
welke uit tabak, salij, lavendel, majo-
lijn, enz., bestaan kunnen.

h. De windbrekende middelen.

1150. Waartoe Tot het uitdrijven der luchtfoorten, welke zich
dienen de in de maag en de darmen ontwikkelen, dienen
windbre- de windbrekende middelen, die hen ontbinden,
kende mid- zoo als het vaste lucht- of koolzuur, in-
delen? gegeven, of als lavement; of wel hunne uitdrijf-
ving bewerken, gelijk het anijs- karwij- ko-
mijn- en venkelzaad, zedoar-wortel, de
munt en pepermunt, de zwavelather, enz.

i. De wormmiddelen.

1151. Wat De verdelging en ontlasting der wormen, vor-
noemt men dert zoo wel hunne dooding en ontlasting als de
wormmid- versterking der ingewanden; terwijl aan de eerste
delen? vordering de zoogenaamde wormmiddelen

moeten voldoen. Deze bestaan: behalve uit de kwik- tin- en ijzerbereidingen, de brandige dierlijke olie, en het schoorsteenroet, uit ajuin, knoflook, duivelsdrek, worm- en rijnvarenkruid, de mannetjes varenwortel, de pijnboomknoppen, de alfem, en meer andere middelen, waarvan sommige dit niet alleen in het algemeen bewerken, maar zich vooral tegen bijzondere soorten van wormen werkzaam betoonen; terwijl voorts onderscheidene vlugge en aanhoudende prikkelmiddelen, door de versterking der ingewanden, middelbaar tot dezelfde bedoeling medewerken, nadat buikontlastende middelen, de uitwerping der wormen hebben te wege gebragt.

H. De veranderende middelen.

1152. Wat zijn Behalve die middelen welke door afscheidingen veranderen- en ontlastingen, de levenswerkzaamheid verminderen? de middelen? deren, bestaan er nog andere die zulks op eene minder in het oog vallende wijze te wege brengen; in dier voege, dat zij de werking van eenen tegengestelden prikkel onschadelijk maken of verminderen, en het is onder deze, dat men de zoodanige schijnt te moeten rangschikken, welke men veranderende noemt, en volgens hunne werking in weekmakende of verzachtende, verkoevende, bedarende, verdoovende en onmiddelijk de levenskracht verminderende, onderscheidt.

a. De verzachtende of weekmakende middelen.

1153. **Wat ver-** De zachtst werkendste geneesmiddelen, zijn die ge-

staat men door gene welke men weekmakende noemt; hun- weekmaken- nen prikkel op de vaste deelen is bijna onmerk- de middelen? baar, even als hunnen regtstreekschen invloed op de levenskracht; welke zich daarin schijnt te bepalen, dat zij de straffe en gespannene vezels verflappen en ontspannen, en daardoor wel- ligt de prikkelbaarheid derzelve verminderen; voorts verminderen zij de droogheid der deelen en maken ze glibberig, terwijl zij de prikkels hunne scherpte benemen door ze te omzwachte- len.

Van dezen aard zijn de verschillende oliën en fettigheden, zoo als de lijn- en boomolie, de ongezoutene boter, enz. welke de ontspanning der vezels bewerken; terwijl de verschillende slij- merige zelfstandigheden, hiervoor bij de borst- middelen vermeld, de prikkels minder gevoelig doen worden.

4. De bedarende en onmiddelijk de levenswerk- zaamheid verminderende middelen.

1154. Welke De middelen welke de ongeregelde of overdre- middelen vene uittingen der levenskracht wijzigen, door noemt men be- pijn- krampstillende of verdoovende op de werktui- dardende? gen van het gevoel en de zennwen te werken, zijn diegene welke men bedarende noemt.

Sommige dezer werken pijn- en krampstillende; aan welke bedoeling behalve door de voorgemelde verzachtende middelen, door de kamillenbloemen, de klaprozen, de duivelsdrek, enz. voldaan wordt.

Andere bewerken zulks door verdooving, het zij

regtstreeks, zoo als het bilfenkruid, de kerstlaurier en andere groeistoffelijke giften, of wel door schielijke overprikkeling wanneer zij in groote giften toegedient worden, zoo als bijzonder de opium, welke daarentegen in kleine hoeveelheden prikkelend werkt, en zoodanig derhalve in ontstekingen verijd moet worden.

1155. Welke middelen zijn derende middelen, schijnen die eene bijzondere plaats aangewezen te kunnen worden, die zulks meer door eene veranderde wijziging derzelve, dan wel door in het oog vallende werkingen van affcheiding, ontlasting of overprikkeling te wege brengen; aan verscheidene groeistoffelijke giften: zoo als het bilfenkruid, de nachtschade, de kerstlaurier, de doornappel, de bittere amandelen, de persikbladeren, enz., wordt deze eigenschap toegeschreven; terwijl voorts ondervonden is, dat de salpeter, de delfstoffelijke zuren, en het merendeel der metaalbereidingen, eene de levenskracht zelve verzwakkende werking uiteten, hoezeer sommige echter eene prikkelende eigenschap niet ontzegt kan worden. Het is uit dezen hoofde dat men van deze laatste, in den aanvang van de ontsteking, geen gebruik behoort te maken, en in sleepende of zoodanige ziekten, waarin de levenskracht vermindert is, de overige delfstoffelijke middelen steeds met vaste prikkelmiddelen verbinden moet.

1156. Welke zijn de geval- De ondervinding heeft doen blijken dat men deze verdoovende middelen met vrucht kan aanwen-

len waarin men wenden, wanneer in ontstekingsziekten de ver-
 hen met bij- zwakte staat des ligchaams, het voortzetten der
 zonder nut kan dadelijk verzwakkende behandeling onraadzaam
 gebruiken? maakt; hoezeer de aanhoudende ontstekingsachtige
 toestand zulks schijnt te vorderen; of dat de ver-
 zwakte levenskracht met eene verhoogde prikkel-
 baarheid gepaard gaan.

c. de verkoelende middelen.

1157. Wat zijn De verkoelende middelen verminderen de le-
 verkoelen- venswerkzaamheid, het zij door de warmtestof
 de middelen? te onttrekken, of door vermeerdering van de wa-
 terachtige deelen des bloeds; Vooral geschiedt
 zulks door het water, als koud of laauwarm
 bad; of in dranken, het zij alleen, of met bij-
 voeging van salpeter, zout- of zwavelzuur
 enz.; alsmede door onderscheidene groeistoffelijke
 zuren, zoo als azijn, wijnsteenroom, zu-
 ring, enz.

d. de zuurbrekende middelen.

1158. Wat De zuurbrekende middelen zijn van zeer
 noemt men veel dienst in de ongesteldheden der spijsverterings-
 zuurtempe- werktuigen; het zij om het in de maag opge-
 rende midde- hoopte zuur weg te nemen, het zij door der-
 len? zelfver werking zoodanig om te stemmen, dat de
 ziekelijke zuuraffcheiding ophoudt of gewijzigd
 wordt; van zoodanige aard zijn de onderscheidene
 loogaarden; krijt, kreeftsoogen, kalk,
 bitteraarde, oesterschelpen, asfche,
 houtskool, ijzervijfel; voorts geschiedt
 zulks door vaste en vlugge loogzouten,
 potasfche, zeepen, enz., welke het zuur
 ontleden of opflorpene veranderen.

II. De

II. De middelen tot vermeerdering der levenswerkzaamheid.

1159. Waardoor wordt de levenswerkzaamheid vermeerderd? De vermeerdering der levenskracht en levenswerkzaamheid aan de verzwakking derzelve tegenovergesteld, geschiedt daardoor, dat men de levenskracht in staat stelt eene grootere werkzaamheid te kunnen uitoeffenen, of haar tot dezelfde opwekt; welke bedoelingen door de prikkelende en versterkende prikkelmiddelen bereikt worden.

I. De prikkelende middelen.

1160. Wat is de prikkelende geneeswijze en hare uitwerking? De prikkelende geneeswijze geschiedt door de eigentijke prikkelmiddelen, welke de levenswerkzaamheid, het zij algemeen of in de bijzondere werktuigen opwekt, verandert of wijzigt; waarbij steeds de trap van prikkelbaarheid en de staat der levenskracht in het oog gehouden moet worden; aangezien eene laaggedaalde levenskracht sterke prikkels behoeft, terwijl zwakkere voor eenen minderen trap derzelve voldoende zijn.

De uitwerking der prikkelmiddelen in duur verschillende, hangt af van hunne bestaandeelen en hoeveelheid; van de gesteldheid, de prikkelbaarheid en het gewijzigde medegevoel der werktuigen; zij geschiedt wel onmiddelijk op de vaste deelen, doch ook middelbaar op de gesteldheid, afscheiding en ontlasting der vochten, waardoor derzelve wederkerige werking, vooral die tot voeding des dierlijken ligchaams, veelvoudig gewijzigd wordt.

Hoe

1161. Welke genesmiddelen kunnen eigentlijk onder de prikkelende gerangschikt worden? Hoe zeer de genesmiddelen in het algemeen, met uitzondering der regtstreeks de levenswerkzaamheid verminderende, hunne uitwerking door het veroorzaken van zekeren prikkel verrigten, en men deze alle dus in zeker opzigt prikkelmiddelen zoude kunnen noemen, zijn de hier in eenen bepaalderen zin bedoelde, de zoodanige, welke eene vermeerderde levenswerkzaamheid, zonder daarop volgende zwakte, ten ware door overprikkeling te wege brengen.

1162. Wat is wegens hen te bemerken? Deswegens is verder te bemerken, dat een aantal zelfstandigheden welke in groote giften, door het bewerken van ontlastingen, verzwakking veroorzaken, als prikkelmiddelen werken, wanneer zij in zoodanige kleine hoeveelheden worden gegeven, dat zij deze uitwerking niet hebben, b.v. rhabarber, enz.; op gelijke wijze brengen kleine giften opium, eenen sterken prikkel te wege: terwijl aanmerkelijke, door overprikkeling en verdooving de levenswerkzaamheid verminderen.

1163. Welke zijn dan eigentlijk prikkelmiddelen? De prikkelmiddelen bestaan uit gezondheids- en geneeskundige, de eerste worden gevormd door de gewoone geest- en wijnachtige dranken en voedsels; door koude en warmte, lucht, baden, beweging, enz.; terwijl tot de laatste gebragt kunnen worden: de welriekende kruiden, specerijen, harsten, gommen, bittere zamentrekende middelen, geestrijke vochten, de prikkelende verdoovende giften, verscheidene zouten, zeepen en zuren; de scherpe blaartrekkende en roodmakende zelfstandigheden; als mede de hitte, koude, de prikkels welke op de ademhaling werken,

ken, benevens werktuigelijke heilkundige prikkels.

Het gebruik der prikkelmiddelen, kan het doelmatigste geacht worden in alle ziekten van verminderde levenswerkzaamheid en verzwakte levenskracht, als ook wanneer deze kunnen weggenomen worden, door de levenswerkzaamheid van enkele of andere stelsels te vermeerderen.

1164. Hoe onderscheidt men hunne werking? Men zoude de prikkelmiddelen kunnen onderscheiden, volgens hunne werking, in oplosfende, ze volgens vlugge, aanhoudende, verdoovende en versterkende hunne werking?

a. de oplossende prikkelmiddelen.

1165. Wat zijn oplosfende prikkelmiddelen? Zoodanige middelen worden oplosfende genaamd, welke zoo door versterking der deelen, als aanprikkeling der watervaten tot meerdere werkzaamheid, daardoor de opslorping van te-gennatuurlijke ophooping in dezelve, doet bewerken, en deze in den algemeene omloop terug brengen; hiertoe dienen: de zeepachtige zelfstandigheden, de ammoniakgom, verscheidene zouten, vooral het ammoniakzout; het spiesglans, de kwik en derzelver bereidingen, het zij in den gewonen vorm tot inwendig gebruik, het zij als inwrijvingen; Vooral dienen zij tot wegneming der ophooping in eenige deelen, en der uitgestorte vochten in zekere holligheden, welke maar al te veel het gevolg van ontfekingen zijn.

b. de vlugge prikkelmiddelen.

1166. Wat zijn De vlugge prikkelmiddelen, vooral gepast om de

vlugge prik- de laag gedaalde levenskracht op te wekken, en
kelmiddelen? de levenswerkzaamheid zoo lang te onderhouden,
tot de geneeskraft der natuur tijd wint, de ge-
nezing te volbrengen; bezitten vooral door hunne
geestige op de zenuwen werkende eigenschap,
het vermogen, eene spoedig prikkelende uitwer-
king te veroorzaken, wier kortstondigen duur ech-
ter hunne herhaalde toediening vereischt.

1167. Hoe kan
men haar on-
derscheiden?

Zij bestaan uit geestrijke, heete en eene
vlugge olie bezittende middelen; tot de geest-
rijke behooren de onderscheidene geesten; zoo
als: de zwavelæther, de verzoete salpe-
ter- kamfer- en wijngeest, koornbran-
dewijn, wijn, bier, enz. Voorts uit kam-
fer, baldriaan- angelika- nagel- flangen-
en kalmuswortel, de wolverleibloemen,
enz.

De heete prikkelmiddelen zijn diegene, welke
voor eene langdurigere werking vatbaar, vaak in
verband met de geestrijke of aanhoudende midde-
len gegeven worden, om die der eerste langduri-
ger, of der laatste sterker te maken; terwijl zij
vooral de werking van het bloedaderlijk stoffel
schijnen te verhoogen; als zoodanig beschouwt
men de oranje- en kaskarilfschillen, de ka-
neel, de gember, genever- en laurier-
bezien, pepermunt, anijs, venkel- kar-
wij- en mosterdzaad, salij, majolijn,
thijm, melissen, enz.

c. de aanhoudende prikkelmiddelen.

1168. Wat zijn De aanhoudende of zoogenaamde vaste prik-

aanhouden. prikkelmiddelen, van langzamere doch de prikkel-duurzamere werking, doelmatig bij eenen minde-middelen? ren trap van zwakte, kunnen ook als versterkende beschouwd worden, terwijl het veelal raadzaam is hen aanvankelijk met vlugge te verbinden, en bij eene nog zwakke spijsverteering, wier versterking zij vaak bedoelen, een vloeibaren vorm te geven; dezelve bestaan vooral uit bittere en zamentrekkende zelfstandigheden.

De bittere middelen zijn: de gentiaan-lands-galgant-meester- en suikerijwortel, duizendblad, en het duizendguldenkruid, de alzem, gezegenden distel, lepelblad, leeuwentand, koortsklaver, waterlook, laurierbezien.

De zamentrekkende bittere en versterkende, zijn: de kina-wilgen-kastanje-nooten- en eikenbasten, meekrap, tormentilwortel, aluin, ijzer-vijfel en staalwater.

[d. Verdoovende prikkelmiddelen.]

1169. Welke Eindelijk behooren tot de prikkelmiddelen die-prikkelmidde-gene welke in groote giften, door schielijke-len werken overprikkeling, verdoovende werken, doch-verdooven-in kleinere de levenswerkzaamheid opwekken,de? welke hoedanigheid vooral in de opium en des-zelfs bereidingen, de nachtschade, scheer-ling, enz. aangetroffen wordt.

II. De versterkende middelen.

1170. Waardoor De versterkende behandeling welke ten doel wordt de ver- heeft, de levenskracht te vermeerderen, en in fterking staat te stellen de genezing als heelkracht der na- bewerkt? tuur te voibringen; bewerkt zulks middelrijk door die geneesmiddelen welke de vertering en voeding bevorderen, en onmiddelbaar door de keuze der voedzaamste zelfstandigheden, namelijk die welke het meeste zuikerstof en groeistoffelijke gelei bevatten.

1171. Hoedanig Zij bestaat: 1) in het gewinnen des dierlijken wordt zij aan- lichaams aan zoodanige uitwendige indrukken, gewendt? welke anders nadeelig op hetzelfde zoude kunnen werken; 2) het bevorderen van deszelfs groei- en welzijn, vooral door gepast voedsel en zuivere lucht; 3) het wegnemen van ongesteldheden door gepaste en prikkelende geneesmiddelen; 4) het verminderen der te sterke prikkelbaarheid, en de verwijdering van regstreeks verzwakkende oorzaken. Zij dient om tot voorbehoeding in gedreigde ziekten en plaatshebbende toevallen van verzwakte levenskracht, het ligchaam in staat te stellen, hen ligter te boven te komen; dus zijn b.v. versterkende bittere middelen alzins gepast in warme, vochtige of koude lucht en na gebruik van verslappend voedsel; voorts bij de vermindering der ziekten en bij hunne genezing, om deze te bespoedigen en de spijsvertering te bevorderen.

1172. Welke Onder de versterkende middelen behooren meest middelen zijn al degene welke de aanhoudende prikkel- taartoe ge- middelen uitmaken, en onder deze vooral de
Z gen-

chikt?

gentiaan- en alandswortel, het duizend-guldenkruid, de alzem, de kina- wilgen- kastanje- en eikenbast, de meekrap, het staalvijsfel- en water euz; voorts bestaan zij uit de zamentrekkende middelen; eene zuivere lucht; warmte en koude; koude baden, matige rust en voedende versterkende middelen; in een woord, uit al die zelfstandigheden welke onder den naam van maagmiddelen bekend, de spijs- verteringswerktuigen tot eene sterkere werking nopen.

III. De bijzondere werking der geneesmid- delen.

1173. In welk opzigt worden de geneesmiddelen bijzonder genaamd? Behalve de algemeene werking der geneesmiddelen, op de geheele bewerktuiging, ter vermeerdering of vermindering der levenswerkzaamheid, schijnen vele derzelve tevens de eigenschap te bezitten, om sommige bijzondere werkingen te veroorzaken, of eenige deelen of stelsels meer bijzonder aan te doen; waardoor zij in die ziekten, welke men aan derzelve tegennatuurlijken toestand toeschrijft, zich vooral werkzaam schijnen te betoonen; welke uitstekende in het oog vallende werking, hen den naam van bijzondere (*specifieke*) geneesmiddelen heeft doen ontvagen.

1174. Hoe kan men deze bijzondere werking beschouwen? Men kan bij derzelve beschouwing eene tweeledige onderscheiding maken: eensdeels volgens de deelen en stelsels welke zekere middelen meer bijzonder aandoen; ten andere, volgens de omstandigheden waarin zij zich vooral heilzaam betoonen.

Dus

1175. Welke is hunne werking op bijzondere deelen? Dus betoonen op de hersenen en zenuwen de zoogenaamde verdoovende middelen, eene bijzondere werking. Op de ademhalingswerktuigen, doen zulks de borstmiddelen; op het darmkanaal, de buikontlastende; op de nieren de pisdrijvende; op de huid, de zweetdrijvende middelen, enz. In ongesteldheden der lever heeft zich het kwik bijzonder heilzaam doen kennen, welks werking even als die van het spiesglans, der wilde kervel, enz. op de klieren en watervaten niet te miskennen is.

1176. Welke is hunne uitwerking tegen bijzondere ziekten? Met opzigt tot het onderscheidende, hetwelke sommige middelen tegen bijzondere ongesteldheden schijnen te bezitten, prijzen eenige zich aan als wormmiddelen; andere, gelijk de kinawilgen en eikenbast, de koortsklayer, gezegenden distel, enz. tot wegneming der koortsen; terwijl aan de guichelheil, de nachtschade, enz. bijzondere krachten tegen den dollen hondsbeet wordt toegeschreven.

1177. Welke is de werking van het kwik op bijzondere ziekten? Bijzonder levert het zoete kwik een krachtig en beproefd middel op, tot het voorkomen dier noodlottige gevolgen der ontstekingen, voortgebracht door de vermeerderde neiging tot de doorzweting van het weivocht en deszelfs uitstorting in de ligchaamsholligheden en tusfchen de vliezen; welke met hunne gevolgen, de tegennaatuurlijke uitgroeijingen en aanwasfen, door de oplosfende eigenschappen van het kwik tegengegaan worden; terwijl deszelfs prikkelende hoedanigheden, door verdoovende middelen, zoo als bilfenkruid of opium, naar omftandigheden getemperd en daardoor

onschadelijk zijn gemaakt; waarbij het echter noodig is, dat genoegzame bloedontlastingen en buikzuiveringen, alvorens de vereischte ontspanning en vermindering der levenswerkzaamheid hebben te wege gebracht.

1178 Welke bijzondere werking heeft de salpeter? Niet slechts door hare verzwakkende eigenschap, maar daardoor onderscheidt zich ook de salpeter, dat zij in ontstekingen de heilzame werking betoont, om de neiging tot verdikking des bloeds tegen te gaan, vooral wanneer zij met een gedeelte ammoniakzout verbonden wordt; waarbij het echter raadzaam is, haar met slijmerige middelen te omzwachtelen, om haren scherpen prikkel op de spijsverterings- en ademhalingswerktuigen onschadelijk te maken. n°. 7°.

1179. Welk nut is in deze kennis gelegen? De kennis dezer hoofdeigenschappen der middelen is deswegens belangrijk, daar zij leert, bij de behandeling eener ongesteldheid, waarin behalve het algemeene lijden der bewerktuiging, eene in het oog vallende plaatselijke aandoening van eenig deel heerschende is, dat men bij de middelen ter wegneming van het eerste, die zoude kunnen voegen, wier bijzondere werking op dat stoffel of tegen dit toeval door de ondervinding geleeraard is; dus moeten b.v. in longontstekingen, behalve de algemeene ontstekingwerende middelen, zoo als de salpeter, ook die aangewend worden, welke de afscheidingen en ontlastingen van de ademhalingswerktuigen bevorderen, aan welke bedoeling de borstmiddelen voldoen, enz.

T W E E D E H O O F D S T U K .

D E H E E L M I D D E L E N V O L G E N S H U N N E

W E R K I N G .

1180. Wat noemt men heelmiddelen, en hoe worden deze onderscheiden? De middelen welke tot herstel van uitwendige toevallen en gebreken, voornamelijk op de buitenste oppervlakte des ligchaams gebezigd worden, en waarvan sommige genees- andere heilkundig zijn, zijn ook voor eene verdeeling vatbaar, volgens hunne algemeene werking, in verzwakkende of ontsteking-vernederende, en in prikkelende, om de levenswerkzaamheid op te wekken en te versterken; terwijl men volgens hunne bijzondere werking, hen in verdeelende, pijn- en krampstillende, weekmakende, prikkelende, ettering bevorderende, zamentrekkende, versterkende, bloedstempende, opdroogende en bijmiddelen kan onderscheiden.

a. Verzachtende en weekmakende.

1181. Wat zijn verzachtende en weekmakende? De verzachtende en weekmakende middelen, behooren tot de eerste klasse der verzwakkende. Dezelve leenigen de straffe vezels, bewerken daardoor ontspanning, en brengen de gestremde vochten in beweging, terwijl zij tevens pijnstillende zijn; men bezigt hen als warme omslagen, of olieachtige insmeringen, waardoor zij tevens eene goede ettering bewerken.

Zij bestaan uit kaasjesbladen, stokrozen,

vlierbloemen, fanegriek, saffraan, lijnzaad, broodpappen, olien, reuzel ongezoutene boter, enz.

b. Pijn- en krampstillende.

1182. Waaruit bestaan de pijn- en krampstillende? Bij deze kunnen de pijn- en krampstillende of verdoovende middelen gevoegd worden, welke behalve de vorige, uit omslagen van opium, duivelsdrek, bilfenkruid, loodextrakt, en vooral koud water, bestaan; welk laatste de ontsteking verminderende tevens pijnstillende werkt.

c. Verdeelende.

1183. Welke vormen de verdeelende middelen? Uitgebreid is het nut der verdeelende middelen, wier uitwendig gebruik de werkzaamheid der opzuigende of watervaten vermeerderd, en daardoor de uitgestorte vochten doet opzuigen, en in den omloop terug brengen; zoodanig zijn: azijn, brandewijn, loodextrakt en goulardswater; het keuken- en ammoniakzout; de zeepen en zeepgeest; de kwikzalf; de zinkbloemen; de rosemarijn, lavendel, majolijn, thijm, meliloten, de scheerling, laurier- en steenolie, enz.

d. Etteringbevorderende, opdroegende en bloedstillende middelen.

1184. Wat zijn etteringbevorderende middelen? Men noemt etteringbevorderende middelen diegene, welke door vermindering der ontsteking, bij eene vermeerderde levenswerkzaamheid,

heid, zoo als de verzachtende middelen; en door prikkeling bij te weinige, in deszelfs hoeveelheid en hoedanigheid eene juiste wijziging, bewerken.

Van dezen laatsten aard is de terebinthijn, de honig, en de uit beide zamengestelde digistiefzalf; de bafilikum zalf, de arceus- en peruviaanschen balsam; het myrrhe- en aloë- uittreksel; zevenboom, enz.

1185. Wat zijn de opdroogende? Ten einde bij te lang etterende wonden, de te overvloedige vochten op te zuigen, en dezelve te doen opdroogen, dienen de volgende middelen: de loodbereidingen, als het loodwit en ekstrakt, zilverguld; de zinkbloemen, witte vitriool, aluin, tormentil- en holwortel; galnooten, houtskool, enz.

1186. Wat zijn de bloedstempende? Tot bloedstemping bedient men zich van heilkundige zamentrekkende en werktuigelijke middelen; tot welke eerste de zwam, de kinogom, de wijngeest, het rabelswater, enz. behooren; terwijl de werktuigelijke door verbanden, schroeijen en onderbinden, daargesteld worden.

e. Prikkelende, blaartrekkende en bijtmiddelen.

1187. Wat zijn de sterkste prikkelen- de middelen? De prikkelmiddelen zijn volgens den trap hunner werkzaamheid onderscheiden, en de sterkste derzelve de blaartrekkende en bijtmiddelen.

Van deze dienen de blaartrekkende, tot het bewerken van eenen kunstigen tegenprikkel; het zij tot het afleiden van dien der ziekte, welke

eene te groote levenswerkzaamheid in zeker deel veroorzaakt; of tot hare opwekking in den verzwakten toestand van hetzelfde; terwijl de bijtmiddelen, ten doel hebben, de schadelijke ontwaardiging der bewerktuiging te vernietigen en te fluiten.

1188. Welke zijn de bijtmiddelen? Tot de zachtste bijtmiddelen behooren de zuiker, aluin, blaauwe vitriool en kalk.

Sterkere zijn het roode nedergeplofte- en het opgehevene kwik; het spaansche groen de spiesglansboter, bijtsteen, hellschen steen, het zwavelzuur, en wit rattenkruid.

1189. Waaruit bestaan de blaartrekkende vliegen, wolfsmelk-gom, blaartrekkende? De blaartrekkende bestaan uit mosterd, spaansche vliegen, wolfsmelk-gom, zwarte- en witte nieswortel.

De werktuigelijke bijtmiddelen bestaan voornamelijk in het branden met het gloeiende ijzer, terwijl de kunstige blaartrekkende uit fontenellen, dragten, en inwrijvingen bestaan.

DERDE HOOFDDEEL.

VORM EN TOEDEELING DER GENEES- EN
HEELMIDDELEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

VORM EN TOEDEELING DER GENEES-
MIDDELEN.

1190. Wat ver- Daer niet altijd, en zelfs in de minste gevallen, § 446.
eischt de za- elk geneesmiddel afzonderlijk de bedoelde uitwer-
menvoeging king op de volkomenste wijze volbrengen kan,
der genees- nog in deszelfs oorspronkelijke vorm tot gebruik
middelen? geschikt is; maakt dit vaak de verëeniging nood-
dig van verscheidenè derzelve; hierbij neme men
de eenvoudige werkende natuur ten voorbeeld,
en bezige niet eene zamenvoeging veler, maar
slechts van weinige welgekozene geneesmiddelen,
bij wier keuze men steeds de voorkeur geve aan
onkostbare, gewone en inlandsche, boven uit-
heemsche en dure, wier werking vaak niet kracht-
dadiger is.

1191. Wat is Zeldzaam is het noodig de voorschriften meer
wegens hunne dan uit drie, ten hoogste uit vier welgekozene
zamenstelling middelen zamen te stellen; waarvan het eerste het
op te merken? hoofdmiddel, het tweede het hulpmiddel
vormt, bestemd eenige eigenschappen werkzamer te
maken, schadelijke hoedanigheden weg te nemen,

of bijzondere toevallen tegen te werken; terwijl het andere tot verbindmiddel bestemd, het den vereischten vorm doet verkrijgen.

Men vermijde zoodanige tegenstrijdige middelen te verëenigen, die elkander tegenwerken, oplossen of werkeloos maken; offchoon zoodanige zamengevoegd kunnen worden, welke eene wederkerige werking kunnen matigen; zoo als kina en rabarber; salpeter en kamfer; spiesglans en bittere middelen; kwik en bilsenkruid.

1192. Wat vereischt de bepaling hunner hoeveelheid? Bij de bepaling der hoeveelheden, verlieze men § 446. niet uit het oog, dezelve volgens den ouderdom, het ras, het temperament, en de gestalte te wijzigen; daar een jong, vurig, klein paard, eene mindere hoeveelheid vordert, dan een ouder, grooter en koelbloediger; in het algemeen rekent men dat de gift voor een groot volwasen paard omtrent twaalf of zestienmaal zoo veel is dan die men voor een mensch zoude behoeven, offchoon sommige middelen in veel grootere hoeveelheid vereischt worden.

Men make tot opgave van de geneesmiddelen, van die benamingen gebruik, waaronder zij het algemeenste bekend zijn, waartoe de tafels dienen kunnen, welke bij de verzameling der geneeskundige voorschriften gevoegd zijn.

1193. Hoedanig worden de geneeskundige maten en gewigten vereischt: een pond (℥) bevat 12 oncen; een ons (ʒ) 2 loden of 8 drachma's; een drachma (ʒ) of $\frac{1}{4}$ lood, 3 schrupels; een schrupel (ʒ) 20 greinen.

En

Een kan vocht wordt op 4 ponden, een flesch op 2, een pint op $1\frac{1}{2}$ pond berekend; terwijl een lepelvol omtrent $\frac{1}{2}$ ounce bevat, en omtrent even veel gewigt, een handvol gedroogde planten.

1194. In welke vorm worden de geneesmiddelen toebe-
reid? De vorm waarin de geneesmiddelen gegeven worden, is in vaste of vloeibare zelfstandigheid, overeenkomstig derzelve aard. In den eersten vorm worden meestal de wortels, zaden en fommige basten toebe-
reid; en daarentegen de kruiden en basten in aftreksel; de zouten ontbonden, en de gommen en harsten in geestrijke vochten opgelost, ingegeven.

I. Geneesmiddelen in vaste zelfstandigheden.

1195. Welke is de vorm der geneesmiddelen in vaste zelfstandigheid? De vorm der geneesmiddelen in vaste zelfstandigheid, is die in poeders, pillen, flikbrokken, kaauwpoppen, enz. § 447.

a. Poeders.

1196. Wat gebruik maakt men van de poeders? De poeders worden met het natgemaakte voeder gegeven, en zijn dus alleen gebruikbaar zoolang het paard nog eetlust bezit. § 448.

b. Slikbrokken en pillen.

1197. Wanneer bezigt men de flikbrokken en pillen? De flikbrokken worden de voorkeur gegeven, wanneer de eetlust ontbreekt; waartoe men de geneesmiddelen door honig, slijroep, wortelsap of meelpap, eene zoodanige zelfstandigheid geeft, dat zij op den tong gestreken kunnen worden. § 449-451.
ter-

terwijl de pillen ter grootte van een hoenderei en van vasteren zamenhang, met een stok in de keel worden gestoken, en beide in ziekten der ademhalingswerktuigen boven dranken te verkiezen zijn. Voorts behooren hiertoe ook de kaaupoppen, meestal uit speekfel-bevorderende middelen, bestaande, welke men om een trengsgebit bindt.

II. Vloeibare vorm der geneesmiddelen.

1198. Welke is de vorm der vloeibare geneesmiddelen? De vloeibare vorm der geneesmiddelen is dien van dranken, inspuitingen, dampbaden en berookingen.

a. Dranken.

1199. Welke is de eigenschap en het gebruik der dranken? Men bezigt de dranken, wanneer de geneeskrachten in het aftreksel gelegen zijn; de oplossing in de maag te langzaam of onvolkomen zoude geschieden; en vooral om hunne werking te bespoedigen, bijzonder in ziekten des piswerktuigen; terwijl men om zwakke spijsvertering te gemoet te komen, van de uittreksels (extracten) gebruik maakt.

1200. Hoe worden de dranken vervaardigt? De zouten worden daartoe in water, de gommen meestal in dit, of gelijk de harsten in geestrijke vochten opgelost, en scherpe middelen, door bijvoeging van slijmerige, omzwachteld, zoo als door lijnzaadmeel, heemstwortel, enz. De krachtige bestaandeelen worden uit de groeistoffelijke zelfstandigheden getrokken, door opgieten van heet water

in

in een besloten werktuig, of door afkoken; waarvan het eerste gepast is bij vlugge prikkelmiddelen, als baldriaan, kalmus, wolverlei, enz., opdat de vlugge deelen door koken niet vervliegen; tot hetwelke men bij de meer vaste, als koorts- en wilgenbast, pokhout, enz., verplicht is. Na op de eene of andere wijze genoegzaam afgetrokken te zijn, wordt het nat doorgezijgd en van het krachteloze overblijffel gescheiden, en indien geestige middelen tot de zamenstelling behooren, deze er bijgevoegd, zoodra het koud geworden is. § 453.

Men geeft dezelve het paard door middel eener blikke flesch, terwijl men het omkeerd en met de trens het hoofd omhoog houdt. *Pl. I. fig. 2.*

b. Lavementen en inspuitingen.

1201. Welk is het nut en de nut in alle inwendige ongesteldheden, tot het bevervaardiging werken eener naar omstandigheden geëvenredigde der lavementen? De lavementen zijn van het uitgestrekteste prikkeling op de ingewanden ter ontlasting of tot pijnstilling. § 455.

Dezelve moeten alleen in eene laauwarme tempering worden gegeven, en men van de zachtste af aan beginnende, tot de meer prikkelende opklimmen, welke laatste uit tabaksrook bestaan. *n°. 39.*

1202. Waartoe dienen de inspuitingen? Ten einde de beelmiddelen die plaatsfen te doen bereiken, waar men ze op de gewone wijze niet kan brengen, b.v. in de holligheden des lichaams, in fistelachtige gangen, enz., dienen de inspuitingen, met de kleinere zoogenaamde wondspuit. § 456.

c. Damp.

c. Dampbaden.

1203. Waaruit bestaan de dampbaden? De dampbaden, gevormd door heet water § 457. met weekmakende, verzachtende of krampstillende kruiden in een emmer, welke men onder het met een deken omhangene hoofd des paards plaatst; of wel door gekookte haver of garst, die men het in eenen zak omhangt; maken eene der heilzaamste middelen uit, in de ontstekingen der ademhalingswerktuigen; zoo als ook door de dampen geschiedt, voortgebracht door het sprengen van azijn op eenen heeten steen, in hntne verzwakking en die der slijmvliesen.

1204. Waartoe dienen de drooge dampen? De latere geneeskundige ontdekkingen van den gewigtigen invloed der ademhaling op de dierlijke huishouding, heeft daarenboven de heilzaamste vruchten weten te trekken, van de drooge dampen in de behandeling van ziekten, waarbij de gewone werking der geneesmiddelen te kort schoot; dus hebben de dampen van verschillende zelfstandigheden zich even gunstig doen kennen, in den verdachten droes, als de zure berookingen, tot verdelging van den smetstof der ziekten en het opwekken der levenskracht. 458.

T W E E D E H O O F D S T U K .

I. Vorm der heelmiddelen.

1205. In welke vorm worden de heelmiddelen bereid? De vorm waarin de uitwendige of heelmiddelen aangewend worden, is dien van omflagen, pappen, baden, wasfchingen, zalven en fmeerfels. § 459.

a. Omslagen en pappen.

1206. Waaruit bestaan de omflagen? De omflagen bestaan uit kompresfen van linnen of wollen, of wel uit pottenbakkers klei; welke met de vereischte vochtigheid doorweekt, koud of laauwwarm opgelegd worden. § 460.

Van deze worden de koude bijzonder ter vermindering der ontsteking bij uitwendige beschadigingen en tegen verzwakking gebezigd; hun hoofdbestaandeel is water, het zij enkel, of door bijgevoegd ijs of sneeuw en salpeter met meerdere koude begaafd, tot verkoeling; of met bijvoeging van prikkelende middelen, als azijn, keuken- of ammoniakzout, enz. tot verdeling; tot versterking dienen aluin, eikenbast, loodextrakt, enz.; terwijl tot opwekking en prikkeling: genever, brandewijn, kamfergeest, enz., gebezigd worden.

De warme omflagen, welke door ontspanning, de ontsteking verminderen, of de levenskracht

kracht opwekken moeten, bestaan of uit weekmakende middelen: als lijnzaad, kaasjeskruid; of werken pijnstillende, door kamillenbloemen, zwart bilfenkruid, enz.; terwijl tot prikkeling: munte, salij, rozemarijn, enz., zelfs met wijn of bier geschikt zijn.

1207. Waartoe dienen de pappen? Van gelijken aard en bedoeling zijn de weekmakende pappen, tot het doen rijpen van harde gezwellen, en die behalve uit bovengemelde zelfstandigheden, uit lijnzaadmeel, tarwenbrood, enz., bestaan kunnen. § 463.

b. Inwrijvingen en wasschingen.

1208. Welk is het oogmerk en de samenstelling der inwrijvingen? De inwrijvingen ter bevordering van den omloop der vochten en hunne opslorping, door het opwekken van de werkzaamheid der watervaten; bestaan werktuigelijk, uit het wrijven met stroo of wollene lappen; hetwelke steeds de plaatselijke prikkelmiddelen moet voorafgaan; die men hiertoe bezigt, zoo als de kamfergeest, spaansche vliegen, kwikzalf, mosterd, enz. § 464.

1209. Waartoe dienen de wasschingen? Gelijksoortige bedoeling hebben de wasschingen met zeep en brandewijn tot versterking en verdeeling; en die met loog of zeep in huidziekten. § 465.

c. Baden.

1210. Welk nut bezitten de baden? Niet minder uitgebreid zijn de geneeskundige als de hiervoor reeds aangewezen gezondheidskundige nuttigheden der baden, het zij dezelve koud § 466.

koud of warm, algemeen of plaatselijk aangewend worden, bijzonder tot wijziging der warmtestof, § 466. het opwekken der levenskracht en versterking.

1211. Hoe worden de baden gebruikt?

Het algemeene koude bad in stroomend water, is niet alleen een ten hoogste versterkend en zuiverend middel der huid, maar betoont de heilzaamste uitwerking in jigtige toevallen; terwijl het plaatselijk, dezelve eigenschappen ontwikkelt. 467.

Bijzonder heilzaam zijn de uitwerkingen van stortbaden in windkolijken en hersenontstekingen; en het behangen met natte dekens, in boosaardige rot- en zenuwkoortsen, tot opwekking der levenskracht en het tegengaan van de ontbinding der vochten; terwijl de warme baden, meestal plaatselijk aangewend, niet minder nuttig zijn in krampachtige toevallen door het omhangen van in warme loog gedoopte dekens; en om in voet- en beengebreeken, door bijgevoegde weckmakende kruiden eene heilzame verzachting en ontspanning te bewerken. 468. 469.

d. Zalven, balsems en pleisters.

1212. Wat is het gebruik der zalven, balsems en pleisters?

De zalven, balsems, pleisters en wondsteenen, vormen de heelmiddelen in vaste zelfstandigheid, welke tot het verëenigen en bedekken der wonden en het wijzigen der heekracht gebruikt worden. 470.

DERDE HOOFDDEEL.

HEELKUNDIGE VERRIGTINGEN.

1213. Welke De noodzakelijkste heelkundige verrigtingen, zijn de gewoon- welke zonder zwarigheden, des noods door elk lijkste heel- een volvoerd kunnen worden, bestaan vooral in kundige het doen van aderlatingen, het zetten van drag- verrigtingen, het openen eenes gezwels, en het leggen van verbanden, waarbij nog het branden gevoegd kan worden.

a. Aderlatingen.

1214. Waar De aderlatingen, in algemeene en plaatse- toe en waar lijke onderscheiden, zoo heilzaam in ware ont- § 407, 408. geschieden de stekingen, als slechts in bijzondere omstandighe- aderlatin- den raadzaam in valsche, en in ziekten en tijd- ften? stippen van verzwakte levenskracht, en alsdan meest plaatselijk aan te wenden; geschieden tot bewerking eener algemeene bloedvermindering, op verschillende plaatsen, doch meestal aan de hals- bloedaders, omtrent vier vingerbreed beneden hunne zichtbare verëeniging onder den hoek der kaak, met de gewone zoogenaamde laatvlijm of Pl. III, 1, 2. den snepper. § 409.

1215. Hoe ver- Te dezen einde doet men de ader opzwellen, Pl. I, 1. rigt men de- door eene beneden dezelve veroorzaakte drukking des laatbands, of liever des vingers; en opent dezelve door met den klopper op het eenigzins schuins op haar geplaatste aderlating werktuig te slaan.

Na

Na het aftappen en opvangen in een bakje, der § 410 • 414. vereischte hoeveelheid bloeds, van twee tot vier ponden; eindigt men de bloeding door het nalaten der drukking, en fluite de lippen der wond, met eene doorgeftokene speld, welke men met eenige maenharen omwikkelt; of door het loslaten der bevoers de lating verschovene huid.

1216. Wat is er bij waar te nemen?

Tot het verrigten der lating kieze men het gematigste van den dag; geve ten minste drie uren vóór of na dezelve geen voeder; vermijde de door verhevenheden aangeduide aderkleppen te trefsen, en zorge het paard zich aldaar niet schuren kan.

1217. Wat nut hebben plaatfelijke bloedontlastingen?

Behalve deze algemeene bloedontlastingen, kunnen ter wegneming van plaatfelijke ophoopingingen van bloed, plaatfelijke ontlastingen nuttig en noodig worden, welke door middel van kervingen, of bloedzuigers bewerkstelligd worden.

6. De dragten.

1218. Wat is wegens de dragten te bemerken?

Onder de middelen, welke eenen tegenprikkel § 419. tot afleiding van den in den zetel der ziekte aanwezig, kunnen bewerken, verdienen de dragten eene der voornaamste plaatsen; daar die gevallen waar zij eenig nadeel zouden kunnen te wege brengen, slechts zeldzaam en dan alleen voorkomen, wanneer zij, de vermeerderde prikkelbaarheid der geheele bewerktuiging nog zouden doen toenemen, b.v., in hevige ontstekingen; of wel aanleiding tot plaatfelijk versterf geven, zoo

als in rotkoortsen; gelijk men zich ook vooral hebbe te wachten, hen met spaansche vliegenzalf bestreken, in ontstekingen der werktuigen der waterloozing aan te wenden.

1219. Hoe worden zij onderscheiden? Overeenkomstig de wijze hunner daarstelling, § 420. worden zij in dragten en fontenellen onderscheiden. Van deze bestaan de eerste daarin, dat men door middel der zoogenaamde fontanelnaald, tusschen de huid en het celwijze weeffel een band doortrekt, bestreken met basilikum- of spaanschen vliegenzalf. — Bij de fontenellen geschiedt eene dwarsche insnijding in de huid, meestal voor de borst, waarin men een rond stuk leder steekt, vervolgens terebinthijn ingiet, en daarna de etter door eene insnijding ontlast; terwijl in dringende gevallen, zoo als in den klem of pestbuilen, in stede van het leder, een stuk witte nieswortel gebezigd wordt. Pl. III, 3. § 423.
1220. Op welke plaatsen worden zij aangewend? Onderscheiden zijn de plaatsen waar men deze middelen aanwendt, zoo als aan de kaken, den hals, tusschen de beenen aan de borst, het kruis, de achterbeenen, enz.; terwijl voorts ten regel dient, dat men in ontstekingsziekten hen van derzelver zetel verwijderen, doch in die van verzwakking, in deszelfs nabijheid, en wel op die deelen aanwenden moet, bij welke men eene medegevoeligheid kan veronderstellen. § 421 - 422.

c. Insnijdingen.

1221. Waartoe dienen de insnijdingen? De insnijdingen dienen om ingeslotene vochten te ontlasten, wonden te verwijderen, en vreemde of schadelijke deelen weg te nemen. § 424.

De

1222. Hoedanig moet men de-
 xelve verrigten
 De ettergezwollen moeten op de laag-
 ste plaats worden geopend, zoodra eene golving
 rijpheid aankondigt, en zulks wel genoegzaam
 doch niet te veel, om de lucht te verhinderen
 in hunne holte te dringen; terwijl men bij ver-
 sehe gezwollen, de verëeniging der huid met het
 celwijze weeffel door eene zachte drukking moet
 pogen te bewerken.

Ter bespoediging der heeling, neme men waar, § 432.
 alle insnijdingen, overeenkomstig den loop der
 vezels, en aan het oogmerk voldoende, doch
 niet grooter dan noodig is, te verrigten, en geene
 edele deelen te kwetsen.

De tot deeze verrigtingen noodige werktuigen, § 407 - 430.
 bestaan in verschillend gevormde zoogenaamde bis- Pl. IV, V.
 torien, schalpels, hoefmesfen en scharen.

d. Het branden.

1223. Waartoe dient het
 branden?
 De bedoeling van het branden is, het toe-
 schroeijen van bloedvaten, het verwoesten van
 ontaarde deelen en het beperken hunner schade-
 lijke uitbreiding, door bewerking eener ware ont-
 steking en afscheiding, in versterf, beenbederf en
 pestbuilen; terwijl het voorts eene der sterkste
 prikkelmiddelen oplevert, tot opwekking der diep
 gezonkene levenskracht, en van de werkzaamheid
 der watervaten, tot opslorpen van nadeelige zelf-
 standigheden, en vermindering des omtreks in koude
 gezwollen, zoo als in gallen, leggers, enz.

1224. Op welke Dit geschiedt door met houtskool, kersrood gloei- § 454.
 jen.

wijze wordt jende gemaakte ijzers, van verschillenden vorm, Pl V, fig. 18, 19
 zulks verrigt? ter bepaalder plaats, streepen of punten, half — II, a-f.
 door de huid te branden, of wel eene spekzwaard § 435.
 tusfchen beide te plaatfen; terwijl men ook vaak
 het alleen in de nabijheid houdt, om zalven te
 doen intrekken, waarna men eene verzachtende
 zalf ter genezing oplegt.

e. De verbanden.

1225. Wat Men bezigt tot verbanden der wonden,
 wordt tot ver- hechtpleisters, plukfel, wicken, kompresfen en
 binden der zwachtels.
 wonden ver- Tot hunne verëeniging gebruikt men stroo- § 436.
 eischt? ken van sterk klevende hechtpleisters, en bij aan-
 1224. Hoe wor- merkelijkere naden, gevormd door de zoogenaamde - 261.
 den zij ver- wondnaalden, welke men wederzijds door de Pl. V. fig. 20.
 èenigd? wondranden steekt, en vervolgens door meervou-
 dige te zamengeknoopte gewaste draden ver-
 èenigd.
1226. Welke Het plukfel uit geklopt werk, hennip of vlas, § 438.
 middelen heeft dient, zoo om den etter op te zuigen, als prikkel-
 men tot ver- middel, of om bestreken met de vereischte zalf,
 band noodig? op de wonden te werken.
- De kompresfen, uit verdubbelde lappen § 439.
 van eenige stof, dienen ter bedekking der
 wonden, tot het bewerken van eene vereischte
 drukking of tot omslagen.
- De zwachtels, ter bevestiging van het ver- § 440.
 band, bestaan uit zwachtels of riemen; waartoe ook Pl. II. 1-8.
 bijzonder ingerigte halfters, singels, borst- en staart-
 riemen, hoefschoenen en ijzers dienen, bij alle
 wel-

welke het een vereischte is, dat zij eene eenvoudige zamenstelling bezitten en niet knellen.

f. Middelen tot verzekering van het paard.

1227. W lke Ten einde zich gedurende de heerkunstige be- § 441.
middelen die- werkingen van het paard te verzekeren, dien-
nen tot het nen verscheidene werktuigen: als de noodstal, de
uitvoeren der praam, de mondrooster en het werpgereedschap.
heerkundige
verrigtingen?

De noodstal, geschikt voor alle overeinde - 442 - 444.
staande bewerkingen, behoort door middel eens
breeden singels de inrigting te bezitten, dat men
het paard van den grond opwinden, en alle te-
genkantingen beletten kan; terwijl de praam al-
leen op den neus, nimmer op het oor gezet moet
worden: voorts dient de mondrooster om des-
zelfs mond te openen.

In de andere gevallen is men verplicht het paard - 445.
neder te werpen, door middel eener koord, Pl. I, 1, a, b.
welke door de ringen van vier aan de beenen be-
vestigde kluisters gaat; zulks geschiedt op eene
effene, dik met stroo bedekte plaats van tien voe-
ten vierkant, alwaar men een deken uitspreidt,
ter plaatse waar het hoofd des paards nederge-
legd wordt, of wel dit er mede omwikkelt, op
dat geene stroo halmen deszelfs oog beschadigen.

